A

MAGYAR TÖRVÉNYHOZÁS

ÉS

MAGYARORSZÁG TÖRTÉNELME.

I. FERENCZ JÓZSEF.

VIII. KÖTET.

IRTA: MÁRIÁSSY BÉLA.

GYŐR, 1889.

FISCHER ISTVÁN ÉS F. KÖNYVNYOMDA-INTÉZETE.

TARTALOM.

Lap.

I. Fejezet . . . . . *1—38-ig.*

A világosi fegyverletétel utáni közhangulat. — A bukottak reményei. — A márcziusi birodalmi alkotmány. — A birodalmi gyülés elemei. — Az osztrák országgyülés és kormány érzelmei Magyarország iránt. — Az osztrák ministerek. — Gyulay, hg. Schwarzenberg, dr. Bach. — Az udvar, a cseh aristocratia. — A katonapárt. — A császár. — A rémuralom, ostromállapot, a pénzjegyek megsemmisitése, a tömeges véritéletek, akasztások.

II. Fejezet . . . . . *39—53-ig.*

A nyilt parancsok áradata. — Urbéri előleg, helytartóságok. — Erdély és a Szerbvajdaság. — 47-es remények. — A politikai halottak, a magyar szolgák szelleme és működése. — Adórendelet, birtokkobzások, a jelesek nyomora, a nemzet erkölcsi ereje. — Ujonczozás illetőleg besorozás, az egyetemes összetartás. — Fegyverkobzás. — Patensek. — A váltóeljárásról, az ideiglenes, a jövedelmi adóról, az illetékről, közigazgatási szervezet, jogakadémia, fogyasztási adó, szeszadó.

III. Fejezet . . . . . *55—93-ig.*

Bélyegekről. — Magyarország feldarabolása. — Közigazgatás. — Szesz- és söradó. — Dohánymonopolium. — A patensek

birálata. — Austria egész területével a német birodalomba kiván lépni, Porosz- és Oroszország megakadályozzák. — Az emigratio és emigránsok. — A török szultán a menekültek kiadatását megtagadja. — Kossuth Amerikába menekül. — Gr. Teleky emlékirata Napoleonhoz. — Olasz-osztrák szövetségi terv. — Victor Emánuel. — Magyarország közszelleme. — A birodalmi alkotmány megszüntetése. — Az ügyvédekrül. — A perrend.

Lap

IV. Fejezet . . . . . *95—132-ig.*

Ősiségi patens. — Hagyatékokrul. — A helytartóságrul. — Szolgabirákrul. — A megyei hatóságokrul. — Hivatalnokfizetés. — Tagositás.

V. Fejezet . . . . . *133—164-ig.*

Urbéri váltság. — Telekkönyvekrül. — Az ideiglenes catasterrül. — Az árva-vagyonrul. — Az urbéri kárpótlásrul. — Az uzsorárul. — Községekrül. — Az önkéntes kölcsönrül. — Az ostromállapot megszüntetésérül. — A biróságok hivatalkörérül. — Az államügyészekrül.

VI. Fejezet . . . . . *165—192-ig.*

Az osztrák doktorok ajándéka.

VII. Fejezet . . . . . *193—212-ig.*

A közhangulat. — Anyagi helyzetünk. — Austria külpolitikája. — Napoleon nagyravágyása. — Schleswig-Holsteini örökség. — Londoni jegyzőkönyv. — Austria elszigeteltsége. — Az orosz étvágy. — A törökök. — Az olaszok. — Orosz háboru Törökország ellen. — Franczia-angol-török szövetség. — Austria vonakodása.

Lap.

VIII. Fejezet . . . . . *213—241-ig.*

A törökök jeles védelme. — Angol-franczia hadüzenet. — A szövetségesek Törökországban kikötnek. — Berlini szerződés Austria és Poroszország közt Oroszország ellen. — Junius 10-iki jegyzék. — Osztrák török szövetség. — Sardinia az angol-franczia szövetségbe lép. — Austria a francziákkal szövetkezik. — Krimi háboru. — Párisi béke. — Magánjogi császári rendeletek.

IX. Fejezet . . . . . *243—268-ig.*

Az urbéri perekrül. — Közjegyzőkrül. — Tagositásrul. — A közutak- és csatornáknáli kisajátitásokrul. — A concordatum. — Az elkobzott vagyon visszaadásárul. — Az októberi alkotmány. — Községi törvény. — A lovakrul. — A rabtartásrul. — Az ujabb rendeletek és alkotmány birálata.

X. Fejezet . . . . . *269—281-ig.*

A vallásügyi patens. — A patens hiányai. — A patens elleni mozgalom.

XI. Fejezet . . . . . *283—312-ig.*

A krimi hadjárat következményei. — Oroszország boszuja. — A dunai fejedelemségek kényeztetése. — A neufchateli bohózat. — Anglia Austriának Olaszországban alkotmányos politikát ajánl. — Austria belbajai. — Az emigráczió. — Napoleon hóditási álmai. — Orsini bombamerénylete. — Cavour és Napoleon. — A dunafejedelemségek szervezése. — Napoleon és Victor Emánuel közti véd- és daczszövetség. — A magyar emigráczió szakadása. — Franczia és köztársasági irány. — Az oláhok és az emigráczió. — Teleky az oláhokkal szövetkezik. — A párisi és londoni emigráczió. — A magyarok egyesülése. — Napoleon császár

a magyar emigráczióval kaczérkodik. — A barátság indokai. — A franczia császár feltételei. — Karagyorgyevics bukása. — Cousának oláh fejedelemmé választatása. — Az aldunai események következményei. — Kossuth feltételei. — Napoleon congressusi javaslata. — Austria és Victor Emánuel a congressust visszavetik. — Kossuth kivánalmai. — Kossuth személyes értekezlete Napoleon császárral. — Napoleon Magyarország pártolását az angol kormány megbuktatásához köti. — Kossuth vállalkozik.

Lap.

XII. Fejezet . . . . . *313—333-ig.*

Napoleon a hódoló Mihályt Kossuthoz utasitja. — Kossuth Milossal, Klapka Cousával hazafiatlan egyezséget köt. — Kossuth az angol kormányt megbuktatja. — A solferinói vereség. — Kossuth a császári táborba érkezik. — Napoleonnali párbeszéde. — Napoleon Magyarország felszabaditását megigéri. — Napoleon csalása. — A villa-francai béke. — Cavour férfias nyilatkozata. — Garibaldi Nápolyt meghóditja. — Napoleon kedvezőtlen nyilatkozata.

XIII. Fejezet . . . . . *335—363-ig.*

Victor Emánuel az emigráczióval őszintén szövetkezik. — Cousa hátat fordit és a magyar forradalomnak küldött fegyvereket lefoglaltatja. — Forradalmi készületek. — Garibaldi. — Oroszország fenyegetése. — Kossuth bankjegy-pere Angliában. — A belhelyzet és közhangulat. — Az emigráczió a forradalom szervezésével Komáromy Györgyöt bizza meg. — Scitovszky primás jubileuma. — Gr. Cziráky János kiegyenesedik. — Deák Ferencz. — Pesti tüntetések. — Komáromy jelentése.

XIV. Fejezet . . . . . *365—383-ig.*

A császár a kényuralom rothadtságárul meggyőződik. — Ügyetlen, rossz tanácsosai. — Magyar nyelv. — Magyar öltözék. —

Albrecht főherczeget Benedek tábornok váltja fel. — Elfogatások. — Az októberi diploma. — Br. Vay Miklós kanczellárnak, gr. Apponyi György országbirónak neveztetnek. — A régi főispányok visszahelyeztetnek. — Tisza Kálmán, gr. Andrássy Gyula, Lónyay Menyhért, Prónay József a főispányságot visszautasitják. — Scitovszky primás és gr. Cziráky 48-at hangoztatják. — A megyék a 48-iki alapon szervezkednek. — Halottnyilvánitás. — Az októberi diplomát megvetéssel fogadjuk. — Adómegtagadás. — Kanczellári rendelet. — Azok elvetése. — Pezsgő szabadszellem. — Önbizalom. — Gr. Teleky László elfogatása és kegyelme. — A sajtó. — Deák Ferencz jelleme és hatalma.

Lap.

Függelék . . . . . *385—402-ig.*

Gróf Thun vallási patense.

I. FEJEZET.

A világosi fegyverletétel utáni közhangulat. — A bukottak reményei. — A márcziusi birodalmi alkotmány. — A birodalmi gyülés elemei. — Az osztrák országgyülés és kormány érzelmei Magyarország iránt. — Az osztrák ministerek. — Gyulay, hg. Schwarzenberg, dr. Bach. — Az udvar, a cseh aristocratia. — A katonapárt. — A császár. — A rémuralom, ostromállapot, a pénzjegyek megsemmisitése, a tömeges véritételek, akasztások.

A rémuralom.

A világosi fegyverletétel az egész országot keservesen lepte meg, a vitéz hadsereg, mely az ország önállása-, szabadságáért hősiesen küzdött, elfoszlott, a népszerü kormányzó, a nemzet jelesbjei külföldön bolyongtak, a hazában maradtak csak titokban, órákra kereshették fel családi tüzhelyöket, mert a hatalom mindenkit fenyegetett, ki a haza hadi vagy politikai védelmében részt vett. A katonatisztek béklyóba verve várták a hóditó határozatát, — a képviselőket, hivatalnokokat, kormánybiztosokat, főispánokat büdös börtönökbe dobták, az osztrák soldatesca durván éreztető hatalmát. A válság a nemzetet meglepte, az ország a helyzet öntudatával nem birt, a tavaszi győzelmeket sokszorozva mutatták be a közönségnek, a nagy-sarlói győzelem után azt hivénk, hogy az osztrák haderő teljesen felbomlott és Austriát a teljes bukástul csak a magyar fővezér árulása mentette meg, azt hivénk, hogy a magyar hadsereg 180,000 harczost számol, pedig mindkettő tévedés volt, mert az osztrákok csatát vesztettek ugyan, de az országbul nem vonultak ki, a magyar fegyveres sereg alig tett 140,000-et, tehát még az oroszok bevonulása nélkül sem lehetett rohamos győzelemre számitani. A nagy orosz hadsereg bevonulása után azomban a véletlen nélkül a győzelemre számitani

már józanon nem lehetett, reméltük azomban, hogy a magyar meleg égalj, a szokatlan gyümölcsfalás az oroszt megbetegitvén, elsöpri, hittük, hogy az orosz sereg lengyel része tömegesen hozzánk szökik, a leghiggadtabbak sem gondolhatták, hogy a 180,000-nek hitt vitéz magyar sereg az erős Pétervárad-, a bevehetetlen Komáromra támaszkodva, hónapokig, a télviz idejéig, midőn az ország vizes sikjain, az erdős részekben ez időben lehetetlen a támadás, magát fel ne tarthassa, nem hihettük tehát, hogy a dicső hadviselés oly rövid idő alatt disztelen fegyverletétellel fog végződni.

Magyarországban a forradalmi harczot mindenki jogos önvédelemnek tartotta. Az önállási, függetlenségi hagyomány Rákóczy bukásával megszünt, a köztársasági eszmékért némely kevés ábrándosok kivételével senki sem rajongott, a nemzet harczolt, mert a magyar nemzetet ellenségei az élők sorából kitörülték, az országot fel akarták darabolni, a nemzetet, nyelvét meg akarták semmisiteni, a százados alkotmányt szétszaggatták és Magyarországot Austria rabszolgájává kivánták sülyeszteni. A magyar nemzet gyorsan felejt, elfeledte I. Lipót rémuralmát, az utolsó forradalmi bukás szelid békével végződött, pedig III. Károly a helyzetet teljesen uralta, birodalma teljesen nyugodt volt, az emberek nagyrésze bizott a XIX. század czivilizáczijában, a főbbek, a vezetők az országbul menekültek, a másodrendü szereplők nem hihették, hogy a megtorlás az ártatlan eszközökön fog gyakoroltatni, ezen hit annyira befészkelte magát, hogy Dessewffy Arisztid tábornok már biztos idegen földrül jelentke-

zett, báró Jeszenák pedig bár Komáromba biztosan menekülhetett volna, nem mozdult. Ezen reményeket a katonaságnál az oroszokkali előleges alku fokozta, egy időben az oroszok a magyar tiszteket béke esetére az orosz seregnéli hasonló ranggal kecsegtették, a tisztek egyrésze tehát azt hivé, hogy még az osztrák seregben szolgáltak is, ha a seregben legfeljebb egy ranggal alább szolgálni akarnak, be fognak vétetni. A birodalmi alkotmányt Magyarországban igen kevesen ösmerték, akik ösmerték, játéknak tekintették, azt senki sem hitte, hogy 48-at, sőt általában a magyar alkotmányt rögtön visszaállitják, a többség azomban azt remélte, hogy a diadal után a kényuralmat rövid időre felállitják ugyan, de tekintve a birodalom kényes pénzügyi és olaszországi helyzetét, ez sokáig nem fog tartani, a honvédeket és polgárokat pedig, miután Kossuth és a ministerek, Bem, Perczel, Klapka menekültek, bántani nem fogják.

A végzet könyvében azomban másképen vala megirva. Austria császár-királya, 1849. márczius 20-án, birodalmának következő alkotmányt adott:

1. Előszámolja a birodalmat, és pedig ezek közt Magyarországot és kapcsolt részeit.

2. A koronaországok képezik a birodalmat, mely felosztható.

3. Bécs a birodalom fővárosa.

4. A koronatartományok önállását az alkotmány biztositja.

5. A nemzetek nyelvök- és nemzetiségökre egyenjoguak.

9. A korona és uralom a Habsburg-Lothringen házban a családi pragmatica sanctio szerint örökös.

12. A császár osztrák császárnak koronáztatik.

13. A császár az alkotmányra megesküszik.

14. A császár személye sérthetlen, a császár nem felelős.

15. A császár a sereg fővezére.

16. Hadat izen, békét köt.

17. Fizetéssel járó békekötések-, egyezményekhez a birodalmi gyülés jóváhagyása kivántatik.

18. A császár nevében hirdettetnek ki a törvények, a ministereket nevezi és elbocsájtja.

19. A törvények és polgári jogok az egész birodalomban egyenlők.

20. A tulajdon a törvény oltalma alatt áll, csak a közjó érdekében kárpótlás mellett kisajátitható.

21. A község ügyeit önállóan kormányozza, előljáróit választja.

A birodalmi gyülés köre.

Idegen hatalmakkali szerződések.

A had-, pénz-, kereskedelmi-, nevelési-, belbiztonsági ügyek és mindaz, mi az alkotmány által a koronaországoknak fel nem tartatott.

A birodalmi gyülés a felső- és alsóházbul áll.

A felsőház, az országok felsőházba választott követeibül áll.

Száma az alsóház fele, minden koronaország két felsőházi tagot választ, a többi tagokat az országok lakosai népesség-arányban választják, felsőházi tagnak

azomban csak az választható, ki 500 forint egyenes adót fizet.

A birodalmi gyülés székhelye Bécs, a császár azomban máshová is átteheti.

A császár az országgyülést bármikor feloszlathatja és elnapolhatja.

Magyarország alkotmánya, a mennyiben a birodalmi alkotmánynyal nem ellenkezik, fenntartatik, a birodalmi alkotmánynyal ellenkező tételei eltörültetnek, a nemzetiségek egyenjogusága későbbi rendeletek által fog szabályoztatni.

A szerb vajdaság a császári igéretek alapján fog szabályoztatni.

Horvát-Slavonországok Fiuméval külön országot képeznek.

Erdély önálló koronaország.

A határőrvidék jelen állapota fenntartatik.

A képviselők 5, a felsőháziak 10 évre választatnak.

A birodalmi gyülés a császárnak és az alkotmányra hűséget esküszik.

A birodalmi gyülés elé törvényjavaslatot a császár és minden tag nyujthat be.

A törvényjavaslat törvénynyé a császár és birodalmi tanács elfogadásával válik.

A végrehajtó hatalmat a császár ministerei által gyakorolja.

Sürgős esetekben, ha a birodalmi gyülés együtt nincs, a császár ministerei által rendelkezik, ezen rendeletekért azomban a ministerek felelősek.

A ministerek felelőssége és a ministerek felett

itélő birőságok szabályozásárul külön törvény fog intézkedni.

A birák elmozdithatlanok, a tárgyalás szóbeli és nyilvános.

A katonaság az alkotmányra megesküszik.

A polgárvédség külön törvény által fog szabályoztatni.

Ezen birodalmi alkotmány a valódi alkotmányosság kijátszása volt, mert a pénzügyekrül, a katonaságrul kimondja ugyan, hogy mindkettő a birodalmi gyülés elé tartozik, de nem mondja ki, hogy a birodalmi gyülés beleegyezése nélkül adót és katonát a polgárok adni nem tartoznak. A ministerek felelősségét kimondja, de későbbre hagyja a felelősség esetei szabályozását, a biróságok felállitását, tényleg tehát a ministeri felelősség délibáb, a jövő zenéje volt. A törvények hozatalát a császár és országgyülés közösen gyakorolták, midőn azomban a birodalmi gyülés együtt nem volt, a császár maga is intézkedhetett, ezért ugyan a ministerium elvileg felelős volt, tényleg azomban a kormány és minister felett itélő bíróság hiányozván, nem vonathatott felelősségre, a birodalmi gyülést a császár a számadások megvizsgálása, a költségvetés megszavazása, a katona-ujoncok megszavazása előtt felfüggeszthette, feloszlathatta, az országgyülés tehát semmi hatalmi biztositékkal nem birt, csakis tanácskozó testület volt ez, melyet a kormány, ha szabad hajlamokat nyilvánitott, bármikor szétkergethetett, s mert összehivása ideje meghatározva nem volt, a császári kormány éve-

kig tetszése szerint pihentethette. A törvényhozás választott tagjai közt az összhangzást lehetlenné tette a megbizás különböző tartama, mert az alsóházat 5 évre, a felsőt 10 évre választották, ha tehát az alsóház szelleme változott, a birodalom kivánalmait nem valósithatta, mert a felsőház a régi, az uj alsóházzal ellentétes szellemü többséggel birt. Ezen alkotmány kimondta Magyarország felosztását, Magyarországot a császár a családi intézkedés alapján a birodalomnak ajándékozta, alkotmányát császári hatalommal módositotta. Ezen ajándékozás a legparányibb jogalappal sem birt, mert a családi pragmatica sanctiónak nevezett rendelkezést Magyarország nem fogadta el, de a Habsburg-ház uralmárul különlegesen rendelkezett, az uralmat feltételekhez kötötte, Magyarország függetlenségét, önállását a pragmatica sanctio után biztositották az 1741., 1791. és 1848-iki törvények. A nemzet jogelvesztési elmélete álokoskodás, mert az emberi, a nemzetjogok elévülhetlenek, el nem törülhetők, ember embert barommá nem sülyeszthet, a lázadót az ország törvényei megbüntethetik, de a király az országot nem sujthatja, mert az ország a királylyal egyenjogu hatalom, a terület nem a királyé, de az ország lakosaié. Magyarországra nem volt ez azért sem alkalmazható, mert az országgyülés, a látszólagos országgyülési többség kormánya az austriai házat és Ferencz József királyt számüzte és a magyar koronától megfosztotta ugyan, de ezt az ország megkérdezése nélkül tette, az ily cselekmény csakis akkor tekinthető kétségkivüli országos cselekménynek, ha a király az alkotmány értel-

mében uj országgyülést hiv össze, a második országgyülés képviselőit szabadon választja meg, és a mult országgyülés cselekményei felett határozottan nyilatkozik, Magyarországon ez mellőztetett, mert az országgyülést feloszlatták ugyan, de uj országgyülést nem hivtak össze, az ország tehát felhíva nem lévén, törvényesen nem nyilatkozhatott. Jogilag az ajándék csak akkor érvényes, ha az ajándék tárgya az ajándékozó tulajdona, Magyarország Ferencz József császárnak soha sem volt tulajdona, tehát Magyarországot az osztrák birodalomnak nem ajándékozhatta. Magyarországban a birodalmi alkotmányt majdnem senki sem ösmerte, a becsületes hazafiak még a haza felosztása gondolatát is hazaárulásnak tartották, ha a kiáltványt, a rendeletet szét nem téphették, disztelen helyen használták fel, behunyták szemeiket, hogy a nemzetkáromlást ne lássák. Német és magyar kormánylapot senki sem olvasott, a magyar nemzet minden tagja daczosan ragaszkodott Magyarország alkotmányos jogaihoz, osztrák senki sem vágyott lenni, az ostromállapot alatt a társadalmi érintkezés is megszünt, a kinált jótéteményt csak báró Fiát és társai ösmerték, de még az osztrák eszközök is óvakodtak Magyarország megsemmisitését közhirré tenni és az adott jótéteményt dicsőiteni. Az ajándék azomban Magyarország sorsára közvetve károsan hatott, mert Magyarország a márcziusi patens által az osztrák birodalomba bekebleztetvén, az ország sorsa nemcsak magától a királytul, de az osztrák birodalmi gyüléstül, az osztrák ministerektül függött, beavatkozott ügyeinkbe az osz-

trák soldatesca, mely magát az uralkodóház mentő geniusaként szerette feltüntetni. A király Magyarországot az osztrák császárságba bekeblezvén, önállólag az osztrák kormány a birodalmi gyülés ellenére sem az ország, sem az egyesek ügyeiben nem tehetett, mert alkotmányos császár volt.

Az osztrák birodalmi gyülést a német elem uralta, a képviselők bankárok, pénzemberek, reactionárius aristocraták, hitehagyott ügyvédek, a ministeriumtul függő hivatalnokokbul választattak, a szabad, független elem teljesen hiányzott. Az ügyvédség már ez időben anyagi üzlet volt, a gyors gazdagodás vágya uralgott, ezt az ügyvédek könnyen, a pénzzacskók, a hatalom uraivali szövetség által érhették el, mert minden üzlet közt, minden időben leghasznosabbak voltak az államüzletek, az ügyvédek tehát egyesültek a pénz embereivel, a szövetség meghajlott az osztrák kormány előtt. Austria gazdagságát Magyarország tartományi helyzetébül meritette. Magyarország olcsón élelmezte Austriát, mert kivitelét a vámok megakadályozták, — gyárak nem épülhettek, mert már a munkám hét előbbi köteteiben megvilágitott okoknál fogva a készpénz az országban hiányzott, Magyarország gyártmányszükségletét kényszerült máshonnan fedezni, és ezt csakis Austriábul fedezhette, mert a külfölddel csakis Austrián által érintkezett. Austria a nagy vámok által az idegen gyártmányok behozatalát lehetlenné tette, és saját gyártmányait drága áron adta. A vasutak, csatornák épitése csakis idő kérdése volt, a vasut-alapitások rövid időn óriási hasznot adnak, ezt a pénz em-

berei markukbul nem szalasztották ki, csakis azon esetre volt pedig ez biztos, ha Magyarország Austriától függve, az idegenek a magyar vállalatoknál az osztrákokkal nem versenyezhettek. Az osztrák gyáripar és kereskedelem másodsorban főleg az aldunai tartományokra volt utalva, mert ezek terményeiket nem dolgozták fel; — Austria e téren csak Magyarország versenyétül tarthatott, a pénztőke érdeke tehát e téren is azt kivánta, hogy Magyarország önállással ne birjon. A magyar kereskedelem, mert az országban a pénztőke hiányzott, teljesen Bécstül függött, ha Magyarország önálló kormányzatot nyer, ez megszünik, mert a pénznek nincs hazája, a hitel segélyével oda helyezkedik, hol legtöbb hasznot ád, Magyarországtul eddig is a külföldi tőke azért maradt távol, mert a külföld Magyarországot német szemüvegen nézte, a nemzet a pénz közvetitésének eszközlésére önálló rendes kormánynyal nem birva, nemzeti bankot nem állithatott; mindez, ha Magyarország önálló kormánynyal bir, megváltozik, a kereskedelem magát Bécs kötelékeibül a magyar kormány segélyével kimenthette volna, és a bécsi tőzsérek legjobb piaczukat elvesztik. Az osztrák pénzemberek beolvasztási vágyát emelték a meglevő közös adósságok és a jövendő államadósságokrai kilátás. Az államkötvények egy része a bécsi bankárok kezében volt, az adósságok ügye nemcsak nem döntetett el, sőt némely magyar államférfiak határozottan tiltakoztak az államadósságok kötelező ereje és csak részbeni elvállalása ellen is; ha Magyarország a birodalomba beleolvad, Magyarország is kezeskedik az ál-

lamadósságokért, tehát a fedezet nem apad, ellenben, ha Magyarország önállása elösmertetik, vita tárgyát képezte volna, mennyi és milynemü adósságokat vállal el Magyarország. Az üzletembereknél a magyar viszonyok meghatározásában szerepelt a jövendő kölcsön-üzletek tekintete is; — Austria pénzviszonyait az olasz és magyar forradalom megrenditette, Olasz- és Magyarország meghódittatott, de a hatalom fentartása, az előtérbe lépő keleti ügy megoldása, a németországi politikai fensőség fentartása, illetőleg visszaszerzése nagy áldozatokat igényelt, mindenki tudta, hogy ez Austriában csakis államkölcsönökkel eszközölhető, ezen államkölcsönök pedig biztos alappal csakis ugy birhattak, ha azokért a birodalom fele, Magyarország is kezeskedik. A tőzsérnek minden időben, minden államban istene a pénz, evangeliuma az üzletkönyv. Az érdekei által vezérelt osztrák pénzhatalom tehát piszkos anyagi érdekei által vezéreltetve, Magyarország fenállásával szemben ellenséges állást foglalt el. Ezen rosszakaratot nevelte az osztrákok és magyarok közti százados ellenszenv; a szolgaságban sinlődő németek századok óta irigyelték a magyarok látszólagos szabadságát. A német magát az egész világon a legokosabb, legmüveltebb népnek, a magyart durvának, miveletlennek tartotta, ennélfogva a magyart lenézte, az uralkodóház előszeretete, a német császárság utáni kapkodás következtében a kis osztrák elem uralkodott tényleg az egész birodalomban, ez az osztrákokat felfujta és a többi fajokat szolgáknak tekintették. Az elevenebb, bátrabb, tüzesebb magyar természete, a csen-

desebb osztrákéval nem fért össze, az osztrákot mint nemzetet és embert lenézte. A Magyarország szabadsága elleni harczok, az ország kizsákmányolása, osztrák ministerek által vezettetett és osztrák tábornokok által hajtatott végre, osztrákok voltak porkolábjaink és borbélyaink. A német, a sváb elnevezést az utolsó paraszt is gúnynak tartotta, ellene még a német eredetü magyarországi lakosok is tiltakoztak, az osztrák ellenben a miveletlent, gorombát, magyar betyárnak nevezte. Az osztrákok tehát, midőn a 280,000 orosz hadsereg segélyével rajtunk diadalmaskodtak, kárörömmel nézték Magyarország lealázását, és az osztrák kormány beolvasztó rendeleteit készséggel és helyesléssel fogadták, pedig az osztrák alkotmányosság főbiztositékát épen a magyar alkotmányosság képezte és képezi még ma is, mert miután Magyarországot megholtnak tekintették, 2 évi alkotmányosdi után az osztrákot is felfüggesztették és csakis akkor állitották helyre, midőn Magyarország erkölcsi ereje a kényuralmat megtörte. 1849-ben tehát Magyarországnak egyik és főellensége az osztrák országgyülés volt.

A másik főellenségünk az osztrák kormány volt. A 49-iki osztrák kormány egyik fő politikai czélját Németország politikai meghóditása képezte, ezen urak Németországot még mindég a régi tehetetlen Németországnak tekintették, nem ügyeltek arra, hogy a német császárságot nemcsak a bécsi burgban kell kikiáltani, de ehhez Francziaország beleegyezése, az oroszok elnézése is szükséges. Ezen czél kivitele lehetetlen volt pedig első sorban Poroszország miatt, a

porosz állam a Napoleon által ejtett sebekből Friedrich Wilhelm gondos uralma alatt nemcsak teljesen kigyógyult, de erős sereget szervezett, pénzügyei Európában a legrendezettebbek voltak, Németország uralmára maga törekedett. A fejedelmek ugyan Austriához ragaszkodtak, de a népek Austriát nem tekintették német birodalomnak, ennélfogva Poroszországhoz hajlottak. Francziaország politikai hatalmára a német egységet veszélyesnek tartotta, ennélfogva komoly kisérlet esetében Austria czélzatának, bárminő kormány állott volna is Francziaország élén, minden külömbség nélkül ellentállott volna, mert a német egység meggátlása Francziaországban nem Bourbon- vagy Napoleoni, de nemzeti politika volt. Az oroszok elnézésére sem számithattak, mert az orosz czárt a porosz királyi házhoz barátság és vérség füzte; ha Austria Németország ura lesz, ez az osztrák császár kezébe oly nagy hatalmat ád, hogy ha Austria ideiglenesen Oroszországnak Törökország meghóditását elnézi is, Németország meghóditását bevégezve, Oroszországtul török hóditmányát bármikor visszavehette volna, az osztrák-német politika tehát csizmadia-politika volt. Az osztrák kormányférfiak a német fensőséget birodalmok súlyával akarták elérni, e súlynak főtényezője volt Magyarország, mert Magyarország az ugynevezett osztrák birodalomnak kiterjedésre felét, lakosságra 40 százalékát tette; meg akarták tehát egyrészt ezen 40 százalékot nyerni, mi csak Magyarország teljes beolvasztásával volt elérhető; — akarták a beolvasztást e czélbul azért, mert Magyarország érdekeivel az osztrák fenhatóság alatti

német egység ellenkezett, ha tehát a magyar királyság megmarad, első sorban a magyar ministerium mindent elkövet a terv ellen a királynál, másodsorban a magyar országgyülés a terv kivitelére egy fajankót, egy rézgarast nem áldozott volna. Az osztrák ministerium kivánta a beolvasztást, mert az alkotmányos szabadságnak legerősebb támasza Magyarország volt, e ministerium pedig az alkotmányt határozottan gyülölte, megdöntését rég elhatározta. Magyarország, ha a birodalmi gyülésbe belép, az alkotmányos eszmék mellett semmit sem tehet, mert ha ezt teszi, a magyarországi szlávok, németek előtt becsületét, fölényét elveszti, és ennélfogva csakis a magyar töredék képezett volna gyenge ellenzéket. Ellenben, ha Magyarország önállásába visszahelyeztetik, a birodalom szomszédjában a szabadság világitó tornyaként világolva, az osztrák államokban sem lehetett volna az alkotmányt a forradalom veszélye nélkül megszüntetni, a kényuralmi rendszernek tehát mellőzhetlen feltétele volt Magyarország beolvasztása. Kivánatos volt ez még az alkotmányosság külszinét megtartó absolutismusnak is, az osztrák kormány a szláv fajokat a forradalom alatt felizgatta, igéretekkel halmozta, a követek népképviselet utján választattak, a szláv elem a birodalomban 12 milliót, a német 8-at, Magyarországban a magyar és német elem tett 8 milliót, vagyis a magyar elemmel, tekintve az olaszok biztos kimaradását, a határvidék kizárását, a szlávval egyensúlyba lép; ezenfelül a magyarországi szlávok-, oláhok- és szerbekre is számitottak, és mert ezek vezetői főleg a magyaroktul féltek,

a magyar hatalom megnyirása érdekében okvetlen a kenyér adóit, a nemzetiségekkel kaczérkodó kormányt támogatták volna.

A Magyarország elleni erőszakos eljárás oka, a 49-iki ministerek egyéniségében is rejlett, a kormány, herczeg Schwarzenberg elnök, Bach, Krausz, Thunfeld, Thun, gr. Gyulay ministerekből állott. Gyulay tábornok magyarnak csufolt osztrák volt, már fiatal korában osztrák katona-szolgálatba lépett; az osztrák katonánál legelőször is a gondolkozást állitották meg, 2 év alatt a tiszt már automattá fejlődött, csak a reglement-t ösmerte, kizárólag a szolgálatnak élt és (ha pénze volt) az anyagi élvezetekbe merült, a haza fogalma a császár iránti hűségben összpontosult, a 30 éves levetkezte emberi érzelmeit, a 40 éves megtagadta hazáját, gróf Gyulay már 20 évnél régebben szolgált az osztrák hadseregnél, tehát már mindkét változáson szerencsésen általment, magyarnak az irigység sem rágalmazhatta, de különben is a hatalom mérlegében keveset nyomott, a ministeriumot herczeg Schwarzenberg elnök és Bach vezették, a többiek csak segédkeztek. Herczeg Schwarzenberg megcsontosult cseh-német aristocrata, a szabadelvüséget utálta, a magyarokat az osztrák birodalomban a szabadelvüség forrásának tartotta, ezen erős forrást tehát a szláv-osztrák büzhödt posványba vezetve, büverejétől meg akarta fosztani; herczeg Schwarzenberg a császári loyalitás oskolájában nőtt fel, már a hatalom elleni tiltakozást is gonosz cselekménynek, az önvédelmet pedig megbocsájthatlan, a legkeményebben büntetendőnek tartotta. Hogy a nemes

herczeg Magyarországot nemcsak mint nemzetet, de annak egyeseit is gyülölte, bizonyitja báró Vay Miklós elleni ádáz szándéka; báró Vay sima, kellemes, eszes, művelt főur volt, 26 éves korától a kormányt szolgálta, 47-ben a conservativ-aulicus párt vezetői közé tartozott, az irigység sem foghatta reá a tulzást, mint borsodi főispáni helytartó Szemere Bertalanban felismerve a szép tehetséget, a jövő reményében Szemerét pályája kezdetén, bár a szabadelvü párthoz tartozott, pártolta. Szemere 48-ban ministerré lett és báró Vayt erdélyi kormánybiztossá nevezte, báró Vay Erdélyben 48 végeig működött, a kötelességét lehető simán teljesitette, nagy erélyt nem fejtett ki, mert az erdélyi ügyeket maga a kormány is hanyagul kezelte, Vay rendelkezésére a szükséges eszközöket nem adta meg. 49 januártul kezdve Debreczenben időzött, mert a szélsők erdélyi működéseért árulással vádolták, mert Debreczenben már régtül fogva salétromfőzdéje volt, ez 49-ben bőven jövedelmezett, ezt tehát személyesen kezelte; báró Vay ösmerte a történelmet, ösmerte a bécsi köröket, Bach hajdan nejének ügyvédje volt, felment tehát Bécsbe a lehető eshetőségek elleni biztositására, Bach helytartósággal kinálta meg s midőn ezt Vay felháborodva visszautasitotta, a sima báró és a torlaszminiszter közt a beszélgetés majdnem tettlegességgel végződött, a herczeg mereven fogadta és midőn távozott, környezete előtt Vayt mint akasztófa-jeleltet mutatta be és ettül Vayt csakis Schwarzenbergnek hirtelen halála mentette meg. Schwarzenberg ezelőtt Vayval kellemetlenül nem

érintkezett, a legsimább magyart tehát nem egyénisége miatt, de azért gyülölte mert magyar volt. A másik főtényező Bach tudor, a forradalom karjain emelkedett, a torlaszokrul lépett a ministeri székbe; a conservativ minister hajlammal, tisztelettel viseltethetik a szabadelvüek és forradalmárok iránt, mert multja jelenjét kétségen felül helyezi, a hatalmi körök ennélfogva nem félnek, hogy az ellenséggel egyetért, a renegát helyzete azomban egészben ellenkező, a renegát a hatalom körében nem bir barátokkal, a régi társak iránti kiméletet nála fondorlatnak, visszaesésnek tartják, a forradalmárt ministernek árulásért teszik, ha tehát a hatalomhoz ragaszkodik, nem szabad társai iránt a legkisebb kiméletet sem mutatnia, sőt buzgóságát üldözéssel kell jeleznie, hogy a bizalmat fenntartsa. Bach urnak tehát kiméletlenül kellett a magyarokat üldözni, mert a magyarok az osztrák birodalomban a szabadelvüséget képviseltek, mert az ő régi barátjai: az aula, a német republikánusok a magyarok hű szövetségesei voltak. Az ellenünk alkalmazott vér-, bilincs és fosztogatási rendszert, főleg szintén ezen két urnak köszönhetjük, ezen két ur nemcsak ministeri képességgel, de diplomatikai érzékkel sem birt, politikai szótáruk csak az erőszakot, a pusztitást, a kinzást ösmerte, a véletlen szerencsétül elkábitva, a magyar nemzetet haldoklónak tekintették, megölésére legczélszerübbnek tartották jelesb, kitünőbb tagjai erőszakos megsemmisitését; a buta ministerek, mert Austria iránt minden európai hatalom barátságot mutatott, azt gondolták, hogy a népek rokonszenve felesleges, azt

hitték, hogy Magyarország, Olaszország a háboruban kimerült és ellenállási képességgel nem bir, pedig az igazi, az egyetemes ellenállás csakis az üldözések után szilárdult meg, a magyar nemzetet juhnyájnak képzelték, mely vezérei elpusztitása után magát tetszés szerint hagyja nyiratni, a magyar nemzetet faj- és fejszám szerint számitották, pedig a szláv és német érzelmeire magyar volt, az értelmiség, a birtokos osztály magyar volt és az idegen fajok nagyrésze ezen osztályt követte, csalódtak a szerbek-, oláhok- és horvátokban is, ezek érzelmeit a forradalmi harcz nagyban megváltoztatta, a szerbek és oláhok közeli érintkezésbe jöttek Szerbia és Oláhország lakosaival, egy része tehát a vajdaság-, a fejedelemségben is egyenlő jogélvezetet követelt szabad külhoni testvéreikkel, a birodalmi tanácsba nem vágytak, mert németek lenni nem akartak, egy részében feltámadt a Szerbia- és Romániávali egyesülési vágy, ezt az orosz közbenjárás által, szemeikkel meggyőződve az oroszok nagy hatalmárul, orosz védnökség alatt elérhetőnek vélték, a buta ministerek mindezt nem látták, a visszatorlás, a kötél, a golyó, az elkobzás politikája mellett küzdtek az osztrák képviselőknél, a császárnak a magyarok-, a higgadtak-, szabadelvüekkeli közlekedését elzárták.

Nagy szerencsétlenség volt Magyarországra, a császári udvar szelleme, a császár fiatalsága. Az udvarnál hemzsegő magyar aristocratiát az udvari mulatságok-, szertartásokra meghivták, egyes tagjait követségekre kinevezték, időnkint ministereknek tették, politikai befolyással azomban a magyar aristocratia soha sem

birt, mert ezen aristocratia levetkőzte nemzetiségét, az ország ügyeire befolyással nem birt, a magyar aristocratiát tehát az udvari nemesség könnyen kielégithető függelékének tartották. Pázmán Péterrel a magyar államférfiak megszüntek, Ferencz és Ferdinánd alatt a magyar ügyekben csakis József nádorra hallgattak, József főherczeg nádor halála után valódilag senkire, Metternich korszakának végső éveiben az udvarnál Magyarországot gróf Apponyi György képviselte, Metternich hiveit azomban a forradalom alatt felkapaszkodott ministerek nem kedvelték, Apponyi a conservativ eszmék bukása után, a magyar háboru alatt nem járt udvarolni Bécs-, Olmütz- és Innsbruckba, az orosz közbenjárás alatt nem vállalt alkalmazást, Magyarország temetésénél nem érzett hajlamot a gyászmenet rendezésére, ennélfogva az udvari körökben nem volt kedvelt egyéniség; pedig tehetsége- és összeköttetéseinél fogva ő lett volna a legalkalmasabb tanácsadó. A cseh aristocraták foglalták el az első helyet, ezek, bár Magyarországot Austriától csak egy kis viz választja el, Magyarországot, a magyarokat és belviszonyaikat nem ismerték, a magyarokat nem szerették, mert ezen nemzedék minden alkotmányos eszmével ellenszenvezett, a democratiát gyülölte, a magyarokra mint a bécsi democraták szövetségeseire haragudott, Magyarország bekeblezését óhajtotta, mert a cseh főuraknak gyáraik voltak, gyáraikat a magyar versenytül féltették. Kiváló szerepet játszottak a tábornokok, volt idő midőn az osztrák császárság a táborban élt, a császárság visszaállitását a ka-

tonák kizárólag maguknak tulajdonitották. Magyarországban az osztrák tisztikar már 48 előtt sem volt kedvelt osztály, szivesen csakis a főurak fogadták, a 48-iki hadjáratokban pedig ellenségnek tekintetvén, velök az egész ország ellenszenvezett; a tábornokok, hogy érdemöket fokozzák, az egész nemzetet dühös forradalmár szinben tüntették fel, az osztrák sereg tisztjei kezdetben azt hitték, hogy a tanulatlan magyarokat, a paraszt hadsereget néhány hét alatt szétkergetik, a tanulatlan ujonczok, a hadnagyok-, kapitányokbul lett tábornokok azomban nemcsak helyt álltak, de már 49-ben az öreg osztrák hadsereget folytonosan kergették, elannyira, hogy az öreg ármádia már az oroszok segélyére szorult, ez sértette hiuságukat, haragjukat dühösségig fokozta, a fegyverlerakás a fővezért véglegesen felbőszitette, mert a sereg romja megvetve az osztrákokat, nem nekik, de az oroszoknak rakta le fegyvereit; a katonák tehát Bécsben kedvezőtlenül festettek le bennünket, az osztrák kormány és császár főleg a tisztek jelentéséből itéltek, mert a császári érzelmü főur Bécsben és fürdőkben ténfergett, tehát az országos hangulatot nem ösmerte; a főpapság közül telivér feketesárga csak Scitovszky pécsi püspök volt, ez is azomban Bécsbül nézte a küzdelmet, a többiek a közjogi védelem mellett nyilatkoztak. Windischgrätz alatt ugyan ellenkező kiáltványt adtak ki, mihelyest azomban Windischgrätz kényszerétül menekültek, vagy semleges állást foglaltak el, vagy a magyarokhoz csatlakoztak. Az ország által hazaárulóknak bélyegzett báró Fiáth Ferencz és tár-

saira az udvarnál igen keveset adtak, az udvar tehát főleg a tábornokok jelentései után indult, ezek az országgal ellenszenvezve, a császárság üdvét az ostromállapotban, Magyarország felosztásában látták. A császárnál tehát ministerei, hadserege, birodalmi gyülése, udvara Magyarország ellen dolgozott, Magyarország önállását mint a birodalom fennállásával összeférhetlent tüntették fel, Magyarországot mint az örökös forradalom fészkét festették le, mind a három tényező a rémuralmat ajánlotta és sürgette; a császár-király éles esze, politikai műveltsége, itélőtehetsége által törpe ministerei, tehetetlen udvaronczai, buta parlamentje felett kimagaslott, midőn azomban birodalma kormányzatát átvette, 18, midőn birodalma sorsa felett dönteni kellett, 19 éves volt. Uralkodását válságok közt vette át, az uralkodó családnak birodalmi székhelyéről kétszer kellett távozni, Magyarország nem ösmerte el királyának, Olaszország nyiltan fellázadt, a pénzügyek roszszul kezeltettek, a hitel fagyponton állt, nem volt egy türhető kormányférfi, a ministerek Ferdinánd király alatt folytonosan változtak. Fiatal emberre, akár biborban, akár rongyokban szülessen is, az első benyomás döntő, a környezet befolyást gyakorol; a fiatal király első benyomásai Magyarországot illetőleg kedvezőtlenek voltak, mert a magyar országgyülés alaki hiányok miatt nem ösmerte el királyának, a bécsi forradalmárokat segélyezte, később a királyt és uralkodó családot trónvesztettnek nyilatkoztatta. Magyarország visszaszerzésére kényszerült orosz segélyhez folyamodni, mi kétségkivül feszélyezte, mert a külsegély

mindég kötelezettséggel jár, a gyengeség jele, magánember sem szereti családjában az idegen beavatkozást, a fiatal császár magyarellenes körben nevekedett fel, az udvar a magyarok loyalitását soha sem méltatta; Magyarországot és a magyar viszonyokat, idegen országban nevekedvén fel, nem ösmerte és nem ösmerhette, nem csoda tehát ha a ministerei, környezete, császári birodalma képviselőitül támogatott igazságtalan, alaptalan jogelvesztés elméletét és a rémuralmat elfogadta.

A rémuralom az oroszok kivonulása után megkezdte borzasztó munkáját, az ostromállapot az egész országban kihirdettetett, legelőször a magyar pénzjegyek érvénytelenségét hirdették ki, a pénzjegy elfogadóira kemény büntetést szabtak, ez igen nagy igazságtalanság volt, mert a pénzjegy értékközvetitő, e nélkül a forgalom megszünik, a pénzjegy életszükség, a magyar pénzjegy kényszerforgalommal birt, a tömeg tehát nemcsak hazafiságbul, de kényszerbül is fogadta el, mert a forradalmak megindulása után a pénz emberei, sőt még az óvatosabb polgárok is a nagymérvben forgalomban levő ezüst pénzt eldugták, elannyira, hogy már 48 közepén az ezüst pénz teljesen eltünt, Windischgrätz bejövetele, az 1 és 2 forintosok elkobzása, a magyar pénzt érvénytelennek nyilvánitó rendeletei után a német bankjegyek is kiestek a forgalombul, már márcziusban tehát közkézen leginkább magyar pénzjegy forgott; igazságtalan volt azért is, mert az 1 és 2 forintosok ezüstalapját Windischgrätz elfoglalta, ezek tehát valóságos félfedezettel birtak.

Igazságtalan volt, mert az ország lakosait nem egyenlően sujtotta, miután az érvénytelenség nem egyidőben mondatott ki, az élelmes zsidók csoportosan kocsikra ültek és felkeresték azon helyeket julius- és augusztusban, hol még a magyar pénz forgott, vettek csirkét, tollat, bőrt, szóval mindent mit vehettek, csakhogy a magyar bankótul szabaduljanak. Nagyobb csapás volt ez a devalvatiónál, mert a devalvatio tovább tartott, a pénz lassankint silányodott, érezte, tudta mindenki a bukást, ennélfogva a tárgyak értéke huszszorosan is emelkedett, ellenben a magyar pénz bukását a közönség nem gyanitotta, a pénz a szükséghez mérve kevés volt, ennélfogva a terményárak nemcsak nem emelkedtek, sőt a pénzhiány következtében fogytak. 47-ben 1 köböl buza ára 16 forint volt ezüstben, 48-ban leszállt 8 forintra, 49-ben magyar pénzjegyben leesett 6 forintra. Különösen nagy csapás volt ez a földbirtokos osztályra, mert a kereskedő pénzét folytonosan forgatta, a gyakori forgatáson sokat nyert, csak a heti kiadásai vesztek el, mert ha nagyobb összeget vett be, azt azonnal áruczikkekbe fektette és vett rendes áron, ellenben a gazda az urbériség felszabaditása következtében részint meg lévén szorulva, részint mert a terményárak folytonosan estek, részint mert ezen háborus időben a raktározás nem volt biztos, kényszerült terményeit eladni és árát tárczájában tartani; — a pénzhiány kihatott a következő évekre is, 51-ben már egy köböl buza ára leesett 3 frtra, 1 köböl gabonáé 2 frtra. Az ezüst és osztrák bankjegy agiója némely helyen nevetségig felment. Én akkor Gömör felső részén laktam, minden

pénzem magyar bankjegybül állt, — kocsisom Kassán orosz fogságban volt, pénzt kellett neki rögtön küldeni. Kénytelen voltam 3 köböl buzát 6 ezüst frtért eladni, elkelt pedig ezen 3 köböl buza a 4 nap mulva tartott hetivásáron 15 osztrák frton.

Az osztrákoknál szolgált honvédtiszteket vasra verték, Aradon és Pesten zárták el, — a nevezetesebb képviselőket, kormánybiztosokat, főispányokat, hivatalnokokat, a volt ministerelnök gróf Batthyányt Pesten az ujépületbe zárták, valóságos hajszát inditottak minden nevezetesebb ember és azok ellen, kiket a magánboszu bevádolt.

A magyarországi hivatalos lap szerint a folytatólagosan elitéltek, a menekültek és perbeszüntetések által felmentettek összege 820 volt.

Sok lévén a fogoly, az itéletek végrehajtása októbér 6-áig elhuzódott.

A haza vértanui következők:

Halálra itéltettek és kivégeztettek:

Abancourt Károly.
Aulich Lajos.
gr. Batthyány Lajos.
Berczik István.
Csányi László.
Csernyus Manó.
Damjanics János.
Dessewffy Arisztid.
Dudó György.
Fekete Imre.
Fülöp György.
Gábl Mátyás.
Gruber László.
Hauk Lajos.
Istók Imre.
br. Jeszenák János.
Kantsur András.
Kis Ernő.
Knezics Károly.
Kocza György.

Halálra ítéltettek és kivégeztettek:

Kolozsy György.
Láhner György.
Lázár Vilmos.
gr. Leiningen Károly.
Márkus János.
br. Mednyánszky László.
Nagy-Sándor József.
Noszlopi Antal.
Oroszhegyi Józsa.
Pallik Ignácz.
br. Perényi Zsigmond.
Posztóczki István.
Pöltenberg Ernő.
Ráfay Imre.
Róka kanonok.
Schweidel József.
Szacsvay Imre.
Török Ignácz.
gr. Vécsey Károly.
hg. Woronieczky Micisláv.
Zehn Márk.

Elitéltettek, de menekültek:

Almássy Pál, halál.
gr. Andrássy Gyula, halál.
gr. Batthyány Kázmér, hal.
Beöthy Ödön, komáromi.
Berzenczei László.
gr. Bethlen Gergely, halál.
Bittó István.
gr. Csáky László.
gr. Eszterházy Pál, komár.
Gorove István.
Guyon Richard.
Hajnik Pál.
Házman Ferencz.
Horváth Mihály, halál.
Irányi Dániel.
Irinyi József.
Ivánkovics.
Josipovich Antal.
br. Jósika Miklós.
Kis Miklós.
Kmetty György.
Kossuth Lajos.
Lónyay Menyhért.
Ludwig János.
Madarász László.
br. Majthényi Ferdinánd.
Mérey Mór.
Mészáros Lázár.
Ormay.
Perczel Miklós.
Perczel Mór.
Prileszky Tádé.

Elitéltettek, de menekültek:

Puky Miklós, komáromi.
Pulszky Ferencz.
Rákóczy János.
Simonyi Ernő.
Szemere Bertalan.
Szontág Pál.
gr. Teleky László, halál.
gr. Teleky Sándor, halál.
gr. Vay László.
Vetter Antal.
Vukovics Sebő.

Elitéltettek és elzárattak:

	év	hó
Abel János	4	—
Adler Szevér	6	—
Albrich Károly	16	—
Allaga Imre	14	—
Almási	3	—
Alsó Sándor	12	—
Ambrus János	15	—
Amsberg György	16	—
Antalfi József	4	—
Antos János	6	—
Asbót Lajos	12	—
Astleitner Adolf	12	—
Augusztics Ferencz	2	—
Ábrahám János	2	—
Ábrahámy Ádám	3	—
Ábrahámy Károly	10	—
Ádám Ferencz	8	—
Ámon Ferencz	16	—
Bacskádi Miklós	8	—
Bajok Mihály	3	—
Balassa János	—	3
Balassa Pál	—	2
Balázs Márton	8	—
Balázsházy Mihály	16	—
Baldauf József	3	—
Balogh Ádám	6	—
Balogh István	8	—
Baranyi Mihály	10	—
Baranyi Sándor	10	—
Barcsay Miklós	14	—
Barcza Boldizsár	16	—
Baricz István	9	—
Barna Antal	2	—
Barta András	12	—
Baszó Imre	6	—
Bayer József	18	—
Bányafi Ferdinánd	14	—
Bátki	1	—
Beke Gyula	12	—
Belényi Ferdinánd	16	—

Elitéltettek és elzárattak:

	év	hó
Benkő Rudolf	16	—
Benyiczky Lajos	20	—
Beöthy György	16	—
Berecz Károly	10	—
Beregi Ádám	6	—
Berzsenyi Lénárd	18	—
Besze János	12	—
Bezdédy László	4	—
Bezerédy Lajos	16	—
Békefi József	4	—
br. Bémer püspök	20	—
Biros Mihály	1	—
Birsi József	16	—
Blaschke Frigyes	12	—
Boczkó Dániel	12	—
Boczkó Péter	3	—
Borsiczky Lajos	10	—
Bossányi László	4	—
Bónis Samu	12	—
Bölcs Sándor	12	—
Bömches Ede	10	—
Böszörményi András	6	—
Bratics János	16	—
Bruno Tamás	6	—
Buda Sándor	15	—
Buocz János	2	—
Calcada Alfonz	12	—
br. Claner Antal	12	—
Conforto Ferencz	6	—
Csapó Vilmos	10	—
Csappan József	16	—
Csappan Mihály	15	—
Csernovics György	6	—
Csiky Sándor	—	3
Csintala	16	—
Csippik János	16	—
Csonka Antal	12	—
Csutak Kálmán	16	—
Czikó János	15	—
Czillich Ede	18	—
Czollig Ferencz	15	—
Dajovszky Antal	2	—
Damaszkin György	12	—
Daróczi Pál	4	—
Dedinszky	4	—
Derra Kálmán	12	—
Dessewffy Lajos	16	—
Dipold Antal	18	—
Ditrich László	12	—
Dobay Ágoston	6	—
Dobieczky Ferencz	12	—
Dobruczki Victor	10	—
Driguet Péter	6	—
Dudás Lajos	2	—
Duschek Antal	8	—
Endes József	12	—

Elitéltettek és elzárattak:

	év	hó
Epersényi	10	—
gr. Eszterházy Mih.	4	—
Farkas Antal	12	—
Farkas János	4	—
Fedrigoni Camillo	10	—
Fehér János	12	—
Fejes András	8	—
Fekete János	6	—
Ferenczi Albert	6	—
gr. Festetich Ernő	10	—
Fényes Dénes	8	—
Férges Henrik	6	—
Fidler Gyula	18	—
Fodor Imre	15	—
Fornsek Sándor	12	—
Forró Elek	6	—
Földi Jakab	8	—
Földváry Albert	12	—
Földváry Károly	18	—
Földváry Mihály	16	—
Földváry Sándor	18	—
Fördős István	8	—
Francz Mihály	4	—
Friviesz Ferencz	16	—
Galvani Caesar	16	—
Gál György	2	—
Gál Ignácz	2	—
Gál Miklós	20	—
Gál Tádé	2	—
Gáspár András	10	—
Gedeon Miklós	16	—
Ghyczy Imre	12	—
Gira Ádám	12	—
Giron Péter	6	—
Girten	18	—
Gothard Károly	2	—
Govrik Adeodat	16	—
Göbl Károly	4	—
Gömbös István	—	4
Görbe János	20	—
Görgey Herman	14	—
Görtman	10	—
Grosz Lipót	1	—
Györgyai Sámuel	5	—
gr. Hadik Gusztáv	—	5
Hajdu Lajos	20	—
Haluska	3	—
Hamvasi	4	—
Hauser Ernő	16	—
Hám érsek	2	—
Hegedüs József	12	—
Hegyi Enoch	4	—
Hellmann József	25	—
Hengl Benő	18	—
Henkler Imre	16	—
Herman Béni	8	—

Elitéltettek és elzárattak:

	év	hó
Herle	12	—
Hietz György	12	—
Hild Antal	16	—
Hollósy Lajos	16	—
Horváth Ferencz	12	—
Horváth János	18	—
Höflich Márton	10	—
Höschl Vilmos	10	—
Hrabán István	2	—
Hradina János	12	—
Hüttl Móricz	10	—
Iliev István	12	—
Inczédi László	10	—
Irinyi Antal	10	—
Istók Gergely	2	—
Istók János	2	—
Istók József	2	—
Istók Lajos	2	—
Jakab Mihály	8	—
Jakobi Sándor	10	—
Jaszvicz Ferencz	16	—
Jáczi Anna	2	—
Jáczi Ignácz	2	—
Jánosi	16	—
Jekelfalussi László	4	—
Jekelfalussi püspök	2	—
Jeszenszki János	16	—
br. Jovics István	20	—
Just Antal	10	—
Kajdán József	4	—
Kallós Zsigmond	2	—
Kalocsa Balázs	16	—
Kanzler József	6	—
Karácsonyi István	16	—
Karlovszky Vilmos	3	—
Kauser József	6	—
Kálmán Lajos	9	—
Kálóczi Kálmán	10	—
Károly Pál	10	—
gr. Károlyi György és 150,000 frt.	—	6
gr. Károlyi István és 150,000 frt.	2	—
Kelemen Béni	2	—
Kelemen Ferencz	16	—
Kemesi József	6	—
Keresztes Lajos	16	—
Kerkápolyi Móricz	10	—
Kernáts Gusztáv	6	—
Ketzer József	8	—
Kis Albert	10	—
Kis Antal	18	—
Kis Ferencz	16	—
Kisfaludy Móricz	16	—
Kisling Károly	3	—
Klampaczky Alajos	15	—

Elitéltettek és elzárattak:

	év	hó
Knotti Jenő	3	—
Koch Ferdinánd	10	—
Koczó Károly	10	—
Kolozsy István	16	—
Komáromi István	10	—
Kompolti Ágoston	16	—
Kopistyinszki Leo	10	—
Kornis	15	—
Kossuth Sándor	16	—
Kovachich József	8	—
Kovách József	10	—
Kovács Ernő	16	—
Kökényesi Miklós	18	—
Kölgen Ferencz	10	—
König Mór	15	—
Krasinszki Mihály	3	—
Krausz Károly	7	—
Krobát Ferencz	2	—
Kropf József	10	—
Kubicza János	10	—
Kubinyi Károly	16	—
Kun László	6	—
Lacsni Vincze	2	—
Laczkó László	2	—
Lakatos Ferencz	6	—
Lakatos János	18	—
Landerer Gyula	10	—
László Imre	2	—
Lehoczky Ferd.	10	—
Leitner Ferdinánd	16	—
Lemmer Lajos	16	—
Lendvay Rezső	12	—
Lenkey Károly	12	—
Lents Albert	10	—
Leopold Márton	2	—
Lévay püspök	2	—
Lill Adolf	15	—
Lipics István	12	—
Liptei Ferencz	—	2
Litzenmayer	16	—
Lombay Imre	3	—
Lóczy István	2	—
Lukács Dénes	16	—
Lukács Károly	10	—
br. Luzsenszky H.	10	—
br. Luzsenszky J.	12	—
Luzsinszky Sándor	6	—
Madarasy Miklós	20	—
Madarász József	10	—
Major István	2	—
Majtényi Kálmán	18	—
Makray László	12	—
Markovics Vincze	4	—
Markó János	5	—
Marsó József	4	—
Martin Frigyes	12	—

Elitéltettek és elzárattak:

	év	hó
Marton	3	—
Marzsó Imre	16	—
Mausberger	8	—
Mayer Henrik	16	—
Maygraber Gusztáv	10	—
Máriássy János	18	—
Mecséry Gusztáv	12	—
Medveczki János	15	—
Megyer István	3	—
Menyhárd Antal	10	—
Mesterházy István	18	—
br. Meszena Fer.	12	—
Meszlényi Lajos	18	—
Meszner János	12	—
Mezei Károly	18	—
Mezősi Pál	18	—
Mihalics Ferencz	10	—
Mihalovics Mihály	4	—
Mindszenti	10	—
Mitterpacher	16	—
Moga	5	—
Molnár Ferdinánd	18	—
Molnár Károly	18	—
Montedégo Albert	—	8
Motesiczky István	5	—
Móricz Dénes	10	—
Móricz Károly	16	—
Móricz Sándor	8	—
Mukics Aurél	16	—
Nagy János	10	—
Nagy Jenő	14	—
Nagy Lajos	16	—
Nagy Sándor	12	—
gr. Nádasdy Lipót és 100,000 frt.	4	—
Nánásy Pál	6	—
Nedeczky József	12	—
Neumann Ede	10	—
Németh Adolf	16	—
Németh János	10	—
gr. Niczky Kristóf	5	—
Nisner	16	—
Nyáry Pál	12	—
Nyereggyártó János	16	—
Nyitray József	10	—
Obradovics	10	—
Odabasics	10	—
Offenbach Lajos	16	—
Okolicsányi József	6	—
Oláh Dániel	3	—
Olle Ignácz	4	—
Ollik Pál	8	—
Orbán János vagyon-elkobzás.		
Ormós Zsigmond	4	—
Orosz József	8	—

Elitéltettek és elzárattak:

	év	hó
Pajor István	2	—
Pap Károly	—	3
Pap Lajos	10	—
Parolszky	1	6
Pataky Mihály	15	—
Patay István	12	—
Paulovics Imre	10	—
Pálfy János	10	—
Pásztory Sándor	12	—
Pech Sándor	8	—
Pekáry	—	3
Pelczer Károly	6	—
Perczel Antal	4	—
Perczel László	8	—
Pereczi Mihály	18	—
Peretics Béla	16	—
Pethő Vilmos	4	—
Petkó György	7	—
Petrás János	—	3
Petrovics Imre	12	—
Péchy József	16	—
Pfeiffer József	5	—
Pfennichsdorf Felix	16	—
Philippovszki Tam.	18	—
Piketti Mihály	12	—
Pinksa József	12	—
gr. Pletrich János	12	—
Podoszki Péter	12	—
Pollák Jusztin	2	—
Pollák Vilmos	8	—
gr. Pongrácz Fer.	16	—
Pongrácz István	10	—
Pontyos János	5	—
Posics Márton	8	—
Presnyánszki János	—	2
Prevendár János	14	—
Psotta Móricz	18	—
Puchli János	16	—
Qualitza Anna	—	3
Querlende Nándor	4	—
Rapaics Dániel	18	—
Rácz Ferencz	6	—
gr. Ráday Pál	12	—
Rákóczi Paresetics Hugó	18	—
Rákóczi Paresetics Zsigmond	18	—
Reiche Rudolf	10	—
Reichl Károly	2	—
Reindl Lajos	12	—
Reinisch Lajos	2	—
Remellay Gusztáv	2	—
Reviczki László	15	—
Rédl György	4	—
Rédl Miksa	10	—
Rider Vinczo	10	—

Elitéltettek és elzárattak:

	év	hó
Ringsmis	8	—
Rohonczy Lipót	18	—
Rónai Mihály	8	—
Róth Lipót	1	—
Rózsa János	8	—
Rödiger Alajos	12	—
Rudnai Jusztin	5	—
Rudnyánszky József	4	—
Rumianin István	10	—
Ruzsicska János	16	—
Sakovszki Károly	2	—
Salamon Elek	4	—
Salamon István	3	—
Sarch József	16	—
Satzberg Károly	6	—
Sauer	2	—
Saupert Ágoston	14	—
Sándor Kálmán	16	—
Sárosy Gyula	4	—
Schenovics Frigyes	10	—
Schmidl Antal	10	—
Schober Ernő	10	—
Schott Lajos	10	—
Schritt	2	—
Schröder Jakab	4	—
Schubert Ignácz	10	—
Schulcz Róbert	14	—
Schuster József	6	—
Sebesi Emil	10	—
Sebő Alajos	16	—
Seidel Viktor	6	—
Seif Miklós	16	—
Semsey Lajos	12	—
Siebenliszt Antal	4	—
Siebenliszt János	16	—
Simonfi József	16	—
Simonyi Viktor	12	—
Skaliczer Antal	10	—
Skrobina Samu	10	—
Skutári György	4	—
Snée László	4	—
Somlyai Miklós	2	—
Soserim Frigyes	2	—
Spanst András	—	4
Spreicendorfer Mih.	2	—
Stark János	6	—
Stefánovics Vilmos	10	—
Straka György	16	—
Streit	1	—
Sverteczki József	5	—
Svidniczki János	8	—
Sümeg József	14	—
Szabó Imre	12	—
Szabó József	16	—
Szabó Vincze	16	—
Szalacsi Antal	3	—

Elitéltettek és elzárattak:

	év	hó
Szaplonczay József	—	—
Szatmári Mihály	18	—
Szász József	10	—
Szász Mihály	16	—
Szekeres István	10	—
Szekulics István	18	—
Szente Pál	10	—
Szentiványi Kázmér	16	—
Szentmiklósi Antal	2	—
Szepesházi Ferd.	10	—
Szerdahelyi Edc	2	—
Széchényi János	6	—
Szén János	10	—
Szilaveczki János	6	—
Szilágyi János	—	5
Szilágyi Miklós	3	—
Szlávi József	5	—
Szokolóczy Mihály	10	—
Szombat István	4	—
Szontag Frigyes	18	—
Szottfried Ferd.	4	—
Szórád János	15	—
Sztankovics Konst.	12	—
Sztankóczy András	10	—
Szücs János	4	—
Takács Lajos	10	—
Tasy Béla	5	—
gr. Teleky Domokos	6	—

	év	hó
Thomsdorf Ágoston	10	—
Tifór Ferencz	6	—
Tilk Sándor	8	—
Timár Ferdinánd	12	—
Tomanóczy Lajos	16	—
Tomics Adolf	4	—
Tomka Ferdinánd	2	—
Toszler Emil	12	—
Tovarnoczki Izidor	16	—
Tóth András	16	—
Tóth Ágoston	18	—
Tóth Kál. (könyves)	20	—
Töttesi	—	10
Trojaczky Miksa	16	—
Tsetseskul János	16	—
Tunyogi Sándor	3	—
Turner Gusztáv	12	—
Udvarnoki Anna és 50,000 frt.	4	—
Udvarnoki István	1	6
Uj Imre	10	—
Ujváry István	12	—
Ullmann Ferencz	3	—
Vadovszki Mátyás	1	—
Vajda Elek	12	—
Vajda Ferencz	14	—
Varga József	1	—
br. Vay Miklós	10	—

Elitéltettek és elzárattak:

	év	hó
Várady Eduárd	2	—
Venturini Lajos	20	—
Veres István	10	—
Vermes Ignácz	16	—
Vevera József	16	—
Vida Péter	10	—
Vidos Márton	4	—
Viland Bertalan	10	—
Villám Gyula	12	—
Virág Gedeon	16	—
Virsbiczky Longin	16	—
Visi József	6	—
Vizkeleti Gusztáv	12	—
Vojtek Lukács	5	—
Vongai Mihály	14	—
Waloberg Károly	18	—
Wamser József	16	—
gr. Wartensleben Á.	18	—
Weber János	12	—
Weisl János	16	—
Wendelin Péter	15	—
Wolf Adolf	16	—
Wunder Mihály	16	—
Zambelli Lajos	8	—
Zarjeczki János	4	—
Záborszki Emil	10	—
Zámbory	4	—
Zelencsik Imre	4	—
Zelinszky József	6	—
Zenei József	6	—
Zeney Károly	16	—
Zierer József	16	—
Zonák József	16	—
Zontág Pál	2	—
Zsámbokréti János	15	—
Zselinszki Róbert	10	—
Zsigmondi Vilmos	6	—
Zsolnay Ferencz	4	—
Zsurmay Lajos	16	—

Összesen kivégeztetett . . . . 41.
Menekülni kényszerült . . . . 44.
Börtönbe záratott . . . . . 527.

Mindezen büntetések nagyobb részével össze volt kötve a birtokelkobzás, a birtokokat zár alá vették már az elfogatáskor, az itélet után pedig az elitéltek javait a császári kincstár elfoglalta és kezelte.

A kivégzettek, menekülők és foglyok száma azomban nagyobb volt, mert a kivégzések csakis a fegyverletétel után közöltettek a hirlapokban, az én adataim pedig csak szeptemberben kezdődnek; herczeg Windischgrätz, Welden, Wohlgemut, Haynau, a vérrendszer rendszeresitéseig rövid uton a táborban több becsületes hazafit felakasztattak és agyonlövettek, Puchner és Urban erdélyi nagyszámu áldozatai a magyarnémet hivatalos lapban nem közöltettek, többeket hónapokig tartó börtön után bizonyitékok hiányában szabadon bocsájtottak, 209 képviselő és kormánybiztos ellen augusztusban a keresetet beszüntették. A menekültek száma sokkal nagyobb volt, mert az elitélteken, a főbb vezetőkön kivül többen menekültek a kényuralom elleni gyülöletbül, mások kimentek, mert a hazában a változott viszonyok közt nem tudtak megélni, mások elhagyták a hazát, mert fontos egyéniségnek képzelve magukat, féltek a börtöntül, egy része a magyar forradalom kezdetén már hazátlan volt, a forradalomért harczolt, működött, uj hazájában többé nem maradhatván, Kossuth szárnyai alatt csatlakozott a magyarokhoz.

II. FEJEZET.

A nyilt parancsok áradata. — Urbéri előleg, helytartóságok. — Erdély és a Szerbvajdaság. — 47-es remények. — A politikai halottak, a magyar szolgák szelleme és működése. — Adórendelet, birtokkobzások, a jelesek nyomora, a nemzet erkölcsi ereje. — Ujonczozás illetőleg besorozás, az egyetemes összetartás. — Fegyverkobzás. — Patensek. — A váltóeljárásról, az ideiglenes, a jövedelmi adórul, az illetékrül, közigazgatási szervezet, jogakadémia, fogyasztási adó, szeszadó.

A birodalmi kormány a nyilt parancsok hosszu sorát az urbéri kárpótlásival kezdte meg, julius 27-én.

Az urbériség megszüntetése érvényes.

A volt birtokosok kárpótoltatnak, miután azomban ezen művelet hosszabb időt igényel, addig is mig a kárpótlás eszközölhető lesz, az urbériséget vesztetteknek előleg adatik, ezen előleg azomban a forradalmi részvéttel vádoltaknak mindaddig megtagadtatik mig magukat tisztázzák.

Az előbbi feltétel alatt, a 10-ed elvesztése által nagyon megkárosult papoknak is segély adatik.

Az akasztásokat a négy: sopronyi, pesti, kassai, nagyváradi helytartóságok felállitása, a Szerbvajdaság, Erdély kiszakitása és különleges szervezése követte. Magyarország feldarabolása megvetette a nemzeti egyetemes ellenállás alapját, ezen kényuralmi tény végrehajtásától kezdve nem volt Magyarországban ki kész ne lett volna a fegyverfogásra, az értelmiség, a nemesség, titokban, okosan és csendesen mindent elkövetett a nép császár-ellenes érzelmei feltámasztása- vagy megerősitésére és a millók közt nem akadt egy gazember áruló, ki ezen titkos izgatást a hatóságoknak feljelentette volna. Az ostromállapot kezdetén még a magyar urak közül is többen szolgáltak, a főnököket még főispánynak, a törvényszék elnökeit alispányoknak hivták, a hivatalnokok magukat tisztviselőknek hitték, a kényuralmat ideiglenes átmeneti

korszaknak tekintették és ha nem 48, de a 47-iki alkotmány visszaállitását remélték, a hivatalnokok főleg a konzervativ szellemüekből vállalkoztak, a kormány a magyar hivatalnokokat előzékenyen fogadta, a cseh-osztrák bureaucraták bevándorlása akkor kezdődött, midőn a kormány czélzatában már a legbutább sem kétkedett, ennélfogva becsülettel a hivatalt nem viselhette, csak a szegények öltek fel a sárga-fekete bérruhát. Az ország az osztrák-magyar hivatalnokokat, hirlapirókat általában az emigratió izgatása nélkül is politikai halottaknak tekintette, velök a társadalmi viszonyt megszakitotta és csakis hivatalosan érintkezett, és méltán, mert ezen urak nem csak az ország jogai, de létele megsemmisitésében működtek közre, és Magyarország csak az erkölcsi védelem, a szoros összetartás által volt megmenthető, ha a magyar nemzet az árulást közönynyel nézi, a szolgaság, az anyagi érdekhajhászat gyökeret ver, a nemzet örökre megsemmisül, pedig a szolgák közt sokan voltak kik a mindennapi kenyér miatt vállaltak hivatalt, kivételt azomban egyesekért tenni nem lehetett, mert ez az erkölcsi erőt, a közszellemet megrontotta volna. A nemzet azomban a méltányosság szellemétül vezérelve, midőn a magyar nemzet jogaiba visszalépett, ezek iránt kimélet- és engedékenységgel viseltetett. A tévelygők, az anyagi szükségtül kényszeritett magyar hivatalnokok azomban általában a nemzeti, az emberi érzelmeket nem vetkőzték le, sőt kis kivétellel sokszor állásuk koczkáztatásával is az üldözötteket minden kitelhető módon segitették, a barbár eljárás szigorát minden téren enyhitették, az értelmiség, az uri rend iránt figyelem- és kimélettel viseltettek.

A megadóztatás nehezen ment, mert csak kevés tagositás volt befejezve, a nemesi birtok nem volt felmérve, a telekkönyvek nem állittattak fel, az osztrák kormány tehát főgondját az adóra forditotta; az adó tárgyában következő rendelettel boldogitotta az országot október 20-án:

1. Az adó-kataszter Magyarországban mihamarább hozasson be, a többi tartományok mintájára.

2. A kataszter behozataláig az adó, az eddigi birtokalap és adatok szerint hozasson be.

3. 49-re a régi adófizetők a 47-iki összegnek megfelelő összeget fizessenek.

4. A régi adó, a régi alapon oszlik fel.

5. Az eddigi adómentesek megadóztatásárul intézkedés fog tétetni.

6. Minden teher aránylagosan oszlik fel.

7. Az adófelosztás a politikai hatóságok feladata.

8. Az adót a községi előljáróság szedi be felelet terhe alatt és viszi be az adóhivatalba.

21. Szeszadóba minden akó majs után krumpli-, répa- és magterményekbül 10 kr.

Adót 49-ben az uri rend még nem fizetett, mert a községek nem voltak szervezve, önként senki sem fizette, a hivatalnoki kar működését restelte adóvégrehajtáson kezdeni, a közigazgatás, a helytartóságok szervezete is lassan haladt, a 49-iki adót azomban 50-ben hajtották be. Általában a földadó csekély volt, mert a birtokos közönség birtokát eltagadta, a falusi előljárók, a megyei hivatalnokok szemet hunytak, hol az uj felmérések hiányoztak, a birtokmennyiséget bebizonyitani nem lehetett, a régi térképekbül az adóalapot megitélni nem lehetett,

mert a művelési ágak változtak. Mit azomban a bécsi kormány az adónál elmulasztott, a birtokkobzásoknál kipótolta, az elitéltek, a foglyok, a menekülők birtokaikat zár alá vették és ez sok volt, mert az októberi kegyetlenségek után, aki a legkevésbbé is fenyegetve érezte magát, megszökött, sokan az első düh lecsendesedéseig a hazában bolyongtak, értelmes, vagyonos urak kanász-, csikós-ruhába öltözve lappangtak mig az üldözés megszünt, vagy rokonaik és barátjaik a hatalmi körökben kegyelmet eszközöltek. A hazában hosszas ideig az üldözött csakis azért maradhatott, mert a császári kormány ellen az elkeseredés általános volt, a nép maga rejtegette az üldözötteket, a magyar hivatalnokok fenhangon hirdették az elfogatási rendeleteket, a fenyegetettek barátjai, rokonai a szándékrul ennélfogva jókor értesültek, midőn a gendarm urak megérkeztek, az üldözött már harmadik megyében járt, ha az értesités elkésett, nem akadt oly bitang cseléd vagy falusi előljáró, ki az üldözöttet feladta volna, még a zsidók is fékezték pénzvágyukat, mert tudták, hogy a feladás vagy életükbe kerül, vagy legalább is fel fognak gyujtatni, és e tekintetben a magyar, német vagy tót közt nem vala külömbség, hazafi-kötelességét mindenik egyenlően teljesitette. A honvédek nagyrésze haza jött, a sorozást azomban a kormány megrendelte, aki sánta, béna, csonka vagy vak nem volt, azt besorozták és pedig főleg idegen ezredekbe, a besorozottakkal az osztrák tisztek baromi módon bántak, a népet már a nagymérvü ujonczozás is elkedvetlenité, a fiaik-, testvéreikkeli rossz bánás, mely, bár a fiukat főleg az Olasz-, Lengyel-, Csehországban levő ezredekbe sorozták is, las-

sankint kiszivárgott és elkeseritette; sokszor igazságosan fenyiték a kihágót, a nép azomban el lévén keseredve, nem kereste az okot, minden elitéltet martirnak tartott. Sokan az ujonczozás elől megszöktek és vagy csavargók lettek, vagy más vidékekre telepedtek, a szökés a nép hangulata, a magyar hivatalnokok elnézése mellett könnyen ment. A hangulatot és eljárást jellemzi a következő eset: egy volt igás kocsisom honvéd lett és szerencsésen hazajött, a sorozás ki lévén tüzve, eljött hozzám, kijelentve, hogy nem akar osztrák katona lenni, tanácsot és pártfogásomat kérte; én akkor Gömörmegyében Berzétén laktam. „Pesta, te erősebb vagy a bikánál, te benned hibát nem találnak, vagy menj tehát az erdőnek, mig a sorozás el nem mulik, vagy elküldelek az anyámhoz, ki Pestmegyében lakik, az ő jószágán meghúzhatod magadat, ha hallgatsz, talán megmenekülhetsz.“ A fiunak szeretője volt, az erdőt választotta. Harmadnapra azomban bejött, hogy ő a csavargást megunta, a sorozásnál szerencsét kisért; harmadnapra hallom, hogy Pesta vitézt besorozták, megnyirták, feleskették és a rimaszombati vármegyeházban őrzik többi társaival. Rimaszombat tőlem 8 mértföldre feküdt, Pesta vitéz azomban a hirrel majdnem egyidejüleg fényes nappal jelentkezett nálam, elbeszélte, hogy éjjel az emeletes megyeház ablakából a földre ugrott, most már az operenciás tengerhez is elmegy; a katonaszöktetésbeni részvét ostromállapotban nagyon csiklandós, főbenjáró cselekmény, de erre jó magyar akkor nem gondolt; megirtam a levelet jó anyámhoz, ki rangkülömbség nélkül minden üldözöttnek rettenthetlen és bőkezü pártfogója volt, Pestát küldönczi minőségben küldtem, nem

kellett megnevezni, mert zsellérünk fia volt, udvarunkban nőtt fel, — Pesta vitéz szépen Pestmegyébe elgyalogolt, saját neve alatt kocsisnak beállt, élt nyugalmasan és háromszor megházasodott, — pedig a jegyző és biró látták midőn a szökevény nálam jelentkezett. Mindkettő nagyon jól ösmerte, mert a jegyző a forradalom előtt nálam inas, a biró pedig jobbágyom volt; a hivatalos lapban kihirdették, senki azomban sem őt, sem engemet fel nem adott. Pestmegyében háromszor megházasodott, a rendőri szabályok daczára a lelkész soha sem kérte tőle nőtlensége igazolására az anyakönyvi hiteles kivonatot.

A világosi fegyverletétel után a kormány a fegyverek beszedését azonnal elrendelte, a fegyver be nem adást keményen büntették. Kezdetben csak különös pártfogás mellett engedtek meg egy fegyvertartást, a fegyvereket jegyzékbe vették és szigoruan ellenőrizték, beszedték a diszkardok pengéit; kik könyörögni resteltünk, ketté törettük őseink kardját és csináltattunk belőle konyhakéseket. Az értékesebb, de hadi használatra alkalmatlan török- és régi fegyverekből némelyek aljas üzleteket csináltak, 100—200 frtos fegyvereket megvettek 2—5 frtért, ki el nem akarta adni, erőszakosan elszedték; velem is ily eset történt. Apám szerette a régi fegyvereket, hátrahagyott vagy 40 darabot; — a fegyverek szobámban diszelegtek, tudták hogy van, ha eldugom és a gendarmeriának tudtára jön, megvasalnak és hosszabb időre elzárnak, vártam. Szeptemberben egy zsidó őrnagy két századdal a szomszédos Rozsnyó városába beszállott, elkezdte a fegyver-beszedést, a szép régi fegyvereket 2—5

frttal vásárolta, a biró, valószinüleg az őrnagy megbizásából, levelet ir, értesit a rozsnyói eljárásrul és felszólit, nem volna-e kedvem a veszett fejszének nyelét megtartani és az őrnagy urnak fegyvereimet a jelzett áron eladni; — tagadólag válaszoltam, másnap egy őrmester beállitott és fegyvereimet követelte; én megmutatám a fegyvereket, az illető meggyőződött, hogy ezek hadi használatra nem használhatók, csakis mint régiségek becsesek, a fegyvereket, kijelentvén, hogy egyet az őrnagynak bemutatok, meghagyta. Bevittem egy fegyvert az őrnagy urhoz, beösmerte, hogy nem veszedelmesek és Kassára a parancsnoksághoz jelentést teend, mert ő magától nem rendelkezhet, — valószinüleg csak ámitani akart, mert 10 nap mulva fegyvereimet a kassai parancs előmutatása nélkül beszedette. Komikus, de kellemetlen eset történt egy rokonommal; — rokonom udvara közepén volt egy kis szüreti taraczk és egy nagy, bele nem illő golyó, mindkettő egy katona nagybátyja után maradt reá, egy gaz gendarme meglátta, feladta, mint ágyu-rejtőt elfogták, Kassára vitték és két hétnél tovább elzárva tartották a mozsárért.

1850-ben a ministerium 10 tárgyban rendelkezett: 1. A váltó-eljárás. 2. Az ideiglenes adó. 3. A jövedelmi adó. 4. Az államügyészek. 5. Az illetékszabás. 6. A közigazgatási szervezet. 7. A fogyasztási adó. 8. A jogakadémia. 9. A szeszadó. 10. A dohány-monopoliumról.

1. A váltó-ügyben a magyar váltó-törvény második részét, az 1844: VI.-at, a 22. §. kivételével érvényben hagyta.

2. A váltó a lejárat előtt csak azon esetekben betáb-

lázható, a melyekben a váltó-tulajdonos viszkeresetet indithat; a váltó betáblázása a lejárati idő után megengedtetik, a betáblázottnak váltó-minősége megmarad.

3. Beszámitás váltó-ügyben akkor engedtetik meg, ha a váltó-adós ellen követelését itélet vagy egyesség által igazolja.

4. A fizetési meghagyás után a váltó-hitelező az adós ellen személyi vagy vagyoni végrehajtást intézhet, azon hitelező azomban, ki adósát elzáratta, mig adósát fogságban tartja, ellene vagyoni végrehajtást nem kérhet; — helye van birói egyesség alapján is, ha az adós az egyességben magát ennek alávetette; fogság azon esetben is eszközölhető, ha a követelés biztositva van.

A fogság alul kivétetnek a katonatisztek, papok, állami köztisztviselők.

A felperes a fogsági itélet végrehajtásáért a járásbiróhoz folyamodik, a járásbiró a törvényszéki szolgának az adós elfogását megrendeli, ha saját polgári fogháza nincs, köteles a leendő fogolyrul az adós fogházfelügyelőjét előlegesen értesiteni.

A törvényszéki szolga az adóst azonnal elfogja és az adósok fogházába beviszi; az adós, büntettért letartóztatott és elitélt foglyokkal együtt el nem zárható.

A hitelező élelmezési dij fejében előlegesen 10—20 krajczár napi dijt a fogházfelügyelőnél előre lefizetni tartozik, ha elmulasztja, az adós szabadon bocsájtatik és azon keresetért többé el nem zárható.

Az adós ellen egyidejüleg több hitelező is intéztethet személyi végrehajtást, ez esetben közösen fizetik az élelmi dijt.

Az adós fogoly munkára, nélkülözésekre nem kényszerithető.

Ha egy a végrehajtató, maga, ha többen vannak, az összes hitelezők, az adósnak nappali vagy éjjenkint időzést engedélyezhetnek. Ha több hitelező záratta be és az egyik szabadságot enged, a többi értesitendő, hogy a napi dijat idejében letehessék.

A fogság egy évnél tovább nem tarthat, betegség esetében a fogoly közkórházba szállitandó, a járásbiróság ez esetben a tartás-dijt feljebb emelheti.

Schmerling ezen törvénynyel mutatta be magát; a törvény nagyon illett a kormányzat keretébe, az egyéni szabadság tisztes fogalmak szerint a polgár legszentebb tulajdona, ennélfogva ettül az állam csak büntettekért foszthatja meg. A váltó anyagi kötelezettség, ennélfogva az adós ellen igazságosan és méltányosan csakis anyagi végrehajtás eszközölhető, a személyes adóssági fogság az egyéni jognak durva megsértése. Csak sértés és boszantás, mert a hitelező a fogság tartama alatt anyagi végrehajtást nem intézhetett, ennélfogva gyors kielégitésre nem vezetett, — felesleges volt, mert ha az adós vagyonnal birt, adósságait vagyona fedezte, ha vagyontalan volt már akkor midőn a pénzt felvette, a polgári törvények szerint mint csaló, megbüntethető volt. Ezen embertelen törvény csakis az uzsorának használt. A fogságot ez időben gyalázatnak tartották, a fogság főleg a könnyelmü szeles fiatalságot vagy fiatal öregeket feszélyezi, ezek tehát az elzárástól fenyegetve, a perczentek hozzáirásában, a nagy kamat-fizetésben nem fukarkodtak, a kamat Magyarországon ezen törvény előtt volt 6—12,

ezen törvény után 12—60 közt változott, az elfogással fenyegetett 100 frt helyett aláirt 150-et vagy 200-at is, fizetett 20—30 perczentet is. Az uzsorás-tolvajt ezen törvény hatalommá emelte, a pénzt első hatalommá kiáltotta ki, — különösen terhes volt ez Magyarországra, mert Austriában volt telekkönyv, bankok, földhitelintézet, takarékpénztárak, a földbirtokos tehát olcsó kölcsönt szerezhetett, csakis a könnyelmü fiatal urak estek a verembe, mig nálunk mind a pénztőke, mind a hitelintézetek hiányoztak. A zsidók hamar kiösmerték a termékeny talajt, ennélfogva a birodalom minden részéről tódultak az uj Kanaánba, e törvény a magyarországi uzsora, a zsidó hatalom magna chartájának tekinthető, a könnyü nyeremény még a legjobb zsidókat is eltántorította, kik eddig kiválólag termény-üzletekkel foglalkoztak, ezen törvények után forgalmi tőkéjük egy részét kölcsön-üzletre forditották és vettek a legtisztesebbek 12 perczentet. Ezen törvény részben a kölcsön alakját is megváltoztatta; kis városokban e törvény előtt kötelezvényekre is kölcsönöztek még, e törvény után azomban, miután a váltó nemcsak anyagi biztositékot, de személyi hatalmat is adott, a tőkepénzesek kölcsöneiket csak váltóra adták, mi által az uzsora biztos alapot nyert, mert a váltónál pénzleszámolást a törvények nem követeltek. A személyfogsági törvénynyel Schmerling ur nemcsak Magyarországot, de Austriát is boldogitotta, ez tehát nem különleges magyar tőrszurás, de a pénzhatalom előtti bók volt, a pénzhatalom segélye nélkül pedig ez időben a romlott hitelü deficzites Austria mozogni nem tudott.

A márczius 4-iki nyilt parancs ideiglenesen a földadót szabályozta:

Magyar-, Horvát-, Tótországban, a Szerbvajdaság- és a Temesi bánságban a telekadó ideiglen fog az állandó telekadósorzat bevégzése idejéig behozatni.

Telekadó alá tartoznak a telek-jövedelem és épületbeli haszonvételek.

Telekadó-alap a termények közönséges szorgalom melletti értéke, — a földadó tiszta jövedelem után vettetik ki.

Tiszta jövedelem az, melyet a föld a költségek levonása után ad, a tiszta jövedelem kitudására a terület felméretik és a jövedelem megbecsültetik.

A terület kitudása végett a létező téradatok használtatnak kellő megbirálás mellett. Hol felmérések nincsenek, a birtokosok kihallgattatnak, a terület felméretik.

A jövedelmi becs alapjául a községi képviselők kihallgattatnak, a jövedelem szakértő becslők által biráltatik és állapittatik meg. A terület jövedelmi képessége minden községben osztályok szerint állapittatik meg.

Épületeknél alap a fizetett vagy szokásos házbér, a házbérbül a fentartási költség levonul, a jövedelmek utáni adó százalékok szerint állapittatik meg.

A jövedelmi kimutatások a birtokosokkal közöltetnek, kik is ez ellen reclamálhatnak.

Elemi csapásoknál, melyek a területet elpusztitják, midőn a ház leég, az adó leszámittatik. Elemi eseményeknél, melyek az adót egészben vagy részben elnyelik, az adó aránylagosan leszámittatik.

Ezen adó-megállapitás alapja nem volt igazságtalan,

de általában hiányosan hajtották végre, mert a becslések eszközlésére főleg haszontalan élhenkórászok, buta, korhely, megvesztegethető egyének alkalmaztattak. A határok nagy része nem volt felmérve, — a nép által földkóstolóknak gunyolt szakemberek lépéssel mérték fel a földeket, ez pedig igen bizonytalan mérték, függ a láb nagysága, vérmérséklet, sőt a kedélyhangulattól is; — az élelmesbek, a hatalmasok által a vesztegetés, a társadalmi fölény minden nemei felhasználtattak, a szegényebbek az adómestert lakmározás, borozás által igyekeztek megnyerni. Megkisérlették a vesztegetést a legkülömbözőbb alakokban; egy szabolcsi gazdag ur becslőbiztosával 200 aranyban fogadott, hogy adója több lesz jelenlegi adójánál; a biztos igyekezett, hogy nyerjen, a fogadó örömmel fizette az aranyakat, — midőn felülvizsgálták befogatott és kivitte szomszédjának süppedékes földjére. Az adómunkálat ennek következtében igen egyenlőtlen lett. Aránylag legtöbbet fizettek a parasztok, mert ezek birtoka az urbérben ki lévén mutatva, a területet nem titkolhatták el, legkevesebb jövedelemre becsülték a főurak birtokait, mert legjobban vesztegettek. Ezen művelet gyorsan és czélszerüen csak ugy lett volna teljesithető, ha a kormány a tagositások megkezdését elrendeli és bizonyos százalék előleget kölcsönöz, ez által az ország jólétét előmozditja, biztos tér- és becslési alapot nyer. Az osztrák kormány azomban a czopf, a paragrafusok, a zsarolás kormánya volt, főczélját a feneketlen kincstár töltése, az államhivatalnokok szaporitása képezte.

Julius 8. Az ügyészségekről rendelkezett, a magyar állam- és megyei ügyészeket eltörülte, az elsőnek

ugyan ideiglenesen hatáskörét meghagyta, a megyei ügyészek helyett államügyészeket állitott fel. Az államügyészség állott a főállamügyészek és azok helyetteseibül. Minden fő- és kerületi törvényszékhez egy főállamügyész és helyettesek neveztettek. A bünvádi perekben az államügyész vagy helyettese mint vádló működött. Az államügyész vagy helyettese köteles volt a feladott valószinü büntényeket és vétségeket, a tudomására jött adatokat a a vizsgálóbiróhoz beterjeszteni, vádiratokat szerkeszteni; a tanukat a birók jelenlétében, vagy távollétökben nélkülök is kihallgatni. A vizsgálóbiró távollétében sürgős esetekben más biró vagy biztonsági közeggel tarthatott házkutatásokat, jegyzőkönyveit azomban köteles volt a vizsgálóbiróval közölni. Maga a vádlottakat ki nem hallgathatta, a tanukat meg nem eskethette, sőt ezen cselekményeknél jelen sem lehetett. Jelen lehetett azomban ház- és és iratkutatásoknál, megjelelhette a tárgyakat, melyekre a kutatást és vizsgálatot ki akarta terjeszteni, az ilynemü teendő eljárás idejérül köteles volt a biró az államügyészt tudósitani. A biró a vizsgálatot tartozott az államügyészszel közölni, az államügyész 14 nap alatt a vád alá helyezést vagy felmentési javaslatot beterjeszteni. A vádlott védőt maga választ, ha szegény, a törvényszék nevez részére ügyvédet. — Az államügyészek és helyetteseik a törvényszéktül teljesen függetlenek, a főállamügyész alá rendelvék, kinek kötelesek havonként jelentéseket tenni.

III. FEJEZET.

Bélyegekrül. — Magyarország feldarabolása. — Közigazgatás. — Szesz- és söradó. — Dohánymonopolium. — A patensek birálata. — Austria egész területével a német birodalomba kiván lépni, Porosz- és Oroszország megakadályozzák. — Az emigratio és emigránsok. — A török szultán a menekültek kiadatását megtagadja. — Kossuth Amerikába menekül. — Gr. Teleky emlékirata Napoleonhoz. — Olasz-osztrák szövetségi terv. — Viktor Emánuel. — Magyarország közszelleme. — A birodalmi alkotmány megszüntetése. — Az ügyvédekrül. — A perrend.

Augusztus 2. A bélyegekről. Mindennemü jogi és anyagi üzletek, szerződések, perek, folyamodások, egyezségek, nyugták, szerződések, váltók, bizonyitványok, bélyeg alá tartoztak, vagyis bélyeges papiroson voltak kiállitandók, az örökségek, ajándékok utáni illeték törvényes becsérték szerint állapittatott meg, ezen megállapitásnál azomban az adósságok, a temetési költség levonatott, az illetéklefizetésig azomban telekkönyvileg át nem irathatott, a bélyegtelen okmányokat azomban meghatározott idő alatt szabad volt az adóhivataloknál megbélyegeztetni, valamint azokat is, melyeknél a bélyegilleték 20 forintnál többet tett; a patens előtt kelt szerződések, örökségek, ajándékok, bélyeg alá nem tartoztak. 20 bélyeg-osztály állapittatott meg, 1 krajczártul 20 frtig, illetőleg 20 ilynemü papiros nyomatott, ami már a 20 frtot haladta, azt különösen kellett megbélyegeztetni, 100 frtig tett a bélyeg 30 krt, 36—40,000 frtig 20 frtot. Az örökösödési illeték türhető volt, mert kizárólag a földadó százszoros értéke vétetett alapul, az urbéri kárpótlást és községi költséget az adóhoz nem számitották, az adó csekély volt, ennélfogva a valódi folyó érték után valódilag fél perczentnél többet alig tett. A bélyegilleték is türhető lett volna, ha a patens 180 lapbul nem áll, magyarul van szerkesztve és minden község elegendő bélyeges papirossal el van látva, a községeknek a patens megküldetik. A hosszadalmas patenstül azomban a németül

tudók is megijedtek, német hirlapot becsületes ember ez időben nem olvasott, a községeknél a patens nem volt meg, a közönség tehát bármi ügyben kényszerült ügyvédhez folyamodni, mi azomban, kisebb ügyekben nagyobb lévén az ügyvédi dij a bélyegcsonkitási büntetésnél, elmaradt. De sok ember megjárta aki ügyvédhez fordult is, mert az ügyvédeknek csak kis része tudott németül, elmulasztották a bélyegezési határidőt, eleinte a községek beosztását sem tudtuk, azért is elkésett, mert esetleg máshol kereste a hivatalt, a másik helyrei utazásra nem maradt ideje. A bélyeg-áthágót a törvény kettős büntetéssel sujtotta, ez igazságtalan, mert elméletileg a törvényt mindenkinek kellene tudni, valósággal azomban, miután a kormányok és törvényhozások már 1832 óta paragrafus-diarrhoeában szenvednek, senki, vagy nagyon kevés egyén tudja, ennélfogva csakis a jogi szakembereket, az ügyvédeket és birákat lehetne bélyegcsonkitásért büntetni. Másik fő hiánya ezen törvénynek az elévülés mellőzése, ez sok pénzünkbe került; a büntetésilletőleg a kétszeres fizetésrül a nyugtát piczi papirosra állitották, mit a szél is könnyen elfujt, haragudtunk az illetékért, dühösködtünk a büntetés- és executióért, nem hittük az adóhivatalnokokat tolvajoknak, biztunk a köteles adókezelési rendben, a nyugták elhányódtak, egy gazember zsákmány után sóvárgott, kivetette ujolag, megvették rajtunk háromszor is, megtörtént velem is, hogy három tételt 9-szer, vagyis minden tételt háromszor vettek meg.

Szeptember 13-án darabolta szét Bach ő nagyméltósága Magyarországot.

I. Magyarországot a helytartó kormányozza, ki Budapesten lakik, alatta áll a helytartóság, egy alelnök, tanácsosok, titkárok, fogalmazók és kezelő hivatalnokokbul.

II. Közigazgatási tekintetben Magyarország 5 kerületre oszlik: a budapesti, pozsonyi, sopronyi, nagyváradi és kassaira.

III. A kerületet igazgatja a kerületi főispány, egy helytartósági tanácsos, kerületi tanácsosok, titkárok, fogalmazók és kezelő személyzettel.

A kerületi főispány a helytartónak alárendeltetik, a főispány határozatai a belügyministerhez fellebbezhetők, ki azokrul vagy maga határoz, vagy határozat végett a helytartóhoz átteszi. A ministerium és főispányok közti ügyviszonyt a későbbi utasitás fogja szabályozni.

IV. A kerületek főispányságokra oszlanak:

Pest-Budához tartozik: Pest-Pilis, Pest-Solt, Fehérvár, Esztergom, Heves, Borsod, Szolnok, Csongrád, a Jászság, a Kunság.

Pozsonyhoz: Pozsony, Felső- és Alsó-Nyitra, Trencsény, Árva-Turócz, Liptó, Hont, Zólyom, Bars, Komárom.

Sopronyhoz: Mosony, Soprony, Győr, Vas, Veszprém, Zala, Somogy, Tolna, Baranya.

Kassához: Gömör, Szepes, Sáros, Abauj, Torna, Zemplény, Ungvár, Bereg-Ugocsa, Mármaros.

Nagyváradhoz: Arad, Csanád, Békés, Felső-Bihar, Alsó-Bihar, Szathmár, Szabolcs, a Hajduság.

V. A megyéket a megyefőnökök igazgatják, titkár, fogalmazó és kezelő tisztekkel.

A jászok és kunok főnökei czime kapitány, a főnök első sorban a kerületi főispánynak van alá rendelve.

Intézi a köréhez tartozó ügyeket, ügyel alárendeltjeire, a törvények és főbb hatóságok megbizásai végrehajtásárul intézkedik.

VI. A legalsóbb politikai közigazgatási közeg a járás, melyet a szolgabiró igazgat, segédjei vannak, a főnöknek vannak alárendelve.

VII. Rendelkezik a szolga-személyzet, irodaátalányrul.

VIII. A megyei hivatalnokok hivataluk székhelyén laknak, fizetési átalányt huznak.

IX. A főnök felsőbbsége rendeleteit köteles végrehajtani, felelős hivatalköréért.

Köteles megyéjét beutazni és előljáróit minden eseményrül tudósitani.

Az alsó hivatalszemélyzet köteles főnökei rendeleteit gyorsan, pontosan, főnökei utasitásai szerint teljesiteni.

X. Akadály esetében, a felsőbb rendeletek megérkeztéig, a helytartót az alhelytartó, a kerületi főispány, a főispányt a tanácsos, a főnököt a titkár, a szolgabirót a segéd helyettesiti.

XI. A közigazgatási tisztviselők hivataloskodásukban szem előtt tartsák a törvényeket, rendeleteket, főnökeik utasitásait.

XII. A közigazgatás a belügyminister köréhez tartozik, a közigazgatási hivatalok köréhez tehát mindez tartozik és a más ministeriumok köréhez tartozó ügyek is, melyek teendőire különös, az illető ministerektül függő közegek nincsek felállitva. Az utóbbiakba csak annyiban avatkozhatnak, amennyiben ezt a törvény vagy utasitá-

saik rendelik, melyek a belügyminiszterrel egyértelmüleg bocsájtattak ki.

XIII. A közigazgatás teendőjéhez tartozik főleg a törvények kihirdetése és végrehajtása, a közbiztonság, rend és nyugalom fentartása vagy helyreállitása, feladatuk közreműködni a közszolgálati közegekkel.

XIV. Különösen a közigazgatás köréhez tartoznak: a népesség nyilvántartása, statisztikai adatok összeállitása, a születési, házassági, haláleset rovataira való felügyelet, közreműködés a katonaság kiegészitése, élelmezése és elszállásolásához, az előfogatokrai ügyelet, a csendőrség alkalmazása, az utlevél, honossági és idegen ügy, ipar és kereskedelmi, egészségi ügy, a községi ügyek és a községi rendőrségrei felügyelet, az iskolai, alapitványi, egyházi ügyek, a jótékonysági, emberiségi és közintézetekrei felügyelet, a börtönök igazgatása, őrködés a sajtó és társulatok felett s a birodalom határaira, felügyelet a szárazi és vizi utak fentartására, az egyenes adók kivetésénél, behajtása- és leirásánáli közreműködés, az adóközegek támogatása, művelődés, kiváltsági, kisajátitási, vizi ügyekrei felügyelet, területök közigazgatási és az államintézetek előirányzatának elkészitése.

XV. A közigazgatás szervezését egy bizottság fogja eszközölni.

XVI. A közigazgatási hivatalokra verseny tüzetik ki.

Ezen nyilt parancs birálat- és magyarázatra nem szorult, nyilt arczoncsapása volt ez az ország területe, jogai, önkormányzata, történelmi multja és hagyományainak; méltányosságát, a nemzetiségek iránti igazságát legjobban jelzi a teljesen magyar Csongrád vármegyének a

Bach Magyarországátuli elszakitása. A kerületi főispányság czéltalan bureaucratiai tápintézet volt, melyet semmivel sem lehetett igazolni.

18-án Krausz felállitotta a pénzügyigazgatóságot.

1. A régi magyar kincstári hivatal helyébe felállittatik az országos pénzügyigazgatóság, mely is intézi az egyenes és közvetett adót, az állami és alapitványi javakat, a pénztári ügyletet, amennyiben ez a pénzügyi igazgatástul függ, igazgatja.

2. Czime : Magyar országos pénzügyigazgatóság. Székhelye : Buda.

3. Áll 1 elnök, másodelnök, pénzügyigazgató stb.

4. Az országban több pénzügyi aligazgatóságok fognak felállittatni.

25. A bélyeg- és illetéktörvények életbe lépése nov. 1-ig elhalasztatik.

Szeptember 29. A szesz- és söradóról.

A birodalmi törvények alapján a sör- és szeszadó Magyarországban is fog alkalmaztatni, ugyszintén a czukoradó.

A söradó 1 osztrák akó után 36 kr.

Mais után értetik szeszadó 10 kr.

Magtermények, répa, krumpli és főzelékbül, gyümölcs, bor és törkölybül, cseresznye, szilvábul 15 kr.

Más egyébbül szeszfok szerint 3 frt 43 krtól 5 frt 15 krig.

A külföldi behozatal után fogyasztási adó 1 mázsa sörtül 37 kr, a szesz akójátul 4 frt.

A rectificatiótul adó nem fizettetik, ugyszintén az sem fizet, ki saját szükségére 2 akónál többet nem éget.

A fogyasztási adó a 2000 lakost meghaladó helyeken behozatik, és pedig vagy a község váltja meg, vagy kibéreltetik.

Adó-illeték.

	I. osztály.	II. osztály.	III. osztály.
Egy akó bor . .	1 frt — kr.	— frt 48 kr.	— frt 24 kr.
Must vagy mais .	— „ 45 „	— „ 36 „	— „ 18 „
Ökör, tehén, bika, 1 éven felüli tinó	4 „ — „	3 „ — „	2 „ — „
Borju	— „ 40 „	— „ 30 „	— „ 20 „
Juh, kecske . .	— „ 15 „	— „ 12 „	— „ 8 „
Bárány, malacz .	— „ 10 „	— „ 8 „	— „ 5 „
Disznó	1 „ — „	— „ 45 „	— „ 30 „
Malacz 9—35 fontig	— „ 30 „	— „ 20 „	— „ 15 „
Friss v. füstölt hus hurka, kolbász .	— „ 50 „	— „ 40 „	— „ 25 „

I. osztály azon község, melynek lakosa 20,000-en felül.
II. „ „ „ „ „ 10—20,000-ig.
III. „ „ „ „ „ 2—10,000-ig.

Dohány-egyedáruság behozatott nov. 29-én.

A dohány császári egyedáruvá nyilatkoztatik.

Dohányt senki engedély nélkül nem termelhet, sem maga fel nem használhatja, sem másnak el nem adhatja, de tartozik a kincstárnak a kincstár által megszabandó áron átadni, csak a kincstár által engedélyezett területen termelhet, külföldrül dohányt és dohánygyártmányt senki be nem hozhat. Saját szükségletre dohányt, szivart, czigarettet, burnótot csak engedély és arra meghatározott dij mellett lehet hozatni, saját terményébül saját szükségére szintén csak engedély és dij mellett lehet megtartani.

Az egész országban csak annyi dohány termelése engedtetik meg, a mennyit a birodalom szükséglete igényel. A dohánytermelési kérelem szóval vagy irásban beadható, a jövő évre előlegesen novemberben a községnél vagy a pénzügyigazgatóság által kijelelendő közegeknél, ezen folyamodványok bélyegmentesek.

A dohány-engedmények február 15-ig kiadandók, az engedélyes, ha nem akar dohányt termelni, köteles ezt aprilis 15-ig kijelenteni, ki ezt elmulasztja, jövőre nem kap engedélyt.

Ha az engedélyezett helyen dohány nem termelhető, köteles az illető ezt és az általa termelésre szánt helyet ápril 15-ig bejelenteni az illető hatóságnak, hogy ez engedélyezvén, az engedély kiigazittassék.

A hatóság a beadás idejét megjelöli, jogosult a termést ellenőriztetni.

Az ár minőség szerint határoztatik meg.

A termelő az utolsó termés feletti rendelkezést kérheti, ezen kérelem január 1-sö előtt beadandó, engedély esetében a termelő dohányát szeptember 1-éig külföldre eladhatja, meghosszabbitásért folyamodhatik, ha azonban meghosszabbitást nem nyer, a dohány a kincstárnak beadandó.

A dohány árát a kincstár osztályozás szerint szabja meg.

A külföldi dohány a kormány közegeivel közösen elzáratik.

Saját használatra is adatik dohánytermelési engedély :

1. ha az illető eddig is termelt,
2. ha tulajdonos,

3. ha kertben, vagy kert mellett termel,

4. ha be van keritve,

5. 70 □ ölnél több nem engedélyeztetik, a dij minden □ ölért 2 krajczár.

A külföldről engedélylyel behozott dohány sem másnál nem tartható, sem idegennek el nem adható.

A dohánycsempészet 5—10-szeresen büntettetik.

Szoktatóra kezdetben a dohányt olcsóbban adták. 1 font dohány ára 1 frttól 7-ig, a belföldi szivar száza 1—2 egész 4 frtig, a külföldi 6—20 frtig.

Junius 7. Az Austria és Magyarország közti közbenső vámok eltörültettek.

Márczius 20-án az elitéltek elkobzott vagyona elleni követelések megvizsgálására bizottság rendeltetik, mely a pénzügyi bizottság elnöke, a k. ügyek igazgatója, a főtörvényszék főügyvéde és a pénzügyminister által kinevezendő tagokbul áll; a követelők igényeiket kötelesek 6 hónap alatt bejelenteni, ide tartoznak a már előbb bejelentett igények.

Bejelenthető és követelhető: az osztatlan testvérek tulajdon-igényei, a nő vagy özvegy hozománya, jegypénze, hitbére. Az ősi javak egy részének kegyelem utján a gyermekek részérei kiadását a császár magának tartja fenn.

Oly jog-, kölcsön- és hitelügyletek, melyeken a szinlegesség észrevehető, 1848. október 3-ika után köttettek, el nem fogadhatók.

A számolási bizottság a valódiaknak, egyezkedésre alkalmasaknak találtakat a ministeriumnak feljelenti.

A számolási bizottság ellen a minister-, a törvényszékhez lehet folyamodni.

Első bíróság az erre kinevezendő törvényszék Pesten, mely áll a kinevezendő pesti, temesvári, zágrábi törvényszékek tagjaibul; ehhez tétetnek át a már megindított e nemü perek.

Ha több a kereset a vagyonnál, csőd mondatik ki. Csőd esetében a megyei törvényszék a biró.

A sör-, bor-, hus-, szeszfogyasztási adó, a sör-, szesztermelési adó, a dohányadó lényegileg czélszerü adónemek voltak, mert az adók minden nemei közt legczélszerübb a közvetett adónem, mert miután a gazdag a szegénynél sokkal többet fogyaszt, ezen adónemek aránylagosan oszlanak fel, könnyen fizethetők, mert mindenki akkor fizeti, midőn pénze van; a szesz- és söradó nem volt magas, a szeszt és sört még ezen adó mellett haszonnal lehetett főzni; a dohánymonopolium igazságtalan volt, mert a termelést megszoritotta és csak annyit engedett termelni amennyi a birodalom szükségletét fedezte, ez igazságtalan, mert a föld birtokosára a termelés minőségét ráparancsolni nem lehet, károsan hatott a mezei gazdaságra, mert a dohány, a buzának legalkalmasabb előnövénye, a gazt legjobban kitisztitja, a gyeptörésekben legjobban megterem, a termelés megszoritása tehát általában a magnövényekre is károsan hatott, sérelmes volt a magánhasználatra termelésnek csak a régi termelőkrei megszoritása, mert a monopolium behozatala előtt a dohánytermelés szabad lévén, szükségletét mindenki a legalkalmasabb helyeken termelt, izlésének megfelelő dohánybul, olcsón és biztosan fedezhette, szivart készittethetett, ennélfogva dohányt csakis a nagy termelők termesztettek, minélfogva ezen engedély csakis ámi-

tás volt. Magyarország helyzete az osztrák tartományokétul teljesen külömbözött, az osztrák tartományokban, hol a talaj és clima miatt dohányt termeszteni nem lehetett, a dohány fényüzési czikk volt, csak a gazdagok dohányoztak és pedig főleg szivaroztak, Magyarországban ellenben mindenki dohányzott, majdnem élelmi czikk volt, az osztrák trafikdohány izetlen és drága volt, mert 1 mázsa legrosszabb trafikdohány 9 köböl szép tiszta buzával volt egyenértékü.

Igazságtalan és tiszta ámitás volt az elkobzott birtok elleni követeléseknéli eljárás, mert a biráskodást az egész országban a pesti, a kormány által különösen e czélra kinevezett bíróság alá helyezte, elvette tehát ezen ügyeket a rendes bíróságoktul, mi maga a tulajdon közvetett megtámadása, a birói tekintély megsértése volt és oly bíróság elé helyezte, mely már azért sem vala független, mert csakis ideiglenes jelleggel birt, a bíróság igazságos nem lehetett, mert a törvényszékbe a zágrábbi és temesvári törvényszékekbül is neveztettek birák, ezek pedig ez időben minden magyarnak ellenségei voltak.

Austria ez évben egész területével, tehát Magyar-, Olaszország és Galicziával be akart lépni a német birodalomba; ha ezt a németek elfogadják, a németek kötelesek lettek volna Austriát Olaszország- és Magyarországban segiteni, mi, tekintve azt, hogy Francziaország Austriának Olaszországbuli kiüzésén régen törekedett, Olaszországban a forradalom kitörése csak időkérdés, a magyar *forradalom megujitása valószinü volt*, a németeket veszedelmes háborukba vonhatta volna, nem tetszett ez a németeknek, mert ha Austria 40 millió alatt-

valójával a szövetségbe belép, Németországot számtöbbségével uralja; a német fejedelmek egyrésze mint szövetségest, mint a forradalmak legszivósabb ellenségét nagyra becsülte, de német császár- és urnak nem kivánták. Különösen visszatetszett ez Poroszországnak és Oroszországnak. Poroszország vezetése és uralma után vágyott, 51-ben esélyei növekedtek, a forradalom Poroszországban teljesen elhamvadt, Németországnak a poroszok alatti egyesülése a német szabadelvüeknek is tetszett, mert az egyesült Németországban többségre reméltek jutni, Poroszország a nagyon elnémetesedett Posen kivételével tisztán német volt, Felső-Németország vallásánál fogva Poroszországhoz hajlott, Poroszország szervezett hadsereg- és pénzügyekkel birt, Austria ajánlatát tehát hidegen fogadta, visszautasitására mindent elkövetett. Visszatetszett ez Oroszországnak is, mert Oroszország nem platói szerelembül mentette meg Austriát, de segitette két indokbul: félt a forradalomtul, a forradalmat tehát Magyarországban leverte, vágyott az aldunai tartományokra, le akarta tehát kötelezni Austriát, hogyha a török támadásnál nem segiti is, Austria semleges állást foglaljon el és mint semleges hatalom területi helyzeténél fogva a többi hatalmak szárazföldi beavatkozását meggátolja, Austria azomban mihelyt szorult helyzetébül menekült, azonnal önálló politikát követett, a törökkel kaczérkodott, az aldunai tartományok ügyeibe beavatkozási hajlamot mutatott, az aldunai tartományokban Oroszországgal versenyzett. Meggyőződött tehát, hogy hála köteléke teljesen szétfoszlott és Austria a keleti eseményeknél kizárólag érdekpolitikát fog követni, érdekei pedig

Törökország fenállását parancsolták, mert ha Oroszország Törökországot tényleg elnyeli, rendkivüli nagy hatalommá növekedik, mely ellen Austria csak szolgai viszonyban tarthatta volna fel magát; ha orosz védnökség alatt Oláhország Moldvával egyesül, Szerbia Boszniával növekedik, Románia Erdély és Bukovina, Szerbia Horvátország, a Banát és Határőrvidék elszakitását kisérelhette volna meg. Austria 51-ben nemleges hatalom, nagy de tehetetlen test volt, mert seregét Magyar- és Olaszország megfékezése teljesen igénybe vette, ellenben ha az osztrák egész birodalom a német szövetségbe belép és Németország vezérévé lesz, a német birodalmi hadsereg egyrészével megszállhatta volna Magyarországot és Olaszországot és egész nagy seregé' Oroszország ellen állithatja fel, a törökkel egyesülve Oroszországot legyőzheti, vagy legalább hóditási szándokát meghiusithatta volna, Oroszország tehát Austria németországi terveinek komolyan elébe állt. Napoleon nem birt nagybátyja geniális hadvezéri tehetségével, de birt hatalmi vágyával, Németországban nem kivánt hóditani, azt azomban nem nézhette el, hogy Austria, mely a Napoleonidák megbuktatásának egyik főtényezője volt, a diplomáczia békés utján Németországot felszivja és kivigye azt, mi ellen a franczia fejedelmek három század óta annyi vért és kincset ontottak, Napoleon tehát komolyan háboru fenyegetéssel nyilatkozott. Austria minden oldalrul visszautasittatván, visszavonult, ezen kudarcz a bécsi ministereket meggyőzhette volna a germán vágyak kivihetetlensége-, a csekély rokonszenvrül, meg arrul, hogy az államok ereje önmagukban rejlik. A császári ministerium azomban közép-

szerüségekbül állott, a középszerü ember pedig többnyire vak, önhitt és konok.

Kossuth, Szemere, Vukovics, Bem, Vetter, Perczel, gr. Batthyány, Guyon, Kmetty több társaikkal a világosi fegyverletétel után szerencsésen Törökországba menekültek, Klapka, Ujházy és több honvédtisztek hasonlag külföldre vonultak, gr. Teleky László, a fiatal nagyratermett gr. Andrássy Gyula, már 48-ban mint küldöttek Párisba mentek. Kossuth és társai török földön a fegyvert lerakva, török államsegélyben részesültek, katonai felügyelet alatt éltek. A segély csekély, az ellátás rosz volt, kinek pénze volt, Francziaország- vagy Angliába vonult. Kossuth Lajos a török földön a kormányzó czimet, melyről Aradon leköszönt, ismét felvette, a becsületes hazafinak, ki milliók felett rendelkezett, alig volt pár száz aranya, részben tehát pénzhiány miatt, részben mert ügyefogyott társait elhagyni nem akarta, mert a forradalmi eshetőségekre kedvezőbbnek tartotta a szomszédbani tartózkodást, Törökországban maradt. Austria és Oroszország a török hitre át nem térő menekültek kiadatását kérték; a török vallás egyik tételét képezi a vendégszeretet, a szerencsétlenek védelme, a törököt az európai civilisatio még nem rontotta meg, az őshagyományokat tisztelte, Medsid szultán ministeri tanácsában határozottan kijelenté, hogy a menekülteket semmi áron ki nem adja. A két hatalom ezen nyilatkozat után a kiadási követeléssel felhagyott, bellebbezést kivánt, mit a szultán már meg nem tagadhatott. Kossuth és társait Kiutahiába bellebbezte; Kossuth itt 2 évig volt, mig Amerika érte magát közbe nem vetette és saját hajóján Ameri-

kába vitette. — A számüzöttek tehát kétfelé szakadtak. A párisi menekültek élén gr. Teleky László állt, értesülve Magyarország beolvasztatási szándokáról, Napoleon herczeg elnökhöz emlékiratot adtak be, melyben Magyarország jogait kifejtve, a beolvasztás ellen tiltakoztak, aláirták gr. Teleky László, Vukovics, Szemere, Klapka, Czecz; ez ugyan tényleg semmit sem használt volna, de mint az önálló Magyarország maradványai, kötelességüket teljesitették és életjelt adtak magukról. Mi ugyan erről semmit sem tudtunk, mert a külföldi hirlapok el voltak zárva, általában a közönség az ujságokat nem olvasta, a külföldi utazást korlátozták. A beszivárgó menekültek hallgattak és rendőri felügyelet alatt álltak, Kossuth és Telekynek megbizottak küldésére nem volt pénzük; a fővárost, mely a rémuralom táborhelye volt, mindenki kerülte. A német kudarczot Olaszországban akarták helyreütni. A modenai herczeg, Austria elnöksége alatt olasz szövetséget akart alakitani, ezen szövetség csak akkor lett volna értékes, ha a szövetségbe az olaszok jövendő királya, Victor Emanuel belép, mert csak a sardiniai királyság volt szabad, Piemontban találtak a menekültek menhelyet, itt összpontosultak az olasz mozgalom szálai, Victor Emanuel azomban a szabadság valódi hive, az emberi jogok tántorithatlan tisztelője volt, Victor Emanuel bizott Olaszország jövőjében, helyesen fogva fel a helyzetet, belátta, hogy ő Olaszország királya csak akkor lehet, ha a szabadság zászlóját folytonosan vakmerően lobogtatja; midőn mindenünnen sürgették, az olasz köztársasági forradalmárokkal fenyegették (kik még ekkor vele együtt nem működtek) ezt felelte: „Én nem

vágyom más dicsőségre mint arra, hogy a történelem azt mondja felőlem: becsületes ember (re galantuomo) voltam; a mely perczben nekem lehetetlenné tétetnék népeimet boldoggá tenni s igéretemés kötelességemet beváltani, leszállanék a trónrul", és ezt el is érte, mert a történelem nemcsak becsületes-, de eszes- és vitéznek mondja. Victor Emanuel pedig igen kétes és bizonytalan helyzetben volt, mert egyrészt a köztársaságiak ellene is izgattak, egész Olaszországot köztársasággá akarták tenni, másrészt ha Austria összerejével megtámadja, hetekig sem birta volna magát megvédeni és egyetlen nagy hatalom segélyére sem számithatott.

Hazánkban a kormány az elégületlenség, a valódi forradalmi szellem általánositásában valóban remekelt, a középosztályban a Dunától a moldvai havasokig nem volt egy család sem, melybül legalább egy a büdös állambörtönökben vasban nem fetrengett, vagy a külföldön ne éhezett volna, a lefoglalt birtokokat a tolvaj kezelők feldulták, gyanus volt az öröm, a szomoruság, a gőgös soldatesca, a hitvány hivatalnoksereg megvetette a nemzetet, lenézte az egyeseket, a csendőrök, finánczok a család szentélyébe betolakodtak, szivességre néha, igazságra soha sem lehetett számitani, a kormány a falusi buta előljáróságot az uri rend, az értelmiség fölé emelte, az urakat előfogatok, beszállásolások által zaklatták, a besorozott értelmiséggel durván bántak, a besorozott honvédeket Kossuth-kutyáknak tisztelték; a nép boszankodott fiai besorozásáért, dühösködött a dohány-, bélyeg- és fogyasztási adóért, a főurakat, kiknek egyrésze osztrák érzelmü

volt, elégedetlenné tette az udvar és kormánynáli mellőzés, a közbiztonság meglazult, a gendarm félt a betyártul, ha lehetett kikerülte, ennélfogva büntetlenül loptak, az oláhok, szerbek, horvátok azt kapták jutalmul, a mivel bennünket büntettek : mindenik saját nemzetisége után esengett, németté akarták tenni, — a határőr és tisztje földet akart, meghagyták katonának, — a hivatalokat maguknak követelték, csehek- és németekkel rakták meg, — az iskoláikban nyelvöket kivánták művelni, tanittatták a németet, — a felekezetek uradalmait nem a felekezet kezelte, a szegény oláh pap és tanitó koldus maradt. Erdélyt, Horvátországot, a szerb vajdaságot, a temesi bánságot külön államnak csufolták, valódilag azomban német gyarmattá tették, fiaikat idegen ezredekbe sorolták, a fegyvertársakat épen ugy botozták, mint a lázadó Kossuth-kutyákat, a trafik, a bélyeg, a fogyasztás, az illetékek elkeseritették, a szomszéd románok, szerbek, az orosz ügynökök az elégületlenséget szították. Az államjavak közzsákmányul szolgáltak, a szállitók szemtelenül loptak, az agio 20—40 közt változott, az államadósságok gombamódra szaporodtak, a föld keveset jövedelmezett, mert a buza ára köblönkint (métermázsa) három, a rozsé két forintra szállt le, csak a beamterek élhettek az ajándékokbul, csak a tisztek voltak megelégedve, mert az ostromállapot alatt magasabb fizetést huztak. Budán Gehringer idegen helytartó trónolt, a sajtó a rendeleteket regisztrálta és szedte a hireket a hivatalos Wiener Zeitungbul.

A Németországbai belépés nem sikerülvén, az alkotmányosdit Bécsben beszüntették, az 1849. márcziusban adott alkotmányt következő, herczeg Schwarzenberg által ellenjegyzett, deczember 31-én kelt rendelet temette el :

„Mi Ferencz József, Austria császárja s a t.

1851. augusztus 20-án kiadott rendeleteink következtében kormányunk az 1849. márczius 20-án kiadott birodalmi alkotmányt behatólag megvizsgálta.

Miután ezen tanácskozás szerint ezen alkotmány sem lényegileg a birodalom viszonyainak meg nem felel, sem határozmányai ki nem vihetők, uralkodói kötelességnél fogva kötelesnek érezzük magunkat ezen alkotmány érvényen kivüli helyezésére.

Az urbériség méltó kárpótlás melletti eltörlését, a törvény előtti egyenlőséget ujolag megerősitjük.

A külömböző népeink és ezek minden osztályai jóllétének megfelelő, az állam hatalmát, kormányunk erejét, a kül- és belbiztonságot, egységet biztositó rendezések eszközlésére, a tapasztalat és komoly megfontolás nyomán szerves törvények fognak alkottatni.

Ezen napon ministeriumunk- és birodalmi tanácsunkat meghallgatván, a szerves törvényhozás terén számos alapelveket állapitottunk meg és megrendeltük, hogy azok köztudomásra juttassanak.

A következő törvények magukba foglalandják a kötelező határozatokat és rendezményeket, addig a jelenleg érvényben levő törvények megtartandók.“

Ezen nyilt parancs megszüntette a birodalmi alkotmányt, melyet senki sem sajnált, nyiltan, az alkotmányosság lehetősége jelzése nélkül kikiáltotta az absolutismust, mely eddig is az alkotmányosság köpenye alatt uralkodott. Az ostromállapotban lévő Magyarország, t. i. azok kik olvasták, mint reá nem tartozót egykedvüen fogadta.

1852.

Január 11. A rendőri kihágások, erdőpusztitásokra a magyar törvényt életbe lépteti, az első bíróság itéletét azomban fellebbeztetni rendeli. Biráskodott a megyei törvényszék, a felső bíróság azomban a büntetéseket belátása szerint könnyebbithette. Szándékos, rosszakaratu károknál a gonosztevőkre 14 napi tisztességes fogságot szab, a régibb 1848—52. károkat 1852. augusztus 30-áig be kellett jelenteni.

Márczius 9-én a hagyatéki százalék, ha a hagyaték a törvényszék előtt tárgyaltatik, azon illetéki hivatal által kiszabandó, a mely a törvényszék körében van, más esetekben, hol az örökhagyó lakott, ha külföldön vagy valamely koronaországban halt el, azon pénzügyigazgatóságnál, melynek körében a hagyaték van, ha több kerületben fekszik, a hagyaték székhelyén.

Julius 24. Buol-Schauenstein elnök. Az ügyvédekről, életbe lép 1853. január 1-én.

Az ügyködhetésről.

1. Ki 5 évig pert nem folytatott, ügyvéd csak a minister engedélyével lehet.

2. Minden ügyvéd köteles a bíróság előtt vizsgát tenni, a vizsga letételéig csak ministeri engedély és eskületétel mellett ügyködhetik.

4. Az ügyködési engedély kérelme azon kerületi törvényszéknél beadandó, a melynek kerületében az ügyvéd lakik, az eskü hasonlag ez előtt teendő le és pedig 2 év alatt a vizsga leteendő, külömben az ügyvédi engedély megszünik.

5. A vizsgától csak az ősiségi ügyekkel foglalkozók mentetnek fel, ha kijelentik irásban, hogy csak ezen ügyekkel kivánnak foglalkozni.

6. Az igazságminister a gyakorló ügyvédeket a vizsgától felmentheti.

7., 8. Minden vizsgázott vagy engedélyezett ügyvéd köteles ügyködési helyét bejelenteni. A felső törvényszék az ügyvédeket jegyzékbe veszi és felesketi.

Ügyvéd-rend.

2. Az ügyvédség kellékei:

Osztrák polgárjog, nagykoruság, mocsoktalan életmód, jogtudorság elősorolt mód szerint.

Az ügyvédségre képtelenek:

A csőd és gondnokság alattiak; kik 6 hónapra el voltak ítélve.

Az ügyvéd államhivatalnok és üzér nem lehet, a felső törvényszék a más ügyekkel elfoglalt ügyvédet felszólithatja, hogy rövid idő alatt vagy az ügyvédség-, vagy a melléküzletekkel hagyjon fel.

Az ügyvédet a minister nevezi, a minister az ügyvédek számát meghatározza, ha az ügyvédek szaporitása szükséges, a felső törvényszék a ministerium jóváhagyásával az ügyvédségre pályázatot nyit, az ügyvédi választmány meghallgatása után a ministeriumhoz az illetőt előterjeszti, a kinevezett ügyvédet megesketi, ha a kinevezett három hónap alatt nem jelentkezik, elbocsájtottnak tekintetik.

Az ügyvéd ügyködése azon körre terjed, melyben lakik, a felső törvényszék elnöke engedelme nélkül

lakóhelyét nem változtathatja, sőt a kerületből sem távozhat.

Az ügyvéd esküje szerint köteles ügyködni; köteles becsületesen, szorgalmasan eljárni, az ügyrül hallgatni.

Az ügyvéd a per körülményei, az okmányok, támadó és védő indokokrul köteles jegyzőkönyvet felvenni, azt a féllel aláiratni, ez a biró kivánságára a birónak bemutatandó, ha az ügyvéd ezt elmulasztja, a fél vádja valamely védelmi tény elmulasztásáért valónak tekintetik, az ügyvéd a törvény mellőzéséért büntetendő.

Az ügyvéd a per vitelét világi tekintetekből meg nem tagadhatja, csakis ezen indokokbul:

1. Ha a pert megnyerhetlennek tartja.
2. Ha túl van halmozva.
3. Ha az ellenfelet már ez ügyben képviselte, vagy ügyvédc.
4. Ha az ellenfél az ügyvéd rokona vagy sógora.

Az ügyvéd meghatalmazást kap, a meghatalmazás általános vagy különleges. Az ügyvéd köteles a tárgyalásnál a meghatalmazást felmutatni, fele minden okmányát aláirja.

Az ügyvéd oly ügyben, melyben már ellenfél volt, nem ügyködhet, az ügyet ok nélkül bevégeztéig fel nem adhatja, ha azomban magát erre kényszeritve érezné, köteles törvényesen felmondani.

Az ügyvéd köteles jegyzőkönyvet vinni a perelőlegekrül, és azok alkalmazását kimutatni.

Az ügyvéd sem ügyvédi dijat nem köthet ki, sem az általa védett ügyet magához nem válthatja, az ily szerződés érvénytelen és az ügyvéd megbüntetendő. Az

ügyvéd követelését a biró előtt felszámolja, ha a fél a fizetést megtagadja, erre bíróilag itélet utján kényszeritliető.

Az ügyvédi dij a per fontossága, az ügyvéd érdeme, és nem a periratok és tárgyalások száma szerint megitélendő.

Az ügyvéd a hozzá utasitott szegényügyet köteles ingyen vinni, kárpótlást csak akkor követelhet, ha védencze vagyonhoz jut. A per átvételekor illő előleget kérhet.

1. Az ügyvéd 100—500 frtig büntethető.
2. Egy évre felfüggeszthető.
3. Az ügyvédségtül megfosztható.

Az ügyvédség megszüntetik:

1. Ha álüzletekben résztvesz, harmadik kárára tett álüzletekben résztvesz.

2. Ha a pör vitelére szánt összegbül a biró jóváhagyása nélkül illetőségén és kiadásain felüli összeget visszatart vagy semmis ürügyök alatt a kiadást halogatja.

3. Ha az ügyvéd életmódja és magaviseleténél fogva a közbizalomra érdemetlen.

A feltörvényszék az ügyvédet csakis fegyelmi vizsgálat után büntetheti pénzre, függesztheti fel vagy mozdithatja el hivatalától, az első törvényszékek minden megbüntetendő cselekményt a főtörvényszéknek feljelentik, és a fegyelmi eljárást a feltörvényszék vagy elrendeli, vagy kiegészités végett az altörvényszéknek visszaküldi.

A feltörvényszék a fegyelmi eljárást csak az altörvényszék vagy az ügyvédi választmány felterjesztésére rendelheti el.

Ha az ügyvédi vétség bünvádi cselekménynyel van összekötve, a bünvádi eljárás eredménye elvárandó.

A vádolt ügyvéddel az iratok közlendők. Ha az ügyvéd kötelességsértése a felet kárpótlási igényre jogositja, a kár minősége és értéke alaposan felveendő, a költség az ügyvédet terheli, ellenben a nyegle vádló 100 forint vagy 20 napi fogsággal büntethető.

Ha a vizsgálatbul az ügyvéd kötelességsértése, mulasztása, a kárositott személyisége, a kár mennyisége bebizonyul, a fegyelmi bíróság az ügyvédet 14 nap mulva teendő fizetésre elmarasztja, a kárositottat a törvény rendes utjára utasitja. A megkárositott fél kárpótlási követelést az ügyvéd ellen azon esetben is indithat, ha a fegyelmi keresetet elutasittatott, vagy a megitélt összeggel nincs megelégedve.

A fegyelmi itélet azonnal végrehajtható.

Az ügyvéd határozatlan időre felfüggesztendő:

1. Ha az bünvád-ügyben kereset alatt van vagy elfogatik.

2. Ha már ellene az ügyvédségtőli elmozditás kimondatott, de ez még jogerőre nem emelkedett.

3. Ha gondnokság vagy csőd alá esik, ezek megszüntéig.

Ezen eseteken kivül az ügyvéd ideiglenesen felfüggeszthető, ha ellene gyakori végrehajtások intéztetnek, ha ellene sulyos kötelességsértésbül fegyelmi eljárás indittatik, vagy bünvádi kereset alatt van.

Az ügyvédekrül minden al- és feltörvényszékeknél jegyzőkönyv vezetendő, melyben a dicséret, dorgálás, panasz, fegyelmi keresetek, büntetés beiratik.

Az ügyvéd esküje.

A mindenható Istenre esküszöm, hogy ügyvédi hivatalomat a törvények, rendeletek, az ügyvédi perrend szerint fogom gyakorlani, a törvényszékek és közhivatalok iránti tiszteletet soha meg nem sértem, a gazdagok és szegények jogait egyenlő szorgalom- és lelkiismeretességgel fogom védeni, védelmökben félelem, tekintély, önérdek, szenvedély és más mellékérdek vezetni nem fog, de mindenkor a törvények szerint fogok cselekedni, hivatalomban a felséges császár és összbirodalom becsületét és jólétét teljes erőmmel elősegitem, szemem előtt tartandom a törvények fenntartását, igyekezni fogok a felséges császár- és összbirodalomra háramló hátrányt és kárt elháritani.

A perrendről, szept. 16-án. 1853. január 1-től az ide mellékelt perrend lépend életbe (a melléklet elmaradt).

2. Minden uj per e szerint inditandó.

3. Az első biróságok e szerint intézkednek.

4. A már benyujtott keresetek és kérvények e szerint kijavitandók.

5. A meginditott perekben, ha valamely fél az eljárás folytatását kéri, a bíróság a perrend szerinti kijavitására tárgyalási határnapot tüz.

6. Az első bíróságnál itélethozás végett átadott ügyek az eddigi törvény szerint itélendők.

7. Hasonló eljárás követendő azon felsőbb folyamodási itéletekre nézve is, melyek az alsóbb birósági lag már elébb eldöntött ügyek felett jelen perrend hatályba lépte után hozattak.

8. A fellebbezések a még jogerejüvé nem vált itéletek ellen a perrend szerint nyujtandók be.

9. A birósági rendeletek a függő perekben a perrend szerint nyujtandók be.

10. Az ősiségi perekre 1849. november 3-án kelt rendelet érvényben marad.

11. A földbirtokosokra a kereskedelmi váltók kivételével a moratorium érvényben marad.

12. Miután telekkönyv sok helyt nincs, a perrendben a telekkönyveknéli eljárásra vonatkozó szabályok, hol ez nincs, nem alkalmaztatnak.

13. Az ősiségi viszonyok külön nyilt parancs által fognak szabályoztatni, ezen birtokok végrehajtási becsü és árverés alá vétethetnek ugyan, azomban a patensig az adós eddigi visszaváltási joga és mások jogigénye a birtokra fennmarad.

14. A váltó-perekben az 1850-ben megállapitott váltó-eljárás alkalmazandó 1853. január 1-tül.

15. A 1840-iki csődeljárás, a mennyiben különös rendeletek által meg nem változtatott, hatályban marad.

A csődvagyon eladása, becslése, elárverezése a perrend szerint intézendő.

A Pest-Ofner Zeitung és a Pesti Hirlap Magyarországra hivatalos lapnak nyilvánittatik. — Deczember 24. Bach. Kempen.

Katona-csábitás. Május... Ki a katonát engedetlenségre, kötelessége elhanyagolására, szökésre ösztönzi, a kisérletért 6 hónaptul 3 esztendőre, ha a csábitás sikerül, 5 évre büntetendő, ha azomban a katonát oly cselekményre csábitja, mely a katonai tör-

vények szerint halállal büntetendő, ha háboruban történik, az akkori viszonyok közt veszélyt idézhet elő, ha több egyént csábit el, 5—10 évi nehéz börtönre itélendő, ha ezen bünök megakadályozására rögtön itélő bíróság állittatik fel, a rögtön itélő bíróság ideje alatt elkövetett ilynemü cselekvény agyonlövéssel büntettetik.

Ezen bünténeyeket elkövető polgárok feletti vizsgálat és biráskodás a katonai hatóságra ruháztatik, a kémkedés, forradalmi toborzás feletti biráskodás szintén a katonai bíróság elé tartozik, a polgárok azomban ezen bünténeyekért a polgári törvények szerint itéltetnek el.

A katonák, a mennyiben büntetésük 5 évet meg nem halad, egyéni minőségökhez mérve testi büntetés, sánczmunka, várfogságra itélhetők.

Az ügyvédi patens sokban elméletileg czélszerü, általában azomban igazságtalan volt, károsan hatott az ügyvédi kar szellemére és ez által az országra, megvetette a doctorok alapját, kik piszkos önérdeküknek mindent feláldoztak, az önkénynyel és zsidókkal szövetkeztek, a kényuralom szolgái lettek és sajnos, fajuk a hosszu évek, a változott viszonyok, a nagy átalakulások daczára, teljesen még ma sem veszett ki.

Az ügyvédi kar hajdan az ős Magyarországnak diszes, erős oszlopát képezte. A régi ügyvéd, melyet a mai nemzedék csak mint torzalakot képzel magának, a becsületesség példánya volt; — az ügyvédek a családokhoz tartoztak, az ügyvédség firul-fira szállt, a családok barátjai, erkölcsi mindenesei voltak. A régi

ügyvéd a tanácsadó és katona szerepét vitte minden ügyben, legtöbbnyire az urfival együtt nevekedett, az urak a régi időben az ügyvédet fiskálisnak, a paraszt fiskárusnak, a polgár Herr Fiskal-nak hivta; — a fiskálisoknak két válfaja volt: a táblai és a falusi. A táblai ügyvéd a nagy urak jogigazgatója volt, és vagy fiskális-ivadék vagy szegényebb urakbul alakult, kiknek volt egy kis vagyonkájuk, vagy nyalka juratus korukban Pesten jól házasodtak, mig hirre vagy jó állásra verekedtek, szerényen, de becsületesen, csuszás és csalás nélkül meg birtak élni; a fiatalok rendesen az öregeknél adjunktuskodtak (segédkedtek), mig az öregek kidültek, a nagy urak jogigazgatóságát megnyerték. A pesti ügyvéd nagy jogi és zálogos perekkel foglalkozott, a táblai uraknál a pereket ajánlgatta (informált), mindeniknek megvolt a maga köre, a tiszai ur a tisza-, a dunai a dunavidékihez folyamodott, ha tudománya által tündöklött, hatalmas, nagy ur pártfogóra akadt, királyi fiskális vagy királyi táblai biró is lett. A táblai (pesti) fiskális már kényesebb, simább, hallgatagabb volt. A nagy ur a táblai ügyvédet fiskális urnak, a táblabiró tekintetes urnak czimezte; a pesti a politikába csak kivételesen avatkozott, az excellentiás urak nézeteit támogatta, ha esetleg a politika terére tévedt. — A falusi fiskális, fiskális, kis nemes vagy kalvinista, lutheránus pap fia volt, mióta a protestánsoknak az ügyködést megengedték, rendesen volt kis földecskéje, vagy kis városi háza, szőlleje, miben gazdálkodott, a felföldön szőllő helyett bányarészvénye. A falusi fiskálist a táblabiró

öcsém- vagy bátyámnak hítta, némelyik tegezte és viszont, a főur amice, a gőgös kendnek hivta. A falusi fiskális vitte a táblabiró mindennemü perét, a jobbágyot ehhez küldte, elvégezte néha a szüretet vagy juhnyirást, vitte a kamatokat a káptalanokba, elvitte az urfit az iskolába, ha az öreg el volt foglalva, vagy a csuz bántotta, vagy az agarászat igénybe vette, megszámolt ujévkor a cselédek, ispány, gazda, jobbágygyal, szerkesztette az uriszékeket, opponált, apellált, repellált, alkudozott a paraszttal a tagositásoknál, hivatalos vendég volt minden keresztelő- és lakodalomnál, lehuzta lakomáknál a borokat, ügyelt rá, hogy a vendégló zabja kijárjon, mondta a toasztokat, ha fiatal volt töltötte a pipát az öregeknek, tartotta a fidibuszt (gyujtó papir), ha öreg volt kártyázott az öregekkel, fiatal és öreg csipkedte a szobaleányokat, harczolt kegyetlenül az utolsó szilvafáért, tentatengert meritett a védelembe, genialitással huzta a hátrányos pereket, a vesztegetőt kirugta, birokra került az urát kisebbitővel, a családdal sirt és örült. A politikában dühös ellenzéki és magyar volt. Az ur küldött fiskálisának bort, buzát, hizott disznót, turót, főzeléket, zabot, kevés pénzt; — a szegény nemes malaczot, szilvóriumot, bárányt. A fiskális urat azért a régi időben becsülték, szerették, ha kivételesen ostoba és tunya nem volt, mi a régieknél ritkaságok közé tartozott; a család igényekkel nem birt, a nemzetes asszony maga főzött, a nemzetes ur életében két diszöltözetet csináltatott, enni való volt bőven, a kis pénzecskébül zálogos birtokot szerezgetett jó olcsón, néha meg is gazdagodott, a ki-

tünőbbeket a megye megyei fiskálissággal jutalmazta. A 40-es években azomban már némely fiatalok elhagyták az ősi nyomot, a zsidókkal czimboráltak, uzsorás, váltó-fiskálisok lettek, fényelegtek, czifrálkodtak, vad demokratává váltak, glacés-keztyüvel hirdették az egyenlőséget, a lármásokat, nyegléket a nép beválasztotta képviselőnek, a köztársasági eszmék kolomposai lettek, midőn baj volt megszöktek; ez volt a helyzet, midőn Bach és Schmerling urak az ügyvédi patenssel az országot megajándékozták.

Igazságtalan politikai czélzattal birt a minősitvény megállapitása, az ügyvédi osztályt nem Schmerling ur teremtette, de megvolt századok óta, Magyarországban nem lehetett mindenütt ügyvéd-boltot nyitni, de a királyi tábla komolyan megvizsgázta az ifjakat, ki a törvényt tudta, ügyvédi oklevelet nyert és mások ügyeit csakis okleveles ügyvéd vihette, ki egyszer ügyvéd lett, azt sehol a világon többé nem vizsgázták, mint nem az orvost, mérnököt, hivatalnokot, csakis a katonatisztek tettek később tisztségök fokához képest vizsgát azon egyszerü okbul, mert a hadnagyot csakis azon tárgyakbul vizsgálták meg, mely őrnagyig tiszti köréhez tartozott, ugylátszik azomban, miután Bach urnak már voltak huszárjai (igy csufoltuk a hivatalnokokat), Schmerling ur az ügyvédekbül baka-legiót akart alkotni. A fiatalabb ügyvédek a miniszter urat feszélyezték, mert lévén dühös demokraták, miután a katonaság fényes pálya, az ügyvédség ellenben koplalás volt; mert mig az ország nagy oppoziczionális perét vitte, a polgárok törvényszünetet tartottak, a 46-, 47-ben vizsgázott

ügyvéd pert önállólag nem folytatott; mert kezdetben vagy mint segéd működött, vagy csak kisebb megbizásokkal foglalkozott: tehát a fiatalság a minister kegyelmére került, — a minister kartársait jól ösmerte, a régi honvédek, veres republikánusok, dühös ujságirók tömegesen folyamodtak, ki pedig az ügyvédi esküt letette, az a becsületes emberek sorából kilépett. Jogtalanság volt az uj vizsga követelése és ministeri feloldozás, — mert az okleveles ügyvédrül fel kell tenni a szakismeretet, fel azt, hogy a később kiadott törvényeket tanulmányozni fogja már azért is, mert a perrend szerint is a hibák- és mulasztásokért felelős, elmozditható volt, kártéritéssel tartozott, tehát az uj vizsgát Schmerling nem a felek érdekében rendelte el, de megparancsolta azért, hogy hatalmát fitogtassa, rá tegye a féket a ficzánkolókra; valóban sokakra e vizsgakegyelem fagyos zuhanyként hatott, mert az öreg fiskális restelte az uj vizsgát, a fiatal nem tudott németül, a tudományt és nyelvet egyszerre kellett tanulni, pedig ez egy maga is rövid időre nagy feladat, folyamodott tehát mindenki, a legostobábbaknak leghamarább megadták a vizsgátuli feloldozványt. Kétségen kivül helyezte a minister czélját a Bot Pálnak adott engedély. Bot Pál a pesti ügyvédi karnak egyik kinövése, torzpéldánya volt. A hirneves férfit Biharmegye szülte, Kutyabagoson iskolatanitó volt, szálas, magas, erős férfi, Bachust mindenek felett tisztelte, nem volt ideje a tanitásra, a szorgalmas kálvinista atyafiak az iskolát korcsmának soha sehol sem tartották, a tanitótul tanitást és jó erkölcsöket követeltek, elhatározta tehát

az egyházi tanács nemes Bot Pál ur elmozditását, a rector azomban nemessége- és nagy erejében elbizakodva gyakran verekedett, a falu öregeibül senki sem mert az erős és negédes urral összetüzni, kerestek erőteljes megbizottakat, de sokáig senki sem vállalkozott, végre a falu csikósa vállalkozott a határozat közlésére a falu csődörén, a község a csődört rendelkezésére bocsájtotta, a csikós lóra ülve az iskola előtt megállt és nagy hetykén bekiáltott: Rector uramnak a tanács felmondta a szolgálatot, takarodjon, más lesz a rector! és elnyargalt, a falu a fizetést, a mészáros és korcsmáros a hitelt megtagadták; nemes Bot Pál ur valaha a jogot is tanulta, begyalogolt Pestre, egy patronusa a patvaristaságrul bizonyitványt állitott ki, bevették a jurátusok közé, a nagy bajuszu athleta, korhely czimborák főkapitánya, a korcsmárosok, a kis polgárok réme az ablakosok jóltevője lett; hol a hitelt felmondták, fizető társai is elhagyták a korcsmát és beverték az ablakot, a gyenge rendőrség nem boldogult vele. 10 évi jurátussága után Bot Pál urban feltámadt a becsvágy, öreg jurátusbul fiatal ügyvéd akart lenni, kétszer jelentkezett, egyszer sem tudott azomban egy kérdésre sem megfelelni, egyhangulag visszavetették. A királyi táblánál a régiek helyét ujak, fiatalabbak váltották fel, restelték a deresedő jurátust, a korhelyeket vezéröktül meg akarták fosztani, átbocsájtását a személynök elhatározta, az illem ellen volt a kérdést vele előre közölni, elhatározták tehát hogy oly kérdést tesznek fel, melyet ez időben minden ember tudott, ezen ösmert dolog Rákóczy Ferencz hűtlenségi esete, lati-

nul nota infidelitatis volt. Megjelenik a vizsgán a dalia, összeüti sarkantyuját. A személynök: Domine Bot, mi volt Rákóczy nótája? Bot Pál hallgat. A személynök: No csak adja elő bátran. Bot Pál: Restelem méltóságos uram. Személynök: Ne restelje, látja hogy mások is várnak. Bot Pál Rákóczy felségsértését nem ösmerte, de nagyon jól ösmerte a Rákóczy nemzeti indulót, ő tehát neki fohászkodva igen helyesen elfütyölte az indulót, a birák ezen szemtelen ostobaságon nagyot nevettek, kiadták a diplomát, igy lett Bot Pál táblai ügyvéd. Bot Pál régi életmódját ezentúl is folytatta, nevezetessé vált, egyszer egy német a tölfilkóra ráirta: Der grobe Ungar (a goromba magyar). Bot Pál nagy botjával elment a kártyacsinálóhoz: Schreibe Er (irja kend): Eb a német kutya nélkül; a német azonnal minden kártyájára ráirta. A choristánékat, varrónékat azomban jól ösmerte, tudta, hogy hol van a legjobb bor, halászlé, turóscsusza és pörkölt, az időnként Pestre bevonuló korhely urakat kedvencz helyeire elkalauzolta, páholyt szerzett, a tens asszonyoknak fejkötőket küldött, a goromba fiakkereket letorkolta, a lomha pinczéreket felpofozta, vendégszerepelni elment a tisz- és követválasztások, foglalások, ellentállások, névnapok, lakodalmakra, a forradalomban a piaczon csörgette kardját, de Pesten maradt; ügyvédsége alatt még bitább lett, mert mint jurátus néha benézett a királyi táblai ülésekre szunyókálni, ezt már mint ügyvéd nem tekette, tehát álmában sem ragadt reá semmi, tehetetlenégét ösmerték, nem akadt tehát oly vakmerő hazafi kinével megbizta volna — és ezen embert Schmerling őnagy-

méltósága ügyvédnek vizsga nélkül meghagyta. Valóban, ha Schmerling ur az ügyvédi kart akarta volna megjavitani, nem hagyta volna ezen ügyvédi torzalakot.

Sérelmes volt az ügyvédi karra az ügyvédnek helyhez kötése, e században már csak a hóhérok voltak helyhez kötve, ez függést idézett elő, mert az ügyvéd más helyre lakását nem tehetvén át, ha ügyvédkedni akart, kényszerült magát a biró előtt megalázni, a hatalomnak hódolni, külömben kiboszantották, állását lehetetlenné tették. Az ügyvédi fizetés eltiltása helyes volt, mert ez a feleket a zsarolásoktul látszólag megmentette, lerontotta azomban ezt az ügyvédi dijak meghatározásának a biróra bizása, mert ez egyrészt az ügyvédet ismét teljesen a biró illetőleg a kormány önkénye alá rendelte, ha az ügyvéd önálló, hazafias, birodalomellenes érzelmü volt, a biró csekély és oly dijakat itélt, melyek mellett csak nyomorogva tengődhetett, kétségkivül az ügyvéd az itéletet fellebbezhette, ez, ha az illetőt jellemeért üldözték, igen keveset használt, mert a felső biróságok épen ugy függtek a bécsi kormánytul, mint az alsók, részben alkalmat nyujtottak a biró és ügyvéd közti érdekegyességre, mert ha a biró érdek embere, kiegyezett az ügyvéddel egész működési idejére bizonyos százalékban, és pedig ha méltányosan és jogosan csak 60 forint lett volna megitélendő megitélt 100-at, ebbül az ügyvéd zsebre rakott 20-at, ajándékozott a birónak 20-at, ezt ugyan a biró törvényesen nem követelhette, váltót sem vehetett róla, mert ha kitudódik, csufosan elcsapják, de a biróra a biztositás felesleges volt, az ügyvéd meg nem sérthette, mert ha igéretét megszegte,

már más perében a biró dijait leszállithatta, különösen sulyos volt ez a közönségre zsidóperekben, mert a furfangos uzsorás zsidó ügyvédjének bőven előlegezett, az ügyvéd tehát a birót előlegesen kielégitette. Ezen szövetséget bebizonyitani alig lehetett, mert az ügyvéd nem a piaczon számolta le a kikötött bért, kitetszett azonban abbul, hogy majdnem minden bíróságnál voltak kegyencz ügyvédek, kiknek ügyei gyorsabban mentek, nagyobb ügyvédi dijakat kaptak, a biró szemtelenségei, zaklatásaira szemet hunyt, és sok biró csekély fizetésébül uraskodott. Valóságos kötél volt az ügyvéd nyakán a 100 frttul 500 frtig terjedő, a biró önkényére bizott büntetés, ha az ügyvéd a pört jogtalanul huzta, valótlan állitásokkal védte, mert egy ügyben mind a két ellenfélnek igaza nem lehet, az igazságtalanság valódi indokkal nem védhető, a törvénytelen halogatásért méltányosan nem az alperes, de a felperes ügyvédje vagy a biró büntetendő, kik ezt elnézik, ezen pont tehát az alperes ügyvédet a biró martalékául dobta, ha tetszett a birónak, a jó alperesi ügyvédet minden perben megbüntethette, vagyis ha akarta tönkre tehette, eleinte félt is ettül sok ügyvéd, de a ki ezen szakaszszal nem birt szembeszállni, azt mint élhetetlent a közönség hagyta el.

Az eskü az ügyvédi kart a hatalom cselédjévé sülyesztette, becsületétől megfosztotta, megveté erkölcstelensége alapját. Az eskü megtartása, akár mint vallási tettet, akár mint igéretet tekintsük, becsületbeli kötelesség, becsületes ember azt mi hazafiui kötelességével ellenkezik, nem igéri meg, már pedig ezen eskü a hazafi-köteles-

séggel teljesen ellenkezett, mert nemcsak a császárnak esküdött hűséget, ki egyszersmind Magyarország királya volt, de kötelezte magát az öszbirodalom becsülete, jóléte előmozditása, az öszbirodalom kára és hátránya elháritására, ki tehát az öszbirodalom jólétére esküdött, ki magát az öszbirodalom hátránya elháritására kötelezte, az Magyarországot megtagadta, mert Magyarország érdeke Magyarország független önállását, az öszbirodalom java Magyarország beolvasztását követelte, a magyar közjog öszbirodalmat nem ösmert, az ügyvéd tehát ezen esküje által magyar polgárságárul lemondott, Magyarország ellen kötelezettségeket vállalt el, mert segélyét Magyarország beolvasztására ajánlotta fel. Jogi fogalmak szerint a kényszer-eskü nem kötelező, a kényszer azomban az, a midőn valamely cselekményre erővel kényszeritenek, tényleg Schmerling azonban az ügyvédeket az ügyködésre nem erőszakolta. Kétségkivül az önfentartás anyagi kényszer, de nem menti a hazaárulást, mert a kém, a poroszló is bizonyos tekintetben lesz áruló és eszköz és ennek daczára az egész világ megveti. Ezen eskü tehát menthetlen nyilt hazaárulás volt, az esküvő ügyvéd vagy komolyan elárulta a hazát, ha esküjét komolyan vette, vagy ha azon titkos fentartással esküdött, hogy azt meg nem tartja, a ki ily titkos fentartással esküszik, az csaló és ámitó és midőn önérdeke ugy kivánja, megcsalja saját felét is. Ezen eskü az ügyvédek becsületességét megrenditette, tehát károsan hatott a közerkölcsiségre, a kormánynak keveset használt, mert a Schmerling-labanczok nagy része gyülölte az osztrák absolutismust, saját maga előtt

szégyenelte magát, az absolutismus mellett semmit sem tehetett, mert az ország osztatlan közvéleménye utálta az idegen absolutismust, az ügyvédek tehát birodalmi esküjöket eltitkolták, kezet csókoltak a hatalomnak, de titokban az elégületlenséget szitották; az eskü kárát főleg a felek érezték, mert sok, hamis esküvel kezdett pályáját felei kizsákmányolására használta fel.

A perrend 1852-ben alkottatott és 1853. január 1-én lépett életbe. Ezen perrendet másolta le egészen Horváth Boldizsár miniszter. Magyarország átkával az olvasót kétszer terhelni nem akarván, itt csakis azon külömbséget fogom jelezni, melyeket a magyar fiskális miniszter a német doctor minisztertül el nem fogadott.

1. Ingóságok árverésénél a határidő 14 nap.

2. Az árverési hirdetmény, ha költséges, ujságba nem tétetik.

3. Az árverésnél a vevő készpénzzel fizet.

4. Az adós, ha az árverezett tárgyak a követelést nem fedezik, vagy az adós uj biztos fedezetet nyujtani nem tud, a hitelező kérelmére 1 évre elzárható.

A hitelező követelése fedezetére a fekvőség bérbeadását követelheti.

A jogtalanul és konokul perlekedő felek és ügyvédek pénzzel és fogsággal büntethetők.

Ezen perrend az adóst a hitelező rabszolgájává tette, ellenséges, igazságtalan, méltánytalan állást foglalt el az alperes ellenében, a birónak az ügyvédet kezébe adta, mert a legtöbb esetben az alperesnek soha nincs igazsága, ha tehát a biró valamely ügyvédre haragudott, azt tetszése szerint bezárathatta, mert az

országban oly ügyvéd nincs, nem volt és nem lehet, ki csak igazságos ügyet visz, az ügyvédnek minden ügyet kell védeni, mi nem csalás és fele érdekében hinni, hogy felének a kiegyenlités- vagy kielégitésre időt nyerjen, ha az ügyvéd a törvényadta joggal visszaél, ennek nem az ügyvéd az oka, de a biró, ki megengedi. Ezen az ügyvédek ellen adott nagy hatalom tehát csakis politikai szájtapasz volt. A személyfogság már Franczia-országban is divott, hogy Austria, melynek politikájában a várbörtönök oly kiváló szerepet játszottak, a fogságot az adósokra is kiterjesztette, csakis az csudálható, hogy az adósok ellen a botot, korbácsot és vesszőt be nem hozta.

IV. FEJEZET.

Ősiségi patens. — Hagyatékokrul. — A helytartóságrul. — Szolgabirákrul. — A megyei hatóságokrul. — Hivatalnokfizetés. — Tagositás.

Császári nyilt parancs az ősiség tárgyában.

1852. november 19.

Első fejezet.

Az adományrendszerből támadt birtokviszonyokrul.

1. és 2. §. Az eddigi királyi és nádori adományozás megszüntetik s a fiscus örökösödése ex defectus et nota eltörültetik, ugyszintén a földesuri örökösödés is.

3. §. A királyi ügyész, földesur, a birtokában lévő jószágaira nézve, kivévén a magánosokra fentartott pörkivételeket, pör által meg nem támadtathatik s viszont másokat meg nem támadhat, azon jószágok kivételével, hol a birtokba vételnél hatályba lépett özvegyi vagy hajadon-jog által gátoltatott.

4. §. Magánosoknak maguk közt a jószágok vagy törvényes jogok birtoklását, királyi adományok, vagy bármi más királyi szabadalmak s birói itéletek alapján semmi ujonnan inditandó pörrel mint: ex puritate statutionis, ob clandestinam et frandulentam statutionem, ad revindicationem bonorum contra contradictionem statutioni oppositam occupatorum, ad dandam vel recipiendam contradictionis rationem, ad evertendam palatinalem donationem; ex radicalitate juris, proportionalis ex jure, ad sublationem educelli macelli telonii

non privilegiati és semmiféle ex jure vagy statutione származó pör által megtámadni nem szabad.

Második fejezet.

Az eddig fenállott törvényeknek az örökösödésre és házassági szerződvényekre vonatkozó alkalmazásárul.

5. §. Az általános polgári törvénykönyv hatályának napjától fogva, az öröklött és szerzett, adományozott és más vagyon közti és a férfi és nőnem közti különbség, sem az élők közti vagy halál esetébeni rendelkezési jogra, sem a törvényes örökösödésre befolyással nem leend. Azomban oly öröklött ősi nemesi jószágok jelenlegi birtokosainak, melyekben azoknak csak fimaradéka birt öröklési joggal, megengedtetik, legfölebb három év alatt a törvénykönyv hatályba léptétül számitva, ezen jószágokrul végakarati rendelkezés által fiumaradékaik javára azon jogörökléssel intézkedni, hogy e végintézkedést a nőutódok, az általános polgári törvénykönyvben megállapitott köteles rész cziménél fogva, vagy az özvegy meg ne támadhassák, ha ezen utódok és az özvegy csak legalább azt kapják meg, mi őket az emlitett jószágokbul az eddigi törvények szerint jogosan illeti. Hogy oly végintézkedés, mely által ezen engedvény felhasználása történik, joghatálylyal birjon, annak törvényes kellékekkel ellátva, irásban szerkesztetnie és legfeljebb 6 hónap alatt az okmány létesitése után, de semmi esetre sem később mint három év eltelése alatt, az általános polgári törvénykönyv hatályba léptétül számitva, az első birósági polgári törvényszéknél, mely-

nek kerületében a jószág fekszik, eredetiben le kell tétetni.

6. §. A polgári törvénykönyv behozatala előtt tett végrendeletek érvényessége s a végintézkedő végrendelkezési képessége, az akkori törvények szerint megitélendő. — Ezen határozmány azomban csak azon végrendeletekre alkalmazható, mik a törvénykönyv behozatala előtt, vagy legfelebb 6 hónappal utána az illető törvényszéknél letétettek, vagy e törvény életbe lépte előtt meghalt hagyományozó által hozattak. Ha a végintézkedés, ámbár a törvények életbe lépte, de még nem élő személyek javára szól, csak annyiban érvényes, hogyha a törvénykönyvvel nem ellenkezik.

7. §. Külső formaságokra vonatkozólag a törvénykönyv életbe lépte előtti végintézkedések érvényessége, ha a hagyományozó az uj p. törvény után halt meg, a szerint megitélendő, a mint a végrendelet fenntartására a régibb vagy ujabb törvény kedvezőbb.

8. §. A törvényes örökösödésre nézve (successio ab intestato) az eddig fennállott szabályok alkalmazandók minden a törvény előtt történt halálesetekben, ugy privatusok, mint a fiscusra nézve, a 9. és 10 §. korlátozások alkalmazásával.

9. §. Örökségi igények, mik a törvénykönyv életbe lépte előtt támadtak, csak azon esetben érvényesittethetnek a következő czimü pörök által, ha a végrendelet vagy osztálytul számitva még 32 év el nem telt a pör megindításaig: processus successionalis ad implementum, sepositionem, invalidationem testamenti, ad re-

ctificationem divisionis, ex caducitate. De az ilyen még nem támasztott igényekre nézve, azok különbeni elenyésztése sulya alatt, 1 évi határidő szabatik a pör megindithatására nézve.

10. §. Következő pörök inditása meg nem engedtetik: Processus antiquae successionis, ad exclusionem sexus foeminei, ad aequalitatem juris, ad excisionem quartalitii, novae divisionis, ad redintegrationem aviticorum.

11. §. A p. törvénykönyv hatályba lépte előtt megtámadott özvegyi vagy hajadon-jog az eddig fennállott törvény szerint érvényesitendő. De e jogok elenyészése után az özvegyi vagy hajadon-joggal terhelt jószágokban örökösödésre jogositott magán-személyeknek, a királyi fiscusnak vagy más az örökségre jogositott személyek vagy testületeknek, az eddigi törvényekben alapuló igényei lépnek hatályba. — Ezen igények azomban elenyészés sulya alatt az uj törvények életbe lépte után 1 év alatt az illető törvényszéknél bejelentendők s errül a jószágok birtokosai értesitendők. — Ha ily igények bejelentése után még más jelentkezők is találkoznának, arrul a törvényszék az előbb jelentkezőt és birtokost is értesiteni tartozik.

12. §. A p. törvénykönyv hatályba lépte előtt kötött házassági és örökségi szerződvények, a házas felek közt erőben maradnak, valamint a jus coaquisitionis is a fennállott törvények szerint megitélendő. Azomban a meghalt férj hagyományábani örökösödés, ha annak halála az uj törvénykönyv hatályba lépte után történt, ez utóbbi szerint megy végbe.

13. §. Fennálló családi hitbizományok, majoratusok, senioratusok, a mennyiben a korábbi törvényeknek megfelelnek, érintetlenül maradnak.

Uj hitbizományok felállitására nézve az általános p. törvénykönyvben foglalt szabályzatokon kivül, még további könnyebbitő rendeletek fognak külön kiadatni.

Harmadik fejezet.

A tulajdon átruházásárul.

14. §. Az indigenatus vagy incolatus kelléke megszüntetik.

15. §. A tulajdon átruházásánál megkivántató formaságok tekintetében a nemesi jószágok, törvényes jogok s más fekvő javak közti külömbség megszüntetik és erre nézve a földbirtok feloszthatósága iránti külön rendeletek szemmel tartandók.

16. §. A p. törvénykönyv hatályba lépte előtt kötött tulajdonátruházásai fekvő vagyonoknak (fassio perennalis, cambium, transactio, inscriptio ob fidelia servitia) sem oly igényeknél fogva, melyek eddig a jószágok tulajdonságábul folytak, inditandó pörök által, mint: ad invalidationem ex neglecta premonitione, ad invalidationem ex praejudicio, sem nyilvános pecsét hiánya miatt meg nem támadtathatnak. — Az eddigi magánpecsétek alatt történt átruházások ép oly erejüek, mint a nyilvános pecsét alattiak. A hű szolgálatokérti átruházásokra a visszaszállási jog megszüntetetik.

17. §. Valamely birtok korábbi birtoklása és ha-

szonvétele alapján ugy egészben, mint a határokra vonatkozólag, a jelen birtoklási állapot, ha a korábbi birtoklás megszünésétől az általános polgári törvénykönyv hatályba lépteig 32 év eltelt és a nélkül, hogy ezen idő alatt a birtoklók ellen rendes pör indittatott volna, uj pör által, mint formalis repositionalis metalis ex usu, többé meg nem támadtathatik. De ha a törvénykönyv hatályba léptekor még 32 év el nem telt, akkor az emlitett pörök 1 év alatt jogelvesztés sulya alatt meginditandók.

18. §. A rokonok és szomszédok s bármily czimü elővételi jogok megszüntetnek s e czim alatt még régibb eladásokért sem indittathatik pör.

Negyedik fejezet.

A kötött és birói zálogokrul.

19. §. Az eddig szokásban volt zálog-kötvények, fekvő vagyonoknak időleges adás-vevéseik (contractus pignoratitii, emtio, venditio temporanea), a visszaváltási jog, világos vagy hallgatva fenntartása mellett, vagy azon föltétellel, miszerint a hitelezőnek kamat helyett az elzálogitott jószág haszonvétele engedtetik át, ha az általános polgári törvénykönyv hatályba lépte után köttettek, jogerőtlenek.

20. §. Ki a p. törvénykönyv hatályba lépte után nemesi fekvő vagyont vagy törvényes jogot birói eladás utján vesz, a volt jószág vagy jog tökéletes tulajdonosává lesz olyképen, hogy az adósnak és jogutódainak eddig szokásban volt visszaváltási joga többé nem gyakoroltathatik.

21. §. Zálogkötvények ellen, melyek az általános p. törvénykönyv közzététele előtt köttettek, azon igények erejénél fogva, melyek az eddigi törvények szerint az ősi jószágok természetébül folytak, a zálogfeltételek érvénytelenitése vagy átruházására (ad invalidationem conditionum pignoratitiarum, ad transvestitionem conditionum pignoratitiarum) uj pört inditani többé nem lehet.

22. §. A korábban elzálogositott fekvő jószágok és jogok visszaváltási joga következő esetekben gyakorolható:

1. Ha az eredetileg megállapitott vagy későbbi ráfizetéskor vagy más okbul meghosszabbitott zálog- vagy átirási időhatár még el nem telt, akkor a visszaváltási pör, a megállapitott visszaváltási idő eltelése utáni 1 év alatt meginditandó; — szól ez az 1820-tul kötött zálogokrul.

2. Ha a zálog- vagy átirási kötvényeknél visszaváltási idő meg nem állapittatott és azok kötése- vagy meghosszabbitásától számitva 32 év a p. törvénykönyv hatályba lépteig még el nem telt, akkor a visszaváltási kereset a 32 évi idő eltelése után 1 év alatt benyujtható.

3. Ha végre a megállapitott visszaváltási idő, vagy ennek hiányában a 32 esztendő a p. törvénykönyv hatályba léptétül számitva, érvényesithető törvény hatályba lépte előtt lefolyt, ugy a visszaváltási jog csak akkor és pedig csak 1 év alatt az általános p. törvénykönyv után, ha a megállapitott visszaváltási határidőnek és illetőleg az emlitett 32 esztendőnek eltelése

óta az általános p. törvénykönyv hatályba lépteig 10 évnél több el nem telt.

Ha a visszaváltási jog a fenjelelt időhatárok alatt nem gyakoroltatott, akkor az megszünt.

23. §. De ha a korábban kötvényileg elzálogositott fekvő jószágok és törvényes jogok valamint időleges átirásokra nézve, a kötvényileg vagy átirásilag ugy eredetileg megállapitott mint később meghosszabbitott zálog- vagy átirási határidőn túl, vagy azon esetben, ha visszaváltási határidő meg nem állapittatott, 32 esztendő eltelése óta a zálog- vagy átirási kötmény kötésétül számitva, a p. törvénykönyv hatályba léptéig 10 esztendő eltelt anélkül, hogy egyik vagy másik esetben ezen idő alatt a zálog kiváltására rendes pör indittatott volna, akkor a zálogitó vagy átiró és jogutódai a visszaváltási jogot többé nem gyakorolhatják, és az elzálogositott vagy átirt jószágok birtokosa azok tökéletes tulajdonosául tekintendő.

24. §. A nemesi fekvő jószágokat vagy jogokat jelenleg terhelő birói zálogra nézve a visszaváltási jog, ha a birói árverés óta, vagy ha ez nem történt, a birói zálog alá vétel óta az általános polgári törvénykönyv hatályba léptéig 32 esztendő még el nem telt, 1 év alatt ezen hatályba lépéstül érvényesithető. Ezen határidő eltelte után, valamint azon esetben, ha a fennemlitett időpontoktul a törvénykönyv hatályba léptéig 32 esztendő már eltelt anélkül, hogy ezen határidő alatt kiváltási pör indittatott volna, a visszaváltási jog elenyészett.

25. §. Felülfizetési és ex superfluitate fundi indi-

tott pörök az általános p. törvénykönyv hatályba léptétül fogva többé nem indittathatnak.

Ötödik fejezet.

A megelőzött fejezetekben emlitett perek folytatásának megengedhetőségéről.

26. §. A már meginditott, még folyamatban lévő perek, melyek a 3., 4., 10., 16., 18., 21. és 25. §-okban emlitett czimekhez tartoznak, tovább nem folytattathatnak s az eddig folyt tárgyalás megszüntetik. Az eljáró hatóság által már végleges végitélettel eldöntött fennkijelölt czimü pörök az előirt folyamodási uton a felsőbb fellebbezési törvényszéknek a fellebbező fél kivánatára a jelen patens hatályától 1 év időköz alatt előterjesztendők s ez által az eddig fenállt törvények szerint itélendők meg. Visszaüzési perek, melyekben a visszaüzés már törvényesen elvettetett, vagy ellentállásra szállittatott le, vagy melyek csak folyamatba tétetnek, anélkül, hogy azokban még birói itélet hozatott volna, valamint a csupán bejelentett visszaüzések, melyekre még a visszaüzési per meg nem indittatott, ugy mint az ellentállási pörök tárgyalandók. A többi még függő visszaüzési perek, a felperes megkeresésére ezen patens hatályának kezdetétül fogva 1 évi idő alatt ismét felveendők, annak szabályai szerint tárgyalandók és az eddig fennállott törvények szerint eldöntendők.

27. §. Azon örökösödési pörök (9. §.), az ex usu inditott pörök (17. §.), a kötött és birói zálogok kiváltására szóló pörök (22., 24. §§.), valamint az időleges

átirások, melyekben a jogigény keletkezte, az azelőtti birtoklás megszünte, az eredetileg megállapitott vagy később meghosszabbitott kiváltási határidő lejárta, vagy hol ily határidő meg nem állapittatott, 32 év lefolyta óta, a szerződés megkötésének napjától számitva, vagy a birói áruba bocsátás vagy zálogolás napjától fogva 10 év illetőleg 32 év már a kereset megindítása előtt lefolyt, tovább nem folytattathatnak.

28. §. Ha azomban a 27. §. emlitettek sorába tartozó, már folyamatban lévő pereknél, a kereset támasztásakor 10 s illetőleg 32 esztendő még el nem telt, ugy azoknak folytatása megengedtetik. Az ilynemü perekben azomban köteles felperes, ha a periratok még a dolog érdemébeni itélet alá nem bocsáttattak, az általános polgári törvénykönyv hatályba léptétül számitandó 1 év alatt az illető bíróságnál a pörnek ujra felvételét kérni, minthogy külömben az annak folytatásához jog elenyészik.

29. §. Ha a 26. és 27. §. emlitett pörökben már végrehajtásra alkalmas itélet hozatott, ugy az itélet végrehajtása az általános p. törvénykönyv hatályba léptétül fogva 1 év alatt kérendő, külömben e jog megszünik.

30. §. Végitéletek végrehajthatók:

1. Táblai pörökben, akár anya- vagy ujitott perekben (novi simplicis, novi cum gratia) keletkeztek légyen, ha a használt visszaüzés jogorvoslata felett, amennyiben megengedhető volt, a hétszemélyes tábla már végérvényesen határozott, vagy ha az ahozi fellebbezés kellő időben meg nem történt, avagy ha ezen jogor-

voslat törvényes megengedhetlensége esetében, a halasztó erővel biró fellebviteli vagy betiltási (prohita) jogorvoslatok valamelyike vagy kellő időben nem használtatott, vagy pedig a felebbezés utján a hétszemélyes tábla által végérvényesen eldöntetett.

2. Nem táblai pörökben, ha a feljebbvitel (apellata intra et extra dominium) jogorvoslata kellő időben vagy nem használtatott vagy pedig az első avagy további föllebbezés utján az illető felsőbb bíróság által már végérvényesen eldöntetett.

3. Oly pörökben, melyekben jókor eszközlött és birtokon kivül megengedett feljebbvitelnél az itélet már végrehajtatott, a beadott fellebbezés folytatása megengedve marad.

Ha az itélet az emlitett czimü perekben végrehajtásra alkalmas, ugy a perorvoslat felett meginditott eljárás nem folytattatik.

31. §. Ha a 26. és 27. §. emlitett perek egyikében az itélet végrehajtása ugyan megkisértetett, de az ellentállás perorvoslata alkalmaztatott ellene, ugy az ellentállás folytán tett lépések s a netalán folyamatban lévő ellentállási pör, ha a 30. §. értelmében hozott végrehajtó itélet által már véglegesen el nem döntetett, megszüntetetteknek nyilatkoztatnak s a végitélet az anyaperben, ha a 30. §. értelmében végrehajtható, végrehajtandó. Az ellentállónak azonban szabadságában áll, ha az itélet a fenálló törvények szerint, nyilvános semmiség miatt megtámadtathatik, a jelen patens hatályba léptének kezdetétül fogva, három hó alatt az illető törvényszék utján a semmisitési folyamodást a legfelsőbb

törvényszékhez felterjeszteni. E folyamodás felett az illető törvényszék sommás eljárást inditand s a pöriratokat a kerületi főtörvényszék utján, a legfelsőbb törvényszéknek felterjesztendi, mely igazságot szolgáltatand. Ha a legfelsőbb törvényszék még bővebb felvilágositásokat tart szükségesnek, hogy a folyamodás felett itélhessen, ugy azok az illető törvényszéktül, az illető v. törvényszék utján felkivánandók. Ha pedig a legfelsőbb törvényszék ugy találná, hogy a semmisitési kérvénynek helyt kell adni és az anyaper itéletei felfüggesztendők, ugy a felperesnek jogában áll egy év alatt a pert az illető törvényszéknél megujitani, ha ily per a jelen patens határozmányaihoz képest természeténél fogva megengedhető. Ha a történt ellentállás alapja a megkisértett végrehajtásnál netán elkövetett hibábul származott, ugy az ez által sértettnek talált fél szabadságában áll, panaszát az illető törvényszéknél benyujtani, mely felett annak az ellenfél meghallgatása után sommás uton kell határoznia, honnan a fellebbezés a kerületi főtörvényszékhez s innen a körülmények szerint a legfelsőbb törvényszékhez megtörténhetik.

32. §. A 27. és 28. §. kijelelt még folyamatban lévő s a fennebbi határozatok szerint tovább folytatható pörök, melyekben első- vagy másodbirósági itélet még egy törvényszék által sem hozatott, eldöntés végett a törvényhatósági szabály szerint illetékes biróságokhoz utasitandók, mely eldöntésnek jelen nyilt parancs határozatai szerint kell történni. Ha pedig az emlitett perek valamelyikében már itélet hozatott és a fellebbezés megtörtént, azon esetben ha az itélet valamely első-

vagy másodbiróság által hozatott, a per azon másod- vagy harmadbiróságnak adandó át, mely a peres ügy minőségéhez és a törvényhatósági szabály határozataihoz képest arra illetékesnek látszik. Végre az emlitett perek közül azok, melyek felett valamely arra nézve ezelőtt illetékes hatóság által harmadbirósági itélet hozatott, mely ellen azonban az akkori törvény szerint megengedhető negyed- vagy még felsőbb birósághozi fellebbvitel közbevettetett, még egyszeri utolsó birósági eldöntés végett a legfőbb törvényszék elé terjesztendők.

33. §. Ha egyike azon pöröknek, melyeknek folytatása meg van engedve, az ügy érdemében itélethozatal végett már beadatott, ugy az illetékes hatóság hozand az ügy érdemében itéletet. Ha azomban alperes a pör folytatásának engedélye ellen kifogást tenne, ugy a hatóság mindenekelőtt e felett határozand a jelen patens határozmányai szerint.

34. §. Azon polgári pörök, melyek az ügy érdemében még itélet alá nem bocsájtattak, melyeknek folytatása azomban e patens határozmányai szerint megengedendő, megszünteknek tekintendők, ha azok ujra felvétele e patens hatályba léptétül 1 évi határidő alatt nem kéretik. Az ujra felvétel iránti kérvénynek, a kereset tárgyát, tekintettel a korábbi tárgyalásra, valamint a jogot, mely iránt itélet hozandó, pontosan ki kell jelelni. A korábbi törvények szerint folytatott periratok az uj tárgyaláshoz csatolandók s az ezen periratokban letett vallomások, valamint az előbbi mellékelt bizonyságok, megtartják eléhbi jogerejöket.

35. §. Azon pörök, melyeknek folyamatba tétele

a jelen patensnél fogva meg van engedve, a peres tárgy természete szerint tárgyalásokra hivatott törvényszékek előtt tárgyalandók.

36. §. Minden perekben, melyeknek folyamatba tétele, folytatása, vagy ujra felvétele a jelen patensné fogva meg van engedve, az eljárásra nézve a felek é törvényszékek által az 1852. szept. 16. perrendtartá határozmányai tartandók meg.

37. §. Ha egy törvényszék a jelen patens enge délyénél fogva folyamatba tett vagy folytattatott per ügyben illetéktelenségét elösmerte és az eljárás meg szüntetése mellett, felperest az illető törvényszékhe utasitotta, ugy a történt haladék felperesnek a pe folytatására, ujra felvételére vagy megindítására nézv e patensben meghatározott határidő elévülését nem okozza, ha két hónap alatt az elutasitó itélet kézhe vétele után az illető törvényszékhez fordul.

38. §. A jelen nyilt parancs rendelvényei 1853 május 1-én lépnek hatályba.

Az ősiséget a 48-iki törvények eltörülték, a 48 és 49-iki kormány és országgyülés, mely semmit sen dolgozott és semmire sem ért rá, az ősiségi kérdést i megoldatlan hagyta, szabályozása tovább nem vol halasztható. A császári szabályozás ellenkezett a ko szelleme, az ország hangulatával és igazságtalan volt Igazságtalanok voltak a nyilt parancs azon szakaszai melyek a zálogváltást időtartamhoz kötötték. Minde zálognak egy alapja volt, a régi zálogok sokkal keve sebbel voltak terhelve, mint az ujak; majdnem minde

vagyonosabb birtokos zálogot és zálogjogot birt. — Az ősiség magában nem jogtalanság, mert törvényen alapult, a zálogbirtokos tudta, hogy ő nem tulajdonos, de csak haszonélvező, a zálogositó birtokát olcsóbban adta, mert a jog megmaradt; a zálogrendszer hasonmása volt az angol hosszutartamu bérletnek, azon külömbséggel, hogy Angliában rendezettek lévén a jogi viszonyok, ha letelt a 30 vagy 90 év, a birtokot a bérlő azonnal kibocsájtotta, nálunk pedig az igazságszolgáltatás sántikálván, mindenki perelt és a zálogos a birtokot megtartotta. Az ősiségi viszonyok azomban a hitellel ellenkeztek, a termelés és ennek következtében a birtok értéke nem fejlődhetett, az állam anyagi érdeke kivánta tehát a megoldást. Az ősiség rendezésének két módja volt: az agyonütés, vagyis minden zálog megszüntetése, vagy pedig a méltányos alaponi megoldás.

Méltányosan az ősiség csak ugy lett volna megoldható, ha a zálogos birtokoknál a patens az egész országban föld-, erdő-, rétosztályokat állit fel, ezen osztályok értékét meghatározza és elrendeli, hogy levonva a zálogos birtokos befektetéseit, épitéseit, az ezen felüli értékösszegnek felét a zálogbirtokos a jogi tulajdonosnak fizesse ki, vagy ha ez a birtokot megtartani nem akarná, a jogi tulajdonos fizesse ki, mit ha tenni nem akarna, a birtok a zálogos háboritlan tulajdonává váljon. — Csak ez lehetett volna a méltányos megoldás, mert ily módon a jogi tulajdonos vagyona értékének csak egy részét veszti, a zálogos kis áldozattal birtokát bizto-

sitja. Tervem ellen az hozható fel: a birtok bizonytalansága rögtöni megszüntetését az államérdek parancsolván, a perlekedést be kellett szüntetni, e mellett a perek nem szünnek meg; az érték megállapitása sok időt, fáradságot vesz igénybe. Kétségkivül a perlekedést ez nem szünteti meg, de miután a felszámolási huza-vona és más egyéb perorvoslatok be lettek volna szüntetve, a perek hamar lefolynak, a perek hamarábbi lejáratának eszközlésére rendkivüli bíróságokat lehetett volna felállitani és pedig ezek az állam terhe nélkül lettek volna felállithatók, mert a perdijak a rendkivüli költségeket mindenütt fedezik; — törvénytudó ezen korban sok volt, a képesség hiánya tehát nem akadályozta a bíróságok felállitását. A perek azomban, tekintve azt, hogy a per alatti birtok nem hitelképes, hogy az urbéri kárpótlás a peres birtokra per- vagy egyességig folyóvá nem tétethetett volna, s a hitel után mindenki vágyott és az urbéri kárpótlást csak kevesen nélkülözhették, a perek nagy része tehát valószinüleg gyors egyességgel végződött volna; igen sok per elmarad, ha egy év tüzetik ki a per megkezdésére, sokakat visszarettentett volna és egyességre hangolja a megkinált kényszer-kiváltás feltétele; sok birtok volt ez időben, mely igen keveset ért, még ma is vannak a Királyhágón túl, melyekben az erdő holdja ma 20 forintért sem értékesithető és akkor 5 forintot sem értek.

A részletes becs kétségkivül, ha minden tövist, füzfagallyat, zsombékot és mocsárt értéknek vesznek, nehezen döczög; a magyar törvényhozás azomban a

becs tárgyában a szőrszálhasogatást már régen feladta, a régen divó communis estimatio (közönséges becs) minden tárgyat a fele értékre, vagy ennél is kevesebbre becsült, az országos becsnél csak a folyó árat lehetett és kellett volna alapul venni, a folyó ár soha sem titok, kis utánjárás és becsületességgel az országos vagy ez időben császári bizottsággal megállapithatta volna. A községek már osztályozva voltak, őseink a megyékben ezek osztályozásánál erős harczokat vivtak, amely községet első osztályba helyezték, azok ma is első osztályuak, a banáti, alföldi, fehérmegyei földért már 50-ben is sokkal többet adtak mint az árva-liptói zabtermő regényes fekvésü földekért, Magyarország törvényhozásában csak egy ember: Palóczy László merte a birtokos osztály iránti habzó gyülölettül vezérelve, azt állitani, hogy az árvai föld csak oly értékü mint a banáti, de ezt néhány proletár kivételével neki senki sem hitte el. 50-ben még igen kevés vasut volt, ennélfogva azon számos értékárnyalatok mit a vasuti gyors, biztos, olcsó közlekedés megteremtett, hiányoztak, csak az erdőbecslés volt nehézkes némely helyeken, de ezek az értéktelenség nagy tengerében csak szigetet képeztek s mert csak részecskéket képeztek, könnyen megejthetők lettek volna, ezen műveletet tehát valódilag semmi sem akadályozta.

A másik mód lett volna a birtoklás (uti possidetis) elvének kimondása és a perelhetés általános egyetemleges beszüntetése, ez hősies jogtalan eljárás lett volna, de a pereket egyszerre megszünteti, mindenkit egyenlő hátrány- és előnyben részesit, az ősiség ily módoni eltörlése után a hitel azonnal alapot nyer, a kilátásba helyezett

urbéri kárpótlás azonnal mindenkinek kiadható lett volna. Az igazságtalanság, ha egy embert vagy ezreket sujt, mindig menthetetlen önkény marad, ha azomban ezen önkényt a közjó mellőzhetlenül igazolja, türni kell, mert mit az egyén közvetlen veszit, a közvetett haszon többnyire kipótolja, ilyen volt részben a helyzet az ősiség szabályozásánál is, a hitel a birtokosok nagy részére sürgető szükség volt, az általános hitelt az ősiség szabályozatlansága akadályozta, mert a telekkönyvekbe zálogigényeit mindenki bejegyeztette, a hitel ennek következtében csak a zálogos összegre fonnyadt, sok esetben egészen elfagy. A hős egyetemleges szabályok a közönséget kevésbbé sértik, mint a részleges igazságtalanság. Az ország nagy része vágyott az ősiség megszüntetése után, a tanulatlanok azt hitték, hogy 48 az ősiséget megszüntetve minden birtokpert megszüntetett, az ilynemü nyilt parancs tehát senkit sem sértett volna meg, a birtokosok nagy része zálogos birtokot, de zálogjogot is birt, soknál tehát a jogvesztést a birtok biztositása kárpótolja vagy legalább enyhiti.

Az ősiségi nyilt parancs mellőzte a jogot, méltányosságot, igazságtalanul oldotta meg a kényes ügyet, a régi beperelt zálogoknál csak az itélet által eldöntött keresetek maradtak érvényben, ezen megkülömböztetés semmivel sem támogatható, mert az itélet nem ad jogalapot, mert a jogalap a zálogszerződés, a fél a per megkezdésével jogalapját felelevenitette. Pétert azért nem szabad sujtani, hogy pere ügyvéde gazsága vagy ostobasága, előadója lomhasága vagy megvesztegetése miatt hevert, vagy itéletet ellenfele nagy befolyása miatt nem

nyerhetett. A nyilt parancs a jog mellőzésével, a megindított zálogperekben az alap mellőzésével, a sulyt a hozott itéletekre fektetve, az itéletet nem nyerteket a kereshetőségtül elütötte, ez által főleg a hatalmas olcsó zálogbirtokosok vagy a kincstár ellen perlekedők vesztettek, mert főleg ezek huzódtak végtelenig, a hatalmasok elleni itéletnyerés valóságos sisifusi munka volt; a nehéz eljárás ösmertetésére a sok közül szolgálhat e két eset: a Máriássy család egyik őse János főispány (Botiz) Szepesben 1250 táján a Chetenyei 30,000 hold pusztát az általa telepitett németeknek zálogba adta 8 aranyért, néhány font mézes kalács- és pár piros csizmáért, épült rajta 4 város, melyek a XVI szepesi városok közé soroztattak, a család a 16. században 400 forintért a zálogot meghosszabbitotta, 1815-ben zálogváltó pert kezdett, a jog tiszta és kétségkivüli volt, a kincstár előbb Krassóban, később Szepesben egy uradalmat igért, a kétségtelen jog daczára 35 esztendeig sem nyert itéletet; a Bossányi-örökösök vagy 500-an herczeg Eszterházyt egy nagy uradalomért bepörölték, a per tárgya nem is zálog de foglalás volt, ugyanis gróf Nádasdy Ferencz mint sógor rokonai birtokát közösen kezelte, a kincstár Nádasdy Ferencz birtokaival együtt, Nádasdy lefejeztetvén, elfoglalta, Lipót király herczeg Eszterházy nádornak adományozta, a curiánál herczeg Eszterházy a jog- és az 500 felperesnél többet nyomott, a felperesek 20 év alatt sem nyerhettek itéletet, — mindkét igazságos keresetet a patens elütötte. Az ősiségi kérdésnek ezen félszeg megoldása megrontotta a közép és kis birtokosok azon részét kik régi zálogjoggal birtak és ujabb keletü zálogot birtokoltak.

A birtokosok többsége általában a nyilt parancsot kedvezőtlenül fogadta, mert a zálogtulajdonosok rohamosan támadtak, egyezkedni nem lehetett, miután a birtokfelszerelés a birtokos minden pénzerejét kimeritette ; általában üdvösebb lett volna, ha a kormány minden zálogos pert eltörül, mert ez mindenkit egyenlően sujt, ez esetben az urbéri kárpótláshoz mindenki hozzá juthatott volna, a telekkönyvekben a birtok tisztán áll, mig ezen megoldás következtében a kiperelhető zálogbirtok hitelalapot nem nyujtva, a zálogbirtokos magán nem segithetett. A Bach-kormány a fiági és elsőszülöttségi birtoklást folyamodás mellett megengedte, ez által a nemesség egy részét magához akarta vonni, a csalétek azomban nem hatott, a fiági öröklés eszméje felett a kor szelleme pálczát tört, a gyülölet a bécsi kormány ellen oly éles volt, hatalma fenmaradásában annyira nem biztak, hogy még a legavasabb aristocraták sem éltek a fiági birtoklás engedményével. Az elsőszülöttség és hitbizományok megerősitése sem toborzott szolgákat, mert még ekkor csakis az Eszterházy, Batthyány, Pálffy, Schönborn, Coburg, Erdődy majorátusok, a Zichy, Sennyei hitbizomány létezett, ezek tehát folyamodtak a megerősitésért, az aristocratia többi része szégyelt a helyzet ura, a torlaszhős, a magyarfaló Bachtul jutalmat vagy kitüntetést elfogadni. A 48/49-iki kormány és országgyülés nagyot hibázott az ősiség megoldásának elmulasztásával, ha javaslatot hagy maga után, azt valószinüleg az osztrák absolutismus is elfogadja, mert ez nem volt politikai hatalmi kérdés, az osztrákok a magyar viszonyokat nem ösmerték, nem volt vezérfonaluk, ennélfogva vakon intézkedtek.

Deczember. A hagyatékok- és árvavagyonrul.

II. A hagyatékokat azon járási bíróság tárgyalja, hol az örökhagyó lakott ; azon hagyatékot, mely több járásban vagy kerületben, vagy a birtok a megyei törvényszék kerületében fekszik, a megyei törvényszék, ezeknél a járásbirák vagy a haláleset felvétele és más előzetes munkálatoknál járnak el. — Nagyobb tömegeknél a felek kérelmére feltörvényszék is delegálható.

III. Gyámot, gondnokot az árvabizottság, hol ez nincs, a járásbiró nevez, kinek felügyelete alá az árvák tartoznak.

1. Hol a járásbiró intézkedik, a tébolyodottak és hülyéknek, a pazarlóknak gyámot vagy gondnokot a megyetörvényszék nevez és szünteti meg; az apa gyámsága meghosszabbitása, a gyermekfogadás, az árvák ingatlanai eladásában a megyetörvényszék intézkedik.

2. A törvényszék mint gyám és gondnokság intézkedik oly árvák ügyeiben, kiknek ingatlanjai több kerületben fekszenek és pedig azon törvényszék, melynek hatósága alatt van az árva, ugyszintén ha az árva a törvényszék helyén van és ott nincs árvabizottság. Nagyobb árvatömegeknél a főbb törvényszék delegálható.

3. Rendezett vagy a bel- és igazságügyministeriumok által erre alkalmasnak itélt községekben árva-bizottságok alakittatnak a járásbirók elnöklete alatt, ha erre a községek ajánlkoznak, a kisebb községeknek az egyesülés járásbiróságok alakitására megengedtetik.

5. Az árvabizottságok első sorban a megyei, másodban a feltörvényszékeknek vannak alárendelve.

6. Az árvabizottságokért a községek állnak jót.

7. Az árvabizottságok további szervezésig a járásbiró elnöklete alatt 4 tagbul állnak, kik a községi képviselők által választatnak és a főnök által erősittetnek meg. A választottak egyike jogi, egyike számképzettséggel birjon, ezenkivül még egy pénztárnok és egy ellenőr alkalmazandó a szükséges személyzettel.

8. Elnököl a járásbiró vagy általa nevezett egyén, minden tag egy szavazattal bir, határoz a törvényszékek mintája szerint, a járásbiró főfelügyelete alatt áll.

9. A községi képviselők megszaporithatják vagy a szabályos minimumra leszállithatják, a képviselők választják a pénztárnokot és ellenőrt is.

10. Az ülnökök a szakértők kivételével ingyen szolgálnak.

11. A bizottság őrködik a pénztár felett, azomban a községi képviselők is ellenőrizhetik.

12. A pénztárért felelősek a pénztárnok és ellenőr; az árvabizottság a hibáik által okozottakért.

13. A hitbizományok a megyei törvényszékek felügyelete alá helyeztetnek, ha a birtok több megyében fekszik, felügyel az, hol a birtok feje van.

14. A hagyatékoknáli illetékesség minden koronaországára kiterjed.

15. Telekkönyvi és betáblázási ügyekben a kiadott utasitások szerint kell eljárni.

1853.

Magyarországban a Helytartóság a legfőbb közigazgatási hivatal, köréhez tartoznak:

1. A politikai és rendőri igazgatás.
2. A vallás és közoktatás.
3. Kereskedelem és ipar.
4. Országos földmivelés.
5. Az épitészet azon ügyek kivételével, melyek a pénzügyministerium vagy más közeg köréhez tartoznak.

A helytartóság öt osztálylyal bir.

A helytartóság alá tartoznak a megyék és a helytartóság köréhez tartozó ügyekkel foglalkozó közegek.

A helytartóság a ministeriumoknak alá van rendelve.

A) A helytartó hatásköre.

A helytartó a helytartóság elnöke, intézi mindazon ügyeket, melyekkel ő felsége megbizza, őrködik az ország közigazgatása felett, gondoskodik a törvények közzétételérül, feje az országos rendőrségnek, figyel a nyugalom, rend, közbiztonság fentartására és ezen ügyekben a zavarokat megakadályozza, felügyelete alá tartoznak a sajtó, hirlapok, iparvállalatok, szinházak, könyvkereskedések, nyomdák, zene, árudák, társulatok.

A helytartó tárgyalja a nemesség, czimek, rendek, hitbizományok adományozását.

A helytartó az alárendelt ügyek helyes kezeléseért felelős.

B) A szolgabirói hivatalokrul.

A szolgabirói hivatal a főbb közegeknek alá van rendelve, hivataláért felelős, az ügykezelésrül utasitás fog kiadatni.

A szolgabirói hivatal kötelessége, a mennyiben más

közeg köréhez nem tartozik, a közbiztonság, rend és nyugalom fentartása, a törvények és rendeletek kihirdetése, a határokoni, vizek- és patakokon szükségelt épitések feljelentése, a községek közti határkiigazitások, inségügyekbeni jelentések, a személy és tulajdon kárositásának megakadályozása, inségben, tüz-, árvizeseteknél a kár felvétele, a kár terjedésének megakadályozása, a kihágók elleni vizsgálat és a kihágók megbüntetése, mindezeknél más közegeket igénybe vehet.

Erőszakos birtoktámadásoknál a rend visszaállitásárul intézkedik, földmivelési, erdészeti, vadászati ügyekben, a törvények és szabályok megtartásárul intézkedik.

Gondoskodik az utak, hidak fentartása- és helyreállitásárul, felügyel a vizi épitmények-, partokra, utkisajátitási ügyekben tárgyalásokat tart, ipar- és kereskedelmi engedélyeket ad a községi előljáróság meghallgatásával, amennyiben ez magasabb hatóság köréhez nem tartozik, közreműködik az ujonczozások, katonaelbocsájtások, felmentések, a tartalékosok és szabadságosok behivásánál.

Gondoskodik a katonabeszállásolások, előfogatokrul, az élelmezésbe a katonai hatóság felhivására beavatkozik. A községi előljárók meghallgatásával házassági engedélyeket ad. Engedélyezi a nyilvános árveréseket, teljesiti a rendőri rendeleteket, felügyel a sajtó- és ujságügyekre, intézkedik az ünnep és vasárnapok megtartásárul, az isteni tisztelet megzavarásának megakadályozásárul, a be nem vett vallások gyakorlatát nem engedi, ellenőrzi az idegeneket, gondoskodik a szegényügyekrül, kezeli a közegészségi rendőrséget, felügyel a közegészségi ügyre, az utak tisztaságára, a cselédügyre, felügyel a háztüz, vásár, mezei

rendőri ügyekre. Tárgyal és határoz első sorban a rendőrségi szabályok megsértésénél, a szolgabiró hivatal alatti közegek sérelmes eljárásában. Az állam felügyeleti és gyámi jogát gyakorolja a nevelési, oskolai, jótékonysági, művelődési és emberiségi alapitványoknál, hol ez más közegek részére fenntartva nincs, házassághirdetési oldozványt ad, felügyel az egyházi épitésekre, itél a pap-, tanitóbér-ügyekben és azokat behajtatja, felügyel a nevelési ügyekre, a mennyiben ez köréhez tartozik, ellenőrzi és támogatja a községi előljáróságot, a közbéke és rend fentartására a felsőbb hatósághoz katonai segélyért folyamodik, sürgős esetekben saját felelősségére a katonaságot kirendelheti. A csendőrséghezi viszonya különleges rendeletek által fog szabályoztatni.

A szolgabiró kihágások és vétségi ügyekben első biró, a mennyiben azok más birságok elé nem tartoznak, az első birságok a szolgabirót megbizhatják a tanukihallgatások, szembesitések és szemlékre, polgári ügyekben a birságok felszólitására köteles intézkedni, zárak, leltárak és árveréseknél.

Adó-ügyekben a cataster keresztülvitele, felülvizsgálása, nyilvántartásánál közreműködik.

Ügyel a házosztály-adóra, a házbér-adatokat beszerzi, a házosztály-adót nyilvántartja, a keresetadónál az adatokat megszerzi, a jövedelmi adó-bevallásokat véleményezve felterjeszti. A szolgabiró alatt álló adóhivatal gondoskodik az egyenes adó és pótlékai egyéni kivetésérül és azt a szolgabirónak jóváhagyás végett felterjeszti, az adót az adóhivatal szedeti be. A községek közreműködésérül utasitás fog kiadatni. Az adóhivatal a hátralékokrul

a szolgabirónak a kimutatásokat beterjeszti, ki azokat behajtja, az adóhalasztási, meghosszabbitási és leszállitási ajánlatok a felsőbb közegekhez terjesztendők.

Az elemi károkat a szolgabiró veszi fel és a felsőbb hatóságnak felterjeszti.

A bélyeg- és jogügyi kihágásoknál a szolgabiró utasitás szerint jár el.

Az adóhivatal kezeli az adóösszegeket.

Az urbérkárpótlási fizetések az adóhivatalnál felveendők ; az adóhivatal kezeli az árvapénzeket.

Törvényszékek.

5 feltörvényszék és minden megyében egy megyei törvényszék állittatik, a feltörvényszékek a kerületek főhelyén és járásbiróságok.

Nagyobb városokban, melyek forgalma megkivánja, kereskedelmi törvényszékek állittatnak fel.

Minden feltörvényszékhez 1 hóhér, a szükség kivánalma szerint több is alkalmaztatik.

Minden főtörvényszékhez egy főállamügyész, minden megyei törvényszékhez 1 neveztetik, a megyeihez szükséghez képest alügyészek neveztetnek.

Egy csomó szakasz rendelkezik a személyzet, rang és más feleslegesekrül.

Megyei hatóságok.

A megyei hatóság közigazgatási közeg, függ és összeköttetésben áll a helytartósággal, adóügyekben a főpénzügyigazgatóságtul.

Feje főnök, ki mellett több hivatalnokok vannak, és

pedig minden megyébe neveztetik biztos, fő- és al-adófelügyelő, uthivatalnokok és orvos. A főnök felügyel rájok és mind őket, mind a szolgabirákat felfüggesztheti.

A főnököt és első biztost, a helytartótanács javaslatára a belügyminister előterjeszti és ő felsége nevezi.

Az adófelügyelőket a főadóközeg előterjesztésére a pénzügyminister, a műszaki hivatalnokokat a kereskedelmi minister nevezi.

A megyei hatóság ügyel fel az alantas hivatalnokokra. A megyei hatóság feladata a nyugalom-, biztonság- és rendre ügyelni. A főnök köteles a megyét többször beutazni és a megyérül a helytartósághoz jelentéseket tenni.

A rend- és nyugalom-, a zavarok megakadályozásáért a főnök szigoruan felelős.

A főnököt és biztost a császár, a többieket a kinevező minister bocsájthatja el.

A megyehatóság a köréhez tartozó vagy hozzá utasitott ügyekben határoz, az alsó közegek elleni panaszok és sérelmek először a megyehatóságnak nyujtatnak be és általa terjesztetnek a helytartóság elé.

A megyehatóság földmüvelési, ujonczösszeirási, ujonczozási, előfogat, beszállásolási és azon ügyekben, melyek gyors elintézését a közérdek kivánja, határoz, végzései azomban a helytartósághoz feljebbezhetők.

A megyei hatóság gondoskodik a törvények kihirdetése- és végrehajtásárul, a katonai segélyt ő rendeli meg és e végett a katonai hatóságot ő szólitja fel.

A megyehatóság vezeti az összeirást, ujonczozást, a kegyelmi utoni elbocsájtást, általa vezettetnek az albér-

letek; a polgári és katonai hivatalok közti összeütközésekben a hatóság jár közre.

Vizi épitéseknél az engedményt a megyehatóság engedélyezi. Az utak, hidak felett őrködik, az utakhoz szükségelt kisajátitások, több megyék vagy országos határ, katonai utaknál felterjesztést intéz a helytartósághoz.

Templomépitések, temető-ügyekben a papokkal érintkezik, határoz az épitési pályázatoknál, gondoskodik a községek rendezésérül.

Engedélyt ad kávéházak, üveggyárak, hamuzsir-, mész-, téglaégetésekre, a tanonczok, legények vándorévei megröviditésére, házaló utleveleket ad, hozzájárul a bányahatóságok engedményezéséhez, engedélyezi a jótékony gyüjtéseket, a birtok-feldarabolásokat, midőn ezt a törvény tiltja, az erdők zár alá vételét, rendelkezik a kisajátitási, fausztatási ügyekben, házasság-hirdetési oldozványt ad az izraelita házasságokra, fegyvertartásra engedélyt ad.

Felügyel a szolgabirák vizsgálataira, a telekkönyvek, árvaügyekre, különösen az árvaügyek kezelésére, a börtönök állapotára, hagyatéki tárgyalásokra.

Az egyenes adóknál felügyel a szolgabirák, községek eljárására, meggyőződést szerez a hátralékok okairul, az egyenlőtlen adófelosztási viszonyokrul, az adót kezelő hivatalnokok magaviseletérül.

Köréhez tartozik, ha erre különös közegek felállitva nincsenek, a házbér- és házosztály-adó, a jövedelmi adó megszabása, az adóvégrehajtás megrendelése, a házbér-, jövedelmi, kereset-adó nyilvántartása, véleményes felterjesztése az adóhalasztási, leszállitási kérvényeknek.

A hivatalnokok fizetése.

Helytartó szabadlakás és	16,000 frt.
Alelnök szabadlakás és	11,000 frt.
Tanácsos (udvari)	4,000 frt.
Helytartótanácsos	2—3,000 frtig.
Megyefőnök	2,500—3,500 frtig.
1. megyebiztos	1,200—1,400 frtig.
2., 3. megyebiztos szabadlakás és . .	800—900 frtig.
Helytartósági fogalmazó	700—800 frtig.
Megyeorvos szabadlakás és	600 frt.
Szolgabiró lakás és	1,000—1,200 frtig.
Segéd lakás és	700—800 frtig.
Főtörvényszék elnöke lakás és	5,000 frt.
Altörvényszék elnöke lakás és . .	3,000—4,000 frtig.
Főtörvényszéki biró lakás és . . .	2,000—3,000 frtig.
Titkár	1,000—1,200 frtig.
Kerületi törvényszéki elnök lakás és . .	4,000 frt.
Alelnök lakás és	2,000—3,000 frtig.
Biró lakás és	1,400—1,800 frtig.
Titkár lakás és	800—900 frtig.
Megyetörvényszéki elnök lakás és .	2,000—3,000 frtig.
Biró lakás és	1,200—1,400 frtig.
Titkár lakás és	800—900 frtig.

Tagositás. Márczius 2. Az urbéri kötelék megszüntével a volt urbéresek birtokaik teljes urává lettek, fenntartatik azomban a régi örökösödés rendje és a feldarabolásról szóló törvények.

Urbéri birtoknak tekintetnek az urbéri könyvben foglaltak, a későbben urbériségnek elösmertek és az urbéri

szerződéses birtokok, a már kihasitott vagy kihasitandó urbéri legelők, nádasok és erdők.

Az urbéri birtok mennyisége az urbéri törvényekben van meghatározva.

Az üres házhelyek a jelenlegi birtokos tulajdonai maradnak, a 48- és 49-ben elhagyottak ilyeneknek nem tekintetnek.

Az urbéri birtok-növedékek, melyek az uri birtok vagy közlegelőkbül eredtek, vagy az urak által az urbériségbül foglaltattak, a törvények szerint birálandók, az 1820 előtti foglalások azomban meg nem támadhatók. Az 1820 utáni foglalásokat a tagositási perben fel kell hozni és felettök a bíróság itél, ha a foglalások 3 év alatt nem követeltetnek, elévülnek.

A maradvány-földek az uraknak fizetendő kárpótlás mellett a birtokló tulajdonai maradnak, ezen földek után azomban legelő nem adatik.

Az irtások következőleg szabályoztatnak:

I. Az urbéresek birtokában maradnak:

a) melyek már az urbéri birtokba törvényesen bekebleztettek, ennélfogva urbéri természetüket elvesztették;

b) irtások, melyek eredetileg az urbéresek életfentartására adattak;

c) betelepitett irtások, ha a birtokosoknak ezenkivül más birtokuk nincs;

d) melyek pénz, termesztmény, munkakötelezettség mellett adattak át az irtóknak, az a., b., c. pontban foglalt szolgalmak azomban megváltandók.

II. Minden más irtványok, ha külön szerződések nem akadályozzák, a földesurak által visszaválthatók.

A földesurak azomban azon irtásokat, melyeknél visszaváltás kikötve nincs, ezen nyilt parancs kihirdetése után három év alatt, melyeknél idő van kikötve, az idő kitelte után három év alatt kiváltani, és pedig kötelesek a kiváltást békés egyesség utján oly módon megkisérteni, hogy az irtási költséget és befektetéseket vagy készpénzzel kifizetik, vagy ennek fejében az irtvány-birtokosoknak az irtvány egy részét átengedik.

A barátságos egyesség a szolgabiró és politikai hatóság befolyásával eszközlendő. Az ezen hatóság által feltett és hitelesitett szerződések az első folyamodásu urbéri bíróság által a főurbéri törvényszéknek felterjesztendők. Az egyesség nem eszközöltethetvén, a földesur köteles a kitüzött idő alatt urbéri uton megkezdeni, különben joga elévül.

Az urbéri faizásra következő rendeltetik:

Hol a jobbágyok a faizás használatában voltak, az erdő egy része részökre kihasittatik, ezen kivül az erdő a földesur tulajdona marad.

Mindkét fél az erdő-rendőrségi törvények szerint erdejét szabadon használhatja.

Ezen szabály áll az egyes urbéresek vagy egész községek számára kihasitott erdőkrül is.

Ha a régi földesur ezen erdőkben használatot fentartott, az urbéresek kötelesek ezt megváltani.

Az urbéri adóterület mennyisége, ha a felek ki nem egyeznek, az urbéri törvényszék által meghatározandó.

Az urbéri törvényszéknek mindenekelőtt tisztába kell hozni mivel tartozott a földesur, mik voltak ezérti kötelezettségei, szakértők által meg kell az erdőt becsültetni

és elhatározni, hogy tekintve a helyi körülményeket, az erdő termőképességét, a faizásnak megfelelőleg egy házhely részére mennyi erdőterület kiadandó.

8 zsellérnek egy egész házhely utáni erdő adatik, 1 házhely után rendesen 8 holdnál több és 2 holdnál kevesebb nem adandó, semmi esetre sem több azomban 12-nél, 1200 □-öllel számitva, az erdő fatermelő képességgel biró helyen hasittasson ki, 2 holdnál kevesebb is adatik oly helyeken hol a szolgalom jelentéktelen volt és azt 2 holdnál kevesebb is fedezi.

A lelkészek- és tanitóknak, amennyiben az előbbi urbéri törvények szerint faizási joguk volt, az elsőnek 1, a tanitónak fél házhely utáni erdőilletőség kiadandó.

Az urbéresek erdeje egészben hasittatik, községi erdőnek tekintendő, a község hatósági felügyelet alatt kezeli, az egyháziak erdeje is a községihez csatoltassék és a község évenkint adjon fát. Az urbéresek közt az évi kivágott fa természetben feloszthtató.

A nádhaszonvétel is az érdekeltek kivánságára különválasztható, ha a nádas természetes vagy mesterséges kiszáradásáig a földesur évenkint vagy bizonyos mennyiségü nádat vagy a használatot fedező nádast ad, ebbül azomban az urbéreseknek a nádasérti szolgálat értéke levonatik. Hol ezelőtt a község- vagy urbéreseknek urbéri illetőségökön kivül nádast adtak, ez tulajdonukká lett.

Az uraság az urbéri erdőn, legelőn, nádason nem legeltethet.

A szőlő utáni tartozmányok csak akkor szünnek meg, ha a szőlő az urbéri házhely kiegészitő részét képezi, minden mástul a szokásos szerződményes kötelezettségek

teljesitendők, ha azomban nem a 20-ik szakasz rovatába tartoznak, megválthatók.

Ha a dézsmás szőlők a közlegelőbül hasittattak ki, az urbéresek a kihasitáskor a legelő megszükitése ellen azonnal panaszt tettek, panaszuk helyessége elösmertetett, vagy még a panasz el nem intéztetett, ez esetben ezen körülmény figyelembe veendő.

Ha valamely terület az urbérbe bevezetve nincs, nem urbéri legelőilletmény, nem üres házhely, nem maradványföld, nem nádas, nem szőlő, de már vagy az urbér behozatalakor be volt telepitve, vagy később bizonyos feltételek és kötelezettségek alatt urbéreseknek adatott használatra, ezen kötelezettségek ezentúl is teljesitendők, azomban megválthatók.

A tagositás bevégeztéig az erdő használata a jelen állapotban marad, az urbéresek a faizásért járó kötelezettségeiket azomban kötelesek teljesiteni.

A bizonyos időre kötött szerződések, a magánjogi bérlet és zálogszerződések érvényesek.

Az urbéri váltság és módozata külön rendeletek által fog szabályoztatni.

Az urbéri italmérés ezentúl is megmarad, a községi italmérés módozatát a politikai hatóság szabályozandja. Az uri korcsma-, malom- és halászati jogokra az eddigi törvények érvénye fentartatik.

Azon községekben, hol a birtokviszonyok a földesur és urbéresek közt még eldöntve nincsenek, az elkülönités hivatalosan el fog rendeltetni.

Az elkezdett tagositások gyorsan eszközlendők, azon határokban, hol még a tagositási per el nem kezdetett, az

urak vagy urbéresek tetszés szerint megkezdhetik, az urbéri pörök azomban az urbéri törvényszékek megalakitása után 1 év alatt megkezdendők, hol egy év alatt meg nem indittatnak, ezen túl csak az urak és urbéresek közös megegyezésével indittathatnak meg.

Közbirtokosoknál, ha még az arány megállapitva nincs, mindenekelőtt az arány megállapitandó, e végett az urbéri törvényszék mindenekelőtt egyességet kisért meg, ha nem sikerül, itéletileg ideiglenes arányt állapit meg, az arányosság érdemleges eldöntését a törvény rendes utjára utasitja.

Az urbéri perben első sorban a megyei urbéri törvényszék itél, másodsorban a kerületi törvényszék, harmadsorban a Bécsben felállitandó főurbéri törvényszék.

Az urbéri per irásban folytatódik, a felperes köteles a bíróság által kitüzött időben megkezdeni, mit ha elmulaszt, a bíróság a per vitelét a felperes költségére hivatalbul elrendeli.

Ha a legelő- és erdő-elkülönzésre kiszabott egy évi határidő a per megindítása nélkül elmult, az uraság, közbirtokosságoknál egy birtokos egy év alatt a tagositást megindithatja, mit ha az illetők elmulasztanak, az első folyamodásu bíróság a pert hivatalbul a földesur kárára és költségére megkezdeti.

A keresetlevél az ellenfélnek azonnal kézbesitendő, a törvényszék előtti megjelenési határidő 30 napnál hosszabb nem lehet. Először is elhatározandó : a pör törvény szerint meginditható-e, az elégületlen fél ezen határozat ellen 14 nap alatt az urbéri törvényszékhez fellebbezhet.

A perelhetőség megállapittatván, az urbéri törvény-

szék a szolgabirói hivatalt a perben teendő, a törvény által rendelt cselekmények, a szükségelt hitelesités eszközlésére, a per előirt felszerelésére felhivja; mindenekelőtt a barátságos egyesség megkisértendő, ez akár sikerül, akár nem, jegyzőkönyvbe vétetik, melyhez az anyag csatoltatik. A hitelesités, becslés az urbéri törvényszék által a helyszinén egy esküttt mérnök közreműködésével eszközöltetik, amikor is a felek ellenvetéseket tehetnek a fölmérés, fölvétel, osztályozás, tagositási terv ellen és erre ügyvédet használhatnak.

Ha a felek minden pontra megegyeztek, az egyességet a megyei urbéri törvényszék megerősités végett a főtörvényszékhez felterjeszti, ha az egyeszség nem sikerül, a törvényszék itéletet hoz, ezen itéletnél azomban mérvadó a feleknek némely pontokra fentartás nélkül kijelentett kiegyezési szándoka, megelőzőleg a tanuk hitelesittetnek, a felek a tanuk ellen észrevételeiket megtehetik; a kölcsönös feleselésre 14 napi replika és duplika (felelet) engedtetik. Az itélet a feleknek haladék nélkül kézbesittetik, fellebbezhetnek a főtörvényszékhez, a fellebbezés az összes iratokkal a feltörvényszékhez fölterjesztetik. A pörök mindkét törvényszéknél sorrend szerint tárgyaltatnak, a feltörvényszék, ha a pör kifejtve nincs, az első törvényszékhez kiegészités vagy uj itélethozás végett visszaküldetik; az itéletek az első törvényszék által kézbesittetnek a feleknek, mely ellen a felek folyamodhatnak.

Az itélet a törvényszék egyik birája és a szolgabiróság által hajtatik végre, a biró a feleket értesiti a kihasitó mérnök leendő bevezetése napjárul, a végrehajtás-

rul a bíróságnak jelentést tesz és ezen jelentéssel az összes iratokat felterjeszti, a törvényszék használat végett az iratokat a telekkönyvi hivatalhoz általteszi, perujitásnak nincs helye, a számitási vagy mérési hibák kiigazitása per utján javittatnak ki, melyért is a fél irásban a törvényszékhez, vagy szóval a szolgabiróhoz folyamodik.

Az urbéri törvényszék, ha a folyamodást teljesen alaptalannak nem látja, egy tagját és egy esküttmérnököt a helyszinére kiküldi, a szolgabirót a megjelenésre felhivja és az ügy állását megvizsgálja, a felek a kitüzött napra beidéztetnek. A biró a törvényszéknek eljárásárul jelentést tesz. A tagositási per bélyegmentes.

A 48. ápril előtti bevégzett, de még végre nem hajtott tagositások ezen patens végrehajtási szabályai szerint végrehajtandók. A kiegészitési és kiigazitási ügyek ezen nyilt parancs szerint intézendők.

A 48. óta barátságos egyesség utján elintézett végrehajtások, ha ellenök reclamatió nem adatott be, meg nem támadhatók.

V. FEJEZET.

Urbéri váltság. — Telekkönyvekrül. — Az ideiglenes catasterrül. — Az árva-vagyonrul. — Az urbéri kárpótlásrul. — Az uzsorárul. — A községekrül. — Az önkéntes kölcsönrül. — Az ostromállapot megszüntetésérül. — A biróságok hivatalkörérül. — Az államügyészekrül.

Az urbéri váltságrul. Márczius 2.

1. A birtokosok vesztett urbériségeikért és jogaikért az állam által következőleg kárpótoltatnak.

2. Az urbéri váltság az 1853. márczius 2-án kelt nyilt parancsban jelzett urbéri kötelezettségek és a következőkért is adatik:

1) az alzsellérek kötelezettségeiért,

2) az urbéri pálinka-kazánokért,

3) az urbériségeken levő bolt-jogért,

4) a mészárszék-jogért,

5) a kőbányák, tégla-, mészégetésért, agyag- és homokbányákért, hol ez eddig mint uri jog divott.

3. A földesuri köteles költségek levonattak.

4. Az urbéri kárpótlás általános átlag szerint állapittatik meg, az 1844-ben megállapitott adóalapul szolgáló osztályzat szerint.

5. A megyék ennek nyomán 8 osztályba soroztatnak, a hét első három, a 8-ik két alosztálylyal birand.

6. A kárpótlás minden egész házhely után következőleg állapittatik meg:

	I.	II.	III.
1. Fehér	700,	650,	600.
2. Soprony	700,	650,	600.
3. Mosony	700,	650,	600.
4. Pozsony	700,	650,	600.
5. Tolna	700,	650,	600.

	I.	II.	III.
6. Vas	700,	650,	600.
7. Békés	650,	600,	550.
8. Csanád	650,	600,	550.
9. Esztergom	650,	600,	550.
10. Nyitra	650,	600,	550.
11. Pest	650,	600,	550.
12. Győr	650,	600,	550.
13. Baranya	600,	550,	500.
14. Borsod	600,	550,	500.
15. Csongrád	600,	550,	500.
16. Komárom	600,	550,	500.
17. Veszprém	600,	550,	500.
18. Somogy	600,	550,	500.
19. Abauj	550,	500,	450.
20. Arad	550,	500,	450.
21. Bars	550,	500,	450.
22. Bihar	550,	500,	450.
23. Heves	550,	500,	450.
24. Nógrád	550,	500,	450.
25. Zala	550,	500,	450.
26. Torna	550,	500,	450.
27. Gömör	500,	450,	400.
28. Hont	500,	450,	400.
29. Szabolcs	500,	450,	400.
30. Szatmár	500,	450,	400.
31. Zemplén	500,	450,	400.
32. Zólyom	500,	450,	400.
33. Sáros	450,	400,	350.
34. Szepes	450,	400,	350.

	I.	II.	III.
35. Ung	450,	400,	350.
36. Trencsén	450,	400,	350.
37. Bereg	400,	350,	300.
38. Ugocsa	400,	350,	300.
39. Liptó	400,	350,	300.
40. Árva		350,	300.
41. Mármaros		350,	300.
42. Turócz		350,	300.

8. A kárpótlandó házhelyek száma a megyei hatóság és egy pénzügyi hivatalnok által állapittatik meg, a felszámitást egy erre kinevezendő bizottság eszközli, mely ellen a belügyministerhez lehet folyamodni.

9. Egy külön nyilt parancs fogja meghatározni, honnan és mi módon fog a kárpótlás fizettetni.

10. A remanentiális földekért a kárpótlást a birtokosok fizetik és pedig az urbéri házhelyeknek megfelelő arányban, 1 holdtul annyit, a mennyi 1 hold urbériség váltsága.

11. A nem urbéri természetü, de megváltható tartozmányokat nem az állam, de a birtokosok váltják meg, ha azt a birtokos maga vagy a birtokosok többsége kivánja. A megváltás a birtok egy része visszaadásával is eszközölhető, ez esetben az egyesség a megyehatóság által megerősitendő. Ha az egyesség nem sikerül, a megváltás következőleg eszközlendő:

a) a pénzfizetések a jelenlegi pénzfolyamra átszámitandók;

b) egy igás napszám 20, egy gyalog 10 krral számittatik;

c) a természetbeni kötelezettségek értékét választott bíróság itéli meg. A bíróságba egy tagot a tulajdonos, egyet a haszonélvező választ, a két választott az elnököt választja, ha meg nem egyeznek ; az elnököt nevezi a megyehatóság, ha a választottak meg nem jelennek, helyökbe a megyehatóság nevez ;

d) a termesztmények ára az 1835—1845. átlagárak szerint állapittatik meg ;

e) az évi termény értéke huszszorozva képezi a megváltási árt, ebbül azomban a kiadások levonandók, barátságos egyesség esetében az egyesség a megyehatóságnak beterjesztetik. Ha nem sikerül, az ügyet a megye vezeti. A választott bíróság itélete az országos bizottsághoz feljebbezhető.

14. Egy későbbi rendelet meg fogja határozni, miképen lesznek a megyehatóság felügyelete alatt a magánmegváltások fizetendők.

15. Ha a magán-megváltás tárgyait tartozási hátralékok terhelik, ezek készpénzben 3 év alatt 6 részletben lesznek fizetendők, ha a felek másképen nem egyeztek vagy itéletek másképen nem rendezték ; ezen tartozások rövid szóbeli eljárás utján lesznek behajtandók.

16. Az urbéri váltság-szerződések, ha már kifizették, vagy a patens keletkeztéig lefizetendők lettek volna, érvényben maradnak.

17. Ha azomban még le nem fizettettek, vagy lefizetendők nem voltak, a megváltók csak a patens napjáig esedékeseket tartoznak kifizetni, felesleges illetményök a tulajdonosoknak a patens elvei szerint az állam által lesz fizetendő.

18. Ha a megváltók urbéri jogokat vagy földterületet is vettek meg és az urbériség értéke a szerződésbül ki nem tünik, az urbériség értéke választott bir óság által lesz megállapitandó.

19. A 16., 17., 18-ik §. alatti ügyekben a megyehatóság itél.

20. Az egyházak, kincstár-alapok és alapitványok urbériségei is megváltandók, ezeket későbbi rendeletek fogják szabályozni.

21. Ha a papi tized királyi adomány vagy vétel által mások birtokába ment át, ezek is az állam által megváltandók, ha ezek része a papokat illeti, nekik kiadandó.

22. Az alsóbb papság tized-váltsága az állam által fizetendő.

23. Minden más papi fizetések, melyek nem 10-ed, 9-edbül erednek, fizetendők.

24. Az urbérváltsági eljárás bélyeg-, perdij- és postadijmentes.

A telekkönyvi munkálatokruli ministeri rendelet. April 22.

A telekkönyvi felvétellel foglalkozó bizottság a vezető, az actuárius és az erre kinevezett községi bizottságbul áll, mind azomban nem tartozik jelen lenni, elegendő a község részérül a biró, érdekei ellenőrzésére minden birtokos jelen lehet.

A bizottsági tárgyalás egy telekkönyvi tanitó elnöklete alatt tartatik, a tárgyalás napja a községi előljáróknak tudtul adatik, közhirré tétetik ez a hivatalos lapokban is. A birtokosok személyesen vagy meghatal-

mazottjaik által jelenjenek meg birtokaik felvételénél, kik helyben nem laknak, a hirdetésekre figyelmezzenek. A felvétel hiteles okmányok, az adólagerbuchok alapján vezettetik, jegyzőkönyvek vétetnek fel, ha egy birtok több községben fekszik, a többi községben folytatandó. Az uj törvények szerinti becslések, leltárok, összeirások használtatnak, ezeket a hatóságok kötelesek a bizottság tudomására hozni.

Egy telekkönyvi testet képez egy vagy több részletekbül álló birtok, mely egy lapon vétetik fel.

Egy jegyzőkönyvbe azon birtoktest vétetik fel, melyet egy birtokos bir, vagy többen osztatlanul birnak, ha a több birtokos a birtoktestet határozott arányban birja, a birtok-arány jeleztetik. A birtokváltozás azon arányban iratik be, a mely arányban történik. Ha azomban elválasztott birtokrészleteket szerez meg valaki, ezekrül a szerző számára uj jegyzőkönyvet nyitnak, ugyanez történik osztályoknál is.

A betáblázások az egész birtoktestre, közös birtoknál az adós számszerinti arányos illetőségére jegyeztetnek be.

A telekkönyvi test a föld- és a rajta lévő épületbül áll.

A nemesi birtoknál telekkönyvi testet képez azon földbirtok, melyet egy tulajdonos vagy többen osztatlanul birnak és pedig minden a megyében levő tartozmányok és részekkel. — A más megyébeni tartozmányok, mint külön birtoktestek veendők fel; ha azomban ezek adósságmentesek, a későbbi rendezésnél hozzá irathatók. A tulajdonos a megyei folyamodás mellett a tartozmányokbul külön telektesteket képeztethet.

Közbirtokosságok vagy nemesi községekben minden épülettel biró beltelek egy birtoktestet képez, a tulajdonos azomban ha több ily beltelek és ezekhez tartozó külsőségeket bir, ha akarja azokat egy telekkönyvi testté alakithatja azon esetben, ha egy határban fekszenek.

A birtokos, ha nemesi birtokán kivül urbéri birtokokat is bir, azokrul vagy külön telekkönyvet vétet fel, vagy nemesi birtokával együvé iratja.

A község minden birtoka egy telekkönyvben soroltatik elő.

Oly városokban, hol az 1840 : 21. szerint még a telek- és betáblázási könyv behozva nincs, hasonló eljárás követendő, ezen eljárás alkalmazandó a szabadalmazott kerületekben is. — A jog külömbözése a részek egyesitését nem akadályozza.

A bizottság a birtok jogczimét képező előadását röviden köteles bevezetni ; — ha okmányokkal nem igazoltatik, csak a tényleges birtokviszonyt és a jelenlegi birtokost jegyzi be ; — ezen bejegyzésnél a bizottság ügyeljen, hogy birtokosnak ne a gondnok, bérlő vagy haszonbérlő, gyám, gondnok, vagy zárgondnok jegyeztessék be.

Ha a birtokos lakása, a faluban nem lakván, ösmeretlen, a bizottság részére képviselőt nevez és erről a biróságot értesiti.

Ha a birtok bérletben van, ez bejegyzendő és a bérlőt értesiteni kell, hogy a bekeblezés jogait biztositja.

A gyámok, gondnokok gondoskodjanak az árvák, gondnokság alattiak jogai bejegyzésérül ; egyébiránt mindenki hivatva van a bizottságot a távollevők, nem képviseltek jogaira figyelmeztetni. A bejelentéstül vonakodó

birtokost a bizottság a telekkönyvi intézményrül értesiti, ha ennek daczára is megjelenni vonakodik, költségére képviselőt nevez.

A jegyzőkönyv szerkesztése :

Beirandó a megye, járás, község neve.

A bevezetésben emlitendő a tulajdonos vagy megbizottjávali tárgyalás.

A birtok czime, a dülők, a földrészletek neve és térmennyisége, művelési neme beiratik. Minden részlet számmal iratik be, a szomszédok nem, de a vizek, utak, hegyek nevei, mely alatt vagy mellett fekszenek, beiratnak.

A birtokosnak neve, állása, a kiskorunak kiskorusága beirandó. Az egyházak, alapitványok, községek, társulatoknál nem a haszonélvezők, de a községek iratnak be.

A perrel vagy igényekkel megtámadt birtoknál mindig a birtokló birtokos neve irandó be, az igénylőket figyelmeztetni kell, hogy azokat a törvényes idő alatt érvényesitsék.

Ha a birtok a vallományi könyv behozatala óta más kézbe ment át, ez megjegyzendő.

Ha a vallományi könyvbül valami kimarad, megjegyzendő.

Ha egy részt többen birnak, birtokilletősége mindeniknek számszerint kiteendő.

Ha a birtokos a vallományi könyvben (Lagerbuch) roszul felvett területet kiigazitja, ez beteendő.

A terület a vallománykönyv szerint osztrák hold- és ölekben beteendő. A kiigazitásokat, pótlásokat és jelelésecket csak a jegyzőkönyvben kell megemliteni.

A vezetők ügyelnek, hogy változások ne csempésztessenek be, minden jegyzőkönyvet a tulajdonos vagy meghatalmazottja irja alá és a bizottság előttemezi.

A telekkönyv az eladások-, osztályoknál alapul szolgál, a bizottság a jegyzőkönyvek másolata elkészitésérül gondoskodik, melyek a vezető által hitelesittetnek, az urbéresek számára jegyzőkönyvi másolatokat nem készitenek, de összevarratnak és az előljáróság vagy egy biztos egyén őrizetére bizatnak, a telekkönyvek őrje köteles azt a feleknek kivánatukra előmutatni.

A birtokátruházások az eddigi módon eszközöltetnek, a hatóságok intézkedni fognak azomban, hogy ez a telekkönyveknél is eszközöltessék. Az egyszer már bejegyzett nemesi birtok ujolag nem vétetik fel és a fel nem vettnek felvétele nem mellőzhető.

Ha valamely nemesi birtok urbéri birtoknak iratik be és a nemes ur a telekjegyzőkönyvek felvételekor ezt valósággal birta, ez az urbéri ivbül a nemesi ivbe irandó és ha betáblázással terheltetett, ez kitörlendő, mirül az értesitett bíróság a hitelezőt tudositani fogja, ha azomban az urbéres birtokában volt, per utján lesz elintézendő.

A nemtelek közti peres birtok, a birtokos nevére iratik, ha azomban betáblázással van terhelve, a telekkönyvvezető (Instructor) a feleket maga elé idézi, az egyességet megkisérti, ha azomban ez nem sikerül, a hitelező be nem hivható, a bizottság többé bele nem avatkozik; ha a jegyzőkönyvekben a vallománykönyv adatai hiányoznak, ezek utólagosan bejegyzendők, ha valamely részlet mellőztetett, ez behozandó, ha többen birják, a birtokarány számmal megjegyzendő.

Azon birtokok, melyek megváltását a császári rendelet megengedte, ha nemesi birtoknak vétettek fel, ez kiigazitandó.

A telekkönyvi hivatalok szervezéséig a nemesi telekjegyzőkönyvek a törvényszékeknél, a nemteleneké a járásbiróságoknál fognak őriztetni.

A felek a telekjegyzőkönyveket a kiszabott időben bármikor megtekinthetik, a hivatalnokok a felek kérelmére kötelesek a másolatokat kiadni.

A telekkönyvi igazgatóság a kerületéhez tartozó községekben bevégzett telekkönyvezést kihirdeti, az igények beadására, a betáblázások, haszonbérletek bejegyzésére határidőt tüz, értesiti a közönséget az eljárás módjárul. Ezen hirdetések a hivatalos lapban közöltetnek.

A beadott igénykeresetek, betáblázások s a t. gyorsan intéztessenek el, végzés hozatván a bejegyzések törültessenek. A határidő letelte után a kiiagazitások csak törvény utján eszközölhetők.

A b e k e b l e z é s e k r ü l. Az adósság- és bérlet-betáblázási kérvények, a birtokosoknak másolatban küldetnek meg és a birtokos felszólittatik, hogy ha helyben nem lakik, 8 nap alatt helybeli meghatalmazottat jeleljen ki, mit ha nem teend, költségére a hatóság nevez. A birtokos feladata a betáblázásoknak utána nézni, a betáblázott adósság csak egy birtokra táblázható, kivévén ha a követelés nagy, ha a többes betáblázásba a hitelező beleegyezik.

Ha az adós hitelezőivel alkuban áll, ezt a záros hirdetés után legfeljebb 4 hét alatt köteles közölni.

Az egyesség a telekkönyvnek hiteles másolatban be-

terjesztendő. Ha az egyesség több telekkönyvi testrül szól, minden telekkönyvi test terhe hiteles másolatban kimutatandó.

Azon adósságoknál, melyeknél egyesség nem forog fenn, a határidő elteltével szóbeli tárgyalás alkalmaztatik. A tárgyalásra behivandók: a birtokos, ha egyesség nem jött létre, minden hitelező, ha csak némely hitelezőkkel köttetett egyesség, a többi hitelezők és a kiegyezők közül azok kik az elsőségre nézve a többi hitelezőkkel ki nem egyeztek.

A tárgyalásnál az adós tervet ád be, mi ha el nem fogadtatik, a sorrend végzés által fog eldöntetni, a kötelezvények másolatban a telekjegyzőkönyvbe régi terhek (alte Lasten) czim alatt be fognak vezettetni.

A régi betáblázási rend alkalmaztatik a telekkönyvek szervezésén mindazon birtokoknál, melyeknek még telekkönyveik nincsenek. A felhivási hirdetés elteltétül kezdve azomban a telekkönyvezett birtokokra csak különleges betáblázások történhetnek, melyben minden birtokrész megnevezendő, az általános betáblázások ezen birtokrészekre érvénytelenek.

A betáblázások a felhivási határidő eltelte után, mig az ivek el nem készülnek, a jegyzőkönyvekbe iratnak „uj teher“ czim alatt, melybe a bemutatás napja és száma is beiratik, a régi terhek elsőséggel birnak az ujak felett.

Ha a tagositás következtében birtokváltozás történik, ezen változások hivatalbul beirandók.

1853. május 2. Az adó az ideiglenes cataster után vettetik és pedig minden tiszta jövedelem után 16 százalék, az erdők utáni jövedelmi adó beszüntetik.

Május 17. Az árva-vagyon kezeléséről. Az árva-bizottságok az árva-vagyon kezeléséért jutalmat huznak.

Az árva-vagyon minden mástul elkülönitendő, a pénztárnak tüz- és betörésmentesnek kell lenni, egy kulcs a pénztárnok, a másik az ellenőrnel van, az egyes árvák kötelezvényei, drágaságai külön boritékban tartandók, az árva neve és a főkönyvi szám reá iratik, a pénztár nem fogad és nem ad ki semmit utalvány nélkül.

Minden kiadásokat és pénzátvételeket az árva-bizottság utalványozza, sürgős esetekben pénzátvételt az árva-bizottság jogtanácsosa is utalványozhat.

A postán érkezett pénz- és egyéb küldemények előlegesen jegyzőkönyvbe vétetnek és azután bepecsételve adatnak át a pénztárnak.

Minden pénzkiadás- vagy bevételi utalványban benn kell a kivevő vagy betevő nevének lenni, az ékszerek gondosan körülirandók.

A vagyonkiadásoknál a bizottság a vagyonrul tudomást szerez a könyvekbül és a vagyon állásárul jelentést tétet. A pénztár minden utalványokrul jegyzőkönyvet vezet, ha a befizetés késik, ezt a bizottságnak feljelenti, sürgős esetekben az elnöknek; minden fizetéseknél jelen kell lenni a pénztárnok, ellenőr és elnöknek, kinél a harmadik kulcs van, minden befizetés a befizető jelenlétében történik és azonnal nyugtatványoztatik.

Minden köz- és magánkötvények, szelvények megbélyegeztetnek, minden utalványt az elnök irja alá és a félt is értesitik, ha az utalványozottat a pénztárnok nem ösmeri, köteles magát két ösmeretes tanuval igazolni, kik

a nyugtát előttemezik. A feleknek az utalványozottak csak nyugta mellett adatnak át. A megbélyegzett tárgyak kiadáskor ismét megbélyegeztetnek.

Minden bevét és kiadás a naplóba jegyeztetik. A naplóban különös rovat vezetendő a vagyon növekedése- és fogyásárul, mindkettő indokolandó.

A bevett vagy kiadott kamatok-, fizetéseknél az idő és kamatláb bejegyzendő, a napló hónap szerint 12 kötetbül áll, minden betöltött lapot a pénztárnok és ellenőr aláirják.

A minden hónapos napló az árva-bizottság számtagjának átadandó, a napló mellékletét képezik a törvényszék utalványai, a nyugták és ellennyugták. A naplóbul naponta a főkönyvbe minden tétel beiratik, a főkönyvben minden árvának külön számlája van, a közös árva-tömegnek a főkönyvben külön osztály vagy számla nyitandó.

Az árvák minden pénze, legyen az tőke, kamat vagy más egyéb bevétel, ha róla az 1852. deczember 17-iki törvény másképen nem rendelkezik, az árvapénztárba teendő.

Az árva pénze, ha legalább 20 forintot tesz, 5 százaléki kamatra kikölcsönöztetik, 20 forinton aluli összegtül kamat nem fizettetik, a kamatok hónapszámra fizettetnek, a kamat-bevét minden árvának deczember végén javára iratik.

Az árva-vagyon kamatozása nagykoruságával megszünik, a pénztár az árva nagykorusága bekövetkezésérül a bizottságot idejében értesiti, hogy ez pénze kiadására vagy letételére a szükséges rendelkezéseket megtehesse, ha a

bizottság a pénztárnak az árva ügyében némely a kiadást akadályozó rendeletet küld, azt figyelembe veszi.

A pénztár az árva vagyonárul köteles a kimutatást mindenkinek kiadni, az árva okmányairuli másolatok csak az árva-bizottság rendeletére adathatnak ki.

Az árvák követeléseirül egy könyv nyittatik, melybe az adós nevét beirják és tartozási állapotát rendesen vezetik, ha a kamatot nem fizetik bepereltetnek.

A pénztár a közös és egyes árvai vagyonrul a bizottságnak minden ülésre kimutatást terjeszt be, ezen egyenlegi kimutatás kimutatja a közös árvatömeg feleslegét, a pénztár az év eltelte után legfeljebb 6 hétre köteles bemutatni, mely ezt felülvizsgálatra a számtagnak átadja.

Az árva-bizottság köteles minden évben legalább egyszer, számtagja és a járásbiróság jelöltje által pénztárvizsgálatot tartatni, a számtag köteles a pénztárra folytonosan ügyelni, a járásbiró a rendrül meggyőződni, a közárva-vagyon kezeléséhez nem tartozó árvatömegekrül a gyámok és gondnok számolnak.

1854.

10. A csendőrök bünvádi ügyekben egyenlőeknek tekintetnek, behivásuk, kihallgatásuk, megesketésök egyenlően eszközlendő.

Január 16. Az urbéri kárpótlásrul. Az urbéri kárpótlási alap ezennel megállapittatik.

2. Az urbérkárpótlási alap a pótlékokbul alakul.

5. A kárpótlás kifizetésére urbéri kötvények bocsájtatnak ki.

6. Az urbéri kötelezvények a kárpótolt nevére szólnak, szelvényekkel láttatnak el, a szelvények képviselik a kamatokat, a kamatok félévenkint esedékesek, a kamatszelvények készpénzzel váltatnak be.

7. A kárpótlási kötvényekért az egész birodalom jót áll és a többi állampapirok minősitvényével birnak.

8. Az urbéri alap kezelésére minden kerületben kárpótlási igazgatóság alakittatik, mely a belügyministeriu m alatt áll.

9. Az igazgatóság szavazattöbbséggel határoz, határozatait az elnök a ministerium elé terjesztheti.

15. Az urbéri papirosokat vagy az országos urbéri kárpótló bizotság vagy törvényes határozatokra az igazgatóság utalványozza.

17. A kamatok 1848. május 1-tül kezdődnek, kötvények bocsájtatnak ki, a kibocsájtás kezdetétül kamatoznak, a kamatkötvények a haszonélvezetre jogosultak nevére bocsájtatnak ki, a kamatokbul az előlegek leszámittatnak.

18. Ha a kárpótolt birtok zár vagy kérdés alatt van, csak a törvényszéki végzésre utalványoztatnak.

20. Az elkobzott, zár alatti birtokok urbérisége nem utalványoztatik.

21. Az urbéri kárpótlások kiadását a törvényszékek utalványozzák.

23. Az urbéri kárpótlásra 1854. márczius elsejétől kezdve elsőségi jog többé be nem keblezhető.

24. Az országos bizottság minden birtokos kárpótlása megállapitását köteles a megyei törvényszékekhez elküldeni, ha azomban az illető több községben birt urbéri-

séggel, csak akkor küldi el, midőn a kárpótlandó minden megyei urbériségei megállapittattak.

25. és 26. A törvényszék azonnal felhivást tesz közre, melyben:

1) a jogositottat és az összeget megnevezi;

2) az igénylőket igényeik beterjesztésérüli igazolásra felhivja;

3) felhivja azokat, kiknek igényeik nem az 52-iki patensen alapulnak, hogy jogaikat érvényesitsék;

4) felhivja azon betáblázott hitelezőket, kik kölcsöneiket az urbéri papirosokbul akarják kifizettetni, hogy jelentkezzenek és jogaikat igazolják;

5) határozza meg a tárgyalási napot azon kijelentéssel, hogy a meg nem jelenők urbéri uton többé jogaikat nem érvényesithetik.

27. A felhivást két hónapi határnapra kell kitüzni és a napot megjelelni.

28. A felhivás a bécsi ujság és törvényes hirdetési ujságokba kiteendő.

29. A kárpótlásra jogositott kérheti, hogy papirosaival esedékes vagy felmondott adósságai fizettessenek. Ezen bejelentésben:

1) a hitelező vezeték- és keresztneve pontosan kiirandó;

2) pontosan kiirandó a tőke- és kamattartozás menynyisége;

3) az adósság esedékességének ideje.

A bejelentésben nagyobb összeg kifizetése a kárpótlási összegnél nem kérhető.

32. Ha igénylő nem jelentkezik, errül a törvényszék köteles a bizottságot azonnal tudósitani.

33. és 34. A bejelentett igényeket a bíróság összeállitja, a kimutatási jegyzéket az irodában elhelyezi, hol azt mindenki megnézheti, rövid tárgyalási napot tüz ki, melyre az urbéri tulajdonos, az igénylő és utalványozott hitelezők, zár esetében a zárgondnok behivatnak. Ha a tulajdonos vagy megbizottja be nem hivható, részére képviselő neveztetik; a megjelentekkel a tárgyalást megtartják, de ha a kézbesitési bizonylatok némely meg nem jelenők részérül még be nem érkeztek, uj határnap tüzetik ki, a meg nem jelentek részére gondnokok neveztetnek és errül a felek értesittetnek. Ezen eseten kivül a tárgyalás akkor szüntettetik be, ha ezt legyőzhetlen akadályok gátolják, mit a törvényszék határoz el, ha a tárgyalás egy nap el nem végezhető, folytattatik. — A törvényszék a felek közt egyességet kisért meg, mi ha nem sikerül, itélet által dönt. Ha a tulajdonjog nem a haszonélvezőé, részére csak a kamatok élvezete utalványozható.

A hitbizományi vagy hasontermészetü birtokoknál a kötvények a hitbizomány czimére állittatnak ki.

Az igényeiket be nem jelentett vagy az adós által nem utalványozott hitelezők a tárgyalásbul kizáratnak. A betáblázott hitelezők, ha az urbéri kárpótlásbuli kielégitést követelik, esedékes követeléseikért nevökre szóló kötvényekkel elégittetnek ki, a nem esedékes biztositására az adós kötvényeinek birói zárba letételét követelhetik. Ha a betáblázottak az igénylők kárpótlási tömegét ki nem meritik, az adós által utalványozottak elégittetnek ki, és pedig a be nem táblázottak a betáblázottak előtt előnynyel birnak, a be nem táblázottak közt

elsők az elfogadók, a betáblázottak közt előnynyel bir az, melynek betáblázása általános.

Évi járadékoknál, ha a felek ki nem egyeznek, biztositékul a járadéknak megfelelő összeg visszatartandó.

Az adósság valódiságát csak az adós tagadhatja, ez esetben a törvényszék egyességet kisért meg, mi ha nem sikerül, a követelt és tagadott összeg letétbe helyeztetik. Ha az adós a betáblázást érvénytelennek nyilvánitja, az érvényesség felett a törvényszék itél. — Az utalványozott hitelezők kötelesek kötelezvényeiket a törvényszéknek átadni, ha bármi okbul ez elmulasztatott, az urbéri kötvények csak az átadás után kiadandók, az amortisationális idő három hónap.

Községi hitbizományi testületi ügyekben a közigazgatási hatóságok jóváhagyása nem kivántatik.

Az itéletek a jogositottnak kézbesitendők, ha az itéletek, végzések nem kézbesithetők, kiszegeztetnek. A fellebbezések 14 nap alatt beadandók.

Az utalványozott összegekre egyedüli adós a kárpótlási alap lesz.

A tulajdonosnak a kárpótlási alapnál közvetlen csak a nevére szóló kötvények adathatnak ki.

Az eljárás bélyegtelen.

71. Azon birtokokra, a melyekre a 26. §. kárpótlási eljárás elrendeltetett, a moratorium megszünik, a moratorium egyetemleges megszüntetéséről ő felsége különösen fog rendelkezni.

Uzsora. Márczius 7. — Az uzsora-ügyekben a büntető eljárás szabályai követendők. Az uzsora a magyar törvények szerint büntetendő.

April 6. A járásokat, törvényszékeket szabályozza.

April 3. A községekről.

A haláleseteket köteles a községi előljáró haladék nélkül a szolgabirónak bejelenteni.

A haláleset felvételével megbizott előljáró köteles azonnal az elhalt lakására menni és két tag vagy tanu jelenlétében vagyonát megvizsgálni, szükség esetében lepecsételni.

1. Jegyzőkönyvbe veendő az elhaltnak vezeték-, keresztneve, állása, foglalkozása, ideje és vallása.

2. A halál napja, helye, a megholt lakása.

3. A házastárs neve, tartózkodási helye.

4. Az elhalt gyermekei, neve, ideje, állása, tartózkodása helyérül szerezzen tudomást.

5. Az örökösödés vagy gyámság kikutatandó, a gyám neve, ideje, állása. Ha a végrendeleti örökös ösmert, annak lakása.

6. Tudomást szerezzen a hagyaték nagysága, az adósság mennyiségérül.

7. Van-e végrendelet, örökösödés, szerződés, ajándék, házassági szerződés, bíróságnál vannak-e letéve?

8. Értesitést szerezni, az elhalt viselt-e és micsoda gyámságot és gondnokságot, gyermekeinek gyámot vagy gondnokot nevezett-e ki, az özvegy gyámtársnak kit szándékozik kinevezni?

9. Kezelt-e hivatalos pénzeket, fizetést, nyugdijt, alapitványi vagy tartási pénzt a közpénztárbul huzott-e?

10. Hagyatékában nincsenek-e bejelentendő tárgyak?

A községi előljáró az előbbi pontokrul a cselédeket és rokonokat és más a viszonyokkal ismerős egyéneket hallgassa ki. Ha szükséges, az előljáró a megholtnak szekrényeit is felnyittathatja, melyekben valószinüleg a végrendelet és örökösödési iratok lehetnek. Kimélettel járjon el, ha azomban a szükség kivánja, kényszereszközöket is alkalmazhat.

Ha végrendeletet talál, azt két tanu jelenlétében olvassa fel. Lepecsételt végrendeletek a bíróságnak adassanak át; — ha azomban a halogatás veszélyes lenne, az előljáró a pecsétek kimélete mellett felnyithatja és két tanu jelenlétében, melyek közül az egyik az átadó, olvassa fel. A végrendeletre irja reá, mikor, kinyiltan vagy lepecsételve kézbesitette-e?

Ha az örökhagyó szóbeli végrendelet tett és errül a tanuk irásbeli jelentést nem adtak, a haláleset felvételénél a tanuk neve, állása, lakhelye bejegyzendő.

Ha az ösmert valószinü örökösök a vagyonkezelésre képesek, a hagyaték nekik vagy meghatalmazottaiknak átadható, az örökösödési százalék azomban biztositandó, ha azomban az örökösök kiskoruak, tébolyodottak, a hagyatéki tömeget le kell pecsételni.

Pecsétlés esetében az előljáró a pénzt, aranyat, ezüstöt, ékszereket, köz- és magánkötvényeket, a fontosabb iratokat a bíróságnak beadja, a többi ingóságokat egy vagy több szobába hordatja, elhelyezi, az ajtókat, szekrényeket, ládákat lepecsételi.

Az előljáró a ház vezetésével egy laktársat vagy más alkalmas egyént biz meg, ennek gondozására bizatnak a kár nélkül el nem tehető, el nem zárható

tárgyak, mik az üzlet vagy gazdaság viteléhez szükségesek.

Ha a jövő gyám vagy gondnok ösmeretes, neki mindezen tárgyak pecsét nélkül átadhatók, az el nem zárható tárgyak azomban azonnal jegyzékbe veendők, a leltárt az előljáró köteles azonnal elkésziteni, az örökösöknek vagy a hagyaték kezelésével megbizottnak általadni, mindezekről köteles a birósagot azonnal értesiteni; a haláleset akkor is feljelentendő, ha az örökhagyó teljesen vagyontalan, ez csak gyermekeknél maradhat el, kiknek szülei még élnek; ha a hagyaték jelentéktelen, ez a hagyatéki jelentésben feljegyzendő, ha lelkész vagy hivatalnok hal el, az általa kezelt közpénzek és okiratok azonnal biztositandók, ha katona hal meg, errül a legközelebbi katonaparancsnokságot kell értesiteni, ha a hagyaték csekély, a leltár azonnal felveendő, a követelő rovatba kell számitani a készpénzt, drágaságokat, butorokat, gazdasági szerszámokat, felszerelvényeket, a köz- és magánkötvények körülményesen felirandók, az ingóságokat nem szám, mérték, suly szerint kell felvenni és egy esküt becsüs által megbecsültetni, az ingatlanok becslésébe azomban az előljáró nem ereszkedhetik.

A szenvedőleges kimutatásba az adósságok, tartozások pontosan felveendők. A leltár bevégzésénél az adósságok és ezek levonása után a valódi vagyonállományt ki kell mutatni, a leltárt alá kell iratni a felek, tanuk és becslő által és aláirja a leltározó előljáró.

Ha a birósag az ingók árverését elrendelte, ezt

szokás szerint közzé kell tenni és a szabályok szerint kell végrehajtani.

Az előljáró kézbesitteti az idézéseket és végzéseket, melyeket a bíróság küld.

A kézbesitő az illetőknek személyesen kézbesit és a kézbesitési lapot az illetőkkel aláiratja, ha irni nem tud, ezt keze vonásával erősiti meg, egy harmadik a fél és saját nevét mint névaláiró aláirja. Az iratok a laktársaknak is átadhatók, azon esetben azomban midőn a törvényszék személyes kézbesitést rendel, a félnek személyesen átadandó, a kézbesitő az ivre az illető nevét és a napot felirja.

Ha a fél a kézbesités elfogadását kerülgeti, lakására figyelmeztetést ragaszt, melyben jelzi másnap mely időben fog megjelenni, ha a fél a kitüzött órában nincs honn, a kézbesitő ezt a törvényszéknek bejelenti, ha a fél a kézbesitést nem fogadja el, a kézbesitő ezt a nap megjelölésével bejelenti.

Ha a kézbesitési iven megjelöltek kézbesittettek, a kézbesitő aláirja, a községi előljáró a bíróságnak az ivet beküldi.

Ha a kézbesités bármi oknál fogva nem eszközölhető, a községi biró az iratokat a bíróságnak visszaküldi; a kézbesitő szabályos fizetést huz a kézbesitésekért.

Ha a községi előljáró nehézségekbe ütközik vagy kételyei vannak, ezt a bíróságnak azonnal bejelenti.

Az önkéntes (kényszer) kölcsönről. Julius 6. Bach.

A földesuraknak a kölcsönhözi járulhatása megkönnyitése végett rendeltetik:

1. A volt földesurak részére e czélbul minden házhely után 15, minden zsellér után 2 frt 30 kr. urbéri előleg rendeltetik.

2. Ezen előleg azoknak utalványoztatik, kik a háromrendü előlegért folyamodtak és ez utalványoztatott, vagy ha folyamodnak, utalványozható lett volna.

3. Ezen előleg készpénzben nem fizettetik, de megengedtetik, hogy ez az önkéntes kölcsön óvadéka- vagy részletfizetésére fordittassék.

4. A jogosult ajánlatában köteles két tanuval bizonyitani, hogy az előbbi előlegek utalványoztattak, vagy az urbéri váltság-bizottság által bizonyitani, hogy az előleg ellenvetés nélkül megadatott volna.

5. Az urbéri alap bizonyitványt ad ki, hogy az ajánlott összeg az alap által, a kölcsön felvételére jogositott pénztáraknak átadatott.

Ő felsége akarja, hogy az urbéri kárpótlás mennél hamarább folyóvá tétessék, hogy a birtokosok róla mihamarább rendelkezhessenek és a papirosokat a nemzeti banknál előlegek szerzése végett letétbe helyezhessék.

A hitbizományok kölcsönéről. Julius 18. Bach. A hitbizományoknak megengedtetik birtokaik $^1/_3$ értékeig, 95 százalékaig kölcsönt felvenni, azon esetben, ha ezt az önkéntes kölcsönbe helyezik el, ezen megengedett uj kölcsön mennyiségébül azomban az eddigi kölcsönök levonatnak és csakis azon értékig vehetnek fel, mely az $^1/_3$ értéknél a harmadrész értékbül a terhek leszámitása után fennmarad.

Az ostromállapot megszüntetéséről. Aprilis 11.

1. Az ostromállapot Magyarország, a temesi, bánáti és szerb vajdaságban beszüntettetik, a polgári bíróság teljes hatáskörébe lép és itél az eddig a katonai bíróságok által birált ügyekben is.

2. A katonai bíróságoknál még folyamatban lévő ügyek gyorsan tárgyaltassanak le.

3. Az uj polgári bíróságok ügyködése életbe lépéseig, még következő ügyekben fog a katonai bíróság intézkedni:

a) a felségsértési, felségárulási, az uralkodóház tagjai megsértése, közcsendháboritás, lázadás, fölkelés büneiben (1852., 58—75, május 27.);

b) csődülési ügyekben;

c) a szolgálatban levő csendőrök és rendőrök megsértése esetében, ezen ügyben a katonai bíróság a törvények szerint itél;

d) hol a rablás, rablógyilkosság és gyujtogatásokra még a rögtönitélő bíróságok fennállnak, a bíróságok működése megkezdéseig ezentúlra is fennmaradnak.

A bíróságok hivatalkörérül. Junius 16. Bünvádi ügyekben.

1. A bíróságok a vádlottak iránt lehető kimélettel járjanak el.

2. A bíróságok minden pillanatban intézkedjenek; az el nem odázható szolgálat ünnep- és vasárnapokon is teljesitendő és félbe nem szakitható.

3. A bünvádi ügyek elsőséggel birnak.

4. Az elnök őrködik az ügyek gyors elintézésérül, intézkedik hogy a feladások azonnal megvizsgáltassanak, felügyel az ügymenetre, az iratokat időnként megvizsgálja.

5. Ügyel reá, hogy az államügyészség és törvényszékek közt jó viszony legyen, ha az államügyész hivatalkörét áthágja, a törvényszéket károsan befolyásolja, errül a főállamügyészt értesiti.

6. Az elnök minden tárgyat jegyzékbe vesz; ezen kimutatást az államügyész és vizsgálóbirák megtekinthetik.

7. A felségsértés, a császári ház tagjai megsértése, a közcsendháboritás eseteibeni elővizsgálatokat a cselekmény előadásával az elnök köteles az országos törvényszéki elnöknek, ez a ministernek felterjeszteni.

8. A vizsgálatokra a járásbiróságoknál a járásbiró ügyel fel.

10. A vizsgálóbiró, amennyiben a törvényszékek vagy bünvádi perrend szerint megkötve nincs, saját belátása szerint jár el.

11. Vizsgáló biróságoknál a főnök küldi ki a vizsgálóbirót.

12., 13. A vizsgálóbiró pontos vizsgálatot tart és azt jegyzőkönyvbe foglalja; a jegyzőkönyvet a jelenlevők aláirják.

14. Minden feladásnál a feladó körülményesen kihallgatandó.

15. A feladott cselekmény- és tettesrül, az irásbeli feladások és kérvények az aláirás hiánya miatt nem mellőzhetők.

16. Ha a vádlott a törvényszék elé elővizsgálat nélkül állittatik, az elnök a vizsgálat megtételérül rögtön intézkedik.

17. Ha a számos vádlottakat egy vizsgálóbiró három nap alatt nem képes kihallgatni, a vizsgálat vitelével más hivatalnok is megbizatik.

18., 19. A tanukat, szakembereket a biró, tekintve a távolságot, idejébe hijja be, zsidók ünnepnapjaikra meg nem idézhetők, a távolabb lakók előbb kihallgatandók.

20. A tanukat sorban kell kihallgatni, a meg nem jelentek kérdőre vonatnak. A vizsgálat a bíróság székhelyén ejtessék meg, ha a helyszinéni vizsgálatot a czélszerüség parancsolja, ezt a biró feljelentésére az elnök rendeli el, ha a vizsgálóbiró elnöki rendelet nélkül tart vizsgálatot a helyszinén, az államnak okozott költségekben elmarasztaltatik.

23. Az államügyész jelenléte a jegyzőkönyvben megemlittetik.

24. A vizsgálóbiró naplót vezet. A napló az ügyiratokkal együtt beküldetik. Kihágásoknál napló nem kivántatik.

Az országos törvényszékek ügyelnek a birákra.

A megyei törvényszékek minden félévben kimutatást küldenek a főtörvényszékekhez.

A börtönökrül és a rabokkali bánásrul. A börtönök ablakai az udvarra vagy folyosóra nézzenek, magasak legyenek, hogy azokon be ne lehessen látni, rostélyokkal láttassanak el. Ahol a falak nedvesek, deszkával béleltessenek. Erős ajtók alkalmaztassanak, minden ajtón egy kis nyilás legyen, melyen át az őr a rabokat megfigyelhesse. Kályhák legyenek, ezeket vasrácsokkal kell elkeriteni. A veszélyes rabok

börtöneiben vaskarikák legyenek. A beteg rabok elhelyezésére világos szobák használtassanak.

A rabokra a rabfelügyelők vigyázzanak, ha azomban erősebb őrködés szükségeltetik, erre a katonaság felszólitandó. A fogolyfelügyelők a fogházfelügyelő alatt állnak, a járási börtönöknél a szolgák őrködnek. A fogházfelügyelő naplót vezet; a foglyot csak a törvényszék rendeletére veheti át, a kereset alattiak elkülönözve őriztetnek. Nők és gyermekek férjeik- és szüleikkel saját kivánatukra sem zárathatnak el. A fogoly gyermekei tartásárul a községekben a törvényszék fog intézkedni. A rab személy- és öltözékleirása két példányban felveendő, az egyiket a fogházfelügyelő vizsgálja meg, az öltözékek gondosan átvizsgálandók.

A törvényszéki orvos a vizsgálati fogsági rabot gondosan megvizsgálja, egészségi állapota, sérülései és jeleirül jelentést tesz. Ha a börtönök megtelnek, a törvényszék alkalmas börtönhelyiségrül gondoskodik vagy a rabok más börtönökbe küldetnek. A felügyelő, önkényesen a rabot más börtönszobába nem teheti.

Nagy börtönöknél a fogházfelügyelő minden kéthétben a törvényszéknek kimutatást terjeszt be. A fogházfelügyelő és börtönőrök a rabokkal kimélettel és higgadtan bánjanak, csakis támadás vagy ellenkezés esetében használhatnak erőszakot, kötelesek a lármát, dalolást, kopogást, ablakra mászást, hallgatódzást beszüntetni, ha a rabok nem engedelmeskednek, a törvényszék elnökének bejelentik.

A fogházfelügyelő felelős a tisztaság-, a jó levegőért, mindennap minden börtönt megvizsgál, a rabok

jelenlétében vasaltatnak meg. A rab által vagy neki küldött levelek a vizsgálóbiró által mindég megvizsgálandók, a panaszok az elnöknek adatnak be. A börtönöket a fogházfelügyelő éjjel is vizsgálja meg. Idegenek a fogházba nem mehetnek. A raboknak időnkint a séta és szabadlevegő használata az udvarban szoros őrizet alatt megengedtetik.

A fogház papja a rabokkal egy felügyelő jelenlétében beszélhet, a fogoly csak a fogházi papnak gyónhat, a vallási tanitás módozatát a vizsgálóbiróval együtt az elnök állapitja meg.

A rab másokkal csakis az elnök és vizsgálóbiró engedelmével beszélhet, a törvényszék vagy fogházfelügyelő szobájában, a börtönben akkor, ha a rab beteg, magánházban akkor, ha az, ki a rabbal beszélni óhajt, a rab közel rokona, betegsége miatt az ágybul nem mozdulhat.

Ha a rab megbetegszik, vagy asszonynál a szülés várandó, azt a fogházfelügyelő az elnöknek azonnal intézkedés végett bejelenti. A rabok magukat élelmezhetik vagy más által élelmeztethetnek, ruhájokat változtathatják. A szegény rabokat élelem- és ruházattal az állam látja el. Ügyelni kell a fehérnemü változtatása-, a ruha tisztántartására, a szegények ruhája gondosan eltétetik. Ágyul egy szalmazsák, egy szalmás párna, egy pokrócz adatik.

Szegény vizsgálati fogságbeli foglyok élelmeztetnek, de a fogház körüli munkára alkalmaztatnak.

Az elitéltek a vizsgálat alattiaktul elkülönitendők, a rabok ünnepnapokon csak könnyü munkára alkal-

mazhatók. A rabok munkára a fogházakban alkalmaztassanak, ha azomban ez nem lehet, a fogház közelébeni munka választandó, hol a rabot a közönség nem látja, a szigoru felügyelet fenntartható.

A fogházakban iparmunkák is alkalmazhatók. A munkaidőn kivül a foglyoknak vallási és más hasznos könyvek olvasása megengedtetik, az időszaki nyomtatványok és politikai művek azomban tilosak. A kegyelmi folyamodványok jegyzőkönyvbe vétetnek és a rab erkölcsi viselete csatolásával a főtörvényszékekhez küldendők. Zajongó, engedetlen, erőszakoskodó, társaikat gunyoló, bántalmazó rabok, koplalás, bilincs, kemény ágy, magános fogsággal, a férfiak 20 bottal, az asszonyok 20 vesszőütéssel büntethetők, de erre csak a törvényszék vagy járásbiró által itélhetők.

Ha a rab szökést kisérlett, ezért a törvénykönyv 90., 91. szakasza szerint büntethető, ha megszökött, elfogatására az intézkedések megteendők, a 379., 382. szerint büntetendő.

A fogházak feletti főfelügyelet a törvényszéki elnököt illeti, ha el van foglalva, egy ülnökre ruházhatja.

A bünügyekhez tartozó ingóságok a törvényszék gondos, felelős őrizete alá helyeztetnek.

Az államügyészekről. Augusztus 3.

A főállamügyészt ő felsége, a többi ügyészeket az igazságügyminister nevezi.

A minister által nevezendő ügyészekre pályázat nyittatik, az igazságügyminister azomban e nélkül is nevezhet.

A törvényszéki ülésekben az elnök mellett ül, mind a tanácskozások, mind a szavazásnál, midőn a törvény jelenlétét megengedi, közvetlen az előadó után szólhat, észrevételeket tehet azomban a tanácskozás alatt is, és az ellenvéleményt megczáfolhatja.

Az igazságügyminister fegyelmi hatósága alatt áll.

Az államügyészek felség- és a királyi család-sértési ügyekben, hazaárulási, csendzavarási, lázadási, közcsendháboritási esetekben kötelesek a főállamügyészhez véleményes jelentésöket felterjeszteni.

A főbb bünügyeket minden hónap végén a főállamügyésznek feljelenti.

Az államügyész helyetteseiért felelős.

Október 26. Felállitja az országos pénzügyészséget.

VI. FEJEZET.

Az osztrák doktorok ajándéka.

Az osztrák doktorok ajándéka.

Az ősiség, az urbériség, a nemesség kiváltságainak eltörlése Magyarország magánjogi viszonyait teljesen átalakitották, a régi megye régi alakjában nem maradhatott, a hitel a termelés mellőzhetlen tényezőjévé vált; a 48—49-iki kormány és országgyülés a belügyek szervezésével nem gondolt; az uj szervezés tehát több téren mellőzhetlen szükséggé vált, — a leigázott nemzet a szükséges és méltányos rendezést várta és az idegen ajándékot, ha az a jog- és viszonyoknak megfelel, ha nem lelkesedéssel, de elnézéssel és méltánylattal fogadta volna. Az osztrák kormány azomban majdnem három évig a nemzet politikai leigázásával foglalkozott, törvény és igazság helyett korbács, béklyó és kötéllel kormányzott, midőn a szervezés terére lépett, a magyarországi viszonyokat nem tanulmányozta, a törvényeket a politika, a beolvasztás eszközeinek tekintette, mindenek felett egyenlőséget hozott be az osztrák és magyarországi jogviszonyok közt; a nemességet a forradalom főtényezőjének tekintve, iránta dühös ellenszenvvel viseltetett, pedig a nemesség ez időben nemcsak az ország nagy részét birta, de az ország értelmiségét is majdnem kizárólag képviselte. Megalapitotta a bureaucratiát, Austria kedvencz szülöttjét, mely az osztrák tartományokat száza-

dok óta vampyrként szivta, melynek már eszméjét is az önkormányzatért buzgó magyar gyülölte. Hol a politika, az ellenszenv nem szerepelt, feltétlenül behozta az egyenlőséget, a törvény pedig olyan mint az étel: minden ember gyomra beveszi, de némely étel egyiket táplálja, a másiknak undort okoz, tehát egészségét megrontja; — a foghagyma a zsidóságnak kivétel nélkül kedvencz és főtáplálékja és e büdös eledel nekik nagyon is hasznos, mert tőle rémségesen szaporodnak, mig a magyar ember utálattal tekint reá. Az osztrák doktorok rendeleteinek nagy része (mert törvénynek ezeket egy becsületes magyar ember sem tekintette) valóságos foghagyma volt, mely az uzsorásokat hizlalta, a hivatalnokoknak jólétet szerzett, az ország jólétét azomban aláásta. Ezen rendeletek egyik főhiánya volt, hogy ügyvédek csinálták, az ügyvéd pedig minden államban és minden időben a legrosszabb törvényhozó, mert az ügyvédnek igazságtalan ügyet is kell védeni, igazságtalan ügyet csak álokoskodással lehet vedeni, a sofismát tehát megszokja és e szokás itélő tehetségét meghomályositja; az ügyvédnek, hogy a birót felvilágositsa vagy igazságtalan ügyben itélő tehetségét megzavarja, igen sokat kell irni és beszélni, irályuk tehát hosszadalmas, ez szokássá válik midőn törvényt fogalmaz is, remekelni akar a paragrafusok számával, minden szakaszt indokol, törvényeik tehát tömkelegek, sofisma-tárak, mit néha maguk sem értenek, a közönség, sőt néha a biró is a sok szakaszba belébutul. A német doktorok rendeleteiben is a mi jó volt, azt a szakaszok özöne elölte.

Az árvaügyekrül szóló rendeletben helytelen volt az árvabizottságok szerkezete. A III. §. minden rendezett vagy erre alkalmas községekben árvabizottságokat rendel alakittatni és e czélbul több községek egyesülését is megengedi, állott 4 választott községi képviselőbül, kik egyikének jogi képzettséggel kellett birni; ez elméletileg helyes intézmény lett volna, mert a községnek adatott meg a felügyeleti jog, mi őt megilleti, mire elméletileg legjobban felügyelhet, mert a helyi viszonyokat legjobban ösmeri, a tagok megválaszthatásához azomban semmi minősitvény nem köttetett, a lelkészek az árvabizottságbul kihagyattak. — Ezen időben a községek értelmisége általában, a protestáns községek kivételével, igen gyengén állt, egész katholikus, oláh és szerb községek voltak, hol irástudó ember alig akadt meg. A jegyzők 49-ig igen alárendelt helyzetben voltak, fizetésök a béres fizetésénél alig volt több, az adóügy nem volt bonyolódott, az árvaügyeket a földesur vagy ügyésze intézték, a lelkészek ügyeltek reá. A jegyzők ennélfogva e törvény behozatalakor, a rendezett községek kivételével, főleg kicsapott tanitók, kántorok, urasági inasokbul álltak; a járásbiró teendőjét a községi bizottság kevesbitette, tehát a községek egyesitését megrendelte, — az árvabizottságba tehát megválasztottak két tudatlan embert és fogtak, ha lehetett, egy csavargó fiskálist, vagy egy ispánt, ki ha a törvényt nem tudta is, legalább irni és olvasni tudott, a két buta a tudós férfiut árkon-berken keresztül követte, rendelkezett tehát az árvaügyekrül egy ember; a járásbiró elnökölt volna

ugyan rendelet szerint, de ez a munkával túl lévén halmozva, a jegyző- vagy bíróval helyettesitette magát, a szakértőn kivüli két ülnök nem huzott fizetést, ezeket ennélfogva kötéllel fogták. — Igen hibás volt a gondnok- vagy gyámnak a bizottság általi nevezése, mert a természet törvényei szerint a rokon az árváért legjobban érdekli magát. 1853-ban már felállittattak ugyan a járási gyámpénztárak, tehát a falusi gyámhatóság a pénztőkét nem sikkaszthatta el, de ha valamely falusi matador megkivánta a szegény árva házát, szőllőcskéjét, a gyámhatóságnak az eladást ajánlotta és a szegény árva vagyonkáját fele, néha negyedáron elpotyázták, a földeket czinkostársaiknak szabad használatra olcsó pénzen odajátszották, a jövedelem felment az adó- és igazitásokra, az árva nagykoruságát elérve, rongyos házat, kizsarolt földet és néha még egy csomó hátralékos adót vett át. A városokban az árvaügy valamivel jobban kezeltetett, a városokban is azomban számos visszaélések történtek, mert a választási mozgalom szabad nem lévén, a polgármester az árvabizottságba kedvenczeit, a közzsákmány osztályosait választatta be, a járásbiró az uralgó clique-el egyetértett, de ha még becsületes ember volt is, számos elfoglaltatása miatt a gazságokat mindenütt nem ellenőrizhette. Az árvák helyzete tehát általában nyomorult volt. Az 1853. törvény, mely az árvapénzt a kerületi árvabizottság által kezelteti, az árvapénztárt a lopás ellen paragrafusokkal körülbástyázta, a hanyagság büntetésérül, az anyagi biztositékokrul azomban nem gondoskodott, általában mellőzi a pénztárnok óvadéka meg-

határozását, az elnököt nem teszi felelőssé a betáblázás elhanyagolásábul származó károkért, nem bünteti a zsarolást. Ennek következtében az árvabizottságoknál hallatlan rendetlenség uralkodott, páratlan rablásokat követtek el. Ennek megvilágositására szolgáljon egy eset a sok közül. 1865-ben Pestmegye monori járásában, mint küldöttségi elnök, társaimmal az iratokat és árvapénztárt átvettem az ideiglenes szolgáktul. Az árvaszék pénztárában találtunk több ezrekre menő hiányt, 100,000 frt már régen befizetett és kiadott árvatőkébül csak 25,000 frt volt betáblázva; — a szegény parasztok azt gondolván, hogy bajaikon segithetek, 3 hétig ostromoltak házamnál panaszaikkal; kinek 100 frtja volt a pénztárban, huzták, halasztották a pénzkiadást és rendesen csak ugy adták ki, ha 10—25 frtot ajándékozott, vagy elvették tőle iratait és adtak kevesebbet azon ürügy alatt, hogy pénz jelenleg a pénztárban nincs, majd később kiadják, midőn irás nélkül a hátralékot követelte, kidobták; ha ez Pesttül 5 mértföldnyire igy volt, megtörtént ez máshol is, panaszok csak azért nem adattak be, mert a küldöttség elnökeit nem ösmerték, a jegyzők, az árvabizottságok bérruhás czinkostársai, a panaszosok száját betömték.

A helytartóság szinleg a régi helytartóság utánzása volt, majdnem felesleges, mert majdnem minden tekintetben a bécsi ministeriumnak volt alárendelve, főfeladatát a rendőrség ügye, a kémrendszer vezetése, a magasabb rangu szolgák elhelyezése, a sajtó kötélen tartása volt, felállitották, mert a többi tartományokban is divott; a helytartó udvara némileg a császári

udvart helyettesitette, a Bécsben kelletlenül látott főurak, a helytartó Albrecht főherczegnél tisztelegheltek. A helytartóság sem nem ártott, sem nem használt, oly ügyetlen közeg volt, hogy csak azt tudta meg, mit már a kakas is kukorékolt.

A szolgabirói hivatal az állam teherhordó öszvére volt, meghagyták, mert legkevesebbe került, megterhelték a teendők halmazával, annyira, hogy a felét sem végezhette volna el a legnagyobb serénység, a legjobb akarat, a legkitünőbb szakképzettséggel sem, leginkább ki volt téve a gyülöletnek, — miután az osztrák rendőrséget ez időben Magyarországban a legaljasabb hivatalnak tartották és a szolgabiró egyszersmind rendőri teendőket is végzett, csak azok vállalkoztak reá, kik másképen meg nem élhettek, a sok teendők ürügye alatt a lehetőleg legkevesebbet végeztek.

A megyéket a bécsi ministerium is a szabadság és magyarság védbástyáinak tekintve, eltörülte, hogy emlékük se maradjon fenn, a fő- és alispányságok neveit is megszüntette, a főispányt főnöknek nevezte és a fő- és alispány hatáskörét a főnökben egyesitette, e név különben sokkal inkább is megfelelt a megyefőnök hivatalának, mert a főispányok kétségkivül az utolsó két század alatt sok aljasságot követtek el, rendőrökés kémekké azomban soha sem aljasodtak, ez pedig a Bach-huszárok ezredeseinek egyik főfeladata volt, mert a rend és nyugalom, a zavarok megakadályozásáért a főnök felelős volt, a megyét többször be kellett utazni és a megye állásárul a helytartósághoz, mely akkor a

fő rendőri belhatóság volt, jelentéseket kelle tenni. A főnökhöz egy tarka, megyei hatóságnak czimezett bizottságot is adtak, ez azomban a főnököt nem igen aggatta, mert a főnök ezen hatóság tagjait felfüggesztheté, természetesen nem ürügy nélkül, ezt azomban ezen időben nem volt nehéz megtalálni, mert a megyehatóság nagyon tapadós kezü, selejtes huszárokbul állott. A felfüggesztési hatalom a régi hagyományokkal ugyan ellenkezik, de alkotmányos uralom alatt és választás mellett is a rend és a jó közigazgatásnak egyik főkelléke, mert a közigazgatás feje csak akkor teljesittetheti alárendeltjeivel kötelességöket, ha üstökük kezében van, és a tisztviselő sem magasabb protekczió-, sem a megyei pártokra nem számithat. A megyei bizottság, illetőleg hatóság czim volt hatalom nélkül, csak megdrágitotta az ujonczozást, a hidépitést, az adóügyet, az utcsinálást, mert nemcsak a főnököt kellett megnyerni, de az ujonczozásnál az orvost, a hid-, viz-, utépitésnél a szolgabirót, mérnököt, az adóban az adófelügyelőt is meg kellett kenni. A vesztegetés ugyan szigoruan el volt tiltva, de ez soha sem sült ki; — egy hatalmas főnöknek maga az ujonczozás, kivált hol sok volt a zsidóság, évenkint 5000 frtot is jövedelmezett. A szigoru tilalom daczára pénz nélkül a kerék nem forgott. A fizetések nem voltak látszólag nagyok, mert a főnök fizetése 2500—3500, a szolgabiróé 1200, a törvényszéki elnöké 2—3000, az ülnöké 1200—1400 frt, tehát az alsóbbrendüeké kevesebb volt mint ma, de a szállásbérek, az élelmi szerek sokkal olcsóbbak voltak mint ma, a lisztnemüek

50 perczenttel, a hus 66 százalékkal volt olcsóbb, a cseléd fizetése, a szállásbér, bor, szesz felényi volt mint ma, az akkori 3000 frt felért 6000-el, 1200 fel 2400 frttal, de ezenfelül honorarium fejében (igy nevezték a kenőcsöt) sok befolyhatott, mert a ki hivatalba lépte előtt a csőd szélén állt, kifizette adósságát és uraskodott, a ki rongyos vityillóban lakott, levesen és kolompéron tengődött, néhány évi szolgálat után földet, házat szerzett, hintón járt és lakmározott, ezt pedig pusztán a fizetésbül az olcsó élelmiviszonyok közt sem lehetett volna a fizetésbül megtenni.

A tagositási törvények alapjául részben a régi törvények szolgáltak, sokat ártott azomban az országnak az, hogy csak 1853-ban, tehát teljes 4 évi szünetelés után engedtetett meginditásuk. Az eljárás módozata ellen panaszkodni nem lehetett, mert sok alakisággal volt ugyan összekötve, de ez kikerülhető nem volt, mert a parasztok nagy része a tagositásért nem lelkesedett, a tagositás fontos művelet, tehát azt sem rögtönözni, sem erőszakolni nem lehetett, módot és időt kellett adni a buta népnek saját érdekérüli meggyőzésére; ezen indokokon kivül még azért sem lehetett végrehajtatni, mert 48-ig kevés határ volt felmérve, a tagositási rendelet kibocsájtásakor az országban kevés mérnök volt, mert a fiatalság pályáját a forradalom kettészakitotta, nagy része honvédtüzér lett, forradalom után besorozták. — Hiba volt azomban, hogy a kormány később, midőn a munka nagyban megindult, az urbéri birószágok számát meg nem szaporitotta és ennek következtében a tagositási munká-

latok befejezése a birói személyzet csekélysége miatt felakadt.

Hiba volt a legelőmennyiségnek meg nem határozása, a magyar törvény e tekintetben igen határozatlan volt, mert némely esetekben egész 22 holdig megy, maga a legelő eszméje sincs okszerüen meghatározva, a rendeletnek tehát mindezt meg kellett volna határozni és a népet kiábránditani, nem tették ezt, mert a tagositást ugyan a bécsi kormány is akarta azért, hogy az adóalap emelkedjék, de nem akart népellenes szinben feltünni, örült az urak és parasztok közti surlódásnak, meghagyta tehát a rosz törvényt ugy, a mint magunk megcsináltuk.

Igazságtalan, a tulajdon nyilt megtámadása, a maradványföldekrüli rendelkezés; a nyilt parancs a maradványföldeket az urbéres birtokában hagyta, a szabályos urbéri kárpótlás mellett; a maradványföldek, mint munkám V. kötetében megvilágitottam, a volt földesur kétségtelen tulajdonát képezték, mert minden határban csakis két birtok volt: uri és urbéres birtok, — az urbéres birtok mennyiségét a törvény világosan megszabta, ami tehát ezenfelül volt, azt az urbéres ura birtokából szántotta vagy foglalta el, tulajdonába tehát a tagositás után sem mehetett át. Igaz, hogy a 36-iki bárgyu törvényhozás ezt egyenesen nem mondta uri birtoknak, de az urbérestül határozottan elvette és uj házhelylyé alakitását rendelte el, és pedig az uj házhely nem maradt a régi haszonélvezőé, a törvény azomban nem mondta ki, hogy a földesur az uj házhelyet családja bármely tagjának oda nem ajá-

dékozhatja, nem, hogy azt idegennek el nem adhatja, vagyis csak az adóalapot nem akarta kisebbiteni, az urat elösmerte feltételes tulajdonosának, az urbéres tulajdonjogát azomban világosan és feltétlenül megtagadta, miután tehát a nemesi kiváltságok megszüntetése, az egyenlő teherviselés által az indok megszünt, a maradványföld az ur feltétlen tulajdonává vált, elvételével tehát a nyilt parancs a tulajdont sértette meg, melynek szentségét még a kényuralomnak is tisztelni kell. Az ajándék, a váltság módozata ezen jogsértést még tetézte, mert nem teljes értékét rendelte megváltatni, de urbéri értékét azon földnek, melynek urbéri tetmészetét megtagadta, mert ha meg nem tagadja, akkor az országos alapbul kellett volna megfizetni. Ezen megváltásmód jogtalan volt, mert a maradványföld nem lévén urbéri, még ha ezt a kormány az erő csunya hatalmával elvette és megváltását elrendelte is, reá nem lett volna szabad az urbéri váltság mértékét alkalmazni, mert az urbériség a parasztnak majd három század óta jogos tulajdona volt, az urbér-könyv ezt nevére keblezte, megváltás-alapul csakis a 9-ed és a napszám értéke és nem a föld értéke szolgált.

Igazságtalan és sérelmes volt az urbéri birtok osztályozása, a kárpótlási összeg, a kárpótlás fizetési módozata.

Az 1848-iki kárpótlási törvény még absolutistikus indokokbul mérlegelve is teljesen jogerejü rendelkezés, mert V. Ferdinánd király, Ferencz József császár törvényes előde, ezen törvényt megerősitette, e törvény az uralkodótul semminemü jogokat nem vett el, tisztán

magántermészetü törvény volt, de a kárpótlás jogosságát Ferencz József császár is elösmerte; kárpótlás jogilag az, mely a lemondót, a használatot vesztettet, a lemondott tulajdon- vagy haszonélvezetért az értéknek teljesen megfelelő pénzösszeggel vagy jövedelmező értékkel elégiti ki, vagyis annyit ád, mely ugyanannyit ér és jövedelmez mint a kárpótlás tárgya ért és jövedelmezett, a bécsi kormánynak tehát első és főkötelessége lett volna minden tulajdonos vesztett értékét egyénenként megbecsültetni, ez semmi lényeges nehézséggel nem járt, mert a napszám bére, a termény értéke ösmeretes volt, az egyéni becs szükséges volt, mert a munka bére az egész országban külömbözött, a nagy népességü felső megyékben egy eke-napszám 80 krt, mig a lakatlan alföldön 1 frt 50 krt tett, az országutakkal biró felföldön a Duna melletti részeken 1 métermázsa buza ára 25 százalékkal drágább volt mint az alföldön, hol télen által a közlekedés megszünt, az alföldön drágább volt a fuvar értéke, a nagyobb termés, az igavonó erő kevesebbsége miatt, a 9-ed hasonlag mennyiség- és értékre külömbözött, mert az alföld főleg buzát és többet, a felföld gabonát és kevesebbet termelt, a bécsi kormánynak mindezek kikutatására és megállapitására elég ideje volt, mert 4 év óta az országban siri nyugalom uralkodott, a nyers erő előtt az egész ország meghajlott, a kormány nagy hivatalszemélyzet felett rendelkezett, a bécsi kormány azomban a magyarországi viszonyokat nem ösmerte, középszerü erőszakos egyéniségekbül állott, kiknek szótárában az igazság, méltányosság hiányzott, Magyar-

országot általában gyülölte, de különösen ellenszenvezett a magyar nemességgel, mert ez a rendszert és hiveit megvetette, merev erkölcsi ellentállást fejtett ki. Ellenszenvén kivül a birtokos osztály érdekeit taposta azért is, mert a népet meg akarta nyerni, az ügyvédekbül ministerekké felcseperedett kormányférfiak a szabadelvüséget negélyezték, a zsidók és ügyvédek által képviselt szabadelvüpárt Európa szárazán nem elégedett meg a nemesség anyagi áldozataival, a jogi egyenlőség életbe léptetésével, de a nemességet anyagilag is tönkre akarta tenni, mert az absolut és szabad államokban hatalmi versenytársának tartotta, általában hogy a birtokos osztály Magyarországban legalább képzelt elméleti kárpótlásban részesült, ez nem a bécsi kormány jóakaratának, de a király egyéni jogérzetének tulajdonitható, ki adott szavát be akarta váltani, a kormány tehát kényszerült a kárpótlást megadni, a birtokos osztály szerencsétlenségére a 48-iki kormány és országgyülés lelkiismeretlen könnyelmüsége az osztrák kormánynak kedvező előzményül szolgált, a bécsi kormány tehát, mely különben kiméletlenül széttépett mindent mi 48-ra emlékeztetett, az urbéri kárpótlásnál a 48-ban megpenditett eszméket fogadta el alapul.

A megyék osztályozása a helyzetnek általában nem felelt meg, mert a második osztályba helyezett Pestnek jobb része, Csanád, Nyitra jobb talaj-, kedvezőbb gazdasági viszonyokkal birt, mint az első osztályu Tolna, Vas és Mosony. A harmadik osztályba helyezett Arad-, Heves-, Csongrád-, Borsodmegyék általában jobb földdel birtak, mint az első osztályuak, a munka-

bér épen oly drága volt mint az első osztályu megyékben és mégis Borsod- és Csongrádban 15, Arad- és Hevesben 21 perczenttel kevesebb kárpótlás fizettetett. A megye szerinti kárpótlás helytelen volt azért is, mert a megyék talajában igen nagy a külömbség, Pestmegye solti járása, a kecskemétinek egy része országilag osztályozva is az első osztályba sorozható, ellenben nagy terjedelmü homokja legfeljebb ötödik osztályt foglalhat el, Szatmárt, mely mindent bőven terem és általában első osztályu talajjal bir, V-ik és egy osztályba helyezték Zólyommal, hol a repczét leirás után ösmerték, a tiszta buzát üvegágyba vetették; Szabolcs, Tisza mellékét, mely az ország legjobb talajával versenyezhet, hasonlag együvé Zólyommal; a kormánynak tehát nem a megyéket, de a talajt kellett volna községenkint osztályozni.

Az osztályok értéke sem az első sem az utolsó osztályban nem képviselte a valódi értéket, mert egy házhely tartozott dolgozni 52 napot, az 5 elsőbb osztályu megyében már ez időben 1 forint, az utolsókban 80 kron alul szántó- vagy fuvar-napszámot kapni nem lehetett, vagyis a napszámtőke értéke 6 száztólival tőkésitve tett az első osztály 866, utolsóban 680 forintot, 1 magyar hold az első osztályu talajon átlagban megadott 5, a másodikon 4, a harmadikon 3 mázsát, átlagban tehát az őszi vetést csak 8 holdba véve, megtermett az első osztályon 40, a másodikon 32, a harmadikon 24, ebbül jutott a földesurnak a cséplési költségek levonása után I.-ben 4 köböl, II.-ban 3, a III.-ban $2^1/_4$ köböl, az első osztályu földeken buzát, a II. és III. osztályun gabonát termeltek, a buza

átlagára volt 4, a gabonáé 3 forint, vagyis az első osztály őszi dézsmatermése behozott 16, a másodiké 9, a harmadiké 2¼; a tavaszi nyomásban az urbéresek főleg zabot termesztettek, a zabban kevés volt a külömbség, az első megadott 6, a második és harmadik holdankint 5 köblöt, esett ebbül az elsőre 5 köböl, a másodikra 4 köböl, a zab a régi időben, miután vasutak hiánya miatt a fuvarbér árát semmivé tette, csakis belforgalommal birt, kelt köble 1 forinttal, vagyis jövedelmezett a tavaszdézsma 5 és 4 forintot, vagyis az összes dézsmajövedelem tett I-ső osztálynál 21, a II.-nál 13, a harmadiknál 11 forintot, mi is 6 perczentre tőkésitve tesz 300, 217, 180 forintot, azaz az első osztály értéke képviselt 1166, a másodiké 883, a harmadiké 840 forintot; tett a megállapitott kárpótlás átlaga, miután az első négy osztály valódilag az elsőbe tartozott, 575, a második két osztályé 425, a harmadiké 325 forintot, vagyis valósággal az első osztály kapta az érték felét, a második kis hiánynyal felét, a harmadik pedig csak 39 százalékát, azomban csak papirosban, a kárpótlás értékét összezsugoritotta a fizetés módozata, a kárpótlás papirosokban adatott ki, Austriának hitele majdnem megszünt, az állampapirosokban senki sem bizott, mert a birodalomban nemcsak Magyarország elégedetlenkedett, de Olaszország nyiltan kijelentette elválási szándékát, a csehek, morvák zúgtak, a lengyelek türelmetlenül hordták a jármot, a birodalmat csak a szurony és kötél tartotta össze és mert az elégedetlen milliókat csak a szuronyok százezrei tarthatták fel, a nyugalom temérdek milliókba került, a kormány nagy-

hatalmi politikát követett, az állam jövedelmeit lopták, nem volt egy biztos szövetséges, a bureaucratia nagyság- és falánkságra sáskahaddá növekedett. Az osztrák egységes birodalmat tehát évrül évre tetemes hiánynyal kormányozták, a birodalom külhitele megszünt, a belföldi zsidó bankárok a papirosok leszállitására mindent elkövettek, a nagy mennyiségü urbéri kárpótlást is tehát a börze kedvetlenül fogadta, 100 forint urbéri papirosért adtak 68—70 forintot, melyek ez időben a békés és háborus viszonyokhoz mérve 20—40 százalékkal álltak alább névértéköknél, vagyis valódi pénzértéke 100 forint urbéri papirosnak volt 56 forint. Valódi készpénzértékben tehát az első osztályu urbériség kárpótoltatott 322 frttal, vagyis a valódi érték 29 százalékával, a második osztály 236 forinttal azaz 24 százalékkal, a harmadik osztály 182 forinttal vagyis 22 százalékkal, kétségkivül ezen papirosokat teljes értékben lehetett az adósságok fizetésére utalványozni, de ezen időben még a földbirtok nagyon kevés adóssággal volt terhelve, 48-ig a zsidó-adósság vagyis a valódi uzsora nagyon kevés volt, az uzsora-adósság a pesti piacz kivételével 8—10 perczent közt változott, becsületes lovagias ur — és ekkor még igen nagy rész ilyen volt — becsületes hitelezőit az értéktelen papirossal csak árfolyam szerint fizette, a káptalanokat sem fizették, mert a káptalanok a tőkét nem követelték, a birtokfelszerelésre felvett moratorium alatti adósságok felszaporodtak, a nagy közönség tehát eladta papirosait, fizette a felszaporodott kamatokat vagy becsületes adósságokat.

Az urbéri kárpótlás törlesztésének módozata a kár-

pótlási összeget a birtokosok nagy részénél tökéletesen elnyelte. A 48-iki országgyülés a földesurakat biztositotta, hogy a birtokosoknak az állam által az eddigi urbéri tartozásokkal felérő tőkeérték részökre a közállomány által kifizettessék, a ministerium e tárgyban az országgyülésnek részletes törvényjavaslatot fog előterjeszteni. Ezen törvény kimondta az állam kötelezettségét, de általában a módozatba nem ereszkedett, az állam kétségkivül köteles nagy kötelezettségeknél, melyek egyesek erejét felülmulják, vagy az ország lakosai között gyülölséget idéznének elő, közbenjárni és közvetitésével a kényes viszonyt mindkét fél, a közjólét érdekében kiegyenliteni, de nem köteles az anyagi előnyöket a nyerő félnek ajándékozni, mert a jog-, igazság- és méltányossággal ellenkezik a kárpótoltat jogos tulajdonától mellékes uton megfosztani. Az országgyülés az ország általi kárpótlást kimondva, ez csakis vagy az államjavak eladása árából adott kölcsön vagy állampapirosok által volt eszközölhető, az államjavak eladása nem volt czélszerü, mert az akkori értékviszonyok közt az államjavakat illő áron eladni nem lehetett, a méltányos és igazságos kárpótlást nemcsak az összes kincstári és koronai uradalmak, de még a sóbányák ára sem fedezte volna. A kárpótlást tehát csakis törlesztési államkötvényekkel kellett és lehetett fedezni. Miután azonban az urbéri szolgálmányoktul felmentettek az urbér megszünte által nagy előnyökben részesültek, az igazság azt követelte, hogy a törlesztést és kamatokat kizárólag a nyertes urbéresek fizessék, a papirosok tulajdonosai pedig, miután ez tőkét képezett, épen ugy adóztassanak

meg mint más pénztőke tulajdonosai, kétségkivül ez nem lett volna kellemes a volt urbéresekre, de a jog utjai általában nem rózsásak, jogállamban ingyen tulajdonhoz jutni nem lehet, mert ez a polgárok másik részét szeliden mondva megkárositja, nem lett volna azomban túlságosan terhes már azért sem, mert az urbéri szolgalom megszüntetése következtében a munka bére 100 perczenttel emelkedett. Ha a tőke adóztatik meg, fizeti az adót az ki a kamatokat huzza, a szelvényadó kétségkivül a papirosok értékére hatott volna, de ezek már az adó nélkül is igen alacsonyan álltak, elannyira, hogy már lejebb alig eshettek, de ha az adónak megfelelőleg 10 perczenttel esnek is, a birtokosnak esés által okozott évi kamat-vesztesége tesz 1.200,000 forintot, mig a kormány a földbirtokos osztályt önkényes rendelkezése által évi 8.970,000 frttal nyomoritotta meg.

A bécsi kormány, melynek eleme minden időben a jogtalanság volt, a törlesztési kamatokat nemcsak a nyertes urbéresekre, de a vesztes birtokosokra is rávetette és pedig miután a cataster behozatala után az uri birtok adója 20 milliót tett, melyből 16 perczent föld, 13 a földtehermentesitési pótlékba fizettetett, a $^{18}/_{29}$ rész tett évi 8.900,000 forintot, mivel az urbéresek kárpótlását törlesztette, vagyis miután az összes kárpótlás értéke bankjegypénzben árkelet szerint 175 millió forintot tett, mi 6 száztulival 10.500,000 forintot jövedelmezett, maradt az összes földbirtokos osztálynak, az adó levonása után 1.600,000 forint jövedelme, mi 26.650,000 forint tőkét képvisel, mi a valódi vesztett

értéknek 5 perczentjénél alig tesz többet, a többi csakis kölcsön volt, mert kamatját maga fizette. Ez a hires kárpótlás, minek elfecsérlését a nemességnek az uzsorások és béres iróik oly gyakorta szemtelenül szemére hányták. Ezen műtét által előidézett veszteség a birtokosokat nem egyenlően sujtotta, a pusztai birtokos nem kapott és nem nyerhetett kárpótlást, mert nem vesztett urbériséget és ma is fizeti a kárpótlás utáni adót, ezen sorozatba jönnek a szabad városi birtokok, az alföldi birtokos, az alföldön aránylag kevesebb lévén az urbériség, sokkal többet fizet mint a felföldi, valósággal ezen 26 millió értékfelesleg csakis a felföldön maradt meg. Ezen hihetetlennek látszó tény megvilágitásául szolgál saját kárpótlási viszonyom; birtam földbirtokot és urbériséget Szepes-, Gömör-, Torna-, Nógrád-, Heves- és Pestmegyékben, utalványoztatott kárpótlás 17,225 frt, eladtam 12,000 frt folyó áron, fizettem adót 2,700 frtot, ebbül tett a $^{13}/_{29}$ rész 1,209 frtot, vagyis miután az urbéri kárpótlásom kamatja csakis 720 frtot tett, pótoltam évenkint, illetőleg más urbéresek kárpótlása törlesztéséhez járultam évenkint 489 frttal; az enyimhez hasonló helyzetben voltak ezerek, és pedig szenvedőlegesen állok, ha el nem adtam volna is, mert még akkor is az urbéri tőke 861 frtot fedez, 1,209 frt évi kiadásbul.

Az urbéri kárpótlás főleg az uzsorás zsidóknak használt, — beszaladták az országot, megszagolták az urbéri kárpótlás mennyiségét, a kisbirtokosoknak csekély előlegeket adtak, midőn a kézhez vétel hajszálon függött, megvették az árfolyamnál olcsóbban, a közön-

ség nagy része megriadva a nagy devalvatio, a magyar pénzjegy teljes megsemmisülése, az osztrák bankjegyérték ingadozásán, az urbériség silány kárpótlásától, gyülölve a hirlapokat, igyekezett olcsó áron is menekülni az urbéri papirosoktul. Ehhez járult az ut nehézsége és drágasága, falun csendesen megmaradhatott mindenki, de már városokba utlevelet kellett kérni, a málhákat kutatták, ezer boszantásoknak volt a falusi kitéve; a nagy rész a német nyelvet elfelejtette, a nagyobb városokban pedig e nélkül ez időben nem lehete boldogulni. — Értékét csökkentette a hosszu huza-vona, a nagy uraknak kedvezőbb volt helyzete, mert a forradalomban kevesen vettek részt, már ennélfogva is urbériségeiket gyorsabban utalványozták, az uradalmak urbériségeit folytonosan összekötve tárgyalták, nagyobb lévén az érdek, ügyvédet küldhettek a kereket kenhették, ennélfogva jobban is forgott, kikapták egyszerre, mig a közép- és kisbirtokosnak urbérisége több község-, több megye-, néha több kerületben is volt, csurgott, cseppent, elpárolgott, hol legkisebb akadály volt a végtelenségig elhuzódott, egy urbériségemet nagy erőszakolásra 1876-ban, tehát 28 év mulva adták ki. Az uzsorának kedvencz papirosa volt, mert az árkelet nem lévén és lehetvén szabályozva, ha az uzsorás a 68 árkelettel biró papirost 100 frt névértékben adta, törvényesen nem lehet megtámadni, mert a papiros törvényes értéke 100 frt volt, 5 perczentet jövedelmezett, ámbár tényleg a legnagyobb uzsora volt, elitélni nem lehetett.

A legigazságtalanabbul intéztetett el az urbéri

váltság keretébe nem tartozó szolgalmak megváltása, a nyilt parancs egy napszám váltságát 20 krajczárban állapitotta meg, midőn a legolcsóbb, a forgalomtul teljesen elszigetelt helyeken sem lehetett szántó vagy bárminemü napszámot az akkori pénzszámolás szerint 48, a mostani szerint 80 krajczáron alul fogadni, ezen tulajdonfosztást nem mentette a politikai kényszer sem, mert ily természetü birtokok csakis szórványosan voltak, csakis tehát keveseket boldogitott, a földesurakat pedig megrontotta, mert földek, irtások oly helyeken adattak a népnek, hol az urbériség, a munkacrő kevés volt, a földesurat tehát ezen törvény nemcsak tulajdona 66 százalékától fosztotta meg, de közvetve gazdasága czélszerü kezelésében is megakadályozta. — Igazságtalan, menthetlen önkény volt a 17. szakasz, mely a régi urbéri szerződéseket szabályozta. — A szolgálmány, a dézsma, a tulajdonos jogos tulajdona volt, tehát azt eladhatta, az urbéres ezen vétel által valóságos előnyös tulajdont szerzett. A törvény a megváltást megengedte, kötelező szerződésnek ismerte el, tehát jogilag megtámadhatlan alappal; a földesur nyomást ezen szerződéseknél jobbágyaira nem gyakorolhatott, mert ezen szerződések a hatóságok közbejöttével eszközöltettek, a hatóságok pedig ez időben erősen küzdöttek az urbéresek érdekei mellett. A 48-iki törvények ezen kötelezettséget nem szüntették meg; ez törvényesen bevégzett tény volt, mely többé a törvényhozás intézkedése alá nem tartozott, azon az alapon, a melyen az állam aki nem fizetett szerződéseket megváltoztatta, megváltoztathatta volna a kifizetetteket is,

mert mindkettőnek egy és ugyanaz alapja volt, az urbéri váltság-szerződések folyó pénzzel fizettettek, a kormány ellenben csak 68 százalék értékkel biró papirossal fizetett, ha tehát az összeg névleg egyezett is, valósággal 32 százalékkal kevesebb volt. Az állam egyesekébül senkinek sem ajándékozhat, mert a mi egyiknek előny, a másiknak hátramaradás, tehát egyik polgárt sérti, már pedig az államnak minden polgárnak, ki az állam fentartásához járul, egyenlő mértékkel kell mérni. Igazságtalan volt az urbéri váltságszerződés, valódilag nem urbéri, de magánszerződés jellegével birt, mert ha az egyik fél kötelezettségét elmulasztotta, a felperes nem urbéri uton perelte be, de az adóssági bíróság által érvényesittette követelését. A kormány a szerződőt csak egy módon ajándékozhatta volna meg a másik fél megsértése nélkül: ha az urbériséget megváltottat a volt birtokos jogutódjának tekintve, neki a szerződés tárgya urbéri értékét urbéri papirosokban utalványozza; — jogosan ugyan a szerződő felet ez nem illette, mert a birtok a szerződés megkötése után urbéri természetét elvesztette, de ha az állam a jogalap ellenére ajándékozni akart, ezt megtehette, mert ezen kis összeg a kárpótlás tengerében cseppé válik, törlesztési kamatja százezrek közt feloszolva senkit sem terhelt volna.

Az osztrák kormány a községekre nagy sulyt fektetett, kétségkivül az urbéri viszonyok megszünvén, a községek helyzete is megváltozott, az árvaügyeket, melyeket azelőtt az uraság vezetett, a községeknek kellett kezelni, az iskolázási ügyekrei felügyelete hasonlag a községekre

háramlott, a csend és béke fentartására elsősorban a községeknek kellett ügyelni, az adó felosztása és behajtása, az adó tetemesen megszaporodván a községi előljáróságot nagyban igénybe vette, a haláleseteket czélszerüen csak a község ellenőrizhette, az évenkénti nagymérvü ujonczozás nagyban terhelte, a községi utak fentartása, a forgalom megszaporodván, a munkaerő ellenőrzése nagyobb figyelmet követelt. A községekre tehát a közviszonyok gyökeres átalakulása következtében az önálló Magyarországban is nagy szerep várt, a magyar kormánynak tehát egyik főfeladata lett volna a községek megalkotása, a 48-iki magyar kormány azomban a szervezéssel nem gondolt, pedig a kormány elég idővel rendelkezett, áprilistül-októberig, ezt annál könnyebben teheti, mert a megyei tisztviselői kar egészben megmaradt, a magyar szolgabiró utazó tisztviselő lévén, a néppel, az urakkal, a lelkészekkel folytonosan érintkezett, a helyzetet, a szellemet, az embereket ösmerte, a magyar kormány ennélfogva képes lett volna a községek czélszerü szervezésére. A magyar kormány azomban nemcsak községi rendszert nem dolgozott ki, utasitásokat, szabályokat nem készitett, de még a jegyzői kar megalkotásárul sem gondolt, megmaradtak a kevés kivétellel korhely és buta jegyzők. Az osztrák kormány a község nyakára, képességeket nem mérlegelve, nagy kötelezettségeket rótt, a községi előljáróságot kémekül kivánta használni, paragrafusai özönével elbutitotta, ápril 3-ikán kelt községi nyilt parancs tele van ferdeségekkel és hiányokkal, a haláleset kétségkivül kis hagyatékoknál a községi előljáróság által fölveendő, a patens azomban a legnagyobbra

is kiterjesztette, az 5., 6., 7., 8., 9., 10-ik kiméletlen, a család érdekeit sértő kutatást rendel el. A községi bíróra nem tartozhatott a gyám vagy lehető örökös keresése, sértő és veszedelmes a végrendelet ürügye alatt a szekrények felnyitása, mert ha a végrendelet a szekrényben volt, a szekrény bepecsételés által az elveszés előtt biztositttatott, különben ezen kutatás a végrendeletet ugy sem biztositotta, mert ha a végrendelet önkezüleg irt végrendelet volt és az örökös a házastárs vagyis az ki a házban rendelkezett, ha tudta a végrendelet létezését vagy ily végrendelettül félt, nem várta be a falusi bírót, de eljövetele előtt elsemmizte. Ártott az örökösöknek az adósságok kutatása, mert a magyar biró és jegyző sem gyengéd, sem értelmes egyéniség nem volt a terheket nagyithatta, az örökösök helyzetét megronthatta, kiméletlen és illetlen eljárás volt a ház felzavarása akkor midőn a halott még a ravatalon feküdt, midőn gyakran még az örökösök sem érkeztek meg, az ily művelet a lopásra a legkedvezőbb alkalmat nyujtott, mert az előljáróság a meglévő állományt konstatálván, mig meg nem érkeztek, a cselédség és felügyelők sikkaszthattak, ha pedig a jegyző szövetségbe lépett, teljes szabadon lophattak ; veszedelmes volt nagyobb hagyatékoknál az ékszerek, kötvényeknek a községházához ideiglenes átszállitása, mert nagybecsü drágakő kis helyet foglal el, könnyen eltüntethető, a faluháza leginkább kisded, nem tüzmentes, nem szilárd anyagbul épült, a betörés ellen nem volt felszerelve, őrizte az álmos bakter, a részeges kisbiró, de a családi örök ékszerek elhurczolása a kegyeletet sértő barbárság volt, a leltár elkészitésére sem volt a falusi előljáróság alkalmas,

mert ezer közül talán egy tudta a lenyomatot a festménytül, az üveget a brilliánttul, az angol telivért a sváb lótul megkülömböztetni, a leltárnak tehát a községelőljáróság általi elkészitése, kivált ha egyenes örökösök nem voltak, sok visszaéléseket, sikkasztásokat idézett elő és hogy ez általános nem lett, főleg a falusi előljáróknak az urak iránti kegyeletének tulajdonitható, ösmerték gyöngeségöket, nem szemtelenkedtek.

Helytelen és káros volt a cselédeknek való kézbesités, a falusi kézbesitő, hogy mennél hamarább lepihenhessen a korcsma lóczájára, buta cselédeknek kézbesitett, kiknél néha elveszett, néha napokig hevert; a kézbesités a perlekedésnek, tehát a tulajdon védelmének fontos részét képezi, mert a meg nem jelenés pervesztést von maga után, nem szabad tehát könnyelmüen intézkedni.

Az ostromállapot megszüntetése örvendetes lett volna, ha a polgárok személye és vagyona általa az üldözés- és önkénytül megszabadul. Ezen rendelet azomban csakis ámitás volt, mert az a., b., c., d. pontok alatti cselekmények elbirálása a katonai bíróságoknak tartatott fenn, a katonai bíróságok fogalma a lázadás, közcsendháboritás felől igen ruganyos volt, az eljárás elfogással közdődött, az itéletet parancsszóra hozták, az ostromállapot megszüntetése csak Európa előtti tüntetés volt, általa be akarák bizonyitani, hogy Magyarországban nyugalom van és az osztrák kormány a jog terére lépett. Az országban senki sem hitte el, a külföldet felvilágositották az emigránsok és a bankárok, kik kölcsöneiknél naponta drágábbak és nehézkesebbek lettek elannyira, hogy a hatalmas Austria

a dunai mozgalmakkal szemben kényszerült önkéntes kényszerkölcsönhöz folyamodni.

A bünvádi eljárás és fogházaknál a bécsi kormány szelidebb eljárást honositott meg és ez helyes is volt, mert a gonosztevő is ember, a kor szellemével a sok helyt divó erőszakos, sokszor túlszigoru eljárás ellenkezett, ezen eljárásnak azomban rosz következményei lettek, a müveletlen nép a humanus eljárást kinevette, tudván, hogy a vizsgálóbiró, még ha a büntett világos volt is, meg nem veretheti, a régi vizsgálati szigort ellene nem használhatja, ha tanuk nincsenek (mi a verekedést kivéve ritkaság) el nem itélheti: mindent tagadott; a börtönökben a kis bünös a gonosztevővel együtt volt elzárva, a börtönben jobb ellátásban részesültek mint otthon, ennélfogva a börtöntül általában nem féltek, sok azért is lopott, hogy kényelmes téli szállást kapjon. Kétségkivül a régi rendszer merev szigorát meg kellett változtatni, de egyszersmind a börtönökbe be kellett volna hozni a rabok teljes elkülönitését, a munkarendszert és az élelmezést a munkához mérve kellett volna alkalmazni, mert a bünök, különösen a lopás főindoka a dologtalanság, a henyélés. Magyarországban ez időben az élelmét munkájával mindenki megkereshette, a tolvaj nem kényszerbül, de lopott azért, mert nem akart dolgozni, ha a lopás és eltitkolása sikerült, egy nap munkája után hetekig dorbézolt, ha felfedezték és a lopott tárgyat vissza kellett adni, meleg szállást nyert, a közös börtönszobákban az egész megye tolvajaival megösmerkedett, a gaz czimborákkal lopási terveket szőtt. Helytelen volt a dologházak mellőzése azért is, mert egészséges ember élelmét és ru-

házatát a börtönben is megkeresheti, a legnagyobb méltánytalanság tehát a rend és társadalom ellenségeit a becsületes emberek pénzébül élelmezni és ruházni, midőn helyes rendszer mellett élelmüket és ruházatukat ők maguk is képesek megkeresni, mig azomban a gonoszokkal enyhén bántak, a politikai foglyok irányában baromi durvasággal jártak el, a politikai foglyokra nehéz vasat vertek, családjukkal csak nehezen közlekedhettek, penészes várfenekek, egészségtelen börtönökbe helyezték el.

VII. FEJEZET.

A közhangulat. — Anyagi helyzetünk. — Austria külpolitikája. — Napoleon nagyravágyása. — Schleswig-Holsteini örökség. — Londoni jegyzőkönyv. — Austria elszigeteltsége. — Az orosz étvágy. — A törökök. — Az olaszok. — Orosz háboru Törökország ellen. — Franczia-angol-török szövetség. — Austria vonakodása.

A kényuralom 5 éve a nyomor, a fájdalom, a megaláztatás korszaka volt, a bécsi kormány nem engedé a nemzet és polgárai sebeit behegedni, a régieket nemcsak megujitá, de ujakkal tetézte. Magyarország feldarabolása a magyar értelmiséget, melyhez a szlávok és németek is tartoztak, végkép elkeseritette, páratlan volt ez az országok történelmében; Lipót a bécsi kormány mintájára megszüntette ugyan az alkotmányt, de az országot nem darabolta fel, sőt a hóditmányok egy részét Magyarországhoz csatolta, József hadat inditott a magyar nyelvnek és intézményeknek, de az ország területi épségét tisztelte. Az aristokráczia egy része, mely az uralkodóházhoz feltétlenül ragaszkodott, reménylte a 48. előtti helyzet visszaállitását, az 5 évi következetes uralom azomban teljesen kiábránditotta, azok, kik a reactio okának Kossuthot és a forradalmat tekinték, kezdtek meggyőződni, hogy a forradalom csak ürügy volt és Magyarország eltörlését már a forradalom kitörése előtt elhatározták. — Időközben a császár kegyelme több szerencsétlen áldozat bilincseit ugyan feloldozta, de e kegyelmi tényt a börtönbeni bánásmód elbeszélése teljesen elmosta. — Az országban a legkiméletlenebb önkény uralkodott, tilosak és gyanusak voltak a társas összejövetelek, a kormány cselekményeinek rosszalását felségsértésnek bélyegezték, a községi jegyzőket kémekké aljasitották, ezek igyekeztek megnyerni a cselédséget, a fogadósok, pin-

czérek minden szóra füleltek, a gendarmok, finánczok álürügyök alatt kutatásokat tartottak, utleveleket hoztak be, vagyis Magyarországot tökéletes rendőri kémállammá alakitották, melyben semmi és senki sem volt biztos. Az iskolákban az észjogot, a történelmet meghamisitották, a hirlapokbul a politikát, az ország szükségeinek megvitatását, a külföldi hirek ösmertetését számüzték, a vallás helyett vakbuzgóságot hirdettek, a tanárnál nem a tudomány, de a szolgai alázat volt a főkellék; még a regényekbül is kitörülték a forradalmi jeleneteket. A fiatalság nagy részét pályája befejezése előtt osztrák ezredekbe sorozták. A bélyegtörvényt az ügyvédek sem ösmerték, a bélyegbüntetések tehát gyakran ismételtettek. A fegyvertartás jogát megszoritották, a társas agarászatokat gyanus szemmel nézték. A birtokosokat sértette a községi jegyzők nagy hatalma, a lakosság minden osztályát beszállásolással terhelték. A nép zokon vette a nagymérvü ujonczozást, mert ez legjobb munkaerejétül fosztotta meg, a trafik elkeseritette, mert az ország nagy része dohányzott, a perrend a fiskálisok karjaiba dobta, kik kiméletlenül kisajtolták. Az alsó papságot a püspökök kimélytelen hatalma alá helyezték. A szerbek, oláhok elidegenedtek, mert a hatalom Erdélyben, a temesi Bánát, a szerb vajdaságban a németek és nem értelmiségeknek adatott, a határőrvidék katonai szervezetét fentartották, a népet a finánez, gendarm, bélyeg és fiskális, a tagositás elkeseritette, a nevelésért az alsó papság jutalomban nem részesült. Mit tehát Kossuth lángoló szónoklata, a forradalom fénye, a 48-iki koreszmék varázsa kivivni nem tudott, a nemzetegysé-

get, az általános forradalmi hangulatot az absolut kormány teljesen kivivta már 54-ben.

A magyar nép ritka józan itélő tehetséggel bir, a szónoklatok szóvirágát megtapsolja, de valódilag csakis a tényeket méltányolja. — A nép helyzete tényleg nagyon keveset javult, mert megszabadult ugyan az urbéri munkától, de adója mindjárt a kényuralom kezdetén rendkivül fokozódott, az adóideiglen behozatalakor már, miután területét az urbér kimutatta, teljes mértékben alkalmazták reá az osztrák adóilletéket, vagyis az első osztály fizetett egy magyar holdtul 1 frt 30 krt, a II. 65 krt, a III. 32 krt, a rétektül 1 frt 94 krt, tett tehát az első osztály adója 46 frtot, mig régi adója alig haladta meg a 16 frtot, ehhez járult még a községi pótlék, 6 frt fogyasztási adó, tehát 52 napszámot nyert, de több adót fizetett 36 frttal, valósággal tehát 16 frtot nyert a dézsmán kivül, ez a 36 frt tényleg jobban nyomta, mint a munka, mert ezt többnyire rosszul-könnyen ledolgozta. 49. előtt az adóra eladott 4 köböl buzát, 54-ben azomban már el kellett adni $11^1/_2$ köböl buzát, vagyis a vetőmagon kivül termésének $^{11}/_{32}$-ed részét, tényleg tehát 49. előtt több eladó tárgygyal rendelkezett, mint 54-ben. 49-ig az ujonczilleték jelentéktelen volt, 54-ben azomban már a a falu fiatalsága nagy részét katonának vitték, a fiu helyett tehát, hol a gyerek kevés volt, cselédet kellett fogadni, egy suhancz cseléd fizetése is tett 30 frtot, kinek tehát fiát katonának vitték, az már 54-ben roszabbul állt, mint 49-ben. Ehhez járult az illeték, az örökösödési százalék, a perköltség; a szegény ember a bélyegrendszert nem értette, folyamodásait néha bétyegtelen, sokszor sza-

bálytalan bélyeges papiroson adta be, megleletezték, háromszorosan büntették, errül néha kapott nyugtát, legtöbbször azomban a községi előljáróság elsikkasztotta, ha nyugtát adtak is, azt hivén, hogy tisztességes emberekkel van dolga, el sem tette, vagy felesége, gyermekei elszórták, a kifizetett összeget megvették rajta még egyszer, néha háromszor is ; — igy járt sok szegény ember az adóval is, ehhez járult az is, hogy az adóért a községet tették felelőssé, ha a bitang, a tudatlan, sokszor korhely birót elbolonditva, az adót vagy részét elsikkasztotta és megszökött, még ha a sikkasztást be is lehetett bizonyitani, nem a kincstár viselte a kárt, de megvették a községen. — A német doktorok uralma alatt ügyvéd nélkül perlekedni nem lehetett, a fiskális a szegény tudatlant a lehetőleg koppasztotta, legelőször is bélyegekre csalt ki nagy összeget, midőn ezt zsebre vágta, a tudatlannak rőfös számlákat nyujtott, mit a fiskális pajtása, az osztrák biró meg is itélt. 48 előtt a paraszt nem ösmert perköltséget, mert ha a földesur jobbágyai egymással perlekedtek, a földesur maga vagy megbizottja a perlekedőket kiegyeztették, ha idegennel perlekedtek, vitte a pert az ur fizetett ügyvéde ingyen, a tagositásoknál a jobbágyokat a megye ügyésze nagy hévvel védte ingyen. — A magyar paraszt tehát az ő józan eszével nemcsak nem birta az osztrák doktor-kormány jótéteményeit felfogni, de gyülölte a sok adó, a bélyegfogyasztás, trafik, hagyaték és nagymérvü ujonczozásért.

Kétségkivül a nép a községek megalakitása által szép jogot nyert, mert előljáróit maga választotta, árva- és községe ügyeit maga kezelte, mindez azomban csak

látszólagos jog volt, mert a községek a császári szolgabirák vasvesszeje alatt nyögtek. A községben a jegyző volt az ur, ez kezelt a községben mindent, a biró, az előljáróság csak báb volt, melyet a jegyző ur, a falu basája, tetszése szerint lökdösött. Biró és jegyző csak az lehetett, kit a szolgabiró akart vagy megerősitett. A jegyző elmozditása a tünemények közé tartozott, mert a jegyző a kényuralmi kémrendszernek fontos tényezője volt; — mennél bitangabb volt a jegyző, annál hűségesebben ragaszkodott a kényuralomhoz, politikai hűségéért minden gazságát elnézték, a főnök a szolgabiró szemével látott, általa tetette meg a vizsgálatot, a rosz jegyző, a korhely birótul a szerencsétlen község csakis akkor birt megszabadulni, midőn nagy adósikkasztásokat ismételve követett el. Általában a nép önkormányzata Schweiz kivételével ábránd volt és ábránd ma is. Az értelmetlen tömeg a jogot nem érti, a jogra nem sok becset helyez, ennélfogva erélyesen nem védelmezi, a községeket értelmi gyengeségüknél fogva a sötét századokban uralták a papok, a papok után a nemesség gyámsága alá jutottak, a nemességet követte a bureaucratia; a három gyámság közt mindenesetre leghivebb volt a nemességé, mert hol a nemesség el nem korcsosodott, jelszava „noblesse oblige“ volt, a gyámságot nemcsak jog, de kötelességnek tartotta és igyekezett gyámoltjait megvédeni. A nép elégületlenségét nagyban élesztette az osztrák hadseregben divó szellem, a magyar fiuknak az idegen czredekbei beosztása; a hős tisztikar a honvédet általában Kossuth-kutyának nevezte, a később idegen ezredekbe osztott ujoncz tisztjével nem tudott

beszélni, az idegen őrmesterek nagy hatalmát kénytelen volt türni, ezek a szegény áldozat életét megkeseritették, a szabadságolt vagy szolgálatát kitöltött katona övéi közt martirnak tünteté fel magát és apostolkodott a német ellen; a nép hangulatát leghivebben ecseteli a következő párbeszéd: egy magyarul tudó német tábornok kérdezte a bakát: „Fiam, ha őrt állsz és ellenséget látsz közeledni, mit csinálsz?“ — „Hát kérem alássan rákiáltok: halberdó (halt, wer da?) és ha nem felel, agyonlövöm a német kutyát“; — történt pedig ez jóval a porosz háboru előtt, ez mutatja, hogy a magyar katona igazi ellenségnek egyenruhája és zászlója daczára az osztrákot tartotta, az eszélyes tábornok megelégedett a felelettel és többet nem kérdezett.

A városok, melyek hajdan az alkotmányért buzgón harczoltak, 48. előtt nagyrészt a helytartóság, a tárnok nyomása alatt elkorcsosodtak, a kényuralom alatt azomban szellemök kedvezően alakult. Az értelmes, vagyonos polgárfiuk 48-ban a magyar zászló alá sorakoztak, a hadjáratok tősgyökeres magyarokká alakitották a német és tót fiukat, a magyar nemzet üldözése érzelmeiket megedzette, nemcsak politikailag magyarok maradtak, de a magyar nyelvet a társadalomba, az iskolákba is átvitték, szolgálatot csak az vállalt, ki másképen megélni nem tudott. Általában már ez időben csak két osztály volt, mely a kényuralommal barátkozott: a zsidók és az ügyvédeké. A zsidó, még a legtoprongyosabb falusi zsidó is, családjában, üzletében, templomában németül beszélt, a hatalom kegye után futkosott, meghajolva mély alázattal tisztelte a hatalom bérruhás szolgáit: magához

ragadta a szállitásokat, eszközölte a kölcsönöket és mint korcsmárosok, kémszolgálatokat teljesitettek. Az ügyvédek anyagi érdekeit a patenskór, a paragrafus-özönviz elősegitette, a birákkal érintkezni, kezdték magukat jól érezni és megpuhultak. Az alsó papság vallásküldömbség nélkül hű magyar maradt, a főpapok közül csak az ujonnan kinevezettek csókoltak kezet Bachnak, ezek is látva a nemzet hangulatát, az európai viszonyok változását, ismét megmagyarosodtak. A főrendek nagy része 48-ban semleges állást foglalt el, sokáig várták, hogy a korona tanácsukat kikéri és magához gyüjti, mindkettő elmaradt, lassankint elégedetlenkedni kezdtek, a nemzethez csatlakoztak, még az egész német apák is gyermekeiket magyar szellemben neveltették, a görbék dereka kezdett kiegyenesedni. A hivatalnokok közül, midőn a rendszerváltozás reménye megszünt, a vagyonosbak leveték bérruhájukat, a megmaradtak nagy része kelletlenül szolgált, örömmel várta urai bukását, igen sokszor behunyta szemeit, bedugta füleit és segitett.

1853. február 18-án Libényi magyar szabó Bécsben Austria császárja ellen késsel merényletet követett el, az isteni gondviselés azomban felséges urunkat, ki ma Magyarország legtiszteltebb és legszeretettebb királya, megóva, a merényletet meghiusitá; a rajongó senkivel összeköttetésben nem állott, a magyar nemzet soha, semmi viszonyok közt nem adta el jogait, 1853-ban az utolsó emberig az erkölcsi ellenállás fegyvereivel küzdött, az orgyilkosságot azomban minden időben elitélte, megvetették ezt a hontalan számüzöttek is, ügynökeik a nemzetet a férfias ellenállásra buzditották, de a gyilkosságra soha.

Anyagi helyzetünk nem volt fényes, de nem is volt rosz, Magyarországban az utak hiánya, a magas mesterkélt vámok, a pénzhiány következtében a gyár- és kézműipar nem fejlődhetett ki, az ország törzsvagyonát tehát a földbirtok képezte, a földmüvelés a termelőképesség arányában nem fejlődhetett ki, mert az ősiségi viszonyok, a telekkönyvek hiánya miatt a földbirtok illő biztositékot nem nyujtott, a marhaállomány azomban megszaporodott, a juhászat Európában harmadik, a sertés és szarvasmarha első fokon állt, a bort türhetően lehetett értékesiteni. A gazdasági kiadások csekélyek voltak, a cselédfizetés, a munkabér csekély volt, a magterményekért keveset adtak, mert a buza ára 3—5 forint, a rozsé 2—3 forint, a zab 50 kr és 1 frt közt hullámzott, a divatozni kezdő vereslóhere-mag, a repcze- és dohánytermelés szép jövedelmet adtak, a szeszgyárak nagy haszonnal működtek, ezek közvetitésével a felföld és a homokos alföld értékesitette bőven termő burgonyáját, a marhahizlalás által a sovány földekre megszerezte a szükséges javitó anyagot, a felföldön általa eddig haszontalanul heverő fáját részben értékesitette, adóba az ideiglenes kataszter behozataláig keveset fizettünk, a földbirtokot 48-ig kevés adósság terhelte, a moratorium alá eső adósságokért csakis 6 százalék kamatot fizettünk, a termés általában 48—54-ig kitünő volt, a bő termés némi részben ellensulyozta a silány árakat, a birtokos tehát jövedelmébül megélhetett, de a birtoka felszerelésére elmulhatlanul szükséges tőkét nem teremthette elő, mert a mérsékelt jövedelmet a háztartás költsége, a szerencsétlen üldözöttek segélyezése, a drága gyermeknevelés felemésztették. A felszereléssel

késni nem lehetett, mert ökör és ló nélkül a föld parlagon marad, az ökörnek, gazdasági szerszámoknak, a béreseknek ólat, lakást kellett épiteni, a cselédfizetést, az adót előlegezni, a hagyatéki százalékot fizetni kellett, a 60 millió magyar bankjegy megsemmisitése, a becsületes hazafias tőkepénzesek forgalmi tőkéjét megsemmisitette, mert a gyors bukást nem várva, a megsemmisitésre okszerüen nem gondolhatva, pénzöket nem helyezték értékes tárgyakba, bünnek és árulásnak tartották az ellenség területérei szaladozást, nem akartak áruló-szinben feltünni. A tőkepénzesek nagy része kereskedő, gyáros volt, megmaradt pénzével kényszerült üzlete hiányait fedezni, vagy kereskedő, iparos, gyáros társainak adta kölcsön. A zsidók ellenben a forradalom alatt nagy kincseket szereztek, a falusi korcsmákat, a zsidókat korlátozó rendszabályok megszünvén, a szegényebb zsidók bérelték és folytatták a gazdagabbak segélyével, ezek pénzöket szeszés borba helyezték el, tág hitelt nyitottak a szegénységnek, terményeire előleget adtak, pénzök tehát megmaradt. A gazdagabb zsidó, a tőzsér, mindkét fél seregét élelmezte és ruházta, az osztrákoktul nyert élelmezési összegeket ládáiba zárta, magyar pénzzel fizette a szerelvények árát, midőn a magyar sereg gyorsan visszavonult, az osztrák katonaságtul mentes kerületekre küldte ügynökeit vagy hitsorsosainak pénzeket adott, ezek minden értékeset összevásároltak, ezen utóbbi pénzértékesités általában nem tünt fel, mert eddig is a fővásárló a zsidó volt, mig a keresztény csak egy szakmára vállalkozott, a zsidó mindent összevásárolt. A pénznek sem nemzetisége, sem jellege nincs, mindenki tehát onnan veszi a hol van és mert

csak a zsidóknál volt, a földesurak kényszerültek a zsidókhoz folyamodni, a zsidók a helyzetet felhasználva, csakis nagy uzsora mellett kölcsönöztek, hogy a kölcsön csábitóbb legyen, az 1000 forintbul levonták ugyan a 250—300 forintos kamatot, de 300 forintos váltóra azonnal kikölcsönözték, a földesurak nagyrésze és pedig jogosan azt hitte, hogy urbéri méltányos kárpótlását egy, legfeljebb 2 év alatt megkapja, nem gondolt a kamatokkal, a zsidó a fizetésre a határidő leteltével az adóst rendesen felszólitotta, de nagy kamatok mellett mindig prolongált, mert az urbériség biztositotta, az adósság által nyomást gyakorolt a terményüzletekre, ezen üzleteknél a fizetésképtelen birtokost jól megkoppasztotta, a kényszerhelyzetet növelte az ősiségi patens halasztása és méltánytalan megoldása. Magyarországban egy birtokos család sem volt, mely zálogot ne birt volna, 1852. deczemberig (mert a november 19-én kiadott nyilt parancs elébb köztudomásra nem jöhetett) a fölbirtok ennélfogva szilárd hitellel nem birhatott, mert senki sem ösmerhette az ősiség megoldása módozatát, azt pedig mindenki tudta, hogy alig van az országban igénymentes birtok, mert azon birtokok is, melyekrül a 1848. éves birtoklást be lehetett bizonyitani, a család tagjai közt forogtak örök eladás vagy zálog-alapon. A patens kihirdetése után a birtokot azok is megtámadták kik megnyerésére a látszat parányával birtak, azok pedig kiknek birtoka kiválthatóvá kereszteltetett, miután a zálogösszeg csekély volt, a beruházási összeg meghatározása a biró önkényétül függött, a nagy veszteség kikerülése végett érdekükben állott a zálogos birtokot drága pénzen is megvenni. Mindez azt eredményezte,

hogy a birtokosok uzsoraadóssága már 1854-ben az urbéri kárpótlási összeget meghaladta, a bécsi kormány tehát már ekkor igazságtalan rendelkezései által elvetette az uzsora magját, mely később a magyar kormány segélyével a magyar birtokos osztályt nagy részben tönkre tette, az uzsora reánk sokkal terhesebb volt mint más országokra, mert más nemzeteknél a tőke, miután az uzsorás nem cosmopolita, az országban maradt, nálunk ellenben ha a zsidó nagyon megtollasodott, Bécsbe vonult, tehát még a kizsarolt pénz sem maradt az országban, más országban az uzsorás nemzetéhez csatlakozott, nálunk a zsidó uzsorás — és kis kivétellel mind zsidó volt — családjában még ma is németül beszél, templomában nagyrészt németül imádkozik, üzletét németül vezeti, tehát a bukottakat semmiképen sem helyettesiti.

Európa politikáját a 48. és 49-iki események nagyban és lényegesen megváltoztatták, az absolutismus ugyan egész Európában győzött, a fejedelmek közt azomban az egységes politika meglazult. A hármas, szentnek gunyolt szövetség a fejedelmek birodalmi épségét biztositotta, a szövetkező fejedelmek utódai azomban területökkel nem elégedtek meg, Oroszország el akarta nyelni Törökországot, mely Európa sulyegyenét megrontotta volna, Poroszország a német császárságra vágyott, Austria Olaszországot sőt Németországot akarta uralni, 1851. deczemberben franczia császárrá lett Napoleon herczeg államcsinyjét a külpolitika fénye által akarta elfedni, a népek forradalmi harczát a fejedelmek fondorlatai és láthatlan de folytonos ármányai követték, a népek legyőzettek, de létjogukrul az olaszok és magyarok nem mondtak le, az

aldunai tartományok önállás után vágytak, megalakult a fegyveres béke korszaka. Austria politikai hagyományait követte, a Napoleon hatalma által elvett német császári koronát, Olaszország uralmát vissza kivánta szerezni, Törökország épségét fenn akarta tartani, ezen irány az orosz czárt teljesen elidegenitette Poroszországtul, mert az orosz czárt a porosz királyi családhoz baráti és rokoni kötelékek füzték, az aldunai hóditásokra Poroszország baráti semlegességét a német császári korona által óhajtá megszerezni, Austriától a 49-iki segély viszonszolgálata fejében követelte a török hóditásbani megnyugvását, Austriának olasz uralma ellenkezett a franczia királyok, Napoleon császár és a franczia nemzet hagyományos politikájával, midőn a Habsburg-ház Spanyol-, Németország, Nápoly, Belgium, Magyarország, Lombardia, Csehország koronáját megszerezte, I. Ferencz franczia király Olaszországban támadta meg és utódai az olaszországi harczot szakadatlanul folytatták, mig végre VI. Károly császár Olaszországban csakis Lombardiát tartotta meg, Nápoly, Sicilia, Parma Bourbon-hatalom alá került, a franczia forradalom és Napoleon a harczot folytatták és Austriának csak Velencze maradt meg, Napoleon elüzetése után ismét Austria lett az ur, az olaszországi Bourbonok is védszárnyai alá menekültek. III. Napoleon nem örökölte nagybátyja katonai lángeszét, de birt nagyravágyásával, Francziaország Európa fejedelmei közt egy szövetségessel sem birt, az olasz népet szemelte ki szövetségesül, Austria olasz uralmi vágyait tehát ellenezte, Poroszország Austriával egyenlő német hatalomnak tartotta magát, kész volt Németország vezetésében Austriával

osztozni, de felsőségét nem akarta elösmerni, az osztrák császár tehát Európa szárazán egyedül állt, csakis Anglia támogatta Olaszországban és az Aldunánál. Az osztrák külpolitikában csakis az aldunai politika volt eszélyes, mert ha Austria Törökország felfalását nyugodtan elnézi, Oroszország Austria felett túlsulyra emelkedik, a Törökország ellen folytatott játékot Austriában is ismételheti, miután Austria lakosságának többsége szláv volt, az oláhok a románok felé hajlottak, Európa fejedelmei tehát még nyilt barátok, de titkos ellenségek voltak; a dán királynak, ki egyszersmind Schleswig és Holstein herczege is volt, gyermektelen halálával a két herczegségben Augustenburg herczeg örökölt, Holstein és Schleswig Dániától elszakad, Anglia nem akarta Dánia gyöngülését, egy londoni értekezleten tehát az örökösödést a dán király halála esetére átjátszotta a Sonderburg-Glücksburgi herczegre, kit Dánia is jövendő királyának választott, papiroson tehát Dánia egysége megmaradt, az angol diplomaták el voltak ragadtatva bölcseségöktül, az egész egyesség azomban csak haszontalan irka-firka volt, mert sem Németország, sem a német hatalmasságok nem biztositották és okozta a későbbi Schleswig-Holsteini háborut, melyben a poroszok az osztrák hadsereg gyöngeségét kiösmerték.

Az orosz császári család régtül fogva vágyott az európai török birodalomra, a török az orosz hatalom ellen területét nem védelmezhette volna meg, az európai fejedelmek azomban Törökország bekeblezése által az európai egyensulyt veszélyezve látták, Törökországot tehát egyetemleges pártfogásuk alá vették, az

orosz kormány Európa ellenében nem merte szándékát megkisérleni, első sorban tehát a nagyhatalmak egységét óhajtotta megrenditeni. X. Károlyt megkinálta kárpótlásul Belgiummal, X. Károly hajlott az ajánlatra, mielőtt azomban a szövetséget megköthette volna, a franczia királyt a francziák elkergették; — Lajos Fülöp az angolokkal barátkozott, a hatalmas czár fejedelmi társaitul elhagyatva, a népekhez folyamodott. Metternich herczeg a magyarok ellen a pánszlavizmust teremtette meg, az orosz czár ez eszmét felkarolta, feltalálójától elragadta, a Keleten a kancsukacsászár az emberiség, a szabadság, a keresztyénség védnökeként lépett fel, a görög papság által hatott a népre, a montenegrói rablófőnököt pénzzel tartotta, a szerb fejedelemnek területnagyobbodást igért, a moldvaoláhországi nemesség egy részét megvesztegette, az Aldunánál csak Austria versenyezhetett vele, de Austria annyit, a mennyit az orosz czár ajánlott, nem igérhetett, mert az ő érdeke sajátlag Törökország fennállását kivánta, Austria tehát befolyását az Aldunánál elvesztette. A talaj el volt készitve, de a királyok ellenezték, közbejött 48. A czár az európai forradalomtul megijedt, első sorban tehát ezt akarta leverni, a Balkán helyett a Kárpátok ellen küldte seregét, azt hitte, hogy a háladatos Austria Magyarország leverése után nem fogja ellenezni török hóditásait. Reményeiben azomban csalatkozott, mert Austria a hóditás ellen már 50-ben nyilatkozott; Poroszország tettleges szövetségére Austria ellenében nem számithatott, mert Poroszország ugyan nem kedvelte Austriát, Németországbul

örömmel kiszoritja, de a porosz király nem volt katona, a porosz hadsereg a tökély azon pontján, melyet Vilmos alatt elért, még nem állott, Poroszországnak alkotmánya volt, a porosz nemzet még ez időben német hatalom elleni háborut nem szavazott volna meg; Németországot fejedelmei uralták, a német fejedelmek Austriához hajlottak, porosz-osztrák háboruban tehát Németország nagy része Poroszország ellen fog fegyvert és Poroszország nemcsak tényleg Oroszországnak nem segithet, de németországi csekély befolyását is elveszthette volna. Az orosz kormány Franczia országgal sem volt tisztában; — a franczia k Lajos Fülöp alatt Törökországban és Keleten oroszellenes állást foglaltak el, a nép a kozákokrul, mint az oroszt nevezték, gyülölettel emlékezett, a rövid életü köztársaság tehát törökbarát volt; — 1851. deczemberben a nép hatalma ugyan már megszünt, de Napoleon szándékait az orosz nem ösmerte, Anglia határozottan Törökország fentartása mellett buzgott. A beteg embernek hirdetett Törökország, a becsületes Abdul Medsid szultán alatt nem volt elfujható ellenség, ellenben Oroszország hatalma nem volt világrenditő hatalom, ha Austria Törökországgal szövetkezik, az angol-franczia hajóhad védi, Oroszország nemcsak sikert nem arat, de valószinüleg saját országában támadtatik meg; — kudarcz esetében pedig nemcsak hóditási reményeitül esik el, de az aldunai tartományokban is tökéletesen elveszti tekintélyét és a helyzet ura az osztrák császár lesz. Oroszország tehát 51-ben támadási szándékát felfüggesztette, az Aldunánál pénzzel és igéretekkel Aus-

tria befolyását elmorzsolta, hűbéres szerb- és románjai által titokban a szerbeket és románokat az osztrák császár ellen izgatta, várt a remélhető olasz mozgalmakra, seregét lassankint javitotta és növelte.

Olaszországban Austria császárja az olaszokat legyőzte, a fejedelmek Austriát imádták, Austria a kötél, a bilincsek kényuralmát visszaállitotta, a jobbak vagy megszöktek, vagy osztrák börtönökben csörtették lánczaikat; az embert erőhatalommal meg lehet ölni, a közszellem azomban halhatatlan, Olaszország az egységre meg volt érve, az idegen uralmat századok óta gyülölte, a nyilt forradalom megszünt, titokban azomban gesztenyesütő és herczeg az osztrák hatalom ellen összeesküdtek, a papság a népet osztrákgyülöletre buzditotta. Az olaszok nagy szerencséjére az önkény tengerében fennmaradt egy kis örökzöld sziget, Piemont; e kis sziget királya a szabadságot bensőleg tisztelte, Olaszország egységéért rajongott, bizott csillagában, uralma nagyságát csakis Olaszország egyesitése által vélte elérhetni, vakmerő és okos volt, saját koronája koczkáztatásával menedéket adott minden olasznak, a belforradalmat titokban támogatta, Olaszország jogai mellett a franczia császárnál, az angoloknál és oroszoknál, később a poroszoknál izgatott, minden egérutat felhasznált czéljaira, még az olasz számüzött republikánusokat is megnyerni igyekezett, békével várta be a kedvező alkalmat; a szerencse gróf Cavourban egy lelkes, becsületes, ügyes ministerrel áldotta meg; szerencséjére Austria nemcsak saját tartományaiban nem engedett, de a durva kényuralmat Nápolyban, a

pápai állam, Toscana, Parma, Modenában is fentartotta.

Ez volt a helyzet 53-ban, a felizgatott Dunafejedelemségek vezetői és fejedelmei nyughatatlankodni kezdtek, a czár papiroson nagy és hatalmas sereget alkotott, vágyott Konstantinápoly után, bizott a politikai helyzetben, végre kilépett a sikra, Stambulban nagy követelésekkel állott elő, mely számára Keleten a keresztyénség korlátlan védnökségét biztositja, a török szultánt az orosz czár aljas rabszolgájává alacsonyitotta volna; Abdul Medsid szultánban emberére talált, a szultán kevély kivánatait kereken visszautasitotta. A szultán és kormánya ösmerték az orosz czár készületeit és szándékát, a török hadsereget szervezték, váraikat jó karba helyezték, az európai udvarokat a helyzetrül fölvilágositották, férfias elszántsággal álltak a gőgös hóditó elé. Austria császárja rég el volt határozva Törökország fenntartására, diplomatiája ez irányban működött, és pedig főleg és első sorban Poroszországot igyekezett megnyerni, mi sikerült is, az angolok Konstantinápoly orosz biralma által kereskedelmöket, sőt indiai birtokaikat látták veszélyezve, a franczia császár szerepelni vágyott és meg akará mutatni, hogy Franczia-ország ismét nagy hatalom, melynek akarata nélkül egy vakandturást sem szabad Európában elfoglalni. Az angol és franczia szövetkeztek, juniusban a franczia és angol hajóssereg a Besica öbölben horgonyt vetett, Konstantinápolyt tehát tengeri meglepetés ellen biztositották, juliusban az orosz hadsereg a dunai fejedelemségekbe vonult és készült a török várak ostromához; lomhán, félénken mozgott. A török kivonulását sürgette diplomatiai

illembül és miután az orosz czár a felhivást nem méltányolta, október 4-én a hóditónak hadat üzent. Franczia- és Angolország a törökkel szövetségre léptek, Franczia-ország és Anglia Austriát a szövetséghezi csatlakozásra szivélyesen nógatták, Austria azomban az olaszországi mozgalmakkal mentegetődzött, dijul Piemont erős vára Alexandriába osztrák őrséget kivánt helyeztetni, miután ez semmivel nem volt indokolható és a szövetségesek Alexandria felett nem rendelkeztek, kivánalmát megtagadták, Austria egyelőre a szövetségbe nem lépett. Austriának politikája teljesen indokolt volt, mert Austria nem akart Oroszország ellen nagy háborut inditani, mert Oroszország az absolutismusnak, melyet Austria is hirdetett, egyik főtámasza volt, Austria csak Törökországot akarta megmenteni és ezt a nyilt hármas szövetség is biztositotta, nem akarta magát Oroszország által első sorban megtámadtatni, mi az angol-franczia sereg megjelenéseig igen megtörténhetett volna, végre Poroszországgal még nem volt tisztában, politikája tehát eszélyes volt. Főleg minden attul függött: a szövetségesek megjelenéseig Törökország miképen tud védekezni, az orosz czárt ugylátszik Európa 3 nagyhatalmassága politikája megdöbbentette, vissza nem vonulhatott, mert ez esetben nevetség tárgya lesz, ha visszavonul, a felizgatottak fölötti fölényét örökre elveszti; bátorságát elveszté és habozott, a Kis-Dobrudzsát elf glalt serege a téli nyugalmat élvezte.

VIII. FEJEZET.

A törökök jeles védelme. — Angol-franczia hadüzenet. — A szövetségesek Törökországban kikötnek. — Berlini szerződés Austria és Poroszország közt Oroszország ellen. — Junius 10-iki jegyzék. — Osztrák-török szövetség. — Sardinia az angol-franczia szövetségbe lép. — Austria a francziákkal szövetkezik. — Krimi háboru. — Párisi béke. — Magánjogi császári rendeletek.

1854.

Márcziusban az angolok és francziák elkészülve Oroszországnak hadat üzentek. Az oroszok e hónapban az erős, a jeles Omer basa által jól védett silistriai várat támadták meg, az ostrom alatt azomban sem sikert, sem dicsőséget nem arattak, a törököknek, kik váraik és a Balkán-vonal védelmére szoritkoztak, seregük az oroszénál kisebb volt, mert erejök egy részét Szerbia, Montenegro, a görög határ, ázsiai Törökország is igénybe vették, a tolvajrendszer azomban, mely Abdul Medsid utódjai alatt a katonát élelme- és ruházatától is megfosztotta, Abdul Medsid alatt még teljesen nem fejlődött ki, a várakat megerősitették és felszerelték, az oroszok tehát nem haladhattak, az oroszok a várakat, miután Austria ellenséges szándékait ismerték, nem merték hátuk mögött hagyni, az orosz fővezér Paskevics elöregedett, a koczkáztató hadjáratok rendszerét nem kedvelte és nem értette, csak sikon kétszeres erővel tudott győzni. Áprilban, midőn Paskevics herczeg még Silistria alatt sikertelenül erőlködött, 40,000 franczia St.-Arnaud tábornagy, 20,000 angol lord Raglan vezérlete alatt Gallipolinál kikötött, ez, tekintve a török sereg készültségét, védelemre elég, sikeres, diadalmas hadjáratra azomban csekély volt. Oroszország a játszmát Berlinben is elvesztette, Austria a bete-

ges porosz királyt megnyerte, a poroszok Austriával következő véd- és daczszövetségre léptek április 20-án:

„1. Császári királyi apostoli felsége és Poroszország királya, Német- és Németországon kivüli országaik birtokát kölcsönösen és olyképen biztositják, hogy ha ő felségeik egyikének országa megtámadtatik, ezen megtámadást saját megtámadtatásuknak fogják tekinteni.

2. A szerződő felek kötelezettnek érzik magukat, Németországot minden megtámadás (Beeintrachtigung) ellen oltalmazni, a kölcsönös védelemre azon esetben is kötelezik magukat, ha egyikük kölcsönösen egyetértve a német érdekek védelmére cselekvőleg fellépne.

Ezen eset beállása, valamint a segély kiterjedésének meghatározása, mint ezen szerződés kiegészitő része, későbbi egyesség tárgyát képezendi.

3. A két német nagyhatalom, véd- és daczszövetségök érvényesitése tekintetéből, kötelezi magát, hogy szükség esetében az általuk meghatározandó időben és helyeken seregük egy részét teljes hadi lábon fogják tartani, a hadsereg felállitásának ideje- és mennyiségérül különösen fognak határozni.

4. A magas szerződő felek ezen szövetséghezi, a bécsi szerződés 47. pontjában meghatározott aránybani járulásra minden német fejedelmet fel fognak szólitani.

5. Más hatalmakkal a szerződő felek egyike sem fog ezen szerződés alapjával ellenkező szerződést kötni.

Pótczikk.

Az osztrák császári kormány az orosz udvarhoz felhivást fog intézni, oly rendeletek kiadására, melyek által ő felsége az orosz czár, az orosz seregeknek Török-

országbani előnyomulását megállitja és a Dunafejedelemségekbüli kivonulást biztositja; a porosz kormány, tekintve a Szentpétervárra küldött ajánlatait, ezen felhivást nyomósan és ismételve támogatni fogja.

Ha reményeink ellenére az orosz kormánynak a bécsi és berlini kormányok lépéseire adandó válasza olynemü lenne, mely a két pontra teljesen meg nem nyugtatna, ha a szerződő felek egyike e felhivások értelme szerinti rendszabályokhoz fog nyulni és megtámadtatik, a véd- és daczszövetség 2. pontja értelmében a másik szerződőfél a támadás ellen egész erejével védeni fogja.

A közös támadás azomban a Dunafejedelemségeknek Oroszországbai bekeblezése, a Balkánnak az oroszok általi megtámadása, a Balkánoni átmenetelétül feltételeztetik.“

Ezen szerződés egyrészrül Törökország épségét teljesen biztositotta, mert mig az angol-franczia szövetség 60,000 emberrel mókázott és a tengeri szállitás nehézségei miatt Oroszország ellen nagy sereget alig állithatott volna, az egyesült két német hatalom 800,000 embert állithatott sikra, megtámadhatta Oroszországot leggyengébb része: Lengyelországban, ezen szövetség tehát Oroszországra megállási parancs volt, minek engedelmeskedni kellett, mert a török-szövetséggel sem birhat és ha nem engedelmeskedik, iszonyatosan bukott volna, másrészrül azomban ezen szövetség Oroszországot Németország és Austria felül fedezte, mert a két hatalom kimondta, hogy csakis Törökország épségét akarja, ennélfogva kimondá azt is hallgatólag, hogy területén idegen sereg átvonulását nem fogja engedni. Austria császárját török poli-

tikájáért az oroszok fekete hálátlansággal vádolták, ezen vád alaptalan, mert az oroszok 49-ben az osztrák császárt hóditásokhoz nem segitették, csakis diplomatikai értelemben vett területi épségét biztositották, az osztrák császár 54-ben az orosz birodalom épségét nem támadta meg, sőt a háborunak, az orosznak legkedvezőbb tervei lekötése által Oroszország területi épségét biztositotta.

A berlini szerződés Oroszország sikerét lehetlenné tette, a nagy hatalmában elbizakodott, számitásai, barátjai, serege, kormányférfiaiban csalódott orosz czár, a nagy zajjal kezdett háborut nem akarta beszüntetni addig, mig legalább a kigunyolt Törökország ellen némi sikert nem viv ki. Területét nem félthette, mert ez ellen a berlini szerződés szelleme, a berlini hangulat biztositotta, semmi egyebet nem veszthetett, mint embert és pénzt, az embert Oroszországban nem sokra becsülték, a pénzre a hatalom keveset ad. Az osztrák-porosz jegyzékeket nem vették figyelembe. Austriát azomban az oroszok izgatásai feszélyezték, érdeke az oroszoknak a szomszéd aldunai tartományokbuli kimozditását parancsolta. Junius 10-én tehát a német szövetségesek együttes jegyzéket küldtek Szentpétervárra. 14-én Austria Törökországgal következő szövetségre lépett:

Austria császári felsége belátván, hogy a török birodalom épsége és fennállása az európai sulyegyen fentartására szükséges, a bécsi konferenczia értelmében török szultán ő felségével következő szerződést kötött:

1. Osztrák császár ő felsége az idegen hadsereg által elfoglalt dunai fejedelemségek kiüritésének eszközlésére minden alkudozási eszközt ki fog meriteni, szükség esetében a czél elérésére szükségelt haderőt fog alkalmazni.

2. Ez esetben serege hadműveleteit kizárólag saját hadvezére fogja vezetni, ki a török hadsereg hadvezérét hadműveleteirül idejében értesiteni fogja.

3. Osztrák császár ő felsége kötelezi magát a dunai fejedelemségekben a török kormánynyal egyetértőleg, ez országoknak a magas porta által adott beligazgatási kiváltságaikbul folyó törvényes helyzetük visszaállitására. A dunafejedelemségek ily módon visszaállitott hatóságai azomban a török hadsereg működését nem ellenőrizhetik.

4. Az osztrák császári udvar kötelezi magát, hogy az orosz császári kormánynyal oly egyességekbe nem ereszkedik, melyeknek kiindulási pontja nem a török birodalom épsége és a török szultán jogai fentartása.

5. Mihelyest ezen egyesség czélja a magas porta és Oroszország között békekötés által el lesz érve, osztrák császár ő felsége a dunai fejedelemségekbül seregeit a legrövidebb idő alatt ki fogja vonni, az osztrák hadsereg kivonulásának részletei külön egyesség tárgyát fogják képezni.

6. Az osztrák kormány elvárja, hogy az osztrák hadsereg által ideiglenesen elfoglalt ország hatóságai az osztrák hadsereg mozdulatait, elszállásolását, táborozását, a sereg és lovai élelmezését, közlekedését elősegiteni és könnyiteni fogják. Elvárja, hogy Konstantinápolyban követe által a kormányhoz, parancsnokai által a helyi hatóságokhoz a szolgálat tárgyában tett felszólitásait teljesiteni fogják, kivévén, ha azok teljesitését dönthetlen okok lehetlenné teszik.

Magában értetik, hogy az osztrák hadsereg parancs-

nokai őrködni fognak a sereg fegyelme felett, tiszteletben tartják és tartatják a tulajdont, az ország törvényeit, szokásait és vallását.

A berlini szerződés, a közös jegyzékek még csak diplomatikus fenyegetések voltak, a közös támadás csak azon esetre mondatott ki, ha Oroszország az aldunai fejedelemségeket saját részére elfoglalja, ha a Balkán-vonalat megtámadja, e mellett még Oroszország védnöki czimen a fejedelemségekben maradhat, sőt a várakat is elfoglalhatja, a Törökországgal kötött szerződés első pontjában Austria már háborura kötelezte magát, ha az oroszok kivonulási felhivásának nem engedelmeskednek. A szövetségesek Várnából Dobrudsa ellen indultak, támadásukat azomban siker nem koronázta. — Az ostromlott Silistria nem adta fel magát, sőt a siker reménye is elfoszlott. Austria hadseregét mozgositotta, az oroszok Austriától megijedve, seregeiket a fejedelemségből kivonták; mind Austria, mind az angol-franczia szövetség czélja el volt érve, Napoleon azomban olcsó dicsőségre vágyott, az orosz czárnak hatalmát meg akarta mutatni; a szövetségesek elhatároztak a krimi háborut. Augustusban az angolok Kronstadtot siker nélkül ostromolták, Svédországot megkisértették az orosz elleni háboruba bevonni, Svédország azomban semleges maradt. A franczia-angol sereg szeptemberben Krimben kikötött, a krimi véres háboru azomban komolynak nem tekinthető, mert a szövetségesek összes ereje 175,000 emberből állt; 1855-ben Sardinia belépte után is, e szerint nem feltételezhető, hogy ezen kis erővel hóditás után reménykedhettek volna Oroszország ellenében.

Austria béke esetére részben biztositani akarván magát Oroszország ellen, részben a békekötésnél döntő befolyását óhajtván fentartani, deczember 2-án Anglia- és Francziaországgal következőleg szövetkezett:

I. A szerződő hatalmasságok hivatkozván az april 9-én és május 23-án kelt jegyzőkönyvekre, melyekben az európai érdekeknek leginkább megfelelő feltételek ajánlási jogát maguknak fenntartották, kötelezik magukat kölcsönösen, hogy az orosz császári udvarral közös tanácskozás nélkül alkuba nem ereszkednek.

II. Osztrák császári felsége a magas portával junius 14-én kötött szerződése értelmében az oláh és moldvai fejedelemségeket elfoglalván, kötelezi magát ezen országok határait az oroszok visszatérése ellen megvédeni, az osztrák seregek ennélfogva a határokon a szükséges védelmi pontokat el fogják foglalni. Miután a franczia császár és angol királynő ő felségeik márczius 12-én oly szerződést kötöttek, mely a magas porta területén seregeik bárhol elhelyezését megengedi, a fent emlitett szerződés a franczia-britt seregeknek ezen területen az oroszok elleni szabad mozgását nem akadályozza. Bécsben az angol-franczia-osztrák kormányok meghatalmazottjaibul bizottság fog alakulni, mely a fejedelemségek ideiglenes állapotára vonatkozó kérdéseket meg fogja vizsgálni és szabályozza; ugyszintén a seregeknek a fejedelemségekbeni mozdulatairul rendelkezni fog. Törökország is fel fog hivatni, hogy ezen bizottságba meghatalmazottját küldje el.

III. Ha az ellenségeskedések Austria és Oroszország közt kiütnek, osztrák császár ő felsége, franczia császár

ő felsége, angol királynő ő felsége egymásnak a jelen háboruban támadó és védő szövetséget ajánlanak és e végre a háboru szüksége szerint, szárazi és tengeri seregeiket alkalmazni fogják, melyek mennyisége és minősége később fog elhatároztatni.

IV. Az előbbeni czikkben emlitett esetben, a szerződő hatalmasságok közös egyetértés nélkül az ellenségeskedés megszüntetésére vagy békealkuba nem ereszkednek.

V. Azon esetben ha az I. pontban jelzett alapon a béke még ez évben megállapitható nem lenne, a czél elérésének eszközlésérül osztrák császár ő felsége, a felséges franczia császár és angol királynő ő felsége tanácskozni fognak.

VI. Austria, Franczia ország és Anglia Poroszországot a jelen szerződésrül értesitik és a közös munka végrehajtásához járulását szivesen veendik.

VII. Ezen szerződés 15 nap alatt Bécsben megerősittetik és kicseréltetik.

Mig a nagyhatalmasságok harczoltak és jegyzékeztek, a kis Piemont királya és ministere sem pihentek, Olaszország ügyét európai kérdéssé akarták emelni, de a nagy hatalmak a kis Sardiniával még csak az előszobában beszélgettek, az olaszok tehát a nagy urak társaságába minden áron be akartak jutni, Cavour, Victor Emánuel ministere, a krimi háborura Sardinia részvétét felajánlotta, eleinte Napoleon Sardiniát visszautasitotta, 1865-ben azomban, midőn már Austria a szövetséget megkötötte, Napoleon Victor Emánuel szövetségét is elfogadta, Victor Emánuel 15,000 ember árán jutott be a nagyhatalmak társaságába januárban. Miklós czár, a konok autocrata,

búja- vagy boszuságában, vagy mert a leghatalmasabb császár is csak hus- és csontbul áll és a természet törvényeinek alá van vetve, márczius 2-án meghalt. 1856-ban a hatalmasságok a czéltalan drága harczot, melyben egyik sem nyerhetett, megunván, béket kötöttek Párisban. Márczius 30-án Párisban a béke Austria-, Franczia-, Porosz-, Orosz-, Törökország Sardinia-, Anglia- közt következőleg köttetett:

1. Minden foglalmány visszaadatik.

2. Általános amnestia.

7. A szerződő hatalmak kötelezik magukat Törökország függetlensége és területi épsége tiszteletére, megsértését közös érdektámadásnak tekintendik.

8. Ha a porta és a közbenjáró hatalmak egyike között félreértés mutatkoznék, azt közösen kiegyenlitendik.

3., 4., 5., 6. Szól az oroszoktuli hóditmányok visszaadása, amnestia és foglyokrul.

9. A török szultán bemutatja alattvalóit biztositó fermánját, mit a hatalmak szivesen véve kijelentik, hogy a török birodalom belügyeibe egyik hatalom sem avatkozhat.

10. A Dardanellák zárlati szabályai fentartatnak.

11. A Feketetenger semleges terület, mely minden népeknek nyitva áll.

13. A Feketetenger partjain sem Törökország sem az orosz fegyvertárakat (arsenal) nem tarthat.

14. A Feketetengeri hajósseregek jegyzékét Oroszés Törökország a nagyhatalmaknak bemutatják.

15. A bécsi congressusnak az államközi folyókat kötelező szabályai a Dunára is kiterjesztetnek.

A Duna-hajózást sem gátolhatja, adóval nem terhelhető.

16. Isaeskátul a Duna torkolatai megtisztitása eszközlésére a szerződő hatalmak által bizottság neveztetik, költségei az e czélra felállitandó vámok által fognak fedeztetni.

17. Austria, Törökország, Würtemberg, a dunai fejedelemségek követeibül alakul meg a bizottság, a fejedelemségek biztosait a porta erősiti meg, ezen bizottság:

a) a hajózási és folyamrendőrségi szabályokat kidolgozza;

b) a bécsi congressus határozataival ellenkezőket megszünteti;

c) a munkálatokat elrendeli;

d) a Duna és torkolatai hajózhatására ügyelni fog.

18. A bizottság feladatát 2 év alatt teljesiti és teendőit a parti bizottságok veszik át.

19. A Duna torkolatánál mindenik szerződő hatalom két hajót tart.

Az orosz czár Kars várát Törökországnak visszaadja.

20. Az orosz czár a besszarábiai határ kiigazitásába beleegyezik.

21. Az elesett rész Moldvához csatoltatik.

22. Moldva és Oláhország a porta fenhatósága alatt és a hatalmak jótállása mellett, eddigi kiváltságaikat és szabadalmaikat élvezni fogják.

Egy hatalom sem gyakorolhat különös pártfogást, sem különlegesen ügyeikbe nem avatkozhat.

23. A porta magát kötelezi, hogy a fentnevezett

fejedelemségek független nemzeti közigazgatását, teljes vallásszabadságát, törvényhozását és hajózási szabadságát épen fentartandja.

Az érvényes törvények és határozatok felül fognak vizsgáltatni, ezen felülvizsgálat megejtésére bizottság fog neveztetni, ezen bizottságot a hatalmasságok közösen szervezendik, a bizottságba Törökország egy biztost nevez és haladék nélkül Bukurestben összeül.

Ezen bizottság feladata leend a fejedelemségek jelen viszonyairul meggyőződni és jövő szervezetükről javaslatot készíteni.

24. Szultán ő felsége megigéri, hogy e czélra mindenik fejedelemségben egy divánt fog összehivni, ezen diván a társadalom minden osztályaibul fog alakulni, hivatva lesz a tartományok kivánságát a jövő szervezetre kifejezni.

A congressus utasitása szabályozni fogja a bizottság viszonyát a divánnal.

25. A bizottság a divánok véleményét tekintetbe véve, a konferenciának azonnal jelentést tesz.

A végkiegyezés a porta és hatalmasságok közt kötendő szerződés által szentesittetni fog. Egy hatiseriff véglegesen megállapitja az ezentúl a végrehajtó hatalmak garancziája alatt álló szervezetet.

26. A fejedelemségekben a belrend, a határok védelmére sereg állittatik fel. A porta egyetértésével az országok védelmére teendő intézkedéseket senki sem akadályozhatja.

27. A fejedelemségek belnyugalma veszélyeztetése vagy fenyegettetése esetében a porta a rend fentar-

tása vagy visszaállitása érdekében a hatalmasságokkal érintkezni fog. Fegyveres beavatkozás a hatalmak beleegyezése nélkül nem engedtetik.

28. A szerb fejedelemség a kiadott császári hat értelmében, mely jogait és szabadalmait biztositja, a portától fog függni, ezentúl a hatalmak jótállása alatt leend.

Ennélfogva az emlitett fejedelemségek nemzeti független közigazgatása, vallásszabadsága, törvényhozása, kereskedelmi és hajózási joga ezentúlra is fennmarad.

29. A fényes kapu eddigi őrségtartási joga jövendőre is fennmarad. Semminemü fegyveres beavatkozás sem engedtetik meg azomban a hatalmak előleges engedelme nélkül.

30. Ázsiában Orosz- és Törökország eddigi határai fennmaradnak.

31. A seregek az 1854. márczius 12-én Konstantinápolyban kötött egyesség értelmében, mihelyt lehet kivonulnak.

32. Mig a hatalmasságok közt a háboru előtti szerződések meg nem változtatnak, a ki- és bevitel a régiben marad.

34. Ezen szerződés 4 hét alatt megerősittetik és Párisban kicserélik.

Ezen szerződés által legtöbbet nyertek az aldunai tartományok, mert a hatalmak együttes oltalma alá helyeztetvén, biztosittattak a szomszéd Oroszország hóditása ellen, Törökországtul már csak hajszálon függtek, teljes önállásuk csakis idő kérdése volt, mit,

ha jeles emberek vezették volna ügyeiket, magukban is kivivhattak volna; — Törökországot souverénitási jogai parányira szállitása által barátjai megalázták; sok tekintetben a hatalmak ellenében hűbéri helyzetbe jött. Nyert politikailag Sardinia, mert a keleti ügyek meg nem oldatván, az értekezletek gyakori megtartása valószinü volt, ezen értekezleteken Sardinia Olaszország helyzetét szőnyegre hozhatta. — Oroszország reményei meghiusultak, de az aldunai ügyek nem rendeztetvén tökéletesen, Törökország megtámadásának ürügye fennmaradt.

Császári rendeletek 54—61-ig.

A Magyarországot boldogitó patens-műhely nem szünt meg. Az országutak, telekkönyv, katholikus egyházügy, az elveszett kötelezvények, kőszén, tagositás, arányositás, Tisza-szabályozás, urbéri kárpótlás, az elkobzott birtokok, község-rendezés, a birodalmi egység ügyében következő rendeleteket bocsájtotta közre:

1855. A rendőri kihágások a szolgabirák és kerületi biztosok által fognak büntettetni, a mennyiben azok nem nagyobb vétségek.

29. Rendőri ügyekben 1855. okt. 1-tül a kassai és nagyváradi rendőrigazgatóságok a következő ügyekben biráskodni fognak (a pesti, zágrábi, temesvári, szebenire ez már elébb kiterjesztetett):

1. Elismert társaságok tagjainak eltagadása, a nyilt

parancsok és rendeletek megsértése. — A többiek közönséges rendőri kihágásokrul szólnak.

Az országutakrul. Szeptember 4. A jelen törvény Magyarországban:

1. A birodalmi utaknak nyilvánitott országutakrul szól.

2. Ha ezen utak ujonnan épittetnek, az ország a követ, kavicsot, homokot, ezek fuvarját adja, a birodalom a hidakat, áteresztéseket, védfalakat, karzatokat csináltatja.

3. A munkákért nem egyesek, de a községek felelősek.

4. Minden anyag előállitására pályázat nyittatik, a munkálatokat az épitészeti hivatalnok vezeti. — Egy kézi napszámért 15, egy kétmarhás szekeres napszámért 1 frt adatik.

A községeket az épitészeti igazgatóságok a reájok vetett munkától fel nem menthetik; a községek azomban egyes lakosokat a községre vetett munka teljesitésére felfogadhatnak, a megyei végzések elleni folyamodások a helytartósághoz terjesztendők.

A telekkönyvekrül. Deczember 15. Kihirdettetett 24-én.

Mihelyt a telekkönyvek készen lesznek, kihirdettetnek, az érdeklettek felhivatnak a telekjegyzőkönyvek megnézésére. — A záros felhivás a bécsi ujságés a hivatalos magyar lapokban közöltetik.

A telekkönyvi hivatal azon helyekre, a melyekben számos változások történtek, köteles helyszinelőbizottságokat kiküldeni; — a régiebb felvételekbe a

helyszinelő-bizottság nem avatkozhat. Az átiratások gyorsan elintézendők, a betáblázások gyorsan teljesitendők, általános betáblázások még rendszeresen nem telekkönyvezett birtokokra elfogadtatnak; ha a helyszinelő-bizottság valamely bonyolódott ügyet a helyszinén nem képes elintézni, a bíróság bizottságot küld ki.

Az adósság-betáblázási folyamodványokban meg kell jelelni a birtokost, a telekkönyvi jegyzőkönyv számát, mellékelni kell az eredeti kötelezvényt, ha már betáblázva volt az errüli bizonyitványt, a régieket meg kell birálni, valjon a bekeblezés az 1840-iki törvény rendeletének megfelel-e, a birtokossal közölni kell a kötelezvény másolatát. A telekkönyvi hatóság az elsőséget a törvények szerint állapitja meg. A helyszinelő-bizottság által a felek egyessége alapján megállapitott hozományok, tartáspénzek, örökségrészek a régi terhek sorozatába irandók. Ha a birtokos ellen betáblázás kéretik, tárgyalására napot tüznek, a kötelezvény közöltetik, ha az illető meg nem jelenik, betábláztatik, ha megjelenik és az adósság valódiságát tagadja, a barátságos egyesség megkisérlendő, ha nem sikerül vagy az ellenvetés irásban adatott be, a megbirálás szóbeli uton elintézendő.

Minden adóssági és birtokjogi bejelentésnél tárgyalás tüzetik ki, ha azokat a tulajdonos el nem ösmeri, ha a barátságos egyesség nem sikerül, szóbeli uton intéztetik el. — Az egyességek és végzések a későbbi bejelentők ellenében is jogérvényesek. Ha a székhelytül távollakó birtokosok ellen számos bejelentések

intéztetnek, a tárgyalások a helyszinén is megtarthatók.

Az állam, közalapok, hitelintézetek, árvák által a községeknek, illetőleg a ház- és földbirtokosoknak adott kölcsönök betáblázásánál minden egyes adóst nem kell beidézni, de az elősoroltak képviselője névkimutatást csatol folyamodványához, és csak az adósok képviselője idéztetik be.

Az adós és hitelezők a betáblázásra kiegyezhetnek barátságosan is.

Ha több rendü adósság, több birtoktestre van betáblázva, és ezt a birtokos terhesnek találja, a birtokos különleges betáblázási tervet adhat be, a telekkönyvi bíróság ennek nyomán szóbeli eljárást indit, a barátságos egyességet megkisérli, ha nem sikerül, végzéssel dönt.

Ha a hitelező a betáblázástul eláll vagy elmozdittatik, vagy az adós elfogadja vagy folyamodása megitéltetik, első esetben a törlés, másodikban a betáblázás bejegyeztetik, feljegyeztetik ez a kötelezvényre is, a kötelezvényt a hitelezőnek kézbesitik.

Minden telekkönyvben két teherlap nyittatik, egyik a régi, a másik az uj terheknek. A telekkönyvnek 3 elkülönzött lapja van : a) a birtokállomány, b) a tulajdon, c) a terhekrül.

Ha a telekkönyv készen van, kihirdettetik, a községeknek a sajátjuk kiadatik.

Ha ezután az egész birtok vagy részleteire változás történik, ez beiratik. — A telekkönyv a minőség és mennyiségért nem kezeskedik. A birtoklapra be-

irandó a tulajdonos kereszt- és családneve, állása, lakása; a jogczim-átruházások, birtok-feltételek, kiskoruság, gondnokság, szaporulat, kevesbülés, a külömböző változások, a birtokár, vagy kivánatra a becsár. — A betáblázott hitelezők beleegyezése nélküli megszoritások érvénytelenek. A teherlapon bejegyeztetnek a fő- és alzálogjogok, szolgalmak, jogi természet, kötelezettségek.

Ha valamely részlet bármi módon elszakad, ez bejegyzendő. Az elsőbbséget a beadvány ideje határozza meg; egy időben beadott betáblázások egyenlő joggal birnak.

Ingatlanokra csak azon jogok betáblázhatók, melyek a birtokra jogot adnak. Határozatlan terhek vagy követelések be nem keblezhetők, ennélfogva a kölesönök, váltók csak számszerinti meghatározott mennyiségben táblázhatók be; — szolgalmak, termesztményekbeni kötelezettség, tartás azomban bekeblezhetők, kártéritések szintén.

Betáblázhatók csak az eredeti okmányok, vagy hiteles egyességek, végzések, birtokjogi egyességek; be nem táblázhatók és elő nem jegyezhetők kétségkivül alaptalan okmányok, a kiskoruak, gondnokság alattiak okmányai, községek, alapitványok okmányai, ha azok hatóságaik által meg nem erősittettek. — Az okmányok a hatóság által használt nyelven kiállitandók, vagy hozzájuk a hatóság nyelvén készült hiteles másolat csatolandó.

A bekeblezés csak a birtok vagy a bekeblezett szerződés tulajdonosa ellen eszközölhető.

Az örökhagyó elleni követelések mindaddig betáblázhatók, mig a birtok az örökhagyó vagy örököse nevén van. Az örökös hitelezői az örökség elfogadása után az örökös ellen betáblázást kérhetnek, ha joga elő van jegyezve.

A betáblázás törültetik, ha a kifizetési nyugta a törléshez szükségelt kellékekkel bir, különben csak előjegyeztetik; ha a betáblázott főokmány törültetik, a reá keblezett jogok is érvénytelenné lesznek.

A birtoklapon csak a birtok-megszoritások, a birói itélet által megsemmisitett birtok-követelések és az érvénytelen előjegyzések törülhetők.

A bekeblezés kellékei:

1. A folyamodványban a birtok, a birtokos azonossága kétségkivül tüntettessék fel.

2. A jogügyletet ki kell mutatni.

3. A bekeblezési engedély az okmány- vagy a hozzá csatolt engedélyi okmányban jelentessék ki.

4. Polgári jog törléséhez elegendő a jogtulajdonos feltétlen nyilatkozata.

A kérvényben bent kell foglaltatni a jogügyletnek, saját kezével kell aláiratni, ha irni nem tud, keze vonása és az ezt bizonyitó két tanu aláirásával kell felszerelve lenni.

Ha az előjegyzésre a tulajdonos az előjegyeztetőt fel nem hatalmazta, az előjegyzés 14 nap alatt igazolandó.

Közokmányok bekeblezése.

1. A közhatóságok, közjegyzők hivatalos okmányaira, ha a magánokmányok kellékével birnak.

2. A biróságok, közhatóságok előtti végrehajtási képességgel biró egyességekre.

3. Végrehajtató birói okmányokra.

Régibb, a törvény előttiekre csak azon esetben, ha ezekbül a kötelezett neve, az ügylet kitünik és a régi törvények szerint jogérvényesen vannak kiállitva, ezen törvény keletkeztétül számitva 1 év alatt.

Elöjegyzés engedtetik:

1. Ha okmány-kellékkel, bizonyitó képességgel bir, és pedig ha oly tartalmánál fogva bekeblezési képességgel bir;

2. ha az adóssági kötvény esedékes;

3. esedékes számlakövetelések;

4. ha oly okmány, melynek biztositását a törvény megengedi;

5. oly közokmány, mely a magán-okmány elő-jegyzési kellékével bir;

6. kártéritést elrendelő birói itéletre;

7. bizonyos összeget megitélő birói itéletre;

8. kincstári követelésekre;

9. árva-követelésekre, a hatóság felszólitására.

Az elöjegyzés igazolása.

Igazoltatik a birtokos elösmerése által vagy per utján, per utján a kereset az illetékes hatóságnál beadandó, az előjegyzett iránt megkezdett per bizonyitása már igazolásul szolgál, az igazolási jog folytonosan tart, a halasztási kérvény azomban a telekkönyvnél beadandó, ebben a halasztás időtartamát kell kérni,

ha a birtokos az előjegyzést kéri, a telekkönyvi hatóság tárgyalási napot kér, melyen az előjegyeztetőnek be kell bizonyitani, hogy az igazolás nyitva hagyatott vagy a kereset beadatott.

Az elmozditott előjegyeztető uj előjegyzést kérhet.

A bekeblezési, előjegyzési folyamodásokhoz az alapokmányok mindig eredetiben becsatolandók.

1. A bekeblezési végzésekben a tárgy, az összeg, a személyek, a birtok, a kelet határozottan megjelelendő;

2. ha a bekeblezés terményekre történik, ezt a végzésben határozottan ki kell jelenteni;

3. ha az eladó a hátralékos árt maga, vagy harmadik részére biztositja, az összeg határozottan megjelölendő;

4. a végzésben ki kell fejezni, kiknek kell a végzést, az okmányt kézbesiteni.

Ha a jog csak bizonyos időre szól, vagy feltételekhez van kötve, ki kell fejezni a végzésben az időt vagy feltételt, ha elutasittatik, indokolni kell az elutasitást, ezen végzés a telekkönyvbe bejegyzendő.

A bekeblezett okmányra a bejegyzésrüli bizonyitványt rá kell irni.

A végzéseket a felekkel hivatalbul közleni kell, és pedig személyesen kézbesitendők, bekeblező végzés azomban, ha bekeblezett tételre történik, felültáblázás a birtokos laktársainak is kézbesithető. A telekkönyvi hatóság köteles a kézbesitést gyorsan kézbesiteni, a szabálytalan kézbesités azomban a bekeblezés érvényét nem rontja el, a végzések ellen a feltörvényszékhez 14 nap alatt beadható a telekkönyvi hatóság utján, az

elkésett felfolyamodást a jelen könyv visszautasitja, a feltörvényszék végzése nem felebbezhető, az elégedetlen fél azomban a végzés megsemmisitésére pert indithat a telekkönyvi hatóságnál, mi is feljegyeztetik, elévülés esetében a fél a törlést kérheti.

A telekkönyvi hiteles másolat mindenkinek kiadandó.

Concordatum, köttetett 1855. november 5-én.

1. A katholika vallás azon jogok és kiváltságokkal, melyek Isten kegyelme és az egyházi törvények szerint megilletik, az egész birodalomban fentartatik.

2. Vallási és egyházi ügyekben a papság a pápával közvetlen érintkezik.

3. A papok hiveikkel szabadon érintkeznek és a vallást szabadon tanitják.

4. Az érsekek és püspökök egyházaikat szabadon kormányozzák, a kánonok és a jelenleg a szentszék által megállapitott fegyelmi szabályok szerint.

a) Nevezik tanácsosaikat, helyetteseiket és segédeiket;

b) az egyházi rendbe az általuk alkalmasaknak találtakat beveszik, az alkalmatlanokat a papságba lépéstül kizárják;

c) kisebb egyházakat alapitanak és ezen egyházak javadalmazása érdekében ő felségével érintkeznek, a nagyobb egyházakat felosztathatják;

d) közimákat, bucsujárásokat és más szent dolgokat rendelnek az egyház érdekében.

5. A katholikusok vallásuk tanainak megfelelőleg fognak neveltetni, a püspökök vezetik az oktatást és

ügyelni fognak, hogy a vallással és tiszta erkölcsesel ellenkezők ne tanittassanak.

6. A vallást senki sem tanithatja a megyés püspök engedelme nélkül.

7. A katholikusok számára utalt gymnasiumok- és középiskolákban csak katholikusok tanithatnak.

8. A katholikus iskolák tanárai a püspöki felügyeletnek alá vannak rendelve, a császár iskolafelügyelőt a püspök által jeleltekbül nevez, ha a vallás roszszul tanittatik, a püspök vallástanitót nevez.

9. A püspökök a vallásokkal ellenkező és erkölcstelen könyveket eltilthatják, sőt a kormány is intézkedni fog, hogy az ily könyvek a birodalomban ne terjesztessenek.

10. Az egyházi és házassági ügyekben a trienti zsinat határozatai szerint az egyházi bíróság itél, a világi bíróságokra csak következményei tartoznak.

11. A püspökök a papi ruhát nem hordó, büntetést érdemlő papokat az egyházi törvények és saját belátásuk szerint megbüntetik, a zárdák, papnöveldék és más alkalmas helyekre elzáratják.

13. A patronátusi jogrul az egyházi biró itél, a szentszék azomban beleegyezik, hogy a védnökségi örökösödésrüli (patronatus) perek a világi biró által intéztessenek.

13. A papok kizárólag polgári ügyeiben a polgári bíróság itél.

14. Bünvádi esetekben papok felett is a polgári bíróság itél, a papokat más bünösöktül el kell különözni, kihágások- és kisebb vétségekérti büntetésöket a zárdában vagy egyházi fogságban töltik.

15. A templomok védhely minősége, amennyiben az igazságszolgálattal nem ellenkezik, fenntartatik.

16. A felséges császár nem fogja türni a kathokus istenitisztelet és szertartások megtámadását és megparancsolja, hogy hivatalnokai az érsekek, püspökök és papság iránt tisztelettel viseltessenek.

17. A püspöki papnöveldék fenntartatnak, a püspök által kormányoztatnak.

18. A szentszék uj egyházkerületeket alakit.

19. A császár a szentszéknek a kinevezendő püspököket jelöli.

20. Az érsek és püspökök hivataluk átvétele előtt ő felségének hüségi esküt tesznek.

21. A püspökök az egyházi törvények értelmében vagyonukrul szabadon rendelkeznek.

22. Pápa ő szentsége nevezi az első méltóságokat, minden metropolisok-, érsekségek- és püspökségekben, a többi méltóságokat és kanonokokat ő felsége nevezi, kivéve a patronátusokat és olyakat, hol a kinevezési jogokat a püspökök gyakorolják, kanonokoknak csak egyháziak nevezendők, a nemesi minősitvény eltörültetik, a pályázat utjáni kanonoki kinevezés hol divik fenntartandó.

23. A poenitentiális és theologikus kanonokságok behozatnak.

24. A lelkészek pályázat utján neveztetnek, a patronusok a püspöknek három egyént terjesztenek fel.

25. A császár a vallásalapbul származó patronátusa alatti kanonokságok- és lelkészségekre a püspök által kijelelendő három tagbul nevez.

26. A csekély fizetésü papok fizetése felemeltetik, a patronátusoknál ez a patronus kötelessége, ha azomban a patronus kötelességét nem teljesitené, tekintettel a körülményekre, az állam intézkedik.

27. Az egyházjavakat az egyháziak csak a szabályos bevezetés után kezelhetik. A főegyházaknál a római egyház szabályai követendők, az ellenkező szabályok eltörültetnek.

28. Azon szerzetes-rendek, melyek az ő szentsége mellett levő generálisaiktul függnek, ezentúl is a trienti zsinat rendeletei szerint fognak kormányoztatni. A rend generálisai a szerzettel szabadon érintkeznek, vizsgálatot tartanak és a tagokat befogadják. Az érsekek és püspökök megyéjökben szerzetes- és apáczarendeket alapithatnak, e tárgyban azomban a császári kormánynyal érintkezni fognak.

29. Az egyház birtokokat szerezhet, jelenlegi és szerzendő birtokai soha meg nem támadhatók.

30. Az egyházi vagyont tulajdonosai kezelik, az egyházi vagyon ő felsége és a szentszék beleegyezése nélkül el nem idegenithető és nem terhelhető.

31. Az alapitványi és tanulmányi javak, melyek eredetüknél fogva az egyház vagyonát képezik, az egyház nevében fognak kezeltetni. A püspökök a szentszékkel kötendő egyesség szerint a kezelésre fel fognak ügyelni. Ezen alapok jövedelmei, mig az alapok a szentszék és császári kormány közt kötendő egyesség alapján az egyházak javára fel nem osztatnak, az istenitisztelet-, a papnöveldék-, az egyházi épületekre és átaljában az egyház szükségletére fognak fordittatni.

A hiányokat ő felsége kegyelmesen pótolja. Az alapitványok az alapitók akarata szerint katholikus czélokra fordittassanak.

23. Az üresedésben levő papi javadalmak jövedelmei a vallásalapnak adassanak. A Magyarországban üresedésben levő és jövendő püspökségek és apátságok jövedelmeit is, melyek eddig Magyarországban a királyt illették, ő felsége hasonlag a vallásalapnak utalványozza. — A birodalom azon tartományaiban, hol vallási alap alig van, közös egyesség utján bizottság fog kineveztetni, mely az üresedésben levő javak jövedelmei rendeltetésérül intézkedni fog.

24. A papi tized visszaállitható nem lévén, a jogositottaknak kárpótlás adassék és biztosittassék.

25. A többi, a személyek- és ügyekre tartozó eljárások a vallás tanai és fegyelme szerint intézendők.

26. Az ezen egyességgel ellenkező mindennemü törvények, rendeletek, érvényteleneknek nyilatkoztatnak.

1857. márczius 7. Az elveszett kötelezvényekrül.

A betáblázott kötelezvényeket elvesztett hitelezőknek irásbeli, vagy a telekjegyzőkönyvben felvett és bizonyitott, hogy az elveszett adóssági okmány amortizációja elrendeltetett, vagy uj okmány kiállitása végett pert inditottak, vagy az adós az adósság létezését elösmeri, a telekkönyvi hatóság által telekkönyvi kivonat kiadandó, ezen kivonat és a bizonyitványok alapján a követelés bejelenthető és a bejelentés előjegyzési erővel bir.

Márczius 19. A kőszénrül.

A kőszénrül 5 évre adott azon kedvezmény, hogy a kőszén mint a föld függeléke a földesuré, csakis a földesuri birtokra értendő, az urbéri birtokon a kutatás megengedtetik, mig a földesur és jobbágy közti viszony nem szabályoztatik, a földesur jogaiban oltalmazandó.

20. Tandijakrul. Félévi tandij 4 forint, felmenthetők a jó tanulók ha szüleik fizetésképtelenek, a magántanulók nem.

1859. Deczember. A tagositásrul. Tagositási ügyekben a többség egyességet köthet.

Ha az egész községgel egyezkedni nem lehet, a földes uraság, a község előljársága, a tagositási bíróság kivánatára, az urbéri községben az egyezkedő bizottság megválasztására gyülést kell összehivni.

Ezen gyülés határoz az egyesség megkisérlése felett, ezen gyülést a járásbiró vagy helyettese hivja össze.

A járásbiró a napot és időt lehetőleg közli az urbéresekkel, oly napon tartandó, melyen az urbéresek lehetőleg hon tartózkodnak.

Ha a többség nem akar egyezkedni, errül a járásbiró a törvényszéket tudósitja.

Ezenkivül is az urbéresek az ajánlott egyességet kötelesek tárgyalni.

Ha a többség az egyességi ajánlatot elfogadja, a végrehajtás az előljáróságra bizható.

Ha szabályos egyességi ajánlat nem tétetik, a község az általa teendő ajánlat szerkesztésére bizottságot választ.

Az egyezkedésre 5 tagnál több nem választható, kik utasitásuk szerint vagy egyhangulag vagy többséggel határoznak, különleges ügyekben egyesekkel is szerződhetni.

1860. junius 5-én. Az ujonnan alkotott helytartóság juniusban lép életbe.

Márczius 25. A dohányrul.

A dohánytermelés csak oly helyen engedtetik meg, hol legalább 20 holdon termelnek, ily községben dohánytermelésért mindenki folyamodhat, azon termelők kik raktárépitésre képesek, csak később tartoznak a raktárépitést igazolni. Engedélyt a kerületi igazgatóság ad, a dohányengedélyért csekély dij fizettetett, az árt a kincstár 3 évre előre szabályozta, kik a dohányt a meghatározott időben be nem szállitották, az engedélyt jövőre elvesztették; külföldrei dohánytermelésért mindenki folyamodhatott.

IX. FEJEZET.

Az urbéri perekrül. — Közjegyzőkrül. — Tagositásrul. — A közuták és csatornáknáli kisajátitásokrul. — A concordatum. — Az elkobzott vagyon visszaadásárul. — Az októberi alkotmány. — Községi törvény. — A lovakrul. — A rabtartásrul. — Az ujabb rendeletek és alkotmány birálata.

1856. február 2. Az urbéri perekrül.

A három első rész hosszasan rendelkezik az urbéri birák, a tanácskozási rendrül. 154. §.

IV. Az urbéri perek tárgyalásárul.

Az urbéri törvényszék megalkotása után köteles a régi urakat és jobbágyokat értesiteni, hogy a tagositást óhajtó felek keresetöket az 1853. nyilt parancs értelmében 1857. junius végéig irásban adják be, ezután a tagositást és urbéri szabályozást csak közös megegyezéssel lehet meginditani.

Ezen rendelet minden urbéri törvényszéknél, járásbiróságnál kifüggesztendő és minden községnek tudtára adandó. A járásbiróságok a kihirdetésrüli jelentéseiket kötelesek 1856. ápril végéig beterjeszteni. A belügyministerium a felhivást a bécsi hivatalos hirlap- és a hazai ujságokban közzé fogja tenni. A hirdetés mulasztása a nyilt parancs rendeletét nem változtatja meg, ha azomban igazoltatik, hogy egyes községben 1856. junius végéig közzé nem tétetett, a perinditási idő a közzétételtül egy évre számittatik.

A régi urbéresek által inditandó perben a járásbiró bizonyitványa csatolandó arrul, hogy az urbéresek többsége óhajtja, hiány esetében az urbéresek ennek csatolására felhivandók.

Ha a földesur a felperes, a kereset a község birájának kézbesitendő.

A régi urbéresek által inditott perben, hol közbirtokosság van, a kereset 3 példányban benyujtandó. Az egyik a törvényszéknél marad, a második a legfőbb, vagy a keresetben első helyen nevezettnek kézbesittetik, a többiek olyképen értesitendők, hogyha magukat képviseltetni nem fogják, a többi kézbesitések a perrend szerint fognak eszközöltetni, a harmadik példány a felperesnél marad; közbirtokosságnál, ha nem egyetemlegesen inditják meg a keresetet, ez a perben nem állókkal egyenkint közöltetik.

Oly közbirtokosságoknál hol még arány nincs behozva, az egyesség megkisérlendő.

Tárgyalási nap 30 napra tüzendő.

Ha felek valamelyike a tárgyaláson meg nem jelenik, a törvényszék előleges intés után számára és költségére egy ügyvéd képviselőt nevez.

A tárgyalás az 1853. nyilt parancs szerint vezetendő.

Ha egyesség nem jön létre, az előmunkálatokra a járásbiró küldetik ki az 1836. 10. szerint.

A járásbiró végzése csak az urbéri törvényszékhez fellebbezhető.

A perelhetőség megállapittatván, a járásbiró a régi urakat mérnök kijelölésére hivja fel, a mérnököt bevezeti, a földeket szakértők által osztályoztatja. A külmunkálatok befejeztetvén, a törvényszék a helyszinére, a hitelesitésre birót küld, ki az 1836. törvény értelmében jár el, tervezetet készittet a mérnök által, akár létesül az egyesség, akár nem, az iratokat, a tárgyalási jegyzőkönyvet az

urbéri bíróságnak felterjeszti, a bíróság itélete a felsőbirósághoz fellebbezhető.

Ügyvédeit mindenik fél maga fizeti, a fuvar- és kézi napszámot az urbéres adja, a többit az ur fizeti; minden urbéri természetü ügyek az urbéri törvényszék elé tartoznak.

1856. október 13. Urbéri előleg.

Az erdélyi urbériségek 8 évi kamatjára 75 pc. előleg rendeltetik azon esetben, ha a bejelentés megtörtént, ha a birtok- vagy tulajdonjog igazolva van, ha zár alatt nincs, ha a jövedelmi joga az illetőnek nem kérdéses, az adott előlegek azomban levonandók, az előleg urbéri kötvényekben adatik, 50 forinton alul készpénzben azon esetben, ha a kárpótlási tőke 300 forintnál nem több.

1856. október 9. Tisza-szabályozás.

A Tisza-szabályozás az államhatóságok, a belügyministerium alá rendeltetik, a műszaki ügyekre Budán felügyelőség állittatik, mely a kereskedelmi ministerium alatt áll, szakaszokra osztatik, a szakaszokra külön felügyelőséget állitanak, mely az épitésekre felügyel, az állam fedezi az átvágások, a viz lefolyását, a hajókázás könnyebbitését eszközlő munkálatok költségeit.

A töltések és védgátak költségeit egyesek fedezik, az állam azomban ezekre minden hold után 1 forintot előlegez, minden uj épitések kereskedelmi minister által jóváhagyandók, a magán épitések társulatokra osztatnak fel, minden birtokos tagja a társulatnak, a választmányi tagok az érdekeltekbül az érdekeltek által választatnak, tart két évig, az épitéseket vezető egy választmányi tag mindég a legtöbb 3 adófizetőbül választatik, a legtöbb

adót fizető magát képviseltetheti, elnök a legtöbb adót fizető választmányi tag, a választmány szavazattöbbséggel határoz, az épitési tervek a megyei hatóság által a felügyelőség, a felügyelőségtül a k. minister elé terjesztetnek; a terhekhez a felek haszonarányban járulnak, a haszonarány a megyei hatóság által becsültetik meg; a gátak fentartása- és megőrzésérül a gátrendőrség szabályai szerint kell gondoskodni; a Tisza-szabályozás 6 szakaszra oszlik: a beregi, felső-szabolcsi, alsó-szabolcsi, hevesi, csongrádi és bácsira. Szabályozza az épitészeti személyzet fizetését.

1858. november 9. Az árva-vagyon együttes kezeléséről.

Az árvak tőkéje, ha külömben czélszerübben nem kezelhető, együttesen kezelendő.

Minden árva-pénz, ha külön nem kezeltetik, ezen közös árvatömegbe helyezendő.

20 forint összeg azonnal tőkésitendő.

Az árva-pénzek, ha lehet, jelzálogi biztositékra adassanak kölcsön.

A kamatok a tőkének kiadása előtti utolsó hónapig számitandók.

5 perczentet kamatoznak.

A feleslegbül árva-tartaléktőke alkotandó.

1856. február 7., 16. A közjegyzői intézményt Magyarországba behozza és 150 közjegyzőt nevez.

1858:21. A közutak, csatornák tere és szükségletei kisajátitásárul.

Az emlitettek tere csak azon esetben kisajátitható

a tulajdonos megegyezése nélkül, ha azt az állam érdeke parancsolja.

A kisajátitandó tér érdektelen szakértők által becsültetik meg. A becsessel meg nem elégedő felek a törvény rendes utjára utasittatnak. A becsár átvételkor kifizetendő, ha ki nem fizettetik, egy perczent fizetendő a becsártul. Ezen ügyleteknél az elévülésnek nincs helye; az anyag felhalmozására használt területek, a kő- és kavicsbányákért évi használati bér fizettetik, ezenfelül a tulajdonos csak annyiban kárpótolható, a mennyiben tulajdona értéke sülyedt. A folyam, patak kavicsa és homokjáért kárpótlás nem fizettetik.

A pesti versenyekre a császár 1,000 és 600 forintos dijakat alapitott.

18. Az urbéri kárpótlásnak az állam- és elkobzott birtokokrai alkalmazásárul.

Az urbéri kötvények.

A kincstári birtokoknál, a koronainál az uradalom, az alapitványiaknál az alapitvány nevére kiállitandók. Az elkobzottakat a patensekben megállapitott törvényszékek tárgyalják. A teher- és igény-bejelentésekben itél a pesti és nagyszebeni delegált bíróság; az urbéri kötelezvények a tömeg nevére kiállitandók.

Julius 17. Régi tagositásokrul.

Az urbéri törvényszék hajtatja végre a már véglegesen bevégzett, de még végre nem hajtott tagositásokat, eszközli az urbéresek közt a legelő egyéni kihasitását, sőt földjeik egyénileg egy tagbani kiméretését is.

Junius 13. Az elkobzott vagyon visszaadásáról.

A forradalmi tényekért elitélt vagy kereset alatt levő egyéneknek, kik vagy be vannak még zárva, vagy már szabadon az országban vannak, birtokaik, ingóságaik, urbéri kárpótlásuk ezennel visszaadatnak, a külföldön lakók azon kérvényeik elfogadása, melyben hazatérhetésök és elkobzott vagyonuk visszaadásáért folyamodnak, a követségek és consulatusok utasittattak.

3. A számadás alól azok, kik 1848—49-ben az államtul pénzelőlegeket kaptak, elengedtetik.

4. Kiterjed az amnestia a csődökre is.

Ő felsége az elkobzott jószágokbul az állam kincstárába eddig befolyt összegeket Magyarország javára kivánja fordittatni.

A megkegyelmezetteket az urbéri kötvények kamatjai csak a megkegyelmezés után illetik.

1859. november 11. A közbirtokosságok arányositása és tagositásánál eljárás.

A nemesi közbirtokosságokra az 1836-iki törvény érvényes.

A tagositás azon urbéri bíróság által intézendő, melynek területében fekszik.

Ezen pernél kulcsul a birtoklás szolgál, a nagyobb igények érvényesitése más bíróság elé tartozik.

Tagositást minden egyes birtokos kérhet.

A kereset irásban beadandó.

A tárgyalás 30 napra kitüzendő.

Ha egyezség nem sikerül, itélet utján eldöntendő.

Felhivás kibocsájtandó, melyben a törvényszék, a

közbirtokosság helye megneveztetnek, a tárgyalási nap kitüzetik, a birtokosok a megjelenésre felhivatnak.

A tárgyalás legalább 30 napra tüzetik ki, a felhivást a törvényszék ajtajára felragasztják és a hivatalos lapban kiteszik.

A tárgyalást a biró vagy a törvényszéktül kiküldött biztos vezeti.

A birtokkulcs meghatározásánál az 1836 : 12. szerint kell eljárai.

Tagositásnál a birtok felmérendő és osztályozandó, előbb azomban az arány kulcsát kell megállapitani.

A felmérési mérnököt a birtokosok többsége fogadja.

A biztos szemlét tarthat, egyességet kisért, mely ha sikerül, a bíróság elé terjesztetik hitelesités végett.

Az urbéri törvényszék végzései a főtörvényszékhez feljebbezhetők.

A végrehajtásrul a felek a bíróság által értesittetnek, a biztos naplót vezet; pénzkárpótlásokban a bíróság itél, a napló a bíróságnak az iratokkal együtt beterjesztetik, a felosztási kimutatás a telekkönyvhöz áttétetik.

Uj tagositás nem engedtetik, a felmérés azomban kiigazitható.

A más bíróságoknál lévő arányositási és tagositási perek az urbéri bíróságokhoz áttétetnek, az első bíróságoknál levők a második és harmadik által ezen elvek szerint megbirálandók.

A költségek a birtokosokat aránylag terhelik.

Ha az arányositandó határokban tagositandó urbériség is van, mindenekelőtt az egyességet kell megkisérleni, ha nem sikerül, az arányt mindenekelőtt azonnal

meg kell kisérleni. Ha egy birtokos által tagositás kéretik, ezt az arányositással együtt kell tárgyalni, ha egyik sem kéri, az a szabályok szerint végrehajtandó.

Telekkönyvezett közbirtokosságoknál a következő eljárás követendő:

A telekkönyvbe bejegyzett minden földbirtokos felhivandó.

A részletek számát meg kell tartani.

Az osztályt a telekkönyvnek be kell mutatni. Ezen eljárás teljesen bélyegmentes.

B i r o d a l m i a l k o t m á n y.

I. A törvények hozatala, módositása a császári és birodalmi gyülés által gyakoroltatik.

II. a birodalmi gyülés közreműködésével intéztetnek a következő közös birodalmi ügyek:

1. A hitel, vám, kereskedelem, pénzügyek.
2. Posta, telegraf, vasut, pénzjegybank.
3. Katona-ügyek.
4. Uj adók behozatala, a jelenlegi adók, illetékek, sóárak felemelése.
5. Uj kölcsönök, a régiek átváltoztatása.
6. Az évi költségvetés megvizsgálása, meghatározása, az államszámadások megvizsgálása.

III. Minden egyéb törvényhozási ügyek, melyek az elősoroltakban nem foglaltatnak, a magyar koronához tartozó országokban a régi alkotmány szerint, a többi országainkban az országos szabályok szerint alkotmányosan fognak elintéztetni.

Miután azomban a magyar korona-országok kivételével, bár a törvényhozás több tárgyai nem az összbiro-

dalmi tanács köréhez tartoznak, ezen birodalmi tanács által tárgyaltattak, azokat ezentúl is ezen országok hozzájárulásával a birodalmi tanács által fogjuk tárgyaltatni.

Közös tárgyalás tartható azon esetben is, ha ez a birodalmi tanács köréhez nem tartozó ügyekben az országgyülésektül kéretik.

IV. Ezen császári oklevél országaink levéltáraiban fog őriztetni és annak idejében hiteles szövege az országok nyelvére lefordittatván, a törvények közé fog iktattatni. Utódaink kötelesek ezen oklevelet trónralépésökkor aláirni és az egyes királyságokba és országokba elküldeni, hol az a törvények közé fog iktattatni.

Bécs, 1860. október 6.

Ferencz József.

Gr. Rechberg.

Községi törvény. 1859. április 29. (Kivonatban.)

A község kezeli a község közös ügyeit, végrehajtja a törvények által reá bizott teendőket.

Több község egyesülése saját kérelmökre megengedtetik, kis községek hivatalbul is egyesithetők, vagyonuk azomban nem egyesittetik.

Egyes birtokok, ha eddig valamely községhez nem tartoztak, ha a községi kötelezettségek teljesitésére elegendő biztositékot nyujtanak, önálló községgé alakulhatnak, sőt e czélra a járásban fekvő több birtokok is egyesithetők.

Az uri birtoknak a községi kötelékbüli elkülönzésében a politikai hatóság intézkedik.

A község tagjai a lakosok, birtokosok, birtokhaszonélvezők, iparvállalkozók.

A közköltségek fedezetéhez járulnak a ház- és föld-

tulajdonosok, iparosok, lakosok, vállalkozók egyenes adófizetők, kivétetnek az államhivatalnokok, szolgák, katonák ezek özvegyei, gyermekei, az állami nyugdijak, kegypénzek után, a papok és tanitók fizetésük után.

A törvényes gyermekek azon községhez tartoznak, melyben születésökkor apjuk lakott, a törvénytelenek anyjuk községéhez, a község kebelébe az illető községképviseleti határozat által vétetik fel.

A község ingó és ingatlan vagyonárul leltárt kell késziteni. A vagyont lelkiismeretesen és czélszerüen kell kezelni, a fölösleg gyümölcsözőleg biztosan elhelyezendő, az erdő erdészetileg kezelendő. A biztokokat és jogokat nyilvános közárverés utján kell bérbe adni.

Az egyes osztályok szükségletét fedező kiadások ezen osztályok által viselendők.

A községi költség fedeztetik a községbeni felvétel dijjai, kézimunka, az egyenes- és fogyasztási adó-pótlékbul és az állam által nem alkalmazott adónemekbül, a fogyasztási adó-pótlék csak azon esetben alkalmazható, ha a szükségletet a föld- és házadó-pótlék nem fedezi, a község az állam által meghatározott százalékon felül az államhatóságok engedélye nélkül ki nem vetheti.

Községi hatáskör.

1. A törvények kihirdetése.
2. A községi rendőrség, amennyiben ezeket nem az állam kezeli.
3. A katonakötelesek összeirásánáli közreműködés.
4. Katonabeszállásolás.
5. Adóbehajtás és befizetés.

6. A közvetett adóknáli közreműködés.

7. Az állam a községi előljáróságot midazon ügyeknél igénybe veszi, melyek a lakosokat vagy vagyonukat érdeklik, ha a község ily ügyek által magát túlterhelve érzi, köteles ugyan teljesiteni, de feloldoztatását kérheti.

Külön rendeletek határozzák meg a községek igazsági ügyekbeni eljárását, büntető körét, az iskolaügyekbeni hatályát.

A községek felett a hatóságok őrködnek, ha a község kötelezettségeit nem teljesiti, a hatóság a község költségére a szükséges szabályokat fogja alkalmazni.

A községet az előljáróság és képviselő tanács kormányozza.

Városi polgároknak azok tekintendők, kik jelenleg ezen jog birtokában vannak, polgárjogot a város ad; a polgárjog megszünik az állampolgárság megszüntével, ha a községbül véglegesen eltávozik, ha büntény, vétség, nyereményvágyi törvénytelen cselekmény, nyilvános erkölcstelenségben, bünös csődben marasztaltatik el, ha botrányos, erkölcstelen életet visz.

A polgár jogai:

A képviselő testületrei szavazatjog.

A képviselő testületbei választhatóság, magának és családjának a városi alapitványok, tápintézetek általi segélyezése, a külön polgári birtok élvezetébeni részvét.

A városi képviselet áll a polgármester, a hivatalnokok és a képviselő testületbül.

A képviselő testület legmagasabb száma 160.

A képviselő testületet választják:

1. A polgárok és tiszteletbeli polgárok.

2. A ház- és földbirtokosok, ha 1 év óta birtokban vannak.

2. Az önálló kereset-adó alá eső üzlettulajdonosok.

3. Az ingatlan és üzlet nélküli egyének, ha élelmöket biztositó vagyonnal birnak és állandóan a községben laknak.

4. Ha az előlirtak egyenes adójukat lefizetik.

5. Testületek, egyesületek, intézetek, ha az 1., 2., 4. minősitvénynyel birnak.

6. Cselédek, napszámosok, segédek, legények szavazattal nem birnak; és azok, kik bün vagy vétség, közerkölcsiség elleni áthágás, nyereményes üzlet miatt elmarasztaltattak, kik az előbbi esetekért kereset alatt vannak, a kereset tartama alatt, bukottak a csőd alatt, hamis csődért elitéltek, adóhátralékosok, azon közvagyon-kezelők, kik a kitüzött határnap után számadásaikat egy hónap alatt be nem adják, nők.

Választhatók az előszámlált minősitvénynyel biró választó lakosok, kik vagyonukat önállóan kezelik, 3 év óta adójukat lefizették és a mennyiben a törvény által kijelölt kötelezettségeiket teljesitették; nem választhatók a szolgálatban lévő vagy rangjokat megtartott katona-tisztek, a község hivatalnokai és szolgái; kik ellen községi tartozásért végrehajtás van elrendelve.

A választók három osztályba soroztatnak, a választók, ha az egész képviselői testület feloszol, választják az egészet, ha pedig nem, választanak az időnként kilépők helyett. A 167. szakasz rendelkezik azon okokrul, melynél fogva a választott a képviselőséget visszautasithatja; — ki ok nélkül visszautasitja, 200 frttal büntettetik.

A tanácsosság 6 évig tart, minden 3 évben fele kilép és helyére ujak választatnak, a kilépés sorsolás által eszközöltetik, a kilépők azomban ujra megválaszthatók.

A képviselői tagság három, a polgármesterség hat évig tart.

A képviselők és tanácsosok ingyen szolgálnak.

A hivatalnoki kar áll a polgármester, a helyettes, a tanácsosok, a hivatalnok-tanácsosok és a szolgaszemélyzetbül.

A tanács a tisztviselői kar ajánlatára választja a polgármester-helyettest és a hivatalnok-tanácsosokat, a pénztári és a mellékes hivatalok elnökeit. A polgármester és állandó hivatalnokok az államhivatalnoki szabályok szerint felfüggeszthetők és elmozdithatók.

A városi tanács köre:

1. A törvény értelmében járul a polgármester és hivatalnokok kinevezéséhez.

2. Megszabja a lakos városi illetőségét, polgári jogot ad, intézkedik a város patronátusáról, őrködik a szegényügy, alapitványok, a város vagyona, területe és határügyeirül, meghatározza a költségvetést, megállapitja a hivatalnoki kar számát és fizetését, megvizsgálja a számadásokat, pénztárakat, határoz az uj épületek, kölcsönök, épületek eladásárul; jogi képviselőt választ, bérleteket, egyességet ad, elengedéseket engedélyez. Minden hónap elején tanácskozik, jogérvényes határozatot csak akkor hozhat, ha a kétharmad jelen van. Elnöke a polgármester távollétében az elsőbb rangu hivatalnok.

Hosszasan rendelkezik a hivatalnoki kar körérül.

A községek viszonya a kormányhoz.

A hatósággal biró városi községek a helytartóság, a többiek a megyétül függnek. A fővárosok polgármesterei a választók javaslatára a császár, a többiek a helytartóság által neveztetnek; a helytartóság erősiti meg az első tanácsost, a polgármesterhelyettest és hivatalnok-tanácsosokat és a választott képviselőket. Megerősiti a költségvetést, a hivatalnokok fizetését, pótadót, eladást, bérletet, határ-kiigazitást, uj épitést, kölcsönt, szerzeményt, egyességet, köteles szerződések feloldását. Ha a tanács valamely ügyben a határozathozatalt megtagadja, a hatóság meghallgatva a hivatalnokokat, határoz. A hivatalnokokat, szolgákat felfüggesztheti, kihágásokért 50 frtig megbüntetheti, bünvádi kereset alá helyezheti, a város által elrendelt kereseteket maga elé terjesztetheti. Fontos okokbul a belügyminister a városi tanácsot feloszlathatja.

A többi községekrül.

Minden községet az előljáróság és községi bizottság képviseli és kezeli. Az előljáróság áll a biró- és a tanácsbul.

A tanács áll 1000 lakosig 10 tag és a volt földesurakbul, ha a község 1000-nél számosabb, minden 500 után 1 választatik, több azomban 36-nál nem lehet. — Póttagok is választatnak. — Választók a föld- és háztulajdonosok, iparosok; mennyi adó ad választójogot, később fog meghatároztatni, a választók jogaikat személyesen, az urak meghatalmazottjaik által gyakorolják. A választást a hatóság vezeti. A tanács kétharmada a leg-

több adófizetőkbül választandó. Birónak a választók hármat jelelnek, a hatóság ezekbül nevez, a választott tanácsot a hatóság erősiti meg. Lelkészek a választást csak saját hatóságuk engedelmével fogadhatják el. A tanácstagok és biró 3, a póttagok 6 évre választatnak. A biró a katona-beszállásolás, előfogat és közmunkától, a tanácstagok a közmunkától mentesek. A biró és tanács a hatóság által hanyagság- vagy hivatali hűtlenségért elmozdithatók.

A tanács megállapitja a költségvetést, a számadásokat megvizsgálja.

A község belügyeit a biró, a tanács ellenőrzése mellett vezeti. A biró a tanács határozatait 14 napra felfüggesztheti, ha azokat törvényteleneknek tartja és a hatóság elé terjeszti. A biró hatásköre később fog meghatároztatni, birtok- és bünügyekben a volt földesurak, a lelkészek ellen nem biráskodhatik.

A biró a jegyzővel egyetértőleg jár el, a jegyző a tanácsban részt vesz, beszélhet, de szavazattal nem bir. A jegyzőt a tanács ajánlatára a hatóság nevezi és esküt tesz le.

A biró és jegyző mindenik maga köréért felelős.

A község közvetlen a szolgabirótul függ. A szolgabiró a birót, tanácstagokat kötelességsértésért 20 frtra büntetheti. A főnök a tanácsot feloszlathatja.

1859. április 27. A l o v a k r u l.

A katonaság szükségletére az egész birodalomban a lovak összeiratnak, a kormány a lószükséglethezi járulás arányát minden koronaországra megállapitja. 50—100 frt büntetés alatt köteles mindenki lovát a lovazó bizott-

elé állitani, a bizottság a meghatározott árt kifizeti, ha a ló többet ér, szakértők által megbecsültetik és teljes értékét kifizetik.

April 20. A közjegyzői intézmény a sopronyi kerületben julius 1-én, a többiekben augusztus 1-én életbe lép.

— 12. A hus- és borfogyasztási adó a 2000 lakosnál kisebb községekre is kiterjesztetik, a 2000-nél nagyobbakban bérbe adatik, vagy egyesség utján a községnek adják ki, vagy a törvények szerint kezelik.

A kisebb községekkel a pénzügyi hatóság az egyességet megkisérli, mi ha nem sikerül, kivetik rá az adót. Az elégedetlenek 14 nap alatt a mennyiség ellen a politikai hatóságnál felszólamlást adhatnak be és ha felszólamlásukat méltányolják, a külömbözletet a jövő évi adóba beszámitják.

A bortermelő földesurak saját, cselédjeik és napszámosaik szükségletére felhasznált boraiktul csak féladót, vagyis minden akótul 87½ krt fizetnek.

15. A rabtartási költséget a rab kiszabadulván köteles félévenkint kifizetni.

Rendelkezik a kiegyezési kisérlet módozatárul.

A birodalmi utakrul szóló rendelet sem méltányos, sem igazságos nem volt, mert a birodalmiaknak nyilvánitott országutak katonai vonalak voltak, miután Magyarország a birodalom védelmére csinált adósságok kamatjaihoz, a hadsereg fentartása- és felszereléséhez is aránylagosan járult, a méltányosság és igazság azt parancsolta, hogy a katonai vonalakat kizárólag a birodalom épitse, e helyett az utaknál a főterhet Magyarország nyakára róták és a hidak, áteresztések, karzatokat, védfala-

kat épittette a birodalom, mi ezen vonalokon kevésbe került, mert csak a kis hidakat épitették kőbül, a faépitmény kevésbe került, mert hidakat esetleg a legolcsóbb felvidékeken kellett épiteni; az utak nem sziklás, vizeséses helyeken épittettek, a védfalakat, karzatokat mellőzni lehetett. A telekkönyvi törvényekbe nem lehetett politikát keverni, ezek tehát a legjobb rendeletek közé tartoznak, ezeknek is azomban több hiányai vannak; hibázott a rendelet a közzététel módozatában, ugyanis a záros felhivást a bécsi és magyar hivatalos lapban tették közzé, a bécsi és a magyar hivatalos lapot Magyarországban csak a zsidók, ügyvédek, hivatalnokok olvasták, ezeknek pedig kis kivétellel nem volt telekkönyvi birtokuk. — Helytelen az előjegyzésekrüli azon intézkedés, mely az előjegyzőnek nyitva tartást, halasztásokat ad; a telekkönyv a birtok tükre, nem szabad tehát azon önkényes foltot engedni, ha jogos a követelés, be kell bizonyitani, ha jogtalan, akkor a foltot le kell törülni; ez csakis a tulajdonos hitelét rontotta, mert idegen a viszonyokat nem ösmerve, az előjegyzést is valódi tehernek tekintette, a közönség nem ösmerte a törvényeket, nem szeretett perelni, csakis akkor kapkodott, midőn a földhitel megnyilt és a rosszakaratu ügyvéd vagy uzsorás előjegyzését látta. Megtörtént egy 1000 holdas birtoknál, hogy esetleg egy 1 holdas belrészlet birói zálog volt és jogilag egy idegen nagy birtoktesthez tartozott, a pesti ügyvéd a kisvárosi ügyvédet felhivta, hogy az X. 1 holdas 4. számu beltelkére jegyeztesse be, a kisvárosi ügyvéd megbizta a segédjét, a segéd 4. szám helyett előjegyeztette 1—68-ig, vagyis az egész birtokra, a sértett tulaj-

donos elment az ügyvédhez, felkérte tegye jóvá a sérelmet, az ügyvéd hibáját elösmerte, bocsánatot kért, szidta segédjét, megigérte, hogy legfeljebb három nap alatt kiigazittatja, nem irt azomban egy sort sem, a sértett tulajdonos idegen megyében lakott, a folt 6 esztendeig ott diszelgett a 68. számon. Igazságtalan a telekkönyvi rendelet azon pontja, mely a 14 nap alatt be nem adott felfolyamodást visszautasitja. — Az előjegyzés maga a hitelt rontja, a bekeblezés pedig a tehert kétségen kivül helyezi; a hitel a gazda megélhetésének már 54-ben egyik tényezője volt, a törvényhozásnak nem szabad pártosan intézkedni, meg kell tehát a támadottnak a védelem eszközét is adni; a 14 napi határidő nem volt és nem elegendő ma sem, mert a végzés a túlhalmozott telekkönyvnél napokig elhevert, a községek előljársága sem kézbesitette pontosan, elmaradt és elmaradhatott azért is, mert a birtokos sokszor távol volt; a törvényhozás a birtokostul nem követelheti, hogy az mindig otthon üljön, nálunk sokszor oly szorgos a munka, hogy fogatot semmi áron sem lehet szerezni, télviz idejében a telekkönyvi hivatal székhelyére az utazás egy egész napot is igénybe vett, sok esetben tehát 14 nap alatt a beadást phisikai lehetetlenség akadályozta. Tekintetbe veendő a törvényes eljárásnál az ügyvédi kar romlottsága és lomhasága, az ügyvéd anyagi kárpótlással nem tartozott, sokszor a zsidóval kiegyezett, sokszor nem volt honn midőn a birtokos megbizása megérkezett, nem adta be tehát a feljebbezést. A sértett fél ugyan törlési pert indithatott, ez azomban soká tartott, sok pénzbe került.

A concordatum a szentszéknek Magyarország száza-

dos jogait feladta, az alsóbb papságot a püspökök vaspálczája alá helyezte. A 4-ik §. első pontja szerint a plébánosokat a püspök nevezi, ez az alsó papságot a püspöktül szoros függésbe hozta, a katholikus pap püspöke üldözése ellen semmi támponttal nem birt, mert a katholikus világiak az egyházi ügyekbe általában nem folytak be, csak a patronátusokban lélegzettek szabadabban, de csakis főleg a középosztály patronátusaiban, mert a nagy urak a püspökökkel szemben, részint vakbuzgóság, részint gyakoribb egyéni érintkezésnél fogva, engedelmes állást foglaltak el, a távol Rómába pedig az alárendelt falusi lelkész panasza nem hatott el, ezen rendelkezés az alsó katholikus papságot erősen sértette, mert a 48-iki önállósági eszmék a magyar papságnál gyökeret vertek, az önkormányzat után az egész papság vágyott, a magyar papság a magyar egyház önállásáért buzgott, az absolut kormány által kinevezett püspökökkel egyénileg is ellenszenvezett. A 9-ik pont, mely a katholika vallással ellenkező könyvek eltiltását a püspököknek megengedi, a többi hitfelekezetek vallásszabadsága elleni oldaltámadás volt, mert a többi felekezetek vallási könyveikben saját hitelveik megvilágitása- és indokolásánál kénytelenek a más vallások tételeit is megvitatni, ezt a püspöki kar az ezen pont által adott hatalmánál fogva vallássértésnek magyarázhatta és könyveiket elkoboztathatta. Sérelmes volt az országra a tanulmányi javak és üresedésben lévő püspökségek jövedelmeirüli lemondás ; az alapitványi és tanulmányi javak különböző természetüek, ezek részint egyesek, részint a magyar királyok alapitványaibul állanak, a magányosok által határozottan katholikus czé-

lokra tett alapitványok kizárólag a katholikusokat illetik, az egyetem azomban már katholikus intézménynek nem tekinthető, mert az egyetemes magasabb tudományoknak nincs vallása, a phisikát, bölcsészetet, észjogot, mathesist, erkölcstant, történelmet, közjogot, magánjogot, orvostant, természettudományokat, egyetemes- és országtörténelmet, pénzügyeket vallási alapon előadni nem lehet, mert ezen tudományok nem a hitelveken alapulnak, — a tudománynak nincs vallása. A katholikus egyetem és főiskola elnevezés tehát csak azt jelzi, hogy ezen intézetekben a katholika vallást kell tanitani, katholikus papokat kell nevelni és a vallási nevelést katholikus papok által kell vezettetni, azon összegek tehát, a melyek a vallási tanitásra szükségeltetnek, a katholikusok különleges tulajdonai, e felett sem az ország, sem a kormány nem rendelkezhet, a mi azomban ezen felül van, az a tudományé és fölötte az ország mint a közértelmiség őre rendelkezik. A magyar királyok által a katholikus szerzeteknek adományozott és később a király által elkobzott, a tanulmányi alapnak adományozott birtokok hasonlag nem a felekezeteké, de az ország tulajdona, mert ezen adományok vagy a magyar állam kincstári és koronai javaibul, vagy a felségsértési czimen a magyar királyra szállt birtokokbul alakultak, eredetileg tehát az államé voltak. 1791-ben József császár önkényes eljárását az országgyülés és Lipót király hallgatag helyeselték, mert ha nem helyeslik, visszaadását elrendelték volna és az eltörült szerzeteket birtokaikba visszahelyezik, a vallási vagyon- és alapitványokrul szóló törvény nem a multrul, de az 1791-ben tényleg meglevő vagyonrul szól. A király a

22. szakaszban mindezekrül lemondott és a püspökök rendelkezésére katholikus czélokra adta át, az állam vagyonát megkisebbitette, Magyarország jogait megsértette az üresedésben levő papi javadalmak jövedelmeinek a katholikus vallásalaphozi utalványozása; kétségkivül a katholikus püspökség birtokai, a katholikus egyház birtokai voltak, de sem a clerus, sem a felekezet ezen birtokoknak nem volt feltétlen birtokosa, mert ezen birtokokat az összes papság az összes katholikusokkal egyetértve, sem egészben, sem részben el nem adhatta, át nem alakithatta, meg nem kisebbithette, tehát csak haszonélvezője volt, ezen haszonélvezet több feltételekhez volt kötve, e feltételek egyikét az üresedésben levő püspökségek jövedelmének a király általi haszonélvezése képezte, a király régi fogalmak szerint az államot képviselte, a magyar király, a magyar állam már a bécsi békekötéskor elvesztette katholikus jellemét, miután a fejedelem mint király nem volt katholikus király, Magyarország nem volt különleges katholikus állam, az üresedésben levő jövedelmekhez a protestánsok, görög katholikusok épen oly joggal birtak mint a katholikusok, a király tehát ezen jövedelmeket különleges katholikus czélokra nem adhatta, csakis a püspökségek rögtöni betöltésére kötelezhette magát.

Az urbéri perek tárgyalása-, a Tisza-szabályozási rendeletnek egyedüli hibája az elkésés volt.

A városokrul szóló községi törvény a bécsi kormány szükkeblüségének fényes kiáltványa, ezen rendelet szerint a község semmi, a képviselő tanács engedelmes, önállás nélküli gépezet, a legnagyobb város tanácsa csakis

160 polgárbul állt, a választás csakis szemfényvesztő játék volt, mert a polgármestert, tanácsot a kormány erősitette meg, a tanácsot a kormány meghatározott okok nélkül feloszlathatta, kényétül függött a hivatalnoki kar, mert hivataloktul felfüggeszthette, megbirságolhatta, a városi hivatalnokok és tanácsosok tehát nem voltak egyebek, mint városi liberiába öltöztetett Bach-huszárok, a községnek megvolt czége, de csak 160 ember képviselte, a hivatalnokokat e kis csoport választotta, ha azomban a választottak nem tetszettek, a kormány erősitette meg, a város néhány befolyásos, nyalakodó ügyvéd és polgár zsákmánya lett; a mezővárosok, nagy faluk a városokkal hasonlóan szerveztettek, ezekben azomban még gyengébb volt a képviseleti arány, mert a 20,000 lakossal biró község is csak 36 tagbul álló tanácsot választhatott, és pedig Magyarországban nagyon sok ilyen község volt, melyek 100,000-reket érő vagyonnal birtak, ezekben a kolomposok, fiskálisok és zsidók a kormány szárnyai alatt gyöngy életet vittek, a város vagyonát a kolomposok a zsidókkal közösen kezelvén, a deficzit megalakult, megkezdődött az adósságcsinálás korszaka. A faluk képviseletét jobban szervezték, mert a régi földesur és urak a tanács örökös tagjai voltak, a kupaktanácsot tehát vezethették és ellenőrizhették, helytelen volt azomban a jegyzői állás szervezése, a jegyző az uron kivül a tanács legértelmesebb tagja volt, ő vezetett mindent tényleg, de szavazattal nem birt, az általa vezetett cselekményekért felelősségre nem vonhatták, a jegyzőt a hatóság nevezte, ennélfogva a szolgabiró és főnök vak eszköze, szolgája és kémje lett.

A kormány uralmát betetéző októberi diploma a

valódi alkotmányosság alapfeltételeivel általában nem birt.

Ezen diploma a ministerek felelősségérül mélyen hallgat, a miniszterium a császár nevében kormányzott, a császár-király szent és sérthetlen volt, a ministereket a császár nem köteleztetett a többségbül választani, a minister a birodalmi gyülésnek tehát sem tényleg, sem erkölcsileg felelettel nem tartozott.

A birodalmi tanács főleg tanácskozó testület volt, a valódi törvényhozó testület jelleme-, garancziájával nem birt, mert az első rész ugyan a törvény hozatala-, a II. 6. a költségvetés megállapitásával megbizta ugyan, de mindezt ámitássá változtatta a II. 4., mert e szerint csak az uj adókat szavazhatta meg és emelhette a régieket, azomban sem le nem szállithatta, sem meg nem változtathatta, ekkor pedig már minden adónem be volt hozva, a legmagasabb fokon állt, pénzügyi hatalma tehát csakis az államadósságok átváltoztatásában összpontosult. Az V. évi költségvetés meghatározása kétségkivül jogköréhez tartozott, tehát azt is vissza is vette, de csak feltételesen, vagyis csak azt, melyrül rendelkezett: az uj adókat, a régi adókat azomban nem, miután ezekrül nem is határozhatott, ezek tehát az októberi alkotmány ne nyulj hozzámját képezvén, minden esetben megfizetendők voltak, a kormányt tehát ezen sallangok megtagadása legkevésbbé sem feszélyezte. A költségvetés lehető megtagadása kevés értékkel birt azért is, mert az októberi diploma ezen esetben a polgárokat az adófizetés kötelezettségétül nem mentette fel.

A birodalmi gyülés tartama, felfüggesztése, feloszla-

tási módját az októberi diploma nem határozta meg, a császár tehát elnapolhatta, feloszlathatta kénye szerint és összehivhatta a régit, vagy ujat akkor midőn tetszett, a birodalom ez ellen nem szólalhatott fel, az adót tartozott fizetni.

Ezen diploma még a követek sérthetlenségét sem biztositja, a kormány a szabad embereket törvényszék elé állithatta, az osztrák törvény pedig elég ruganyos, a birák engedelmesek voltak.

Nem biztositja sem a sajtó, sem a gyülekezeti, sem az egyéni szabadságot, ezek ugyan az országok törvényhozásai köréhez tartoztak és az országgyülések által lehettek volna szabályozandók, biztositásukra azomban józan észszel senki sem számithatott oly államban, melyben a kormányt feleletre vonni nem lehetett; az októberi patens az alkotmányosság egyik fő kellékérül a külügyi politikárul mélyen hallgat, ennélfogva a birodalmi gyülés még a kereskedelmi szerződésekhez sem szólhatott volna, mindezeket összegezve tehát, az októberi diploma csakis gazdagon felsallangozott csengős absolutismus volt, melyért az osztráknak nevezett birodalomnak egy nemzete sem lelkesedett.

X. FEJEZET.

A vallásügyi patens. — A patens hiányai. — A patens elleni mozgalom.

A protestáns ügyeket szabályozó patens a protestánsok önkormányzatát erősen megtámadta, sőt sok tekintetben a vallást is veszélyeztette.

A XI. szakasz a kormányt felhatalmazza az erkölcsileg vagy politikailag veszélyes jellemü iskolák bezáratására. Az iskolák bezárására semmi hatalom sincs feljogositva, mert az iskola nem politikai gyülde, de közművelődési, erkölcsi testület. A politikai jellem igen ruganyos, határozatlan fogalom, az absolutismus fogalma szerint a történelemben minden önvédelem lázadás, mert az absolut fogalmak szerint az ország területe a fejedelem tulajdona, az állam minden tagja a császárnak feltétlen tisztelet- és engedelmességgel tartozik, intézményei megbirálása lázadás. A tudomány, a történelem, a jog azomban korlátlan, az emberi jogokkal ellentétes hatalmat nem ösmerhet el, a történelemnek kötelessége a mult eseményeit, indokait pártatlanul előadni; a közjognak nemcsak a fenálló jogot, de előzményeit, a multat is tárgyalni kell, a mult azomban az absolutismus előtt semmi; ha tehát a tanár a valódi történelmet, a létező közjog multját adja elő, a hatalom forradalmárnak bélyegezheti és ez alapon a XI. pont szerint az iskolát is bezárathatta volna. A kormányt az iskolákban csakis a felügyelet joga, a tanárok és tanulók biróság elébe állitása illeti meg, mert az iskola nem hibázhat, csak az egyén; az

iskola nem a tanáré, de a felekezeté vagy az országé, ha tehát a tanár vagy a tanuló a köztörvény ellen vétkezik, azért a felekezetet, a többi tanulókat, az országot büntetni nem lehet. Az 1791 : 26. törvény 5. §. határozottan azt mondja, hogy a protestánsok tanárokat, gondnokokat választhatnak és azokat elbocsájthatják, a tanitandó tudományokat, a tanitás módját meghatározhatják, tehát iskoláiknak teljes önálló urai voltak, ennélfogva a magyar király a protestáns iskolákat soha, semmi körülmények közt be nem záratha tta; a vallási könyvek megvizsgálására maguk közül választhattak könyvvizsgálókat és csakis a vallási könyveket kötelezteltek ő felségéhez felterjeszteni. — Ezen rendelet tehát azt sejteté, hogy a kormány, mely a protestáns iskolákkal ellenszenvezett, mert a közjogot és történelmet csak ezen iskolákban adták elő hamisitatlanul, merényletet szándékozik az iskolák ellen elkövetni és politikai ürügy alatt lassanként be fogja záratni.

A XII. a népiskolákat ugyan ideiglenesen a protestánsok kezében meghagyja, későbbi szabályozásukat azomban a vallási törvényhozásnak fentartja, a vallási törvényhozást ez időben kizárólag a császár kezelte cultusministere által, e szerint tehát a kormány kénye szerinti népiskolai tankönyveket rendelhetett volna meg, sőt az oktatás nyelvébe is beavatkozhatott volna, méltán felingerelte ez tehát a kálvinistákat és lutheránusokat, mert a népet nem akarták szolgává nevelni, a lutheránusoknál ezen nyilatkozat nemcsak a szellemet, de a magyarságot is veszélyeztette, mert a luthe-

ránusoknál a magyar lakosság csekély, a többség pedig túlnyomólag szláv, a magyar nyelvet főleg az urak tartották fenn, kik majdnem minden községben egyházi és iskolai felügyelők voltak, ha az ugynevezett vallási törvényhozás a népjog ürügye alatt az urakat az iskolák vezetésétül megfosztja, az eddigi nagy siker, miután a lutheránusok közt aránylag legtöbb pánszláv pap volt, meghiusult volna; a lutheránus uri értelmiség és a papság egy része Magyarországhoz kegyelettel ragaszkodott.

A XIII. már a hitelveket fenyegette, mert ez a vallási könyvek feletti rendelkezést is fentartotta, ezt 59-ben általában semmi sem indokolhatta, mert a hitelvek viszálya, a vallások közti gyülölség teljesen megszünt és pedig annyira, hogy én 29 év alatt egyetlen protestáns szónoklatot sem hallottam, melyben a katholika vallás hitelvei, szertartásai csak távolrul is érintettek volna, pedig két megyében laktam; a hitelvi szőrszálhasogatások, nyers támadások teljesen kimentek a divatbul, a protestáns szónoklatok teljesen erkölcsi elvekre szoritkoztak, pedig falun egész protestáns községekben a hitharczot a lelkészek koczkáztatás nélkül folytathatták volna, mert más vallásu a templomba nem járt, a protestánsoknál az árulkodás ismeretlen bün volt. A protestánsoknak tehát azt kelle hinni, hogy a kormány a 13. §. nyomán vallástéritést akar inditani, ezen aggodalmakat teljesen indokolta a concordatum, a kormánynak Rómávali alázatos viszonya. A kormány a concordatumban a magyar király nevezetes jogairul lemondott, az alsó katholikus pap-

ságot a római pápa és főpapság önkénye alá rendelte, a római kuriával a bécsi kormány őszintén szövetkezett, mert a pápa elődei hagyományos olaszországi németellenes politikájával szakitott, Austria császárját Olaszország fejének elismerte, a római kuria az eretnekséget türte, de a tévelygő juhok visszatérésérül soha sem mondott le, Németországban a katholicismus Austria mellett buzgott, a protestánsok tehát méltán tarthattak attul, hogy a kormány, mely Magyarországban mindent kiméletlenül lerombolt, legkonokabb ellenségei, a protestánsok ellen vallástéritő hadjáratot fog inditani.

A XIV., mely a gymnasiumok, reál- és középiskolák fölé a kormánytul felelős felügyelőket rendel, a protestánsok kezeibül ezen iskolákat nyiltan ki akarta venni, ezen felügyelő keritő és kóm lett volna, eszköz a függetlenek bemártása és elmozditása, az ingadozók megszerzésére, trójai ló az önkormányzat várában, ellenkezett ez a törvény-, a százados szokással. A protestantismust a reformatió kezdetekor a vallási rajongás alapitotta meg, később azomban iskolái és főleg önkormányzata tartotta fenn, az önkormányzat megsemmisitése az iskolákba közönyt, szolgaszellemet hozott volna be, ellenkezett ez az 1791:26. törvénynyel, a protestánsok büszkék voltak jogaikra, századok óta megőrizték a szolgaiság mételyétül, látták a veszélyt, e tekintetben is tehát következetesek, multjokhoz hivek maradtak.

XXVI. a superintendentiákat önkényesen alkotó szakasz a protestánsok kegyeletét támadta meg; mióta

Magyarországban a protestantismus meggyökerezett, a reformátusoknak mindég ugyanazon nevü és terjedelmü superintendentiáik voltak, ugyszintén a lutheránusoknak is, zokon vették tehát a névváltoztatást, az egyházi kerületek szabályozását és pedig annyival inkább, mert a név- és terület-változtatást semmi sem indokolta, sokkal szebben is hangzott a tiszamelletti kerület, mint a sárospataki kerület neve, de nem fogadhatták el azért sem, mert az uj rendezés összpontositást jelzett, mit a protestánsok soha sem kedveltek.

XLI. a superintendenst felhatalmazza a gyülés erőveli feloszlatására, ha a gyülés rendetlenkedik vagy törvénytelen határozatot hoz. Ily hatalommal Magyarországban még egy protestáns egyháznagy sem birt, mert a gyülés felette állott elnökeinek, az elnökség nem hivatal, de vezető hatóság volt, a hierarchia elleni óvatosságbul, az önkény elleni biztositékul két egyenrangu elnök, a kerületi főgondnok és a kerületi superintendens volt, hogyha az egyik megtántorodik, az ingadozó helyét a másik elfoglalhassa, habár a két elnök papiroson egyenjogu volt, a főhatalmat mégis a függetlenebb, pártatlanabb főgondnok gyakorolta. A Thun által teremtett elnökséget a protestánsok a hierarchia első lépésének tekintették, mitül minden igaz protestáns borzadt. Az elnök a gyülésnek csak vezetője, de nem parancsnoka, a gyülésnek ennélfogva felette nem áll, joga tehát zavarok esetében a gyülésnek a kedélyek lecsillapultáig csak felfüggesztése, de nem feloszlatására terjed, ez is csak szabatos, világos feltételek alatt engedhető meg; ezen szakasz azom-

ban nem szabott feltételeket, de a feloszlatást kizárólag az elnök kényére bizta, nem körvonalazta a törvényesség határait sem, e szerint tehát ha a kormány érdeke a feloszlatást kivánta, az elnök felbérel két jellemtelen egyént és megvan a rendetlenségi ürügy, sofismákkal törvénytelennek bélyegzi a legártatlanabb határozatot, az elnök tehát ezen szakasznál fogva bármikor feloszlathatta volna a kerületi ülést, vagyis miután a kerületi gyülés a legfőbb közeg, az önkormányzatot bármikor kijátszhatta volna.

Az LIII., mely a superintendencziáknak segélyt ajánl a superintendensek, esperesek fizetésére, a szegény egyházak, papok, iskolák segélyezésére, az önkormányzat, a protestáns vallás elárulása béréül volt kigondolva. Ezen ajánlat ellenkezett a protestantismus szellemével, függést idézett volna elő, mert ki a hatalomtul fizetést huz absolut kormány alatt, midőn a közvélemény nem sujthat, az anyagi előny elvesztésétüli félelembül a hatalom szolgájává válik, ezen ajánlat pedig nagyon kecsegtető volt, mert a fizetések általában csekélyek voltak, a protestáns papok és tanitók folytonos nélkülözésekkel küzdöttek, de maga a papság a protestantismus szellemétül lelkesülve, a független nyomort az aranyos szolgaságnak elébe tette, csakis egypár sóvárgott az arany bornyu után, de csak titokban, mert ha nyilatkoznak, a szegény többség a becsületesek körébül számüzte volna.

Ezen szakasz első pontja, mely a leányegyházak különválását az anyaegyház beleegyezésétül tette függővé, hasonlag ellenkezett az eddigi szokásokkal,

mert eddig is megkérdezték ugyan az anyaegyház véleményét, ha azomban az egyházmegye a leányegyház véleményét indokoltnak találta, a különválást az anyaegyház ellenkező véleménye daczára is megengedték, ezen pont ugyan lényegesen az autonomiát nem támadta meg, de a régi szokást törülve el, kedvetlenül fogadtatott.

A 14. pont az 1000 lakoson felüli községekben a tanitó választását az egyházközségektül elvette és a képviselő testületre ruházta, a képviselő testület száma 100-on kezdődött, a legnagyobb községben 200-ra emelkedett. A nagyobb községekben tehát a közvetlen választás jogát, mely a protestáns egyházak sarkalatos jogát képezte, megsemmisitette, ez tehát első sorban vakmerő jogsértés volt, veszedelmes ujitás, mert néhány embernek a kezébe adta a hatalmat, kik ezen joggal káros befolyást gyakorolhattak volna, általában a kis számu testületeknél az érdekszövetség sokkal könnyebben megfészkelheti magát mint ha a tömeg kezeli az ellenőrséget, mert a nagy tömeget csak vesztegetéssel lehet megnyerni, mi nagy áldozatokat igényel, ellenben a kisebb testületekre már az atyafiság, komaság, lakmározás nagy befolyást gyakorolnak, a képviselő testület által választott tanitó főleg a képviselők gyermekeire ügyel, a nép által választott ellenben a szegényebbekre is figyel, a képviselő testület általi választás tehát a nevelés elhanyagolására vezetett volna.

Ellenkezett a jog- és szokásokkal a lelkész élethosszárai választása, eddig a lelkészek elmozdittathattak és az egyházközség minden évben választhatott, gyakor-

latban ez ugyan csak kivételesen alkalmaztatott, ezen szokás kétségkivül nem volt czélszerü, mert a lelkész állását bizonytalanná tette, a czélszerüség azt ajánlotta, hogy a választás legalább 6 évre és oly módon szabályoztassék, hogy a lelkész csak azon esetre legyen erkölcsi okok nélkül elmozditható, ha ezt a választók háromnegyed része kivánja, habár tehát az eddigi eljárás sok tekintetben igazságtalan és czélszerütlen volt is, miután ez a protestánsok sarkalatos jogát képezte, a császár ezen jogot rendeletileg meg nem változtathatta, az élethossziglani választás czélszerütlen, mert ez a lelkészt a községtül majdnem teljesen függetlenné teszi, ezt pedig megengedni nem lehet, mert a falusi lelkész állása szerény, de fontos állás, mert a néppel szoros közvetlen öszeköttésben lévén, a nép erkölcsére leginkább befoly, a népnevelés főleg a lelkésztül függ, mert Magyarország lakossága szegény lévén, a falusi tanitókat illően nem fizetheti, a tanitók ennélfogva az értelmiség alsóbb fokán állanak, a tanitók hiányait tehát sok tekintetben a lelkésznek kell pótolni. Kell ezen függés azért is, mert a lelkész a poliglott Magyarországban a magyar nemzetiség tényezője is, a tapasztalat mutatta, hogy a magyarság a világiaktul teljesen független, idegen ajku községekben általában nem haladt, pedig az általában gazdag katholikus clerus e tekintetben a szegény protestáns papnál sokkal többet tehetett volna, kétségkivül szigoru fegyelmi rendszabályokkal a papok erkölcstelenségét mérsékelni lehet, de csakis mérsékelni, mert a fegyelmi eljárásnál minden vádat kétségkivüli bizonyitékokkal kell iga-

zolni, az erkölcstelenségek pedig nagyobbrészt olyanok, melyeket ugyan mindenki tud, de 100 eset közül 10 alig bebizonyitható.

Czélszerütlen a nyilt parancs azon rendelkezése, mely a gyermekeknek az egyház lelkészi betöltéseig csakis 18 éves korukig jogositja fel a jövedelemhuzásra, a protestáns pap általában szegény, a fiugyermek 18 éves korában még pályáját nem végezte be, tehát keresetképtelen, a méltányosság tehát azt ajánlja, hogy az egyház egy évig káplán által kezeltessék és ha özvegy nincs, ezen évi jövedelmet a 24 éven aluli leány- és férfigyermekek huzzák.

Jogtalan és semmivel sem indokolható azon rendelkezés, mely a 3000 lakost meghaladó egyházakban a lelkészválasztást már az egyházi képviselő testületre bizza, mert falu és városi különleges jogalap nem létezik, a városrul nagyobb értelmiség feltételezhető, a rendetlenség nincs a nagy számhoz kötve, igazolta ezt Borsodmegye példája, hol 8000 nemes választotta tisztviselőit és mégis a nagy szám daczára a választásoknál verekedés nem fordult elő, különösen nem feltételezhető ez lelkészválasztásnál, mert itt nem elvi, de személyi pártok állanak szemben, Péter szónoklata, egyénisége kedvesebb, de azért Pál megválasztása által sem látja a választó érdekeit, szabadságát, lelki üdvösségét veszélyeztetve, a jelölt szegény, nem hatalmas, választóit tehát sem borral, sem pénzzel, sem előnyös igéretekkel meg nem vesztegetheti, az ily választások, tehát bármennyi a választó, simán és békésen folynak le.

A protestánsok önkormányzatát teljesen feldulta a VIII. által megalapitott császári királyi egyháztanács, mely a legfőbb egyházi törvényhatóságot gyakorolta volna, mely 5 tagbul állt és melynek tagjait a protestánsok mellőzésével a császár nevezte, fizette és a protestánsok egyetemén felül állt, melynek feladatát képezte a protestánsoknak a császár iránti hűségére, a kormány és közegei iránti engedelmességére ügyelni, mely csak a politikailag nem kifogásolható lelkészek választását erősithette meg, vagyis, ha tetszett, a politika ürügye alatt kizárhatott mindenkit, kit akart, mert még alkotmányos kormány alatt, szabadsajtó mellett is kifogásolni lehet a leghiggadtabb egyénnek is politikai viseletét, miután nincs olyan ország és kor, melyben a kormány és közegei feladókat, hamis tanukat, titkos feladókat szerezni nem tudnának. A patens tehát főleg a kormánytul függő protestáns hierarchiát akart alkotni és ennek segélyével a protestánsokat a cesarismus germán aklába akarta hajtani, és ha a protestánsok ezt elfogadják, a magyarság a lutheránusoknál 25 év alatt kivész. Különösen 19 pont volt az, mi a protestánsok jogait és érzelmeit sértette, és pedig: az egyházkerületek uj felosztása, a megyei és kerületi gondnokok eltörlése, a hatalomnak a superintendensek és esperesekrei átruházása, a községi gondnok jogainak eltörlése, a titkos szavazás alkalmazása, az általános közvetlen választási jog eltörlése, a presbiterium határozatainak az esperes általi megerősitése, az esperesek és superintendensek gyülésfelfüggesztési joga, az egyetemes kerületi főértekezlet, a cs. k. egy-

háztanács alkotása, hatásköre, a császár általi nevezése és fizetése, a lelkészeknek élethossziglani választása, a császári egyháztanács általi megerősitése, a politikailag kifogásolható lelkészek és tanárok választásának érvénytelensége, az egyházközség választási jogának felfüggesztése és másokrai átruházása, az iskolának kizárólag a lelkész alá rendelése, a császár és hatóságok iránti hűség vallási hitelvvé emelése, a főegyháztanács joga a superintendens- és esperesválasztásoknál, az espereseknek, superintendenseknek a cs. kormány által adandó fizetési pótlék.

XI. FEJEZET.

A krimi hadjárat következményei. — Oroszország boszuja. — A dunai fejedelemségek kényeztetése. — A neufchateli bohózat. — Anglia Austriának Olaszországban alkotmányos politikát ajánl. — Austria belbajai. — Az emigráczió. — Napoleon hóditási álmai. — Orsini bombamerénylete. — Cavour és Napoleon. — A dunafejedelemségek szervezése. — Napoleon és Victor Emánuel közti véd- és daczszövetség. — A magyar emigráczió szakadása. — Franczia és köztársasági irány. — Az oláhok és az emigráczió. — Teleky az oláhokkal szövetkezik. — A párisi és londoni emigráczió. — A magyarok egyesülése. — Napoleon császár a magyar emigráczióval kaczérkodik. — A barátság indokai. — A franczia császár feltételei. — Karagyorgyevics bukása. — Cousának oláh fejedelemmé választatása. — Az aldunai események következményei. — Kossuth feltételei. — Napoleon congressusi javaslata. — Austria és Victor Emánuel a congressust visszavetik. — Kossuth kivánalmai. — Kossuth személyes értekezlete Napoleon császárral. — Napoleon Magyarország pártolását az angol kormány megbuktatásához köti. — Kossuth vállalkozik.

Az 1856. márcziusban Párisban kötött béke a politikai helyzetet nem tisztázta, Törökország területi épségét ugyan a nagyhatalmak biztositották, az oroszoknak hóditási terveivel fel kellett hagyni, de a rend az aldunai tartományokban nem állott helyre, Austria a dunai tartományokban erkölcsi befolyását elvesztette, az orosz mit fegyverrel elvesztett, ármány és fondorlatok által akarta elnyerni az aldunai tartományokban és az európai politika terén. Az orosz czár, kormány és az orosz hatalmi körök a törökországi kudarczot Austriának tulajdonitották, mert ha Austria a nyugoti hatalmakhoz nem csatlakozik, a 140,000 angol és franczia sereg nem merte volna Oroszországot Krimben, saját területén megtámadni, a harcz tehát lefolyik az aldunai tartományokban, és pedig az oroszokra nézve kedvezőbben, mert ha Austria határozott semleges állást foglal el, összes haderejét a szövetségesek ellen küldhette volna, mig igy seregének tekintélyes részét, Austria támadásától félve, Austria ellenébe állitotta fel és csak a kisebb részt küldte megtámadott birodalma védelmére, vagyis küzdött 150,000 emberrel, mig külömben harczolt volna 400,000-el. Oroszország Austria ezen eljárását fekete hálátlanságnak tekintette, mindent elkövetett Austria ellen, közeledett Franczia országhoz, Olaszországban a szabadság eszméjét karolta fel az absolutismus ellen, oláh, szerb, montenegrói hűbéresei

által titokban izgatott a horvátok a magyar szerbek és oláhok közt, Berlint igyekezett megnyerni és biztatta Austria ellen.

Napoleon császár a sikert magának tulajdonitotta, Francziaország régi hatalmi szerepét fel akarta eleveniteni, a krimi háboru a három nagyhatalom egyetértését megtörvén, szövetségest látott Oroszországban, már a krimi háboru után megkérdezte az ügyes, a fáradhatlan gr. Cavour sardiniai minisztertül: mit tehet Olaszországért; ez leplezett ugyan, de nagyon érthető felhivás volt Austria ellen. Cavour erre természesen azt felelte: egységes Olaszország a savoyai ház alatt; Napoleon ezen választ kedves mosolylyal fogadta, a kis ország ministerét nagyszerü vágyaiért nem dorgálta meg, a párisi béke tehát, melynek feladata lett volna az állandó békét megalapitani, az osztrák-franczia háboru magvát vetette el. A Törökországért kardot rántott hatalmak között csakis Austria pártolta valódilag Törökország érdekeit, Anglia ugylátszik sajnálta kincseit és a keresztyének függetlenitése által vélte az orosz hóditást feltartóztatni; az aldunai viszonyokat, ha a franczia császárt Austria elleni roszakarat nem vezeti, a békekötéskor véglegesen lehetett volna rendezni, elhalasztották azomban azért, hogy egy ujabb congressuson alkalom nyiljék Austria diplomaticai megtámadására, hogy a fejedelemségek függőben tartassanak és a franczia befolyás az Aldunánál megerősödjék, Austria nemcsak befolyását elveszitse, de az aldunaiak meggyülöljék.

Törökország fennállását csak ugy lehetett volna biztositani, ha Oroszországot a Dunafejedelemségek-

beni minden befolyástul kizárják, a fejedelemségek közti egyesülés lehetetlenségét a hatalmak kimondják, mindenik fejedelemségbe örökös herczegeket helyeznek be, a török őrség Belgrádbul kivonul, Montenegrót Austriához csatolják, a kültámadás ellen szövetségi seregeket alakitanak a szerbek, moldvák, oláhokbul, ezen szövetséghez Törökország meghatározott mennyiségü sereggel járul, a sereg vezényletét Austriára ruházzák, a közös védnökségrül minden hatalom lemond, a védnökséget kizárólag Austriának adják át, a hercsegségeket a szultánnak változatlan adó fizetésére kötelezik, Austria a herczegségekkel vámszövetségbe lép, a herczegségek különállását megalapitja, az egyesülési vágyat, melyre az oroszok által eddig ösztönöztettek, megszüntette volna, az örökös herczegek saját családi érdekökben, országukban nemzeti pártot alakitanak, mely hogy a hatalmat hazájában élvezhesse, ellensulyozta, feloszlatta volna az egyesülésre törekvőket, ha az évi külömben is mérséklett adón kivül a török birodalommal minden más viszony megszünik, lassankint a gyülölség elmosódik és a tartományokat meggyőzte volna, hogy a mérsékelt önállás, a törökkeli védelmi szövetség a kancsuka-uralomnál biztosabb. Austria protectorátusa az Alduna védelmét biztositja, terjeszkedési aggodalmakra azomban nem gerjeszthetett, mert Austriát ellenőrizte ellensége Oroszország, Austria egy darab földért keleti politikai befolyását nem koczkáztathatta, az aldunai tartományokat Austriától még mindig a vallási rajongás választotta el, ha a gyámságot Austriára bizzák, a török zsarnokság, üldö-

zés elleni vádaskodások megszünnek, mert Austria a helyzetet ösmerte. Hazánk és Olaszország szerencséjére a hatalmas franczia császár, a nagyra törekvő Poroszország, a dühös orosz, a béke, az európai államterületek fenntartása után nem rajongott, Törökországgal nem gondoltak, az oláhok és moldvák, szerbek, a hatalmak kedvencz gyermekei lettek, mindenik saját czéljaira akarta felhasználni, ennélfogva mindenik kényeztette; a keresztes-politika modern kiadásban megujult, az ellenségekbül barátok lettek, a párisi békekötésnél Törökország érdekei mellett csakis Austria harczolt, de mindenben leszavazták, a fejedelemségek ügyei megvizsgálására bizottságot alakitottak és ezen ürügy alatt a fejedelemségek rendezését elodázták.

1856. Neufchatelben, mely hajdan Poroszországhoz tartozott, de 48-ban Schweizhoz csatlakozott, az aristocraták forradalmat csináltak, a várat meglepetés által bevették, a porosz király uralmát kikiáltották, Schweiz azomban a bohózatot komolyan vette, seregeket küldött, a lázadó Pourtalest és társait elfogatta és el akarta itéltetni. Poroszország a kis Neufchatel után nem igen vágyott, azt azomban nem nézhette el, hogy hiveit a kis köztársaság elitéltesse, a jegyzékek folytak, Poroszország fenyegetődzött, az önérzetes schweizi köztársaság méltóságával megegyezhetőnek nem tartotta a megalázást, Schweiz tehát fegyverkezett, Napoleon császár a Poroszországhozi közeledésre ezen alkalmat kedvezőnek találva, közbenjárását felajánlotta, mindkét fél örömest elfogadta, a schweiziak a császár közbenjárására 1857-ben a lázadókat szabadon bocsá-

tották, a kis felhő eső nélkül eloszlott. Victor Emánuel és Cavour a békét az olasz ügy előmozditására felhasználták, izgattak Francziaország-, Angliában, az oroszok-, poroszoknál Austria ellen. Angliában a közvélemény osztrákellenes, a kormány osztrákbarát volt, az angol kormány azomban az olasz helyzetet jól ismerve, Austria olaszországi uralmát kényuralom mellett lehetlennek tartotta, osztrák érdekből tehát az osztrák kormányt olasz engedményekre ösztönözte, azomban felszólamlásait Bécsben kellemetlenül fogadták. Poroszországban még a beteg, békés király uralkodott. Oroszország az olasz izgatásokat nemcsak kedvezően fogadta, de ingerelte is, sőt ügynökei a magyar emigrácziő egyes tagjaival is érintkeztek, az aldunaiakat és általuk magyar hitsorsosait és szláv rokonait tüzelte. Francziaországban a kormány megelégedett a hatalom élvezetével, a császárban azomban a becsvágy feltámadt, az orosz háboru és szent szövetség kötelékét szétszakitotta. A nemzetiség eszméje Napoleon császárra is hatott, a latin faj vezetésérül álmodozott. Austriát a Napoleon-dinastia leginkább gyülölte; — Francziaországban nem akarta és nem merte az alkotmányt helyreállitani, a franczia azomban nemcsak a szabadságért, de a dicsőségért is rajongott, a szabadság hiányát dicsőséggel is akarta kárpótolni, Austria ellenében Oroszország segélyére is számitott. Az osztrák birodalomban ez időben a hiveket lámpával kellett keresni, elégedetlen volt minden faj és nemzetiség, Olaszországban még fizetett szolgái is ellenségei voltak. Hitele megtörpült, a deficzit örökössé vált, rend-

kivüli kiadásait már csak kényszer-kölcsönnel fedezhette, a magyar emigráczió tagjai barátjok Napoleon herczeg által izgattak, a diadalt könnyünek festették. Poroszország a német felsőségért Austriával versenyezett, általában nem tartott, hogy Poroszország Austriáért kardot ránt. Égett hatalmát megmutatni. Austria volt a leggyengébb, Austria megtámadását tehát elhatározta.

1858. Az események fejlődését siettették a januáriusi események. Január 14-én Párisban Orsini olasz forradalmár Napoleon és a császárné ellen bomba-merényletet kisérlett. A merénylet ugyan nem sikerült, a császárt ezen merénylet megijesztette, meggyőzte a forradalmárok hatalma- és szoros egyetértésérül, a forradalmárok közt legtevékenyebbek voltak, legtöbb pénzerőrül rendelkeztek az olasz forradalmárok, a császár roppant rendőrsége daczára sem birta a forradalmárokat megsemmisiteni, elhatározta tehát megosztásukat. Orsini halála küszöbén a császárt Olaszország felszabaditására hivta fel, ezen fellengző levél a hirlapokban is megjelent, megjelenése már a helyzetet jelezte, mert ez időben a császár a franczia sajtót kötőféken vezette, ha nem akarta volna az olasz egységet vagy legalább Olaszország egy részét pártolni, ezen irat közzétételét nem engedte volna meg. Márcziusban már Cavourt magához hivta, Napoleon herczeg a párisi magyar emigráczió tagjaival mind sürübben érintkezett.

Cavour juliusban Napoleon császárnál Plombierben tisztelkedett, a császár és forradalmár minister közt a

politikai hadjárat, a szövetség terve elkészült bár, a szövetség csak deczemberben köttetett meg. Az aldunai bizottság elkészülvén, a nagyhatalmak értekezlete megnyilt, Moldva és Oláhország egyesitésüket kérték, a török kormány ellenezte, a portának sikerült Moldvában unioellenes többséget alakitani, a moldvai unionisták a moldvai választások megsemmisitéséért folyamodtak, Anglia meg e kérdésben Austria és Törökországgal tartott, Napoleon császár Londonba utazott és megigérte, hogy a két fejedelemség rögtöni egyesitését nem fogja követelni, az angolok engedtek, az állitólagos erőszakos választásokat megsemmisitették, Törökország alul a talaj kisiklott. Az értekezleten Cavour Olaszország szomoru állapotát tüntette fel, az európai nagyhatalmak közbenjárását követelte, Austria hevesen visszautasitott minden beavatkozást, Anglia Austriát pártolta ugyan, de élesen birálta Austria politikáját és engedményekre szólitotta fel. A nagyhatalmak a dunai fejedelemségekrül következőleg határoztak 1858. augusztus 19-én:

Államszerződés,

mely Moldva- és Oláhországrul Austria, Francziaország, Anglia, Törökország, Oroszország, Poroszország, Sardinia közt köttetett.

1. Az ezentúl egyesült Moldva és Oláh fejedelemségnek nevezendő Moldva és Oláh fejedelemségek a szultán souverenitása alatt maradnak.

2. A fejedelemségek, melyek az I. Bajazed, II. Mahomet, I. Szelim által kiadott és az 1834. hatiseriff által is megerősitett egyezmények, a párisi, 1856. már-

czius 30-án kötött béke szerint is önkormányzattal birnak, ezentúl is az egyezkedő hatalmak együttes kezessége alatt jelenlegi szabadalmaik és kiváltságaik birtokában maradnak, ennek következtében a hatalmasságok által a magas portával kikötött határok közt ügyeiket a porta beavatkozása nélkül szabadon igazgatják.

3. Mindenik fejedelemségben a közhatalom egy hospodár- és az országgyülésre lesz bizva, a fejedelemségek az ezen egyesség által előre meghatározott közös ügyekben egy közös központi bizottság által fognak intézkedni.

4. A végrehajtó hatalmat a hospodár gyakorolja.

A törvényhozó hatalom közösen gyakoroltatik a hospodár, az országgyülés és közös bizottság által.

5. A mindenik fejedelemséget különlegesen érdeklő törvények a hospodár által terjesztetnek elő és az országgyülés által szavaztatnak meg.

6. A közös érdekü törvények a központi bizottság által szerkesztetnek és a hospodár által terjesztetnek elő és az országgyülések által szavaztatnak meg.

7. A hospodár nevében gyakorolt igazságszolgáltatás az általa nevezett birák által gyakoroltatik, senki törvényes birái hatósága alul el nem vonathatik.

Egy törvény határozandja meg a birák minősitvényét és előmeneteli rendjét az elmozdithatlanság alapján.

8. A portának évenkint Oláhország 2.500,000, Moldva 1.500,000 piaszter adót fizetend. A hospodárt a régi szabályok szerint a porta erősiti meg.

A souverain hatalom támadás esetében a fejedelemségekkel együtt állapitja meg a fejedelemségek védelmét, a porta jogosult a kezeskedő hatalmakkal együtt, főleg a megzavart belrend helyreállitására.

A porta által kötött nemzetközi szerződések, mint azelőtt, a mennyiben szabadalmaikat nem sértik, a fejedelemségekre is kiterjednek.

9. A fejedelemségek szabadalmaik megsértése esetében először a souverain hatalomhoz folyamodnak és ha felszólamlásuk jogosan el nem intéztetik, folyamodhatnak a védhatalmakhoz. A hospodárok magukat a souverain hatalomnál a porta által elfogadott, saját országukbeli, idegen hatalomtul nem függő ügynökeik által fogják képviseltetni.

10. A hospodár az országgyülés által élethosszára választatik.

11. Az országot hospodári üresedés esetében a ministertanács kormányozza.

Hivatalköre tisztán közigazgatási, csakis az ügykezelésre terjed, a hivatalnokokat csak biróilag elitélt bünökért bocsájthatja el, ezen esetben is csak ideiglenesen helyettesithet.

12. Ha a hospodárság az országgyülés együttléte alatt üresedik meg, 8 nap alatt hospodárt választ. Ha nincs együtt, 10 nap alatt hivassék össze, ha fel van oszolva, a választások 15 nap alatt megtartatnak, 10 nap alatt összejön, összejövetele után 8 nap alatt hospodárt választ.

A választásra a követek $^3/_4$-ed részének jelenléte kivántatik, ha 8 nap alatt nem választ, 9-ed nap dél-

ben, akármennyi van jelen, a jelenlevők választanak.

A megerősités a szokott módon kérendő és legfeljebb 1 hónap alatt megadják.

13. Hospodárnak választható mindenki, ki Oláhország- vagy Moldvában született apa fia, 3000 arany földjövedelme van, 10 évig közhivatalokat viselt, vagy az országgyülés tagja volt.

14. A hospodár általa nevezett ministereivel kormányoz. A törvényeket szentesiti és kihirdeti, a szentesitést megtagadhatja. Az igazságszolgáltatásba nem avatkozhat, de kegyelmet adhat és a büntettek büntetését megváltoztathatja.

Elkésziti és az országgyülés elé terjeszti a törvényeket és az országos költségvetést. Nevezi a közigazgatási hivatalnokokat és végrehajtja a törvényeket. A hospodár fizetése egyszer mindenkorra megállapittatik.

15. A hospodár rendeletei ministerei által ellenjegyzendők. A ministerek felelelősek, vád alá helyeztetnek a hospodár vagy országgyülés által, birájuk a semmitőszék, az országgyülés által csak a ház két harmada által rendeltethetik el a vád alá helyezés.

16. A követek 7 évre választatnak.

17. Az országgyülés a hospodár által minden év deczember első hetében összehivandó. Ülései 3 hónapig tartanak, a hospodár rendkivülileg is összehivhatja, feloszlathatja; feloszlatás esetében köteles az országgyülést 3 hónap alatt összehivni.

18. Az érsek és püspökök az országgyülés tagjai.

Elnöke az érsek. Az alelnökök és titkárok az országgyülés által választatnak.

19. Az elnök határozza meg a közönségnek az országházbani jelenléte módozatát, az ülésekrül napló vezettetik, mely az ujságokban közölve lesz.

20. A gyülés a hospodár által előterjesztett javaslatokat megvitatja és megjavithatja.

21. A költségvetés csak a ház általi elfogadás után érvényes, ha idejében el nem fogadtatik, a végrehajtó hatalom a mult évi költségvetés szerint intézkedik.

23. A külömböző alapok jövedelmei a költségvetésbe beszámittatnak.

24. A számadások legfeljebb 2 év alatt az országgyülésnek beterjesztessenek.

25. Adó az országgyülés elfogadása nélkül ki nem vethető.

26. Minden törvényt a hivatalos lapban kinyomatnak.

27. A központi bizottság Foksánban ülésez, a bizottságba 8 tagot Moldva, 8-at Oláhország küld, és pedig az országos megbizottak felét a hospodárok nevezik főbb hivatalnokaik vagy az országgyülés tagjaibul, felét az országgyülések választják.

28. A bizottságok követ tagjai országgyüléseiken a hospodárválasztásbani részvétjogot fentartják.

29. A központi bizottság folytonos, ha ügyei azomban megengedik, üléseit 4 hónapra felfüggesztheti. A tagság tart az országgyülések tartamáig. A tagok működése csak uj tagok beléptével szünik meg. Ha a

két országgyülés ideje egyidejüleg jár le, a bizottság is egyidejüleg alakul. A kilépő tagok működése az ujak belépéseig tart. Ha a két országgyülés külön időben oszlik fel, a tagok külön időben választandók. A kilépő tagok ujolag választhatók és nevezhetők.

30. A bizottság tagjai fizetést huznak.

31. A bizottság elnökét választja.

Intézkedik belszervezésérül, költségeit a két ország fedezi.

32. A fejedelemségek szervezése felett ellenőrködik, a hospodároknak a visszaéléseket jelezheti.

33. A hospodár a szükséges közös törvényeket a bizottság elé terjesztheti, a bizottság közös törvényeket szerkeszt és ezek a hospodárok által az országgyülés elé terjesztetnek.

34. Közérdekü törvényeknek tekintetnek:

a törvényhozás egysége,
a vámügyek,
a posta, telegraf,
az érczpénz,

és más közös érdekü dolgokrul intézkednek.

35. A bizottság a meglévő törvényeket összeszedi és azokat a jelenlegi szervezettel öszhangzásba hozza, felülvizsgálja a polgári, büntető, kereskedelmi törvényeket, perrendet és azokat oly módon szervezi, hogy ezentúl a két fejedelemségben az országgyülések átvizsgálása után egyenlő törvények legyenek.

36. Ha a törvényhozások javitásokat tesznek, ezek a bizottságnak elküldetnek, a bizottság ezeket oly módon szerkeszti, hogy azokat az országgyülések vagy

egyszerüen visszavessék, vagy elfogadják. A bizottság a két országgyülés által egyértelmüleg hozott javitásokat köteles elfogadni.

37. A fejedelemségeket különlegesen érdeklő törvényjavaslatokat a hospodár bizottság elé terjeszti, mely megvizsgálja, valjon ezen törvények a közös szervezettel nem ellenkeznek-e.

38, 39, 40. Foksánban egy közös főtörvényszék és közös semmitőszék alakittatik, tagjai elmozdithatlanok, minden per ez elé feljebbeztetik, ezen törvényszékek fegyelmi és birálati joggal birnak a fejedelemségi törvényszékek felett. Itélnek a vád alá helyezett ministerek felett.

42. A két fejedelemség különálló hadserege egyenlő szervezetet nyer, hogy szükség esetében egységes hadsereget képezhessen, a hospodárok által felváltva a seregek megvizsgálására főfelügyelők neveztetnek.

A seregek meghatározott száma a souverain udvar beleegyezése nélkül csak egyharmaddal emelhető.

43. A fejedelemségek hadseregei az egyik hospodár felszólitására, a határok védelme vagy a belső biztonság érdekében egyesülnek, az egyesülés azomban csak akkor lehető, ha mindkét hospodár beleegyezik, errül a porta is értesittetik, tábori gyakorlatokra a felügyelők ajánlatára a seregek egyesithetők.

44. A sereg vezérét felváltva az egyik hospodár nevezi, a nevező leteheti, ez esetben a másik hospodár nevez.

45. A seregek zászlóikat megtartják, ezentúl azomban minden zászlón egy meghatározandó kék szalag lesz.

46. A moldvák és oláhok egyéni és vallási jogaikat az egyenlőség alapján rendezik.

47. A közös bizottság működéseig a jelenlévő törvényhozás a fejelemségben fenmarad.

48. Az országgyülések összehivását az adó meghatározására elrendeli.

49. Ideiglenesen a kormányzat egy ideiglenes küldöttségnek átadatik, ezen bizottság a választók összeirását 5 hét alatt elkészíti, a választás az összeirások alapján 3 hétre összehivatik, 10 nap mulva mindkét fejedelemségben az országgyülések hospodárt választanak.

A fejedelemségek Moldva-Oláhország czimet kaptak, törvényeik egyenlők, a hadsereg egyenlő szervezettel birt, egy közös bizottság szerkesztette a törvényeket, ezen közös bizottság itélt a bevádolt ministerek felett, az akadályt csakis a két hospodár személye képezte, — ki vak nem volt beláthatta, hogy az egyesülés csakis rövid idő kérdése és pedig annyival inkább, mert az ki nem köttetett, hogy a két fejedelemség ugyanegy fejedelmet nem választhat, a kettős fejedelemség tehát csakis bohózat volt, Napoleon azt csakis azért igérte meg, mert a fejedelemségeket mindaddig, mig Austria ellen el nem készült, függőben akarta tartani, hála fejében a fejedelemségeket Austria ellen fel akarta használni, a plombieri értekezlet után már az osztrák-franczia háboru csakis idő kérdése volt, deczemberben a véd- és daczszövetség Napoleon császár és Victor Emánuel közt megköttetett, a franczia császár győzelem esetében Victor Emánuelnek az osztrák

olasz tartományokat, Modenát, Parmát, Victor Emánuel a franczia császárnak Nizzát és Savoyát, leányát Clotilde herczegnőt eljegyezte Napoleon herczegnek. A porosz trónra, beteges testvére lemondván, az erélyes, bátor, eszélyes Vilmos lépett, hatalmas egyéniség, ki tudta mit akar, kinek szavában feltétlenül lehetett bizni, nagy terveit még ekkor nem tárta ki, a porosz követ konferenczziai viselete azomban osztrák ellenszenvekre mutatott, az orosz czár a háborura nem ajánlkozott, de Constantin herczeg Turinban kinyilatkoztatta, hogy a czár az osztrák határon nagy semleges hadsereget fog felállitani, ez alkalommal a magyarokra is figyelmeztette Austria ellenségeit, azt mondva: ha háborut akarnak, a magyarokkal kell érintkezni, magyar királyságot kell felállitani; ez tisztán azt jelezte, hogy Oroszország Austria felosztását is elfogadja.

Mihelyt a politikai láthatár tisztult, a magyar emigráczió is megkezdé működését, a magyar emigráczió ketté szakadt, a nagyobb, tekintélyesebb rész Párisban székelt gróf Teleky László vezérlete alatt, ehez tartozott Klapka tábornok, gr. Andrássy Gyula, Almásy Pál, nemeskéri Kis Miklós ezredes. Andrássy és Kis jó viszonyban álltak Napoleon herczeggel, ki szerette magát az államcsiny után is a republicánusra játszani, Kis Miklós franczia grófnét vett nőül, ezáltal a francziákkal bensőbb viszonyba lépett, a lovagias, eszes gróf Teleky jellemét Napoleon császár is becsülte, Kossuth Lajos Amerikából Londonba ment, Pulszky, Simonyi, Perczel Mór, gr. Teleky Sándor

Angliába telepedtek, Kossuth meetingeket, felolvasásokat tartott, ezekben ösmertette Magyarország ügyeit, Kossuth baráti viszonyba lépett Mazzini, Ledru Rollin, Blanc Lajos és az európai főbb forradalmárokkal, Kossuth Magyarország felszabadulását az európai forradalom győzelmétül várta, gr. Teleky és társai a francziák császárjában reménykedtek. A londoni, franczia, olasz, orosz forradalmárok a köztársaság-, a demokrácziáért küzdöttek, a francziák császárja és főleg kormánya gyülölte a londoni forradalmárokat és barátjaikat, Kossuth nem jöhetett Francziaországba, mert Mazzini és Ledru barátja volt, a franczia kormány kiutasitotta volna, Teleky nem mehetett Londonba, mert a franczia kormány a londoni emigráczióra argusszemekkel ügyelt, a párisi emigráczió képzelt befolyásának Teleky Kossuthtali érintkezése árthatott volna; Párisban ez időben az oláhok, moldvaiak gyakran megfordultak, a nemzetiségi eszme politikai divattá vált, a magyaroknak a viszonyokat nem ismerő idegenek a nemzetiségek iránti igazságtalanságot többször szemrehányták, Austria a törököt hiven pártolta, a moldvák, oláhok függetlenek akartak lenni, Austriát mint függetlenségök legerősebb akadályát gyülölték, a magyar emigrácziót tehát fel akarták Austria ellen használni, viszont az emigráczió által az oláhokat, szerbeket meg akarták a forradalomnak nyerni, gróf Teleky és társai az oláhok közeledése által elcsábitva, készek voltak engedményeket adni, az oláhok, bár egy nagyhatalom két hét alatt a nagyravágyó gyermekeket elfujhatta volna, nem csak kis országuk függetlenségérül, de na-

gyitásárul is álmadoztak, elsősorban Magyarország egy részét tüzték ki zsákmányul, a magyar emigrációtul sokat és olyakat kértek, mik Magyarország nyugalmát, önállását veszélyeztették, területi épségét megtámadták; a párisi emigráczió a veszélyes egyezkedési alapot elfogadta, csekély hitelével a telhetetlen aldunaiakat támogatta, késznek nyilatkozott a nemzetiségi ügyben a legszélső határig elnyargalni. Kossuth Magyarországot első sorban magyarnak akarta, hiven ragaszkodott a mult szent hagyományaihoz, a magyarság eszméjének feladását árulásnak tartotta, tudta azt, hogy az értelmiség, az erő a magyar nemzetiségben van összpontosulva, ha a magyar kezébül a hatalmat kiveszik, az ország a szenvedélyek zürléje lesz, magától feloszlik és elenyészik, mig tehát gr. Teleky a bojárokat és csatlósaikat keblére ölelte, Kossuth tartózkodó állást foglalt el. A londoni és párisi emigráczió társadalmilag is különböző állást foglalt el, a párisi emigráczió tagjai vagyonát ugyan a császári kormány elkobozta, de gróf Telekyt gazdag testvérei illendőleg segélyezték, gróf Andrássy Gyulát gazdag anyja állásához méltólag segélyezte, Gorove hasonló helyzetben volt, Almásy Pál javai egyrészét egy jó barátja olcsón bérelte, a haszon tetemes feleslegét hűségesen megküldte, Kis Miklós gazdagon házasodott, mindnyájan tehát kényelmesen éltek, az előkelő társaságokban megjelenhettek, anyagi helyzetöket tekintve tehát a magyar emigráczió arisztokrácziáját képezték, a párisi társadalom ez időben a forradalmárokat szocziálistáknak tartotta, ennélfogva gyülölte, ez némileg a párisi

emigráczióra is hatott, londoni társaik iránt meghütötte, mert a londoni emigráczió a világforradalmárokkal barátkozott, a londoni emigráczió tökéletesen szegény volt, kizárólag munkája után élt, helyhez volt kötve, utazási feleslegrül általában nem rendelkezett, az emigráczió helyzete a plombieri értekezletig általában kétségbeejtő volt; Magyarország önállását 49-ben egy állam sem ösmerte el, 48-ig a külföld Magyarországrul sötét, nevetséges fogalmakkal birt, csak a huszárt és a tokaji bort ösmerte, 49-ben Magyarország lételérül meggyőződtek, de a reakczionárius irodalom a magyarokat gőgös lehetetlen töredékként kicsinylőleg tüntette fel, nem hitték, hogy Magyarország az osztrák monarchia felét teszi, nem hitték, hogy Európa sulyegyenében Magyarország Austria helyét pótolhassa, mig tehát az aldunai kis tartományokat Európa minden hatalma kényeztette, Magyarország a cabinetpolitikában nem számitott, az absolutismus Európa minden országában győzött, a forradalmi elem, mely Magyarországgal rokonszenvezett, csakis Olaszországban pezsgett, a siker- és hatalomtul azomban még nagyon messzire állt, sikert csak a vérmesek reménylettek, Magyarországot még siker esetében sem segélyezhették. Angliában Kossuth a tömeget, a radikálisokat meghóditotta, becsülték, sajnálták Magyarországot, a kormány, az alsóházi nagy többség, az arisztokráczia azomban Austriához ragaszkodott, Magyarország eszméjét nem pártolta, a magyar emigráczió tehát ha együttesen működik sem várhatott volna sikert, ennélfogva magán-hajlamait és czéljait követve elszakadva maradt, gr. Teleky és

Kossuth Lajos 10 évig nem látták egymást, csakis másodrendü tagjai tettek barátságos látogatást Kossuthnál, 58-ban azomban ütött a cselekvés órája, a távol állók ismét egyesültek.

Napoleon nagybátyjának sem lángesze-, sem világuralmi vágyaival nem birt, de ravasz diplomata, a tüntetések embere volt, a történelmet tanulmányozva ismerte a Habsburg-Lotringen ház szivósságát, ezen család sokszor vereségeket szenvedett, de soha el nem csüggedt, nyakasan harczolt és a szerencse fordultával vereségeit mindig helyre pótolta, Olaszországban kedvező hadászati helyzettel birt, mert a 4 erős várba vonulva, az ellenséget vesztett csaták után is hónapokig fentarthatta, e várak birtoka nélkül Olaszország létele hajszálon függött. Napoleon hosszas háborut nem akart, a franczia népet gyors és fényes eredményekkel kivánta meglepni, minden hatalomnál kopogtatott, de az oroszok- és poroszoknál szövetségi ajánlatait fél kosárral utasitották el, Anglia határozottan Austria mellett nyilatkozott, a forradalmárok is csiklandozták, Mazzini még mindég az olasz köztársaság mellett buzgott, a hatalmaktul visszautasitva, Austria erejét belmozgalmak által óhajtotta megoszlatni, a forradalmárokat az európai forradalmárok egy részének magához csatolásával kivánta megnyerni, Austriának Achillessarkát Magyarország képezte, Kossuth Mazzinival jó viszonyban élt, a párisi emigráczió szolgálatát felajánlotta, az aldunai tartományokbul Magyarországot kevés áldozattal az emigráczió segélyével lángba lehetett boritani, Austria tehát ez esetben kénytelen lett

volna 200,000 katonát Magyarországban hagyni és a magyar katonaságot Olaszországban hagyni, ezek pedig a magyar emigráczió csábitására vagy tömegesen átlépnek, vagy kedvetlenül harczoltak volna, a császár tehát a magyar emigrácziót számitásba vette és az alkudozással Napoleon herczeget bizta meg.

A párisi emigráczió a magyar forradalom eszméjét lelkesedve fogadta, az emigráczió hite szerint Magyarország kész volt az általános forradalomra, a forradalom sikerére azomban a hatalom elleni gyülölet, az értelmiség támogatása, de népszerü vezető is kell, kit a nép ösmer és imád, a népszerüséget a forradalom folyamában meg lehet szerezni, kezdetben azomban már legalább egy egyénnek népszerünek kell lenni, kiben a tömeg bizik, külömben a kiáltványt elolvassa, a szónokot meghallgatja és otthon marad, mert a tömeg nem annyira az eszmék-, mint az emberekért rajong. Az értelmiség tisztelte és becsülte gr. Telekyt, ösmerte és bizott Klapkában, a nép azomban csak egyet ösmert és bálványozott; Kossuth Lajost, tudta ezt Napoleon császár is, ennélfogva főleg Kossuthot akarta megnyerni, de ha Napoleon nem kivánta volna is, a párisi emigráczió, ösmerve a hangulatot, önmagától is felszólitja Kossuthot, mert az emigrácziót nem a vezéri viszketeg, nem a csillogási vágy és önérdek, de Magyarország önállásának eszmeje vezérelte. Klapka tehát Londonba utazott. A császár hármat kivánt:

1. Kossuth és az emigráczió vesse magát alá a császárnak.

2. Kossuth és az emigráczió Mazzinival és a forradalmárokkal szakitson.

3. A szakitást egy nyilatkozatban jelentse ki.

Mindhárom kényes pont volt, mert ha az emigráczió magát a császárnak feltétlenül aláveti, ha Magyarországban sikert viv is ki, a császár parancsára kényszerült volna a zászlót bevonni, kénytelen lett volna ott és akkor, a hol és a mikor a császár kivánta, a császár által ajánlt kormányformát, intézményeket, területet elfogadni. Az emigráczió nem mint hatalom, de mint eszköz tekintetvén, a forradalmárok béke esetében semminemü biztositékkal nem birtak volna. Kossuth Lajos felösmerte, hogy a császár Magyarországot és az emigrácziót nyomorult eszköznek tekinti és Magyarország érdekeivel nem gondol, errül felvilágositotta és meggyőzte Klapka tábornokot, segélyét következő feltételekhez kötötte:

1. Biztositsa az emigrácziót a császár, hogy a franczia seregek háboru kezdetén Magyarországba vagy az aldunai tartományok- vagy Olaszországbul be fognak törni.

2. Biztositson pénzt és katonát.

3. A betörő hadsereg fővezényletével Kossuth bizatik meg. Biztositék nélkül semminemü nyilatkozatot sem ad.

Klapka is elfogadta ezen nézeteket és Kossuthot a császárrali személyes értekezletre hivta fel. Sajátságos volt a politikai helyzet még akkor Párisban, a császár az olaszokkal már Plombierben megkötötte az alkut, de ministerei még mindig a békéhez komolyan ragaszkodtak.

Szerbiában a viszonyok Austria hátrányára alakultak, Szerbia herczege Karagyorgyevics Austriának nagy szolgálatokat tett Magyarország ellen, pénzzel, katonával, izgatókkal segitette, az utolsó időkben is Austriához csatlakozott; a szerbek Karát megunták és deczember 22-én az elüzött öreg Milost helyezték vissza. Milos azonnal a kelet felkelő napja, Napoleon császárhoz csatlakozott. 1859. január 17-én a moldvaiak Cousa Sándor ezredest hospodárnak választották. Oláhországban az országgyülés február 3-án jött össze. Az egyesülési párt itt is győzött, 3 napi vita után a jeleltek lemondtak és Cousát egyhangulag oláh hospodárnak kikiáltották. Az Oláh- és Moldvát szabályozó nagyhatalmi szervezet nem tiltotta a választandó hospodárok azonosságát, Cousa azomban a hospodári minősitvénynyel nem birt, a porta a megerősitést megtagadta. Austria a portát támogatta, a moldva-oláhok azomban Napoleon és Sándor czárban bizva, nem sokat gondoltak Austriával, sőt Bukovina- és Erdélyre vágyaikat és jogaikat feszély nélkül hirdették. Cousa és Milos megválasztása Napoleon betörési szándokát biztositotta, most már Magyarország hosszában mind hivei uralkodtak, készek a francziák befogadására, a forradalmi magyar csapatok szervezésére.

A béke mellett csakis Anglia buzgott, bár a Piemonttal kötött franczia szövetség a viszonyok kiegyenlitését lehetlenné tette, Anglia mégis egyrészt Napoleonnal a béke, Austriával az olasz engedmények mellett küzdött, Piemontot fenyegette, Victor Emánuel azomban nem ijedt meg, Napoleon a háboru által az

Orsini-bombák ismétlését meg akarta előzni, Austria üdvét a kényuralomba helyezte, az angol urak tehát mindenünnen hosszu orral távoztak, azon idők, midőn Anglia pénzével Európát vezette, megszüntek, kis seregek keveset nyomtak az európai mérlegben, pénzt a had vitelére drága kamatokra minden állam tudott szerezni, Austriának gyors és finom bankjegyprése volt, a lordok szava csak Ázsiában parancsolt, hová még a czivilizáczió művészete el nem hatott, Napoleon azomban még nem volt készen, a magyar emigráczió még lépre nem ment, az angolok ellenében igazolni akarta támadását, Mazzini még nem adta meg magát, a politikai bohózatokat kedvelte; ezen indokoknál fogva tehát az orosz kormánynyal az olasz viszonyok rendezésére kongresszust ajánltatott. Az olasz kormányok és Austria méltóságukon alulinak tartották a kongresszus biráskodását, tiltakoztak tehát a kongresszus ellen, a halva született gyermeket örökre eltemették. Olaszország minden tartományában nagy izgatottság uralkodott, a pármai herczeget az utczán leszurták és a gyilkosok háboritatlanul távoztak, 1859. áprilban Toskána herczege fővárosában nem érezve magát biztosan, országábul eltávozott, 1859. áprilban Austria abéke fentartása lehetetlenségét látva és reménylve, hogy mig Francziaország elkészül, addig a piemonti fenegyereket megcsonkitja, április 29-én gróf Gyulay vezérlete alatt Piemontba betört, a vásott gyermek azomban nem ijedt meg, az országgyülés a lovag Victor Emánuel királyt teljhatalommal ruházta fel és védte magát, az osztrák főtábornok azt hitte, hogy az első trombitaszóra a törpe

királyság királya és ministerei zsákba öltözve mezitláb alázatos engedelemért fognak könyörögni, időt akart adni a tévelygőknek és szokásos lassu osztrák-ütemben czammogott előre, ennek következtében mig ő excellentiája a megtérőket várta, a franczia hadseregek zaj nélkül, de gyorsan Piemontba bevonultak.

Napoleon végre Kossuth Lajost magához hivatta Párisba. A császár május 5-én este 11 órakor fogadta. Az értekezletet előleges tanácskozás előzte meg nemeskéri Kis Miklós párisi lakásán, ezen tanácskozáson a császárt Napoleon herczeg, az emigrácziót Kossuth, Klapka, gr. Teleky László, Kis Miklós képviselték.

Napoleon herczeg értésére akarván Kossuthnak adni, hogy császár ő felsége a forradalmárokkal igen, de a forradalommal nem akar szövetkezni, a császár nevében kijelenté: A császár Magyarország függetlenségét akarja, de köztársaság nélkül.

Kossuth: Én ugyan republikánus vagyok, de Magyarországban köztársaságot nem óhajtok, kit kiván a császár magyar királynak?

Napoleon: A császárnak nincs jelölje.

Kossuth, valószinüleg mert Napoleon herczeget akarta megnyerni, mert a császárt kivánta lekötelezni, mert Napoleon herczeg Magyarország őszinte barátja volt, Napoleon herczeget kinálta meg szent István koronájával, melyet mint régiséget a bécsi kincstárban őriztek.

Napoleon herczeg jól ösmerte bátyját és politikáját, tudván bátyja szándokát, hogy ő az emigrácziót csak fel akarja használni, hogy vasgyurónak akar látszani, de a nagy erőfeszitéseknek nem barátja, csakis a tüntetés és

ámitás embere, csakis vakitani akar, az ajánlatot kedvesen megköszönte és azon indokbul utasitotta vissza, „mert a Napoleonok külkirálysága beluralmokat veszélyezteti“, és megkérdezte, mit kivánnak a magyarok, mire van szükségök?

Kossuth csak a következő biztositásokat kivánt:

1. Tekintélyes hadsereget az osztrák uralom Magyarországbani megtámadására és legyőzésére.

2. A császár adjon ki kiáltványt, melyben Magyarországot szövetséges társának fogadja és 1849-et elösmeri (vagyis az osztrák ház trónvesztését).

3. A hadműveléthez szükséges pénzt és fegyvert, az elsőt főleg addig, mig a támadó sereg és kormány az országban megerősödvén, szükségletét maga is fedezheti.

Kossuth kivánalmait társai is elfogadták és támogatták; ezen kivánalmak a herczeget nem lepték meg, mert Kossuth ezekrül Klapkát már Londonban mult évben értesité és a herczeggel azonnal közölték.

Napoleon erre kijelenté, hogy az emigráczió kivánalmait a császárral azonnal közli és a választ Kis Miklós házához meg fogja hozni. Napoleonnak szüksége volt Kossuthra, mert ösmerve Angliábani népszerüségét és Mazzinivali viszonyát, az angol közvélemény megnyerésére és Mazzini megpuhitására fel akarta használni.

11 órakor Napoleon herczeg az üzenettel megérkezett és Kossuthot a császárhoz vezette. Hogy Kossuth kivánalmai a császár előtt ujak nem voltak, mutatja az is, hogy I. Napoleon magyarországi kiáltványát is kikeresték a lomtárbul és bizalomgerjesztőül III. Napoleon

Kossuthnak ezt is bemutatta. A párbeszéd következőleg folyt le:

Napoleon császár: Ön talán neheztel, hogy amerikai utjában Párisba nem eresztettem, nem engedhettem meg azomban, mert ez csődületet okozhatott, kellemetlen eseményeket idézhetett volna elő. A herczeg előadta kivánalmait, indokait méltánylom, ha a seregküldés lehetséges lesz, nem látok a kiáltványban sem nehézséget. A seregküldést főleg Anglia akadályozhatja. Anglia képes volna ellenem interveniálni, ezt nem igérhetem.

Napoleon herczeg: Nem nyerhetnénk-e meg Angliát, ha Konstantinápolylyal kecsegtetnénk?

Napoleon császár: Lehetetlent soha sem kell akarni.

Kossuth: Angliát felséged szövetségesnek akarja, mint Krimben?

Napoleon császár: Nem, csak semlegességét kivánom biztositani, e tekintetben az angolok jegyzék-nyilatkozata sem biztosit, mig a jelenlegi államférfiak kormányoznak.

Kossuth: Ha felséged csak ezt kivánja, ennek eszközlésére vállalkozom. Sem a toryk, sem a whigek többségben nincsenek, a többséget a manchesteri töredék adja, melyet Bright és Cobden vezérelnek, ellenségei minden szárazi háborunak, nekem jó barátaim.

Napoleon: A mit mondott nagyon fontos és ha kieszközli, hazája ügyében a legnagyobb nehézséget elháritja. Az orosz az osztrákra ingerült, Magyarország barátja. A porosz is semleges marad, ha támad, máshol támad, Erdélyben azomban egy kis felkelést mégis rendezhetnének (a székelyekre czélzott).

Kossuth minden részletes felkelés ellen határozottan nyilatkozott.

Napoleon császár erre nézve kívánságát feladta és Kossuthot következőleg bocsájtotta el: „Tehát a következőben egyeztünk meg: Én önök tettleges beavatkozását azon esetben fogom igénybe venni, midőn a kivánt biztositékokat megadhatom. Siessen tehát ön Angliába a kormány megbuktatására, társai pedig siessenek Olaszországba a harczképes magyar emigráczió összegyüjtésére. Pietrit közvetitőnek nevezem. A viszontlátásra Olaszországban.“

Ezen párbeszéd világosan jelzi Napoleon császár szándokát. Napoleon az angol viszonyokat teljesen ösmerte, félt, hogy az angol tory-ministerium Austria mellett talán Olaszországban is közbe fog lépni, ellenben ösmerte a whigek lanyhább osztrák-barátságát, az angolok sem a franczia nemzet, sem Napoleon barátságáért nem rajongtak, az angol sajtó, az angol parlament nem megvehető, Napoleon ügynökeit visszautasitották, általában ezen urak a főbb emberekkel, mint nem szeretett idegenek, benső viszonyba nem léphettek. Kossuth ellenben népszerü egyéniség volt, Kossuthot a szabadság apostolaként tisztelték, Kossuth az angolokat leginkább meggyőzhette arrul, hogy Austria nagyhatalmi állása felesleges, mert Magyarország által pótolható, hogy Austria valódilag nem is nagyhatalom, mert seregének felével elégedetlen birodalmát őrzi. Napoleonnak senki sem hitt, a radikálisok semmi becsben sem tartották, szüksége volt Kossuthra és az emigráczióra, mert azt hitte, hogy felhivásukra a magyar katonák a zászlót tömegesen el-

hagyják, végre az osztrák sereg megosztására az olcsó zendülés tervérül még mindig nem mondott le és ezen kedvencz eszméjének Kossuthot is meg akarta nyerni. Napoleon a segélyt és Magyarország elismerését csakis feltételesen igérte meg, ha az angolok ellen biztos lesz, ha a magyarokat igénybe fogja venni, a magyarok nagymérvü igénybevételére magát azomban nem kötelezte, vagyis Napoleon Austriát megsemmisiteni, Magyarországot felállitani nem akarta, csak tüntetni akart a franczák előtt, Olaszországban Piemontbul a mostaninál erősebb hátvédet akart alakitani, Olaszországban a protektori szerepre vágyott, az Orsini barátjait olasz hadjáratával ki akarta engesztelni, az emigráczió igéreteire nagyobb sulyt fektetett, mert közvetitőknek kivánta felhasználni.

XII. FEJEZET.

Napoleon a hódoló Mihályt Kossuthoz utasitja. — Kossuth Milossal, Klapka Cousával hazafiatlan egyezséget köt. — Kossuth az angol kormányt megbuktatja. — A solferinói vereség. — Kossuth a császári táborba érkezik. — Napoleonnali párbeszéde. — Napoleon Magyarország felszabaditását megigéri. — Napoleon csalása. — A villafrancai béke. — Cavour férfias nyilatkozata. — Garibaldi Nápolyt meghóditja. — Napoleon kedvezőtlen nyilatkozata.

Milos fia, Mihály herczeg Párisba jött Napoleonnak hódolni és parancsait kikérni, Napoleon a herczeget Kossuthhoz utasitotta; a szerbek függetlenség és területnagyobbodásra vágytak, Kossuth Szerbia által a forradalomnak Horvátországot is meg akarta nyerni, rálépett tehát a terület-, a jogengedmények veszedelmes, hazafiatlan siklójára, melytül eddig mindég következetesen tartózkodott, melyek Magyarország függetlenségét, anyagi fejlődését lehetetlenné tették volna, Mihály herczeg Kossuth és az emigrációnak a támadás szervezésére szabad tért és segédcsapatokat igért, Kossuth viszont Horvátország elszakadása és önállásába beleegyezik, ha Horvátország Magyarországgal harczol Austria ellenében. Cousa Sándor román-moldva herczeggel Klapka egyezett ki májusban, következő feltételek alatt:

1. Cousa a magyaroknak fegyverraktár-alakitást engedélyez.

2. A magyarok a hadjárat megindultakor a nemzetiségeket biztositják:

a) a multak feledése és az oláhok- és szerbekkeli őszinte békérül;

b) jogegyenlőség nemzetiség- és valláskülömbség nélkül;

c) megyei és községi önkormányzat, a vegyes faju vidékek közigazgatási nyelvöket maguk határozzák meg;

d) teljes vallás- és közoktatási függetlenség minden vallás- és nemzetiségnek;

e) a szerb és oláh csapatok külön szerveztetnek, saját nyelvükön vezéreltetnek, minden fajnak egyenlő előléptetés biztosittatik;

f) a háboru befejezte után gyülés hivatik össze, mely Erdély administrativ egysége felett határoz; ha a többség Erdélynek régi administrativ állásábai visszalépését határozza el, ez nem ellenezteti.

Ezen egyesség Kossuth által is helyeseltetett, tehát az egész emigrácziő műve volt, Kossuth tehát mindenben pontrul pontra engedett, magyar hazafibul cosmopolita lett, ezen és a Szerbiával kötött egyezményben Kossuth feladta azt, miért a magyar nemzet századok óta küzdött, Magyarország területi épségét, Magyarország magyarságát. Erdély állásának szavazat alá bocsájtása nyilt lemondás volt Erdélyrül, mert Erdélyben a magyarság csak 600,000-et tett, ebbül is azomban $^1/_3$ oláhok közt lakott, ha tehát a népszavazat határoz, a régi Erdélyt állitotta volna fel a többség és ezen Erdélynek nyelve is oláh lesz, mert a c) pont a közigazgatási nyelv meghatározását a megyék- és községekre bizza, $^{16}/_{20}$ rész az oláh nyelvet választja, mibül természetesen következik, hogy Erdély törvénykezési, közigazgatási, kormányzati nyelve is oláh, hadserege is oláh lesz, mi Erdélyben a magyarság végleges feloszlását vonta volna maga után, mert Erdélyben az önálló fejedelemség megszünte után az oláhság terjeszkedett, a magyar szellemet csakis a magyar megyék, a magyar kormányzóság, a magyar igazságszolgáltatás tartották fenn, ha czen nimbusz és hatalom

megszünik és miután a vegyes vidékeken a magyarok tudtak oláhul, a 400,000 székely kivételével, kik együtt laktak, a magyarság elporlott volna, sőt ezek magyarsága is megtámadható volt a Romániával határos vidékeken, a különválás Erdélyben a magyarság anyagi állását is veszélyeztette, mert Erdélyben a tagositás még nem is kezdetett meg, a parasztság a legeltetési joggal visszaélt, mert fő jövedelemforrását a juh- és kecsketenyésztés képezte, az erdőségeket nyiltan és titokban pusztitotta, a forradalomban szarvuk megnőtt, az egész ország erdőségek- és völgyekbül áll, az erdők tele vannak paraszt irtásokkal, az urbéri váltság még nem volt megállapitva és az oláhok már az urbériség megszüntetésekor tiltakoztak a kárpótlás ellen. A birtokosok magyarok és kálvinisták, a parasztok kis kivétellel oláhok és göröghitüek, ezen kérdések megoldásánál tehát nemcsak osztály osztálylyal, de faj fajjal, vallás vallással állott volna szembe és mert ezen egyezség a hatalmat az oláhok kezébe adta, a megoldás nem méltányos kiegyenlités, de a magyar uri osztály kifosztásával fejeztetett volna be.

Magyarország kereskedelme a világgal a Duna és Fiume által érintkezik, Fiuméba azomban csakis Horvátország által juthatunk, sajátlag csakis Fiume az, melyen át kereskedelmünk a müvelt fogyasztó világgal akadály nélkül érintkezhet, ha Horvátország önállóságot nyer, kivitelünk, mely Magyarországra életkérdés, kizárólag Horvátország önkényétül függött volna, hasonló sors vár reánk az Alduánál is, mert a dunai kereskedelem a dunai tartományokat Magyarország nélkül kevéssé érdekli, miután Triest által a tengerrel érintkezési ponttal bir, a magyar érdek

tehát szemben állott volna az aldunai tartományokkal, melyek Franczia- és Oroszország kegyenczei és védenczei voltak.

Magyarország égő sebe, a nemzetiségi kérdés, Kossuth programmja által nemcsak kedvezőleg meg nem gyógyul, sőt inkább megmérgesedik és Magyarország feloszlására vezetett volna, mert Erdély, Horvátország és a határvidéken kivül Magyarország lakossága marad 10 millió, melynek fele lett volna magyar, a megmaradt oláh, szláv nemzetiségek azomban tüzmesterekkel birnak Románia- és Erdély-, Horvátország- és Szerbiában. A nemzetiségi programm szerint a banáti megyék, Mármaros, Bereg, Sáros, Zemplény, Szepes, Liptó, Árva, Turócz, Zólyom, Bars, Nyitra, Trencsén, Nógrád, Arad nemzetiségi megyékké alakulnak, az országban lett volna 4 nyelvü katonaság, a kormánynál, a biróságoknál ezek mind igényekkel állnak elő, kellett volna nemzetiségi iskolákat alapitani, az országgyülésen 4 nyelven szónokolni, egy szép reggel arra ébredünk, hogy egyik a másikat nem érti, az alsó szlávok Horvát-, a felsők Csehország, a szerbek Szerbiához, az oláhok Erdélyhez, Erdély Romániához vágyik, a magyar sereget háromfelé kell országhóditásra küldeni fegyvertársaik ellen. A nemzetiségi kérdés 48/49-ben főleg személyi és anyagi kérdés volt, mint munkám V-ik kötetében megvilágitottam, a nép errül keveset tudott, a népnél ez keveset haladt azóta, ha azomban ezen programm létesül, a népnél is meggyökeresedik, mert a törvényen alapulván, támpontot nyer, a megyékben a népnek a jogairul önként lemondó magyarság iránti kegyelete és tisztelete

elmulik, a tudákos nemzetiségi félértelmiség kedvező állásrai törekvésbül, hogy semmisége sulyt nyerjen, folytonosan izgatott volna. Az értelmiség, hol diplomaticus nyelv nincs, feloszlik, mert a hivatalminősitvény nem a képesség- és hazafisághoz, de a nemzetiséghez lévén kötve, a tanulmány felesleges. 49-ig az izgatók zsoldot huztak a bécsi és orosz kormánytul, de a megyék, a lutheránusoknál a superintendenciák körmükre vertek, Kossuth programmja szerint azomban az erdélyi oláh, a zágrábi szláv kormánynál menhelyel birtak volna. Horvátország és Erdély feladása nem elégitette volna ki sem a horvátokat, sem az oláhokat; Horvátország kicsi és szegény terület, az önfentartási érdekük is tehát a terjeszkedést parancsolta s mert Magyarország félelembül mond le róluk, e gyenge ország felé irányult volna nagyobbodási vágyuk. Erdély nem sokkal lett volna erősebb, a magyarországi oláhok az erdélyiek szomszédjában laktak, Bihar-, Arad-, Szatmármegyékben és a határőrvidék egy részén, ha Magyarország Erdélyrül ok nélkül lemondott, nemzetiségi alapon követelhették volna testvéreik Erdélyhezi csatolását, az izgatók Erdélyben jutalom- és biztos menhelyre számithattak.

Ha azomban a valószinü be nem következik és a megcsonkitott Magyarország a testvériség paradicsomává válik is, az európai nagyhatalmi viszonyok közt Magyarország fenn nem tarthatta volna magát, mert 10 milliónyi nemzet nagy erőmegfeszitéssel legfeljebb 250,000 katonát állithat ki, ez ma, midőn a nagyhatalmak 1 millió seregrül rendelkeznek, igen gyenge biztositék. Magyar- és Olaszország elveszte után Austria felére olvad le

és e félben is túlnyomó lett volna a szláv elem, Poroszország már ekkor bőrébe nem fért, de Austriát egymaga nem volt képes elnyelni, osztozkodni kellett volna tehát Oroszországgal, vagyis a politika oly módon fejlődik, hogy Oroszország behunyja szemét Austria meghóditására, Poroszország pedig szabad kezet enged Oroszországnak a dunai országokban, kétségkivül a háttérben volt még Franciaország, ezt azomban kielégitették volna Belgium- és Hollanddal, mi pedig ha nem Oroszország, de legalább is orosz protectorátus, azaz szolgaság alá kerülünk. Az emigráczió részérül vakmerő bün volt Magyarország feldarabolásárul Magyarország megkérdezése nélkül intézkedni, menthetlen tudatlanság-, az ország szellemének ösmeretlenségére mutat azon hit, hogy Magyarországban ily alapon csak ezer embert is össze tudnak csőditeni, Magyarország az absolutismust jobban gyülölte mint bármikor, de gyülölte főleg mert Magyarországot feldarabolta, magyar állami létét megszüntette, ennek visszaállitására 100,000-ek tódultak volna táborba, az Erdélyt és Horvátországot, a magyarság diplomaticai fensőségét feladó zászló alá azomban még a csőcselék sem ajánlkozott volna. Magyarországra tehát szerencse volt, hogy ezen kisérlet elmaradt, mert az emigrációban az egész ország bizott, ha ezen kisérletet megkisérlik, a varázsfátyol az emigrációrul lehull, a páratlan kitartást, a biztos reményt a csalódás megingatta volna.

A Napoleon császárrali egyesség után az emigráczió igazgató-bizottságot alakitott és a szerepeket kiosztotta. Az igazgató-bizottság Kossuth Lajos elnöklete alatt Kossuth Lajos, gr. Teleky László és Klapka Györgybül ala-

kult, jegyzőnek Irányi Dánielt alkalmazták. A székhelyt Genuába helyezték, pénzügyi kezelőnek Puky Miklóst, hadügyinek Szabó Imrét, romániai ügynöknek Czecz tábornokot, Szerbiába Pulszkyt vagy Ludwigot Kossuth választása szerint, Konstantinápolyba gróf Karacsayt, Dalmáczіába Krammert, gyalogdandár-parancsnokoknak Perczel tábornokot, Kis Miklós, Ihász ezredeseket, gr. Bethlen Gergely ezredest nevezték.

Kossuth Angliába május 8-án érkezett meg, az emigrácziό hadműveletének alapját Kossuth angol politikai művelete képezte, mert Napoleon az angol ministerium bukásához kötötte a magyar hadjáratot. Kossuth működését a közönségnek Austria elleni felizgatásával kezdte, London, Glasgow, Bradford, Manchesterben népgyüléseket tartott, bűvös szónoklatával a kedélyeket Austria ellen felizgatta, ez azomban csakis tüntetés volt, mert a népgyülések külügyi kérdésekben mindenütt keveset nyomnak a mérlegben, a hangulat már megjelenése előtt osztrákellenes volt, mert az osztrák-barát Derby-ministerium a semlegesség mellett nyilatkozott. A követválasztásoknál a toryk a whigek felett 26 többséggel győztek, ezenkivül volt a manchesterinek nevezett radikál-párt Cobden és Bright alatt; a whigek a radikálisokat természetes szövetségeseiknek tartották, kormányukat tehát bizonyosnak vélve, a radikálisokat lenézték, a radikálisok azomban nem láttak nagy külömbséget a két régi párt közt, a kegyeltartás dicsőségét semmikép sem tarták kötelességöknek. Kossuth a radikál-párt több tagjával baráti viszonyban állt, ezen párt a háborut elvből nem kedvelte, de a magyar ügy iránt rokonszenvezett, Kos-

suth támogatásukat megnyerte. Lord Palmerston és Russel whig vezetők látván a radikálisok tartózkodását, miután Angliában a piros székek épen oly kedvesek, mint nálunk, végre is czéljok elérésére kényszerültek a radikálisok szövetségét keresni, Kossuthot szólították fel a szent házasság eszközlésére, a radikális-párt két ministeri tárczát követelt, a be nem avatkozást Olaszországban és a dunai államokban, mely alatt Magyarországot is értették. A whigek kiegyeztek, a whig-radikál ministerium megalakult, Napoleon kivánsága teljesült, ez volt Kossuthnak legfényesebb diplomatikai művelete. Hátra volt még Napoleon meghóditása, mi azomban sem Kossuthnak, sem társainak nem sikerült.

Május 20-án Klapka a magyar katonákat szökésre hivta fel, mi nem sikerült, mert háborus időben a gyanus legénységre vigyáznak, Klapka neve nem nagy vonzerővel birt, idegen földön senki sem szeret urat változtatni, a szökésre a magyarokat nem készitették elő, a kiáltvány maga nem lelkesit. A villa-francai béke után is a magyar légió 4000, nagyrészt foglyokbul alakult. Május 24-én a háboru tartamára mondták ki a magyar légió alakitását, de magyar zászló nélkül és Victor Emánuelnek meg akarták csketni, egyik sem tetszett. Juniusban azomban megadták a zászlót, az eskütől elálltak. Még májusban a leendő magyar betörő sereg számára 30,000 puskát Jassyba szállitottak. Kossuth junius 20-án érkezett Genuába. Junius 4-én Austria Magentánál csatát vesztett. Ezt követte 14-én a solferinói nagy vereség, melyben Austria 13,000 halottat és 9,000 foglyot vesztett, mindkét csata azomban a francziák- és ola-

szoknak is sok emberbe került, a magentai csata után Majlandbul az osztrák sereg a várnégyszöghez vonult. Az olaszországi két nagy csatát az osztrák hadvezérek és élelmezők vesztették el, a sereg vitézül harczolt és futás nélkül vonult vissza, a francziák vesztesége halottak- és sebesültekben az osztrákkal egyenlő volt, a francziákat jól élelmezték, ellenben az osztrák sereg bor- és hussal gyarlón volt ellátva, mint a vizsgálatokbul később kiderült, az osztrák katonaságot veresre festett vizzel tartották bor helyett, az ökröket, élelmi szereket az ellenségnek eladták, hogy kétszeres fizetést kapjanak, az ellenségnek előre jelezték, az ellenség megrohanta, elvette és árát megadta, de kifizette az osztrák kormány is, az ökröket bemutatták és kifizettették kétszer, a csaló zsidó-társaság élén ministerek, legfőbb állású egyének, bankigazgatók állottak ; a háboru lefolyása után, a háboru előtt még toprongyos falusi korcsmáros zsidók, tetves üzérek Bécsben házakat, Magyarországban uradalmakat vettek, gyárakat, kastélyt épittettek, ehhez járult a magyar csapatok kedvetlensége, a magyarok nem mentek át a francziák- és olaszokhoz, de tüz nélkül harczoltak, osztrák tisztjeikre nem sok becset adtak. A solferinói csata kétségkivül a nagyszabásu csatákhoz tartozott, elvesztével azomban még Olaszország sem veszett el, távolrul a csata nagyobbszerünek tetszett, mint valósággal volt, ezt Napoleon belátta és a gyors békét nagyrészt ez okozta.

Kossuth teli reménynyel julius 3-án érkezett a győzelmes császár táborába, a császár kedvesen fogadta és kedélyesen beszélgetett Magyarország jövőjérül.

Kossuth: Az akadály el lévén háritva, mit határozott felséged Magyarországrul?

Napoleon: Van még egy akadály, a porosz; Russel az ön által hozott leveleket megelőzőleg már Anglia semlegességérül biztositott, azzal fenyeget azomban, hogy a magyar ügy védelmével a németet provokálom.

Kossuth: Akar-e felséged oly békét, mely az olasz kérdést nem oldja meg?

Napoleon: Nem, ha meg nem veretem, vagy európai fegyveres közbenjárás reá nem kényszerit.

Kossuth: Felséged az olasz kérdést csak Austria eltiprásával oldhatja meg, ez Magyarország függetlensége nélkül lehetetlen.

Napoleon: Igaza van, ennélfogva erősen el vagyok határozva Magyarország függetlenné tételére. Vegye ezt bevégzett ténynek, beszéljünk a módok- és időrül. Még mindig el van ön határozva, hogy a magyarokat fegyverfogásra franczia sereg nélkül nem hivja fel?

Kossuth: Erősebben, mint valaha, mert e nélkül, ha a forradalom megerősödnék, az osztrák odahagyná Olaszországot és felséged Magyarországot feladná és a kedvező békét elfogadná.

Napoleon: Igen is, helyzetemben ön is ugy tenné, elfogadom az alapot, vagyis sereget küldök és akkor a magyarok felkelnek, de ezt csak némely hadi műveletek megtétele után tehetem, addig önök szervezkedjenek, adok pénzt és módokat, ha azomban Európa fegyveres közbenjárása békére kényszerit, önök nem mozdulnak.

Napoleon a segélyt következőkhöz kötötte: a Rajna-

sereg szervezése, az olaszországi sereg kiegészitése, Velencze elfoglalása. Kossuth Napoleonnak szolgálatot tett, Napoleon 4 reményteljes nappal boldogitotta. Három nappal ezen beszélgetés után a győző Napoleon a babérokkal megelégedve, Ferencz József császárt Fleury tábornoka által békére hivta fel, a császárok Villa-Francában találkoztak, Napoleon herczeg a kedvező feltételeket 11-én vitte el Veronába, siettetésül a magyar forradalom rémével is fenyegetett. Napoleon császár Kossuthtul egy Pietrihez küldött levélben bucsuzott el, a békét következőleg indokolta: „Megfontoltuk a helyzetet a király, Napoleon herczeggel, és a béke szükségérül győződtünk meg, mondja meg ön Kossuthnak, végtelenül sajnálom, de hazája felszabaditásának most el kell maradni, máskép nem tehetek, lehetetlen, de kérem őt, ne csüggedjen, bizzék bennem és a jövendőben. Időközben legyen meggyőződve barátságos érzelmeimrül s kérem saját személye és gyermekeire rendelkezzék velem.“ A császár bucsuja a forradalmártul igen szivélyes és csalogató volt, a ravasz császár használható egyénnek ismerte fel a forradalmárt, fel akarta őt és általa Magyarországot használni, tudta, hogy Kossuth hazája érdekeit egyéni, anyagi jólétének elébe helyezi, kecsegtette tehát Magyarország felszabaditásával, melyre középszerü egyénisége képtelen volt, melyre midőn tintája felszáradt, valószinüleg már nem gondolt. Villa-Francában a két császár következőleg egyezett ki:

1. A szerződő felek olasz-szövetség felállitására fognak törekedni a római pápa elnöklete alatt.

2. Austria Lombardiát, Mantua és Peschiera kivéte-

lével, Francziaországra, Francziaország Victor Emánuelre, Sardinia királyára ruházza.

3. Velencze az olasz confederatio tagja lesz.

4. A toscanai és modenai herczegek visszatérnek és amnestiát adnak.

5. A két császár a pápát reformokra fogja felkérni.

6. Teljes amnestia a magyar szökevényeknek.

A villa-francai fegyvernyugvás mindenkit meglepett, az olaszokat elkeseritette, a magyar emigrácziót kétségbe ejtette, a franczia nemzetet nem elégitette ki.

A villa-francai fegyvernyugvásnak több okai voltak, az első és főok Napoleon császár középszerüsége, Napoleon Európát nem akarta uralni, Európa hatalmai közt csakis az első helyre vágyott, ezt megadta neki a rövid olasz hadjárat. A franczia hadsereg, a Napoleonok varázsát a Waterloonál befejezett vereségek megtörték, Napoleont a világ ravasz kalandornak tartotta, a magentai és solferinói csaták távolrul vakitottak, a franczia hadsereg általa régi európai rangját visszanyerte és Napoleon császár hadvezéri tehetségét bizonyitá ; a közönség, mely csakis a siker után itél, nem mérlegelte a vesztesek férfias magatartását, a győzelem árát, csakis a sikert dicsőitette, Napoleon ezen sikert koczkáztatni nem akarta. — Napoleon a háboru kiütésekor azt hitte, hogy egy roskatag hadsereggel álland szembe, melybül a magyarok és magyarországi nemzetiségek az első ágyuszóra átszöknek vagy megszaladnak, középszerü erővel végzetes csatákat nyer, az olaszok a futó ellenséget legyilkolják, seregét tehát egészben a harczsikra nem állitotta. Németország ellenében védelmi seregét nem szervezte ; a magentai és

solferinói heves napok meggyőzték, hogy egy tömör sereggel áll szemben, melynek legyőzése, a sereg 4 erős várra támaszkodva, csakis nagy áldozatok és erőfeszitéssel lehető, a kis császár a fáradságos munkát nem szerette; bizott Oroszország tényleges segélyében, e helyett az orosz követ, gróf Suwaloff a béke mellett fényes szónoklatokat tartott és a nyert ütközetek után a békére unszolta, ebbül Napoleonnak azt kelle következtetnie, hogy vagy az orosz udvar nézetei megváltoztak, vagy Poroszország felül rossz szél fuj és az orosz követ a két udvar benső viszonyainál fogva errül értesülve, ajánlja a békét. Napoleon Olaszország mellett nem az olasz egység, de Olaszország lekötése érdekében fogott fegyvert, ha Olaszország egyesül, néhány év alatt összeolvadva, védnök nélkül is megélhetett volna, Napoleon azomban ezt nem akarta, ő az olaszok gyengeségét fenn kivánta tartani, az osztrák befolyás ellenőrzésére elégnek hitte, ha Piemontot Lombardiával neveli, Toscana, Parma egyesitésére szemet huny. Austria birtokában Velenczét meghagyva, a forradalmárok figyelmét Austria ellen reményelvén irányulni, azt vélte, hogy ez által tőlük menekül s mert ugyis véglegesen nála nélkül nem győzhetnek, Orsini utódai üldözni nem fogják. És végre döntőleg hatott reá Poroszország barátságos szinben előadott, de határozott fenyegető politikája. Poroszország már 59-ben vágyott a német császárság után és első sorban áhitozott Schleswig és Holstein birtoklására, nem akarta tehát, hogy Austria az olasz viszonyoktul meneküljön, mert Olaszország a legdrágább birtoka volt Austriának, ez seregének $^1/_3$-át folytonosan lekötve tartotta, tehát

ezen fényes kötéltül Austria lábát nem akarta mentesiteni, nem akarta, hogy Olaszország Francziaország segélyével rögtön egyesüljön, mert ez ellenében Francziaország kezébe nagy erőt adhatott volna, ha az Austria elleni támadását meg akarta volna akadályozni. Poroszország német nagyhatalmi társa megmentése által Németország fejedelmeinél, kik nem szerették, rokonszenvet akart támasztani, Poroszország még nagy műveleteire nem készült el, pártfogása által Austriát a schleswig-holsteini ügyben meg akarta nyerni. Napoleon Austria és a fenyegető, semleges Poroszországgal csak ugy birt volna megküzdeni, ha a forradalommal szövetkezik, Napoleon nem volt nagy feladatok mestere, Francziaország tömege nyugodt volt, félt, hogy a forradalom ördöge felfalja, megelégedett a kicsiny, de biztosnak látszó előnyökkel, ezek voltak indokai a villa-francai békének, mit a nagy közönség ekkor még felfogni nem tudott és csak később világositák meg a politikai helyzetet.

Cavourra a villa-francai fegyvernyugvás villámcsapás volt, fájdalmában Kossuth előtt Pietrinek ezt mondá: „Politikában az ember sokszor transigál idő, módok sőt elvek felett, de becsületes ember soha sem transigál becsülete felett, az ön császárja engem megbecstelenitett, megfogadta, hogy az osztrákot Olaszországbul kiüzi, ezért bérül kikötötte Nizzát és Savoyát, én a királynak ezen áldozatot ajánlottam, az én becsületes jó királyom, szavamban bizva, reá állt s most az ön császárja a bért elveszi és minket itt hagy a féluton, érjük be Lombardiával, és még felül rá, a confederáczió béklyóiba akar verni a pápa elnöklete alatt!“ Nagy és erős szavak egy minis-

tertül egy császár ellen, de ezt Cavour mondhatta, mert e nagy férfiu tiszta volt mint a hó, csakis hazájáért szolgált és a ministerségrül, a villa-francai fegyvernyugvást hazája érdekeivel ellentétesnek tartván, lemondott. A villafrancai fegyvernyugvás Olaszországot meg nem nyugtatta, Modena, Parma, Toscana, a piemonti kormánynak nem engedelmeskedtek, de Victor Emánuelt királyuknak választották. Zürichben a béketárgyalásokat augusztusban megkezdték és következő főbb békepontokat kötöttek :

IV. Austria lemond a franczia császár részére Lombardiárul azon részek kivételével, melyek az uj határvonal szerint Austriának maradtak.

V. Francziaország kijelenti azon szándékát, hogy az átengedett területet Sardinia királyának fogja átadni.

VI—XVII. Intézkedik a lombard pénzviszonyokrul.

XVIII. A franczia és osztrák császár ő felsége kötelezik magukat, hogy a római pápa tiszteletbeli elnöksége alatt igyekezni fognak az olasz államok közt szövetséget alapitani, melynek czélja leend a szövetséges államok függetlenségét és sérthetlenségét fenntartani, biztositani erkölcsi és anyagi kifejlődését, és a szövetséges sereg által Olaszországot kül- és belellenség ellen megvédeni.

Velencze, mely cs. kir. apostoli felsége koronája alatt marad, a szövetség tagja lesz és részt veend ezen szövetség kötelezettségeiben, mely a szövetséges államok képviselői gyülésében fog meghatároztatni.

XIX. A hadat nem viselő államok területe csak azon hatalmak hozzájárulásával lévén megváltoztatható, melyek alapitották és elösmerték, a toscanai, parmai, modenai herczegek jogai a szerződő hatalmak által fenntartatnak.

XX. A szent atya hatalmát, birodalmát, nyugalmát a franczia és osztrák császár ő felségeik biztositani óhajtván és meg lévén győződve, hogy ez csak ugy elérhető, ha ő szentsége nagylelkü nyilatkozaitainak és a lakosság szükségleteinek megfelelő rendszert fog alkalmazni, a franczia és osztrák császár ő felségeik mindent el fognak követni, hogy ő szentsége kormánya által a kormányzat mellőzhetlen reformjait komoly figyelemre méltassa.

XXI. A közérzületet óhajtván kibékiteni a magas szerződő felek, kijelentik és igérik, hogy a félszigeten elkövetett cselekményekért, birodalmukban a visszaadott vagy átengedett területeken senki személyében és vagyonában, politikai véleménye és magaviseletéért, nyugtalanittatni, zavartatni, üldöztetni nem fog.

XXII. Ezen szerződés 15 nap alatt vagy hamarább is meg fog erősittetni és ki fog hirdettetni.

Köttetett egy pótszakasz is, melyben Francziaország Austriát a lombardiai pénzviszonyokbul eredő 42 millió ezüstforint kifizetésérül biztositja.

Az egyezkedés alatt Romagna is Victor Emánuelt választá királyának.

Ha a zürichi szerződést Napoleon komolyan veszi, Austria Lombardia elvesztése daczára a helyzet ura maradt volna, mert Nápoly és Róma még mellette álltak, a herczegeknek pénzt kölcsönözve, a herczegek fogadott csapatokkal a forradalmat leverhetik, ha Francziaország az olasz királyt visszatartja, ezt azomban Francziaország nem akarta, sőt inkább a királyt biztositotta, hogy ha megtámadtatik védelmezni fogja, Austriának a herczegek fegyveres visszahelyezését nem engedi meg, Austria tehát

a francziáktul megszabadult, de csak szinleg, Napoleon a külszin megtartására azzal fenyegetődzött, hogy mig a herczegek vissza nem helyeztetnek, Austria a velenczeieknek alkotmányos jogokat nem ad, nem enged; ez azomban a velenczeieket legkevésbé sem feszélyezte, mert magát mindenki legjobban szereti, a velenczeiek a császári alkotmány jótéteményeire nem vágytak, mert az olasz nép kivétel nélkül Olaszország egységeért rajongott, Austriát általában utálta. Napoleon által mind az olasz király, mind Austria császárja meg voltak kötve, az olaszok népháborura gondoltak, Garibaldi, hogy királyát ne kompromittálja, a királyi szolgálatbul kilépett, szeptember 20-án Mazzini a királynak levelet irt, melyben a király érdemeit elösmeri, saját és a republicánusok részérül támogatásárul biztositja. Austriának a zürichi béke után három nyilt és veszedelmes ellensége maradt az olaszok, a magyar emigráczió és Magyarország; ez utolsórul a későbbi fejezetben fogok szóllani.

Kossuth Londonba, Teleky Párisba vonult, a fegyvert azomban egyik sem tette le, de szövetkezett az olaszokkal és izgatott Magyarországban és az Aldunánál, az olaszok egyelőre Velenczét nyugalomban hagyták és a többi Olaszország tagositásához fogtak, 1860. január 20-án gróf Cavour a ministerelnökséget ismét elvállalta, Cavour ministersége egyértelmü volt a gyors cselekvéssel, Cavour egységes szabad Olaszországot, de olasz királyságot is akart, az olaszokra nagy szerencse volt Cavour eszén kivül Victor Emánuel ritka jelleme, őszinte hazaszeretete, páratlan törvénytisztelete, oroszláni bátorsága és egyszerüsége, e nagy, becsületes jellem előtt meghajol-

tak Garibaldi és Mazzini, az első nemcsak tisztelte de szerette, a köztársasági vágyak a király személyisége előtt meghajoltak. Az angol kormány diplomácziája nagyon elöregedett, oly eszmék után kapkodott, melyek már becsüket vesztették és mindég, mindenütt elkésett, Olaszországban még mindég a fejedelmek fenntartásárul ábrándozott, a pápának alkotmányadást ajánlott, midőn már a föld rengett, a tüzhegy füstje is látszott, a jelszó már nem alkotmány, de feltétlen egység volt, a pápa azomban az angoloknál még hátrább állt, mert még az alkotmányt is visszautasitotta, midőn cardinálisai generálisain kivül már uralma felett saját olasz papsága is napirendre tért. 1860. február 25-én Kossuth Cavournak olasz-magyar szövetséget tárgyazó jegyzéket küldött Bixio által, Cavour a jegyzéket örömmel fogadta és Kossuthot meghatalmazott küldésére szólitotta fel, márczius 20-án Cavour a népszavazást Toscana, Parma, Piacenza, Romagnában elrendelte, Victor Emánuelt a nép királynak választotta, gróf Teleky Napoleon császárnál is zörgetett, a császár azomban az emigrácziót visszautasitotta, a magyarbarát, a democrata veres herczeg is csak bizonytalan igéreteket nyujthatott, nála a jó szándék megvolt, de ösmerve bátyja hangulatát, mint becsületes ember csakis bizonytalan reményeket nyujtott, mi okos emberek közt annyit jelentett: szeretnélek segiteni, de bátyám nem akarja; a császártul 750,000 frankot, 100,000 fegyvert és lőszert kértek, a császár azomban visszautasitotta, mi Magyarországra csak szerencse volt, mert néhány rajongót kisérletük jégre visz, az ország azomban a nemzetiségi zászlót visszautasitotta volna.

Ez évben a császár Thouvenelt nevezte ministerének, ki nemeskéri Kis Miklóssal, a párisi emigrácziò egyik legtevékenyebb tagjával baráti viszonyban állt, a magyar ügyek őszinte barátja volt, de a császárnál kedvező hangulatot nem tudott kieszközölni, mert Napoleon Magyarországot csak eszköznek tekintette és fennállására sulyt nem helyezett.

Turinban ellenben Magyarországot nagyon kedvelték, mert az osztrák támadástul féltek és Napoleonban teljesen nem bizhattak és külömben is a király és minister a lehetőleg legszabadelvübb egyének voltak, ha Victor Emánuel királynak nem születik, okvetlenül veresinges lett volna. Kossuth Turinba április havában Pulszky Ferenczet küldte, ezalatt Olaszországban a forradalom elkészült, Garibaldi 1070 emberrel Siciliában, Marsalában kiszállt, tárt karokkal fogadták és május 27-én már Palermót elfoglalta, a siciliai hadműveletben több magyarok résztvettek, itt tünt ki Türr Isván, ki később tábornok lett és az emigrácziò ügyeiben élénk részt vett. Garibaldi Siciliát a Bourbon szolgáktul megtisztitva, Nápolyba hajózott, serege 22,000, a nápolyi 100,000-bül állt, a király azomban sem serege vitézségében, sem hűségében nem bizott, Nápolybul tehát gaetai várába szaladt; a szabadsághős, a nagy Garibaldi, Nápoly városába a nép örömrivalgása között szeptember 6-án Nápolyba vonult. Victor Emánuel szeptember 11-én indult el Nápoly megtámadására. Napoleonnak az olasz események nem izlettek, kijelenti, hogy Nápoly megtámadása Austriát a háborura feljogositja, támadás esetére Victor Emánuelt nem védi, Lombardia birtokát azomban biztositja.

XIII. FEJEZET.

Victor Emánuel az emigráczióval őszintén szövetkezik. — Cousa hátat fordit és a magyar forradalomnak küldött fegyvereket lefoglaltatja. — Forradalmi készületek. — Garibaldi. — Oroszország fenyegetése. — Kossuth bankjegy-pere Angliában. — A belhelyzet és közhangulat. — Az emigráczió a forradalom szervezésével Komáromy Györgyöt bizza meg. — Scitovszky primás jubileuma. — Gr. Cziráky János kiegyenesedik. — Deák Ferencz. — Pesti tüntetések. — Komáromy jelentése.

Kossuth szeptember 8-án érkezett Turinba, hol már gr. Teleky László és Klapka két szerződést kötöttek.

Az elsőben:

1. Az olasz kormány a magyar kormány rendelkezésére 50,000 puskát, két üteg ágyut, 2—3000 kardot Szerbiába küld.

2. Mozgalmi költségekre ad 300,000 frankot.

3. A mozgalom előleges költségeit előlegezi.

4. Sajtó-présre 200,000 frankot ad.

5. 4000 ember számára magyar egyenruhát.

6. A magyarok, midőn az olasz kormány kívánandja, működésöket megkezdik.

II. Jegyzék.

1. Sem a magyar, sem az olasz kormány Austriával különleges békét nem köt.

2. Mihelyt a politikai tartózkodás szüksége megszünik, az olasz király és a nemzeti igazgatóság alakszerü szövetséget kötnek.

3. Ha Magyarországnak királya lesz, a királyválasztásnál az olasz király érdekei tekintetbe fognak vétetni.

4. Olaszország 30—40,000 katonai segélyt ad.

5. Olaszország magyar légiót szervez.

6. A háboru egyidejüleg kezdetik meg az olasz segélysereg, a magyar légió, a szerb határon a Szerbiában szervezett magyar hadsereggel, a határ átlépése után az országos felkelés szerveztetik.

7. Az olasz kormány a hadszükségletekre 10 millió frank kölcsönt ad.

8. Az olasz kormány az idegen beavatkozás megakadályozását kieszközli.

9. Az olasz kormány a magyar ügyviselőket gyámolitani fogja Konstantinápoly- és az egyesült Dunafejedelemségekben.

A magyar hadjárat Austria ellen csakis azon eshetőségre volt tervezve, ha Austria Olaszországot megtámadja, az angol kormány, Austria hű és egyedüli szövetségese, kérdezősködött Velencze iránt Garibaldi és Victor Emánuelnél, mindkét helyrül megnyugtató választ nyert. Az osztrák kormány olaszországi terveinek az orosz czárt óhajtotta megnyerni, Varsóban október 21-én találkoztak, de minden siker nélkül, Austria tehát az olasz dolgok folyamát nem akadályozta, az emigráczió azomban készült, az országban szervezkedett, legalább ezzel ámitották. Turinbul a magyar emigráczió részére 30,000 szuronyos puskát, 5000 carabint, 12 ágyut és a szükséges töltényeket küldtek Romániába. Klapka és Türr lettek volna a támadó sereg vezérei, Puky Miklóst, ki Erdélyt nem ösmerte, oláhul nem értett, erdélyi főbiztosnak szemelték ki, Magyarországban a forradalom megkezdése és a háboru ideiglenes vezetésével Ivánka Imre és Benyiczky Lajos bizattak meg, az első az osztrák hadseregnél huszárhadnagyságig vitte, 48-ban szervezéssel foglalkozott, a schwechati csata előtt elfogták és a terézvárosi várban zárták el. Benyiczky Lajos jó alispány, tüzes, bőbeszédü magyar volt, Losonczon kis erővel szétvert 1000 németet. Ivánka Imre és

Benyiczky novemberben utaztak Zürich- és Londonba, a forradalmárok összetákolt névsorát és a forradalmi nagy sereg számszerinti kimutatását átadták, a hadi tervet megállapitották. Az egész mozgalmat Komáromy György intézte és az emigrácziónak kápráztató jelentéseket küldött. Az emigráczió most már saját kezére is kész volt a támadásra, Cavour azomban ehez Napoleon engedelmét kötötte ki, Napoleon az erkölcsi ellenállás folytatását ajánlotta, a támadást eltiltotta. Napoleon a bohózat hóbortjától elragadtatva, még Gaeta tengeri ostromát és elzárolását is eltiltotta. Az emigráczió gr. Károlyi Gyula által a hazai mozgalmakra 40,000 forintot küldött, a pénzt azomban állitólag Pesten a gróf inasa ellopta, tehát rendeltetése helyére nem jutott. Az Aldunánál a magyarok iránti hangulat egy év alatt egészen megváltozott, 59-ben Napoleon parancsolta a magyar emigráczió támogatását és barátságát, az ujsütetü herczeg azt hivé, hogy a franczia seregek segélyével Erdélyt és Bukovinát kelet Piemontjához csatolhatja, 1860-ban azomban Napoleon császár kezét az emigrácziórul elvonta, a román hörcsök ezáltal veszedelmes állásba jött az osztrák medve ellenében. Cousa herczeg ingyen akart fegyverhez jutni, két küldeményt lefoglalt, az olasz kormány nagy bajjal tudta mint Garibaldi és Türr tulajdonát visszaszerezni. Kossuth deczemberben a magyar pénzjegyek nyomása iránt szerződött, 1, 2, 5 forintosokban lettek volna kiadandók, az angol kormány azomban az osztrák-magyar császár és király kivánalmára a bankjegyeket és prést lefoglalta, Kossuth ellen pert inditott, a pert a szabad Angliában megnyerte, Kossuthot 30,000 frt perköltségben

marasztották el, melyből 20,000-et Napoleon császár, 10,000-et gr. Cavour fizettek ki. Az emigráczióra bénitólag hatott gr. Teleky László 1861-ben történt elfogatása, mert az emigráczió fejének kint és bent Kossuthot tartották ugyan, de a párisi és magyarországi arisztokratákat gróf Telekyhez személyi kötelékek füzték, Teleky Kossuth nélkül semmit sem tett, mig Klapka magára maradva már önfejüleg is intézkedett. Pulszky Cavour óvatos politikáját megunta, minden áron szerepelni akart, Kossuthnak, az emigrácziónak, az olasz kormánynak hátat forditva, Garibaldihoz repült, a jeles szabadsághőssel elhiteté, hogy a veres ingek látására a magyarok milliói fegyvert ragadnak, ezen hadművelet nevetséges és könnyelmü hóbort lett volna, mert Garibaldi a dalmát partokon csak 4000 emberrel birt volna kiszállni, az osztrák sereg, ha a kiszállást megengedi is, Dalmácziában már tönkre tette volna ezen maroknyi csapatot. Általában a forradalmi hadmozgalmak és támadási reményeknek véget vetett az orosz kormánynak 1861-ben a hatalmakhoz intézett körirata, melyben kijelenti, hogy ha a hatalmasságok a dunai fejedelemségekben a magyar forradalmárok fegyverkezését eltürik, a Dunafejedelemségekbe bevonul, a varsói összejövetel tehát nem volt eredménytelen, ezen nyilatkozat az osztrák kormánynak az olasz ügybei beavatkozásnál többet használt, mert a mig Austriának olaszországi uralma, miután Napoleon Lombardiát fedezte, Nápoly, Toscana, Parma, Romagna tényleg az olasz királysággal egyesültek, az olasz egység eszméjét Anglia és Poroszország elfogadták, Austria hitele fagyponton állt, Austria Olaszországban nagy háborut nem kezdhetett, ellenben fenye-

getése a magyar forradalom lehetőségét megakadályozta, mert a külsegély Magyarországba csakis az aldunai tartományokbul törhetett be, külsegély nélkül pedig a belforradalom, miután az ország katonasággal meg volt rakva, lehetetlenné vált. Junius 6-án gróf Cavour meghalt, Cavour eszes, erélyes, merész, valódi államférfi, Austriának halálos ellensége, az európai alkotmányosság hive volt, utóda br. Ricasoli, a Cavour-politika feltétlen hivének nyilatkozott, de nem birt elődének sem erélye-, sem népszerüségével, Austria tehát Cavour halálával sok bajtul menekült. Kossuth ez évben Turinban telepedett le, Magyarországban a titkos mozgalom vezetésével az eddigi vezetőt Komáromy Györgyöt bizta meg.

Magyarország belviszonyai naponta kedvezőtlenebbül alakultak, az ostromállapot megszünt ugyan, de a kormány a falusi jegyzőkben valóságos kémsereget szervezett, argusi szemekkel figyeltek a társadalom minden rétegére, gyanus volt minden, a közélet teljesen szünetelt, a gendarmok kutattak és ólálkodtak, a politikai kihágások is a haditörvényszék elé tartoztak, a hivatalnokok és birák a közvélemény itélőszékétől nem félve önkényesen jártak el, tisztes magyar ember nem szolgálhatott, mert a közvélemény az önkény hivatalát becstelennek tartotta, a nagymérvü ujonczozás az ország összes lakosait sértette, mert a földművest akkor vitték katonának midőn házasodni szokott, az urak és polgárok fiainak iskolai művelődésöket megszakitotta, mert 19 éves korában még senki sem végezhetett, az iskolákban mindent meghamisitva tanitottak, ennélfogva az ifjak tanulási kedvüket elvesztették, a bécsi kormány minden régi tör-

vényt és szokást eltörült, a német törvények hosszasak voltak, a paragrafusok özönében senki sem tudta mi az igazság, a legcsekélyebb ügyekben ügyvédhez kellett folyamodni, kik felhasználva előnyös helyzetöket, a birák barátságát, kegyetlenül borotváltak. A perek lassan haladtak, mert a bécsi kormány nem gondolva az átmeneti korszak nehézségeire, a birák járatlanságára, az ősiségi és tagositási perek által előidézett nagy ügyforgalomra, a személyzet kellő szaporitásárul nem gondolkozott, a bünügyek megnövekedtek a vizsgálati eljárás következtében, a lopást alig lehetett bebizonyitani, az osztrák büntető törvény a lopás, verekedés sőt gyilkosság eseteiben gyengén büntetett, a csendőrök ügyetlenek voltak, a lopott tárgyakat nem tudták előkeriteni, a nyilvános betyárt nem merték elfogni, elannyira, hogy a vagyonosabb károsultak a kisebb sőt középszerü károkért sem folyamodtak a hatóságokhoz, hogy némileg megóvják vagyonukat, a betyároknak élelmet adtak.

A szegényebb osztályokat erősen terhelte a perlekedési rendszer, hajdan a szolgabiró utazó hivatalnok volt, járt falurul-falura, egy nap alatt egyesség vagy itélet utján 30 pert is elintézett, az osztrák eljárás szerint egy malacz, bárány, vagy tyuk keresetében a központra kellett beláradni, ügyvédet vallani, az ügyvéd belekerült annyiba, hogy a dijakon egy hizott disznót is lehetett volna venni. Az árvaügyeket elhanyagolták, a jegyzők a szegény árvákat kifosztották. A korcsmákat majdnem az egész országban zsidók bérelték, a zsidó az embereknek hitelt nyitott, felrótt kétszer annyit, midőn az adósság pár forintra felszaporodott, ha ki nem egyezett,

drága pört rótt a nyakára, a birákat a zsidók megvesztegették, mindég a zsidó nyert, látva a nép a rettentő példát, kiegyezett, fizetett a zsidónak terményekben 50—100 perczentet, a nép nagyrésze a zsidó adófizetőjévé vált és ezt nem a zsidónak, de a rendszernek róta fel, gyülölte érte a németet, a nép nem tudott a fogyasztási adóval, a bélyeggel, a trafikkal kibékülni, hol lehetett mindég kivonta alulla magát, ha rajta kapták, a büntetés még dühösebbé tette és gyülölte érte a németet. A tagositásoknál a parasztságot a magyar törvény már elkényeztette, a nép a legelő és faizás tárgyában tömérdeket követelt, az igazságtalan követelést a bíróság nem itélhette meg, a törvény a régi volt, de az itéletet a német biró, a császár szolgája hozta, vágyai ki nem elégitéseért tehát a birót, a német kormányt gyülölte, mindezek következtében már 59-ben az egész nép forradalmár lett, a katonaságbul hazatértektül értesült, hogy Kossuth a nép apja, Garibandi egy vitéz talián, Klápka generális és több vitéz magyar urak Magyarország megszabaditására készülnek, áhitattal várta a szabaditókat, a középosztály, az értelmiség táplálta nála a magyar hangulatot, az urakban teljesen bizott a régi kegyelet- és a közös egyenlő szenvedéseknél fogva.

Az ősiségi patens helytelen megoldása naponta érezhetőbb lett, mert a jogos perekben egyezkedni és fizetni kellett, a jogtalanok még le nem járván a hitelt elzárták, az urbéri kárpótlás igazságtalanságárul a közönség lassankint felvilágosodott, ez befolyt a kamatlábra is, mert a papirosok 8⅓ perczentet jövedelmeztek, ez tehát már maga a törvényes 6 százalékot megdöntötte, miután ezen papirosoknál a kamat biztosan, fáradság nélkül be-

vehető volt. Az állam illetőleg a bank pénzjegyei ezüstteli be nem váltását a kormány megengedte, ennélfogva az ezüst agiója 20—40 közt ingadozott, vagyis a bankjegy 20—40 százalékkal kevesebbet ért, Austria az eladósodás lejtőjén gőzerővel haladt lefelé, az osztrák bankjegyet tehát mindenki bizonytalannak, megsemmisülését bizonyosnak tartotta, ez elkeseritette a tőkepénzeseket, sőt azokat is kik ezen megsemmisülés által nyertek volna, mert a pénz silánysága, a nemzet értékkevesbedése következtében minden külföldi czikk drágább lett, ezen árkülömbözletet pedig ez időben a terményáremelkedés nem pótolta, mert csak kevés vasutaink lévén, a nyers terményeket külföldre szállitani nem lehetett.

Hitelünk, mely már ez időben a nyers termelés mellőzhetlen tényezőjét képezte, igen rossz lábon állt, a birodalmi pénztőkét a drága államkölcsönök, az osztrák vasuti vállalatok vették igénybe, Magyarországban sem földhitel-intézet, sem országos bank nem volt, az urbériség eltörlése által szükségelt szerelvényi költségek tőkéjét fizetni kellett, a zsidók, kikhez folyt a pénz, a kamatokat 14—40 százalékra emelték, a gyenge bevételt a kamatok felemésztették, még a rendezett viszonyu közép- és kisbirtokosok sem voltak képesek az örökösödési százalékot, a birtokmegerősitési összegeket, a tagositás költségeit fedezni. A birtok csak igen olcsó áron és szórványosan volt eladható, mert a birtok hatot, a papiros 8-at, a legbiztosabb váltó 10 száztulit jövedelmezett; a földadó naponta emelkedett, jövedelmét elrejteni nem lehetett, ellenben a váltók és papirosok 10-edét sem adták fel. A birtok eladóso-

dása megkezdődött, a birtokos osztály bajait méltán a kormánynak tulajdonitotta. A katonaságnál a magyarokat a hetyke osztrák tisztek lenézték, a legértelmesebb altisztségig vihette, némi kiméletet csakis a gazdagok tudtak pénzökkel szerezni.

A bécsi kormány a magyar nyelv ellen irtó háborut vitt, a pénzügyi hivatalok németül intézkedtek, az ügyvédekre a német ügyködést reáparancsolták, az iskolákban a német rendes tannyelv lett, a magyar irodalmat a censura gátolta, az ujságok nem élhettek meg, mert csakis a hirek, rendeletek közlésére szoritkoztak, a veszedelmesnek látszó hireket pedig nem engedték kinyomni. A tüzet élesztette az emigráczió is, bár csak kis mértékben, mert az emigráczió csak 58-ban kezdett működni, főintézőjét Komáromy Györgyöt gavallérnak, jó pajtás- és jó magyarnak tartották, de politikai tekintélylyel nem birt, a lirák, frankok elfogytak, de ezek legcsekélyebb részét forditották forradalmi kiadásokra, a fők összeültek, felosztották maguk közt az országot, a pamlagon kiszámitották menynyi elszánt hazafi kerülhet ki egyik megye- vagy városbul, a pénzt saját élvezetökre elköltötték, a rendes szervezéssel magukat nem fárasztották.

Az elégületlenség már 58-ban a legmagasabb fokra hágott, a nemzetnek minden fia lelkesedett Magyarországért, és faj-, nem-, osztály-, vallás-, idő-külömbség nélkül utálta a német kényuralmat, az országra a külviszonyok nem voltak kedvezők, a belforradalom esélyekkel nem birt, azért mégis mindenki meg volt győződve, hogy ez soká nem tarthat, hitte pedig, mert

a kényuralmat gyülölte, azt hittük, hogy Austriának a franczia, az orosz ellensége, azt hittük, hogy katonasága gyáva, hogy pénzügyei tarthatlanok, az állam pénzbukása csak idő kérdése, mindenki kötelesnek tartotta magát a kormány mindennemü eljárását nehezíteni, minden cselekményét gyanusitani, adót az sem fizetett, kinek pénze szekrényében hevert, az ujonczoknak minden értelmes ember a szaladást ajánlotta, az osztrák hivatalnokot mindenki megvetette. Valóban elmondhatjuk, kogy nem volt nemzet, mely a siker biztos reménye nélkül oly hősies erkölcsi erővel küzdött volna, mint a magyar 16 évig, és pedig küzdött vezér, szerves izgatás nélkül.

A magyar nemzet ellentállása első sorban a magyar nyelv terjedése- és izmosodásában nyilvánult. 48-ig a főrendek, a polgárság, a gazdagabb, a főurakhoz törlészkedő katholikus és lutheránus nemesség családjában németül beszélt; ezen körökben szégyen volt németül nem tudni, divat magyarul rosszul beszélni. Az 50-es években azomban már ez megváltozott, a főuri gyermekeket magyarul tanitották, vegyes körökben, nyilvános helyeken magyarul beszéltek, a német polgárok habár törve is, de magyarul beszéltek, a felföldi uri családoknál, hol az asszony magyarul nem tudott, a gyermekeket magyar városokba küldték iskolába, a felföldi német városokban magyar tanitókat alkalmaztak, némely városokban, hol előbb magyar szót csak szórványosan lehetett hallani, a fiatalság egészen megmagyarosodott. A magyarság oly óriásilag haladt, hogy a magyar gyermek a német nyelvet nem is

akarta tanulni, általában a legnagyobb sértésnek tekintette a magyar nyelvet törő német vagy tót, ha németnek vagy tótnak nevezték, az osztrákok elleni ellenszenvbül a szerbek és oláhok, kik eddig a magyargyülöletet negélyezték, fiaikat magyarul tanittatták, és pedig a magyar nyelv tudása ez időben a hatalom előtt nem előny, de hátrány volt. Történt pedig ez tisztán hazafias érzet- és meggyőződésbül, ezt csak az látta, ki az ily helyeken időnként megfordult. Wagendrissel ma Merény városában 1844-ben voltam először, akkor még csak a jegyző és pap tudtak magyarul, 18 évvel később családi ügyekben ismét oda vetődtem, elhivatok egy polgárt, németül szólitom meg, magyarul felel, megdicsérem magyarságáért: „Ön valószinüleg alföldi, üzletet visz, vagy honvéd volt?“ „Nem uram, mi mindnyájan tudunk magyarul.“ Dicsekvésnek vagy udvariasságnak vettem, kimegyek sétálni és egész csoport gyermek magyarul köszöntött, pedig ezek nem ösmertek, nem tudhatták, hogy magyar vagyok, tehát magyarul köszöntek, mert igy szoktak. A magyarság csakis a beszterczei és szepesi katholikus papságnál hanyatlott. A beszterczei püspök Mojzes, a szepesi Zabojszky, mindkettő dühös osztrák-pánszláv volt, a tized elvesztése után a szepesi egyházak tökéletesen elszegényedtek, uri gyermek ennélfogva a felvidéki papságra nem pályázott, a parasztfiuk nem tudtak magyarul, a püspökök a magyar nyelvet az iskolák- és papnöveldékbül kiküszöbölték, ezen vidékek magyar papsága tehát eltótosodott, a magyar nyelv helyett a németet tanulta.

Az ország anyagi jóléte hanyatlott, a köznép, az urbériség megszünvén, munkaerejét kétségkivül jobban értékesithette, de egyrészt fiai katonáskodása legjobb munkaerejétül megfosztotta, másrészt a mindennapi, adó, büntetések, a drága perlekedés, feleslegétül megfosztotta, előhaladását meggátolta, a községek az urak atyáskodó hatalma alul menekülvén, a zsidó korcsmárosok a népnek szabad hitelt nyitottak és pedig nemcsak italokat mértek, de boltot is nyitottak, árultak lisztet, edényt, üveget, eczetet, kendőt, vásznat, pántlikát, kenyeret, szalonnát, zsirt, percailt, minden női ruhanemüt, kelméket, gyertyát, szappant, gyufát, ostort, vasat, ekét, tehát mindent, mire a polgárnak szüksége volt. Hajdan a paraszt szükségletét a városban vásárolta, vett annyit, a mennyi pénze volt, mert a városban nem hiteleztek; a falusi zsidó drágán, de hitelre adott, a könnyü vásárlás fényüzési vágyakat támasztott, vett olyan tárgyakat, melyet eddig nélkülözött, hajdan terményeit addig tartotta, mig illően értékesithette, a zsidó azomban az alkalmas időre nem várt, de kivánta a fizetést akkor, midőn a termény vagy állat legolcsóbb volt, a földmüves tehát háromszorosan vesztett, rosszabbat, drágábbat vett, terményeit elfecsérelte, ennélfogva nem boldogulhatott, a könnyelmüeket pedig a korcsmahitel teljesen tönkre tette. A korhelység a népnek eddig is sokat ártott, de eddig a megyék, az urak bizonyos hitelmértéket állapitottak meg, a szolgabiró a korcsmárosokkal nem barátkozott, egyességet eszközöltek, a nagy, mértéktelen követeléseket soha sem hajtották be, a perlekedés semmibe sem került, mind-

ezt a kényuralom megváltoztatta, a perlekedés megdrágult, a császári hivatalnok a zsidóval szövetségre lépett és magának is zsarolt. A nép vagyonosodását akadályozták a hitelviszonyok, a nép hagyatékok, elemi csapásoknál kényszerült a hitel segélyéhez nyulni, az országban azomban nem volt egy hitelintézet sem, mely a falusi népnek kölcsönözött volna, kényszerült tehát a zsidóhoz folyamodni, a zsidó készséggel kölcsönözött, mert a gazdagabb városi zsidó a falusinak 12 százalékra kölcsönözött, ezt a falusi tőzsér kiadta 40 perczentre, a ki egyszer zsidó kezébe került, ha a sors szerencsével el nem halmozta, többnyire pőrén menekült körmei közül. A birtokos helyzete nyomoraltabb volt a paraszténál. A moratorium megszüntével fizetni kellett a régi, a felszerelési adósságokat, az örökösödési adó 5 perczentet tett, az illeték-büntetések rendes rovatot képeztek, a cselédfizetés emelkedett, a hiányos közlekedési viszonyok miatt a kivitel nehézkes volt, a vitelbér a hasznot felemésztette, voltak idők, midőn a nyers terményt semmi áron sem lehetett eladni, az urbéri kárpótlás csekély és lassan csepegett, mindenki jogosan várta a hitelintézetek felállitását, a termesztmények értékének emelkedését, mindezen okoknál fogva tehát a birtokos kényszerült a hitelhez folyamodni, a takarékpénztárakban kevés volt a pénz, a pesti loyalis és gazdag takarékpénztár kivételével nyugodt kölcsönt nem adtak, csak váltóra kölcsönöztek, három aláirásra, 12 perczentre, a pénz zsidókézben volt, a kölcsönt sokan keresték, ennélfogva a rendes zsidó-kölcsön 12—20-ig változott, ezenkivül ki vala-

mely semitánál nagyobb kölcsönt csinált, hogy a tőzsér a tőkét fel ne mondja, kényszerült terményét hitelezőjének olcsóbban eladni, ez által a 12 perczentes váltó 24-re emelkedett. Ez időben jött divatba a jutalmi szerződés, e szerint az eladó 6 perczentet fizetett és egy köböl buzát 30 krral adta olcsóbban, vagy ha másnak adta el, 30 kr. jutalmat fizetett a jutalmi szerződő félnek, 10,000 frt értékü tárgyra azomban a vevő 5,000 frtnál többet nem adott, ezen előlegek 6—9 hónappal elébb adattak, a kamat tehát valósággal nem 6, de 14—20 perczentet tett, és ha a szerződött termény ára leesett, többre is felment. Ezen szerződések a váltónál jobbak voltak, sok embernek nyakát szegték, egy 13,000 juhval biró gazdag, de terhelt birtokos ily szerződés mellett gyapjujára 8 perczentre egy bécsi tőzsértül felvett 10 évi törlesztésre 200,000 frtot, gyapjuja megért 26,000 frtot, fizetett kamatban 16,000-et, birtokán még egyszer annyi juhot eltarthatott volna, ha tehát a szerencse kedvez, adósságát letörleszti, — ellenkező történt; juhainak fele a második évben kidöglött, ellenben a gyapju mázsájának ára 30 frttal felment, az adósság tehát nemcsak nem törlesztődött, de a kereskedőnek haszon fejében köteles volt 5,000 frt kamatpótlék fejében három, tehát összesen évenkint 8,000 frtot fizetni és a szerződést betábláztatni. Mindezen viszonyok a még erőteljes birtokos osztályt nem ölték meg, de halálos betegségét előkészitették; a birtokos osztály a kormányt ezért jogosan vádolhatta, mert a hitelviszonyokat csak az állam képes rendezni, a hatalom azomban ez időben a bécsi kor-

mány kezében volt, a bécsi kormány semmisitette meg a 60 millió magyar pénzjegyet, a bécsi kormány huzta évekig és szállitotta semmire az urbéri kárpótlást, a bécsi kormány késett a telekkönyvek, tagositásokkal, a bécsi kormány nem gondoskodott a mellőzhetlen vasutak- és csatornákrul. A bécsi földhitel-intézet ugyan hitelt nyitott a telekkönyvezett és igénymentes birtokokra, de csak igen kis mértékben, mert hitelalapul csakis az egyenes földadót vette, vagyis a tiszta jövedelem 16 perczentje után százszorosan állapitotta meg az értéket és adta kölcsön felét, valósággal azomban $^4/_{10}$-edét, mert záloglevelekben adta, ezek pedig csak 80 perczent árfolyammal birtak, valósággal ezen kölcsönök az akkori érték 16 százalékát tették. A kézmű- és gyáripar, a rövidáruk, füszer-, vaskereskedés is pangott, mert a posztó-, bőr-, vas-szükségletét a kormány Austriából fedezte, az országban kevés volt a pénz, ennélfogva kevesebbet is vásároltak. Csakis a zsidóság gazdagodott meg óriásilag, ezen osztály a helyzet- és kormánynyal teljesen meg volt elégedve, évenkint ezerek tódultak az országba, családjában, templomában, kereskedésében németül beszélt, Magyarországot teljesen megtagadta.

A közerkölcsiség némely osztályoknál hanyatlott, a nép a hatalmat gyülölve a törvényeket sem tisztelte, a lakosság salakja a lopást kényelmesebb életmódnak kezdte tartani a munkánál, a megtorlástul nem félt, mert a csendőrök gyávák és ügyetlenek voltak, a legrosszabb esetben elfogták, a börtönben azomban henyélt, ruhát, élelmet kapott, tehát jól érezte magát, ennélfogva

a börtöntül sem félt, a lopás tehát különösen az alföldön igen elterjedt. A lopást elősegitette az orgazdaság, a falusi kiskereskedő és korcsmáros a patkószegtül a keleti gyöngyig, a szamártul a telivérig mindent megvett, Kelet fiai ellen a bíróságoknál nem lehetett nyerni, a lopott tárgyak tehát ritkán kerültek vissza. A birák, hivatalnokok a közmegvetésért kárpótolni akarták magukat, az állam megcsalását bünnek nem tartották, a birák az ügyvédekkel összeszürték a levet, a legszigorubb kormányrendeletek, a legkeményebb büntetések daczára az ajándékokat a biró és hivatalnok tárt marokkal fogadta, kétségkivül sok szigoru és mocsoktalan biró és hivatalnok volt, különösen a régibb birák lelkiismeretesen működtek, a nagyobb rész azomban az ajándékokat szivesen fogadta, hazafisági tekintetben azomban mindkét osztályrul csak dicsérettel szólhatunk, mert kis kivétellel mindenik segitett és enyhitett, a feleket előzékenységgel fogadta és szivesebben szolgálta volna az alkotmányos magyar királyt, mint az osztrák császárt. Az ujabb forradalmakat mindenütt az ügyvédek karolták fel és vitték gyakran szélsőségig, Robespierre, Saint-Just, Ledru Rollin, Cremieux, Bach, Schmerling ügyvédek voltak, de amint a koczka változott, igen könnyedén reactionáriusokká is simultak, Bach a torlaszhős az 50-es években a kényuralom legvéresebb hive lett. A magyar ügyvédi kar a magyar nemességgel a forradalomig patriarchális viszonyban élt, nagyrészt az alkotmányos ellenzékhez tartozott, 49-ben azomban már republicánus lett, Világos után egy darabig tartotta magát, midőn azomban a remé-

nyek mindinkább foszlottak, kezdett simulni és alkalmazkodni, az ügyvédet ügyködésében csakis a közvélemény ellenőrizheti, a biró fékezheti, a birák önérdekükben szövetkeztek velük, a közvélemény az összeszaggatott, leláncolt országban sem nem alakulhatott, sem nem nyilatkozhatott, az ügyvédek erkölcsileg független állást nyertek. Az érdek a hazafiságon győzött, a kormány rendeletére a régiek kis kivétellel, az ujak kivétel nélkül az osztrák birodalomnak hűségi esküt tettek le, ki ezen elvet elfogadta, az becstelen hazaárulóvá lett, ki meggyőződése ellen esküdött, az erkölcstelenséget követett el, ki pályáját erkölcstelenséggel kezdi, az felei ellenében is megtántorodhat és valóban az ügyvédi kar nagyrésze Mammon imádója, élvhajhász, a pénz üzére lett, szenvedélyektül elragadtatva, a mult tisztes hagyományaival szakitva, önérdekeiket a felek érdekei fölé helyezték, kiméletlen vagyongyüjtők lettek, hivatalokat vállaltak, a helyzettel kibékültek, szövetkeztek a kormány- és a keleti sáskákkal, utánozták a bécsi doktorokat, házakat épitettek, birtokokat vásároltak a szegények és elámitottak forintjaibul, a perlekedés még bizonytalanabb, mert attul is óvakodni kellett, kitül óvakodni alig lehet, voltak azomban számos tisztes kivételek és az uj szellemben leginkább az ujak remekeltek.

Az ország értelmi fejlődését is visszatartotta a kényuralom. 48- és 49-ben az ország védelme-, az alvidéki és erdélyi gyilkosságok megtorlására az összes ifjuság fegyvert fogott, a forradalom tehát az iskolai pályát kettészakitotta, ki a forradalomban el nem esett

vagy nyomorék nem lett, besorozták az osztrák katonaságba, a honvédhadnagy, kapitány urak nem éreztek hajlamot a tanárok fegyelme alatti helyzetre, nem vállalkoztak oly tanok meghallgatására, melyért már 48 előtt is kirugták volna tanáraikat, a tanároknak pedig vagy hallgatni, vagy ily tanokat kellett hirdetni, mert az ellenkezően cselekvők 24 óráig sem maradnak tanárok, sőt valószinüleg Austria váraiban ingyen szállásban is részesültek volna, a papnövendékek, orvosok és mérnökök kivételével tehát a nagy rész az iskolának örökre hátat forditott, az ellenzéki szellem, a német iránti gyülölet megvolt minden gyerekben, a fiatalabbak latinul nem tanultak, mert felesleges, holt nyelvnek tartották, a németet mellőzték, mert ellenség nyelve volt, a történelmet, jogot, országos pénzügyi tant, statisztikát nem tanulták, mert ezt a tanárok meghamisitva adták elő, a többi tudományokat elhanyagolták a tanárok iránti megvetésbül, tartott ez majdnem 1861-ig, minden fiu gazda akart lenni, majdnem 20 éves nemzedék forró hazafisággal, de üres fővel nőtt fel, az iskola ellenségei a betü ellenségei is lettek, mindenik Kossuth-katonának készült, ennélfogva az olvasással sem foglalkoztak, az ujságbul kiolvasták a külföldi hireket és olvasták a regényeket, melyek kétségkivül kellemes, de nem tanulságos olvasmányok, a főurak gyermekei a magyar nyelv megtanulását is már nagy hazafiságnak tartották, a gazdag ember mindig, mindenütt okosnak tartja magát és valósággal a gazdag tökfilkónak, bármily buta is, mindég akad törlészkedő hizelgője, 48 előtt is kevés erőltette meg

magát, 48 után ez czélnélküli volt, mert a főispányságokat, a táblabiróságot, az ország zászlósait eltörülték, a koronát a bécsi kincstárban őrizték, ösmereteikkel tehát a köztéren nem fényeleghettek, a törvényes dolgok a fiskális köréhez tartoztak, ki diplomatikai pályára vágyott, az elhagyta Magyarországot, azt Bécsben idomitották, annak magyar műveltséggel nem szabad volt birni. A katholikus iskolákra a püspökök és a kormány ügyeltek, a főpapságnál az ultramontán szellem kisértett, az ultramontanismus légköre a pietismus, a sötétség, a tanároknak is tehát kerülni kellett a világosságot. A görög nem egyesültek iskolái nem gazdagok, a kormánytul segélyt nem huztak, a kormány előtt gyanusak voltak, világitó toronyként nem tündökölhettek, a protestáns tanárok voltak a legszegényebbek, de a legtanultabbak, mert a protestánsoknál a protectiót nem ösmerték, a protestáns ur és pap büszke volt iskolai tudomány-fölényére, de a protestánsokat a bécsi kormány forradalmároknak tartotta, a jog, a szabadság röppentyüit csak szórványosan, titokban ereszthették meg, nehogy iskoláik bezárassanak, a hirlapirodalom 49-ig a magyar közéletben tisztes helyet foglalt, a legfontosabb országos kérdéseket komolyan megvitatták, 50. a vitákat bezárta, csakis csuszó hódolatot engedett, a közönség tehát nem olvasott, 20 évi nemzedék tudatlanságával diszelgett, elannyira, hogy ezen korszakbul később a megye- és országgyüléseken Tisza Kálmán és Lajos kivételével senki sem magaslott ki.

A hangulatot már előbb jeleztem egyenkint min-

den osztálynál, általában e három szóba vonható össze: gyülölet, kitartás, tettvágy az osztrák ellen, a bécsi kormány kivivta az ország egységét, mit Kossuth Lajos, Magyarország legnépszerübb embere kivivni nem tudott.

A franczia-olasz hadjárat, a magentai és solferinói csaták, a magyarok részvéte a nemzetet felvillanyozták, mi azt hittük, hogy Napoleon császár Magyarország visszaállitására Kossuth Lajossal komolyan szövetkezett, hogy Magenta és Solferinónál az osztrák sereg csufosan megszaladt és felbomlott, hogy a magyar csapatok átszöktek, hogy a villa-francai fegyvernyugvás, a zürichi béke egy magasabb diplomaticai combinatio műve, hogy a Romániában biztos forradalmi kiinduló ponttal birunk, hogy a nemzetiségekkel Kossuth Magyarország területi épségének feláldozása nélkül, a magyarok diplomatikai fölényének csorbitatlan fenntartása feltétele alatt egyezett ki, azt hittük, hogy Austria az adósságok sulya alatt rövid időn össze fog roskadni, hogy Orosz-, Porosz-, Franciaország Austria felosztását óhajtják és ez már tény, a jobban értesültek nem merték ezen balvéleményeket megczáfolni, látván azt, hogy ezt nekik senki sem fogja elhinni és ha ezen térre ereszkednek, árulóknak fognak tartatni. Az erkölcsi ellenállás és forradalom Magyarországban sem az emigráczió, sem senki más által szervezve nem volt. Kossuth Amerikábuli visszajövetele után Magyarországba dollárokat küldött be és ez az országban meglehetősen el volt terjedve; 53- vagy 54-ben Zmeskál Zsigmond közel rokonom Losonczon ily dollárokkal megkinált, ezen dollárokat Kossuth mint Magyarország kor-

mányzója bocsájtotta ki, Magyarország államjavai- és közjövedelmeivel biztositotta, vettem egy dolláros 50 jegyet, a 100 forintot kifizettem, a dolláros pénzjegyet azomban otthagytam, azt mondván: én bizom benned, add oda másnak, kinek biztositék kell, ki ezzel tüntetni akar; a dollárjegyek kicsinyek és nagyon finomul voltak készitve, pléhdobozba voltak elrejtve, rokonom és társa Bory László ügyvéd az udvaron tartották egy épületfarakomány alatt, valjon mennyi volt, kitül kapták, mennyit adtak el, a pletykának nem lévén barátja, nem kérdeztem, mint később értesültem, valamely honti erdőségben egy kondás talált ily dobozt, pénznek tartva a hatóságnak feljelentette, igy jutott köztudomásra; általában elég ügyetlenül vitték, árulták ezt Gömörben és máshol is, Gömörben más és minden megyében más volt a megbizott; néhány hónap mulva a feleségem nővére látogatásából megjőve, azt kérdezi tőlem: láttál-e már Kossuth-dollárt? — Nem én, csak mesebeszéd ez, ilyen jegy nem létezik. — De igen, láttam Kati testvéremnél, ki ügyvédtül vette 10 forintért. — Már miután tudta, akkor vallottam meg, hogy már én ezt régen tudom, de ne szóljon senkinek sem, mert ez csiklandós üzelem, a magyar ügynökök könynyelmüségénél csak az osztrák rendőrség ügyetlensége volt nagyobb; Kossuth ebbül nem sok kincset kaphatott, mert munkájában nem emliti. Komáromy Györgyöt a szervezéssel a párisi emigrácció bizta meg, mielőtt Teleky Kossuthtal egyesült, bár külömben becsületes ur volt, a választás czélszerütlen volt, mert az országban sem politikai, sem egyéni tekintélylyel nem

birt, semmi tevékenységet sem fejtett ki, Deák Ferencz már ekkor rég az „Angol királyné“ban lakott, a bús aristocraták, a régi békepárt emberei Deákhoz jártak keseregni, Deák azomban a titkos üzelmeknek nem volt barátja, a forradalmi politikát nem kedvelte, az erkölcsi ellentállást hitte czélszerünek, ezt természetes kötelességnek, a biztatást vagy vezetést feleslegesnek tartotta, várt a fejleményekre, melyek nem tőlünk függtek, nem szerette magát feltolni, az emigráczió nemzetiségi politikáját nem osztotta, ennélfogva a vezetésbe nem avatkozott, ámbár az emigráczió czélzatait valószinüleg már 58-ban ösmerte. Az osztrák kormány a solferinói vereséget a magyarság, a kormányzat utolsó vára a protestáns autonomia lerombolásával akarta kárpótolni, 1859. szeptemberben megjelent a protestánsok ügyeit szabályozó hires patens, a czél, a támadás ideje rosszul volt választva, a protestáns vallásnak nemcsak a hitelvek, de főleg a szolgaságtuli menekülés, az önkormányzat volt főindoka, a protestánsok minden időben lelkesedve harczoltak az egyéni jog és Magyarország önállásáért, a hatalmat a belügyeikbe való avatkozástul mindég visszautasitották, az iskolákat szemefényüknek tekintették, a hitelvekérti rajongás megszünt, a protestánsok vallásukat nem tarták az egyedüli üdvös hitnek, a téritésért nem rajongtak, az egyház, az iskolák önkormányzatához azomban épen oly lelkesedéssel ragaszkodtak mint Bocskay, Bethlen, a Rákóczyak idejében. A két millió protestáns tömör testet képezett, a nép és értelmiség tisztelettel ragaszkodott a Vay, Lónyay, Máriássy, Ragályi, Szi-

lasy, Sárközy, Szepesy, Ilosvay, Teleky, Ráday, Fáy, Tisza, Csanády, Podmaniczky, Prónay, Kubinyi, Plathy, Okolicsányi, Szirmay stb. uri családok utódaihoz, három század óta ezen családok egy tagja sem adta fel soha a protestánsok ügyét, az urak a néppel együtt intézték az egyházak és iskolák ügyeit, a nép az urak iránt ennélfogva nemcsak tisztelettel, de korlátlan bizalommal viseltetett. A kálvinisták kizárólag magyarok voltak, elannyira, hogy az alföldi paraszt a kálvinista vallást magyar vallásnak hivta, irni, olvasni mindenik tudott, általában tehát a nép a műveltseg első fokán állt, a lutheránusok nagyrésze németek- és szlávokbul állt, a németek azomban magyarul éreztek, kis kivétellel mindenik tudott olvasni, a szláv köznép is magyarnak tartotta magát, a jog gyakorlata az önkormányzat iránti ragaszkodást a szegény népnél is megérlelte, a protestánsok iskoláikra büszkék voltak, mert tanáraik a simaság külső mázával nem birtak ugyan, mert ezt a földműves, szegény pap és tanár gyermeke nem szerezhette meg, de a magyar tudományosság csillagai voltak, a protestáns tanár és lelkész a szabad érzelmek, a magyarság légkörében élt, ennélfogva szabadon is tanitott, a kemény nyaku kálvinista soha semmi hatalom előtt sem hajlott meg, a lutheránus is hű maradt a régi hagyományokhoz, a kálvinista iskolákban magyarul, a lutheránusokban magyar szellemben tanitottak.

A patens, mint birálatában már megvilágitottam az iskolákat el akarta ragadni, az egyházak önkormányzatát támadta meg. A patens nemcsak vallási és ön-

kormányzati kérdés, de magyarsági kérdés is volt, a Metternich-kormánynak sikerült már néhány elvetemült papot megvenni, Hurban lutheránus tót pap ezredes a forradalom után több szolga tót papot ujonczozott, a lutheránus urak ezek ellenében a magyarság uralmát és terjedését nagy erőmegfeszitéssel tartották fenn, az önkormányzat megszünte a hatalmat a pánszlávok kezére játszotta, voltak, kik ugyan nem osztrák-, de oroszbarátok voltak és a magyarokkal ellenszenveztek, a patens tehát nemcsak a jogot, de a magyarságot is fenyegette. A kényuralom a megyéket eltörülte, a városok önkormányzatát megsemmisitette, társaskörök, egyletek nem politizálhattak, az ujságokbul minden szabad szót kitörültek. Az egyházi gyülések, rendeltetésök ellen nem szólalhattak fel, a patens azomban vallási térre lépett, ez által módot és alkalmat nyujtott a jogvédelem, az ellenállás szervezésére. Az önkormányzat a legalázatosabb szolgákat is felvillanyozta, egy elcsapott megyei főnök a vallás védelmére életét és vérét ajánlotta fel, Zsedényi Eduárd nyugalmazott kanczelláriai referendárius, a reakczió 48-iki hive, a legfukarabb emberek egyike, nem borzadva 6000 frtos osztrák nyugdija elvesztésétül, hevesen tiltakozott a császári jogtalan rendelet ellen, perbe fogták, a közönség rémitésére 6 hétre és nyugdija elvesztésére itélték. A debreczeni gyülésen Magyarország jelenlegi ministerelnöke, a fiatal, nagytehetségü, gazdag Tisza Kálmán erélyesen tiltakozott a törvénytelen rendelet ellen, az 1791-iki törvényekre támaszkodva, mindenik felekezet, minden egyházkerület

visszavetette a nyilt parancsot. A kálvinisták küldöttséget menesztettek ő felségéhez, a küldöttség következőkbül állt: Lónyay János, gr. Degenfeld Imre, gr. Gyürky Ábrahám, gr. Teleky Gyula, gr. Teleky Sándor, gr. Vay Ádám, Tisza Kálmán, Tisza Lajos, Vályi János, Sárközy József, Máriássy Béla, Balog Péter és több superintendensek; ezenkivül sokan ki voltak nevezve, kik azomban a forradalomban nagyobb részt vettek, nem jelentek meg, nehogy az emlékirat átadásától ezen ürügy alatt elüttessünk. A küldöttség emlékiratot adott át ő felségének; a rövid bejelentett beszédet Lónyay János tartotta. Nem fogadtattunk kedvesen, még ennek ideje nem jött meg, ő felsége röviden megigérte, hogy emlékiratunkat fontolóra veendi.

A protestánsok tiltakozása volt a magyar szabadság első ágyulövése, a férfias hang az egész országot felvillanyozta, a legrajongóbb katholikus mágnások, kik különben bennünket eretnekeknek tartottak, dicsérték erélyes mozgalmainkat. Az eddig hajlongó szolgák, a reakczió vakmerő hivei, kezdtek kiegyenesedni. Scitovszky János, ki 48—49-ben mint pécsi püspök Jelasichal szövetkezett és Austriában a reakczió győzelméért imádkozott, 50-ben érdemeiért esztergomi primássá, majd bibornokká neveztetett, tüntetési czélbul 25 éves jubileumát megtartotta, megjelentek gr. Apponyi György, báró Jósika Samu kanczellárok, gróf Cziráky sárgafekete volt országbiró, Majláth György, gr. Károlyi Lajos, gróf Széchen Antal, br. Orczy, gróf Karácsonyi, Rauscher bécsi érsek, főherczeg Albrecht, Thun minister, Bartakovics egri érsek és

több főurak és főpapok; megindultak a politikai pohárköszöntések, gr. Cziráky János, ki a hatalom előtti hajlongásban meggörnyedt, ki életében eddig nemet még egy osztrák tanácsosnak sem mondott, egyszerre kiegyenesedett, Magyarországért toastot mondva, ezt a nagy költő szavaival végzé: „Megfogyva bár, de törve nem, él nemzet e hazán!“ Ez valóságos merénylet volt Albrecht főherczeg, a reakczió ösmert támasza, az osztrák miniszter, a birodalmi cardinál-érsek jelenlétében; ha Cziráky is felegyenesedett és magyar lett, senkiben sem lehetett többé bizni. 1860-ban az egész ország szabadon kezdett nyilatkozni, a pesti kaszinó, melyben eddig a német nyelv uralgott, magyar szint kezdett ölteni, a ló, kártya, asszonyokruli értekezletek között helyt foglalt a magyar politika, mindenki magyarnak mutatkozott, Austriát haldoklónak tekintették. Pest megélénkült és átalakult, az ifjuság elkezdte a tüntetést márczius 15-én, egy politikai tüntetés alkalmával lelőtték Forinyák Géza jogászt, báró Kaas Ivor jogászt elfogták és elzárták, Scitovszky primás a meghalt gróf Széchenyi István fiait a nép előtt megáldotta, az őrült Széchenyire ráfogták, hogy a kormány ölette meg, a kétfejü sas ellen irtóháborut inditottak. Az emigráczió nevében Komáromy György mozgott, a párisi emigráczió Komáromyt megkérdezte:

1. A magyarok osztrák-franczia háboru és tettleges támadás esetében felkelnek-e?

2. Felkelnek-e, ha csak az olaszok támadnak?

3. Felkelnek-e, ha csak saját erőnkkel támadunk?

4. Felkelnek-e pénz- és fegyver-segitséggel, a be nem avatkozás biztositásával?

5. Kibékülnek-e az osztrák házzal?

Komáromy az 1. és 2.-ra igennel felelt.

A 3., 4-re: Nagy párt igen, de egység nem lesz.

Az 5-re: Soha sem békülnek ki.

Komáromy tévesen fogta fel a helyzetet, a hang után itélt, Deák és az aristokratia a szakitást nem akarták, a tüntetések csakis az absolutismus megpuhitását czélozták. Ha a nemzet a Cousávali egyességrül, Erdély- és Horvátország feladásárul értesül, a forradalmárokkal még a franczia hadsereg támadása esetében is csak a csőcselék egyesül, mert az elégületlenséget gyülöletté főleg Magyarország feldarabolása fokozta, a még veszélyesebb feldarabolást egy becsületes magyar sem fogadta volna el. Deák Ferenczet a kiváncsiak, a türelmetlenek, az okoskodók serege ostromolta; Komáromy kerülgette, juniusban azomban már azt jelentette, hogy Deák csak a kibékülés meghiusulta esetében fog a forradalomhoz csatlakozni, ez azomban valótlan volt, mert Deák a legitimitáshoz ragaszkodott, a békés megoldást kivánta, ennélfogva a várakozás embere volt; ugy látszik azomban, tekintve előzetes vérmes jelentéseit, Komáromy restelte az igazat megmondani és ámitásait következetesen folytatta.

XIV. FEJEZET.

A császár a kényuralom rothadtságárul meggyőződik. — Ügyetlen, rossz tanácsosai. — Magyar nyelv. — Magyar öltözék. — Albrecht főherczeget Benedek táboroknok váltja fel. — Elfogatások. — Az októberi diploma. — Br. Vay Miklós kanczellárnak, gr. Apponyi György országbirónak neveztetnek. — A régi főispányok visszahelyeztetnek. — Tisza Kálmán, gr. Andrássy Gyula, Lónyay Menyhért, Prónay József a főispányságot visszautasitják. — Scitovszky primás és gr. Cziráky 48-at hangoztatják. — A megyék a 48-iki alapon szervezkednek. — Halottnyilvánitás. — Az októberi diplomát megvetéssel fogadjuk. — Adómegtagadás. — Kanczellári rendelet. — Azok elvetése. — Pezsgő szabadszellem. — Önbizalom. — Gr. Teleky László elfogatása és kegyelme. — A sajtó. — Deák Ferencz jelleme és hatalma.

Austria császárja szomoru tapasztalatokkal tért meg olaszországi hadjáratából. A vereség, Lombardia elvesztése érzékenyen sértette, a háboru azomban szerencsejáték, a játszó fél a nyereségre biztosan soha sem számithat, mert a hibás terv, vagy a tervnek az alparancsnokok általi hanyag, lanyha végrehajtása az ellenségnek győzelmet szerezhet. Lombardiával a császár egy szép virágos kertet vesztett, a császári ház erejét és világpolitikai befolyását azomban ez nem döntötte meg, Lombardia anyagi hasznot nem adott, mert védelmi költsége jövedelmeit nemcsak felemésztették, de nem is fedezték és Olaszországban a hatalmas várnégyszög a velenczei tartományok birtoklását biztositani látszott; a legénység és tisztek jól verekedtek, a csaták nem eszeveszett szaladás-, de rendes visszavonulással végződtek; a hadjárat azomban a császárt meggyőzte, hogy az absolut uralom tanácsosai a császár bizalmával rutul visszaéltek, az élelmezés-, felszerelésnél a legszemtelenebb, milliókra menő lopások követtettek el, ezen lopásokbul következtetni lehetett a kormányzat egyéb ágai-, a kölcsönöknél elkövetett visszaélésekre; az olaszországi hadjárat konstatálta tehát az absolutismus rothadtságát, a korona eddigi tanácsosai romlottságát. A császárt tehát az olaszországi események meggyőzték a rendszer és kormányférfiak megváltoztatása szükségérül és az alkotmányos uralom czélszerüségérül; a császár által választott tanácsosok

azomban sem valódi alkotmányos fogalmakkal, sem államférfiui képességgel nem birtak, ennélfogva sem valódi alkotmányt nem ajánlottak, sem a birodalom felét, Magyarországot jogaiba visszahelyezni és kibékiteni nem akarták, politikájok tehát csakis alkotmányos sujtásokkal kiczifrázott absolutismus volt, mely senkit sem nyert meg, Magyarországban a gyülöletet nem csillapitotta, az osztrákokat nem lelkesitette, a cseheket nem elégitette ki. Magyarországban a magyarság lelkesedésével mindég össze volt kötve a nemzeti öltözék felvétele is; az öltözet nem teszi az embert, de jellemzi, a divó öltözet nem volt osztrák vagy német, de európai öltözet, nem volt az absolutismus bérruhája, mert azt viselte a franczia, olasz, orosz, spanyol, angol, de az európai öltözetet a közönség német öltözetnek tartotta, 1790-ben a nemzet levetette, a magyar öltözet által az egész nemzet tüntetett, a német társalgás a magyar öltözetből kirítt, a magyar férfiöltözet diszes és férfias, a nő bájait emeli; br. Podmaniczky Frigyes kezdeményezésére tehát a főurak, a fiatalság, a nők Pesten 1860. tavaszán magyarba öltöztek, két hónap alatt a német öltözéket az egész országban eldobták, a nagyon öregeknél kivételesen a pantalon megmaradt, de ezt is megzsinórozták. A magyar öltözékkel karöltve járt a csárdás uralma, a bálokbul a kedélyes keringőt számüzték, a polka a küszöbön maradt, kotilliont csak kivételesen tánczoltak, helyettük huztak órákig tartó csárdásokat, a Rákóczy-, Klapka-induló, a magyar dalok hangzottak mindenütt, elevenség pezsgett az egész országban, az elnyomottak kényuraikat lenézték, a külszin után itélve, forradalom előestéjén álltunk, a

nép folytonosan Kossuth után kérdezősködött, a német czégeket magyarok váltották fel, az absolut kormányhoz csak a zsidók maradtak hivek, a német ruhaárusokat csakis ők mentették meg a bukástul, a német lapokat ők tartották fenn, mert a zsidó kivételével minden faj és osztály magyarul öltözködött, magyar hirlapot olvasott, amelyik öreg főur általában magyarul nem tudott, franczíául beszélt.

Albrecht főherczeget áprilban Budárul eltették és helyébe Benedek magyar tábornokot nevezték ki, ki a magyarságot negélyezte, pedig az egész emberben csak nyelve volt magyar. A vidéki helytartóságokat megszüntették, illetőleg a budaiba beosztották. A protestáns patenst nem merték végrehajtani. Az alsó részekben 21 hangosan gondolkozó hazafit elfogtak, Josefstadtba szállitották, de rövid idő mulva haza bocsájtották; a főurak kezdték külföldi utaikban Kossuthot is felkeresni, a sajtót hosszabb kötélre eresztették. Októberben megjelent a hirhedt diploma, Magyarország a diplomát hideg megvetéssel fogadta, jelszavunk „teljes 48“ volt. Az októberi diploma Magyarországot már országnak ösmerte el, a belkormányzatot és igazságszolgáltatást az országnak megadván, a király br. Vay Miklóst fő-, Szögyény Lászlót alkanczellárnak, Majlát Györgyöt tárnok-, Apponyi Györgyöt országbirónak nevezte. A megyék kapui megnyiltak, Vay ugyan törvénytelen alapon állt, mert Magyarország utolsó kanczellárját a 48-iki törvények eltörölték, de szükség volt alkotmányos kapunyitóra, ezen hivatal nem vala nagyon diszes, mert a kanczellári állás nem volt törvényes hivatal, Vay tudta azt, hogy állása ideiglenes, mert mint

régi udvaroncz ösmerte a bécsi hangulatot, mely Magyarország önállásával még akkor nem barátkozott meg, más részrül azt is tudta mint régi megyei ember, hogy a megyék a törvénytelen kanczellárt kimélni nem fogják, elvállalta tehát hazafiságbul és hivatalát tisztesen is töltötte be, mert a megyék működését nem akadályozta, a választásokat nem befolyásolta és midőn Bécsben a magyar ösvényrül letértek, megválasztatta magát képviselőnek és a reactio ujabb működésére nem vállalkozott.

A kanczellár főispányoknak részben a régi főispányokat nevezte, részben a tehetséges ifjabb nemzedéket kivánta megnyerni, kinevezte gróf Andrássy Gyulát, Lónyay Menyhértet, Tisza Kálmánt, Prónay Józsefet, azomban általános kosarat kapott, mert a főispányságot ez időben már csak nyugalmi diszintézetnek tartották, az ország ügyeirül kiválólag a képviselőház intézkedett, a felsőházat csakis sallangnak, bokrétának tekintették, miután azonban ennek kijelentését illendőnek nem tartották, visszautasitásukat a kanczellári kinevezés és a kanczellárság törvénytelenségével, 48-hozi ragaszkodásuk hangsulyozásával indokolták. A 48-iki törvényekhez, melyeket az ország nagy része valósággal többnek tartott és királyos 49-nek hitt, az egész ország feltétlenül ragaszkodott, a szerbek, románok, horvátok is elfogadták, elannyira, hogy maga Scitovszky János primás is deczemberben tartott főispányi beszédében következőleg nyilatkozott: „szent meggyőződésem, hogy a 48-diki törvények hű megőrzése lehet csak utmutatónk“. Gróf Cziráky János a fehérmegyei gyülésen elösmerte, hogy sokat ellenkezett Madarász Józseffel, most elösmeri, hogy

Madarász Józsefnek volt igaza. Az országos hangulat nyomása alatt tehát az Esztergomban tartott primási értekezlet a képviselőket a 48-iki törvények szerint ajánlotta választatni. A kanczellár szivesen elfogadta, mert maga is titkos 48-as volt; a bécsi körök nem bánták, mert azt hitték, hogy az országgyülés vagy bemegy a birodalmi tanácsba és ez által maga magát öli meg, vagy heves, tiszteletlen forradalmi nyilatkozatok által a császárt megsérti, Magyarországban a kényuralmat folytatják és Magyarország Austriának örökös fejőstehene marad.

A megyék szervezésénél 4 kérdés merült fel:

1. A főispányi kinevezést elfogadják-e?
2. A főispányokat mikép tekintsék?
3. A tisztviselői kar elfoglalja-e régi állását, vagy ujakat válaszszanak?
4. A bizottmányok a régiek maradjanak-e, kipótoltassanak-e, vagy ujra választassanak?

Ezen kérdésekre általánosan megállapodni nem lehetett, mert országos értekezletre nem volt idő, sok megyéket uj emberek vezettek, mert a régiek egy része meghalt, a megyék azomban életrevalóságukat ezen kérdésben is megmutatatták és általában egyértelmüleg a jogfolytonosság elvét fogadták el, kivételeket csakis azon esetekben tettek, amelyekben ezt a politikai eszély parancsolta, az ujonnan kinevezett főispányokat, ha 48-ban is főispányok voltak, mint régi főispányokat fogadták és az uj kinevezést simán mellőzték, hol a főispányság megürült halál vagy számüzetés által, vagy a régi nem akart szolgálni, a kinevezettet elfogadták, de egyszersmind a kanczellári jog-

bitorlás ellen jegyzőkönyvileg tiltakoztak; br. Vay e tekintetben nagy előzékenységgel járt el, mert hol elfogadták, mindenütt a régieket nevezte ki, a jogfolytonosság alapján indulva ki, a tisztviselői kart mindenütt visszahelyezték, a régiek, meghaltak helyében ujakat választottak, ha a 48-as tisztviselő az osztrák kormány vagy Windischgrätz alatt szolgált, politikai halottnak nyilatkoztatták, a kevesek nagyrésze azomban a halálos itéletet nem várta be, de leköszönt, a régi bizottmányok helyeiket elfoglalták, a bünösöket lekö-szöntették és helyükbe ujat választottak, hol azomban 48-ban a bizottmányok helytelenül vagy veszélyesen alakultak, a bizottmány egy tagja az egész nevében leköszönt és az egészet ujonnan választották, ez történt Pestmegyében is. Nyáry Pál vezette a megyét 48- és 60-ban is, 48-ban azomban Nyáry demagog szerepet vitt, beválasztatott 1100 bizottmányi tagot, az értelmiség, az urak egy részét mellőzte, a beválasztott jegyzők, ügyvédek nagyrésze az absolutismust hiven szolgálta, Nyáryt a keserü tapasztalatok megváltoztatták, most már a sulyt nem a proletáriátus, de az urak és értelmiségbe helyezte, belátta a nagy szám czélszerütlenségét, félt saját fiaitul, elhatároztuk tehát közakarattal, hogy Szilasy György a bizottmány nevében leköszön és választunk uj bizottmányt és pedig csak 700-at, a műtét ellentmondás nélkül végrehajtatott és beválasztottuk a megye szine-javát. A politikai temetések a legigazságosabban hajtattak végre, a nemzet a hazaárulást nagy bünnek tartotta, ennélfogva jogtalanul soha sehol senkit halottnak nem nyilvánitott. Sok ügyes

köpönyegforgató azomban menekült, az ügyvédek a hivatalnokokkal egy hajóban eveztek, mert a birodalom fenntartására megesküdtek, a közönség azomban ezt nem tudta, midőn kedvező változást szimatoltak, az ügyvédek szónokoltak legdühösebben az önkény, a 12 éves szenvedés ellen, sok hitehagyott tehát ismét szerepelt.

Az októberi diplomát Magyarországban mindenki megvetette, csak egy ember fogadta el Franeziaországban, Szemere Bertalan, a 49-iki véreszáju republikánus ministerelnök, a jellemtelen embert azomban az egész ország élő halottnak tekintette. A megyék becsületesen és okosan teljesitették polgári kötelességüket, egyhangulag tiltakoztak az októberi diploma ellen, kijelenték, hogy törvénynek csak 48-at ismerik, Magyarország területe és jogai visszaállitását kivánják, a kanczellárt törvényes kormánynak el nem ösmerik, a törvénytelen adó behajtása-, az ujonczozáshoz segédkezet nem nyujtanak, az önkény és törvénytelenség ellen tiltakoznak, az ország épsége, törvényei, felelős kormányzata helyreállitását, a király esküjét és koronázását követelik, ellenzék ezen gyüléseken nem volt, ennek daczára sokat szónokoltunk, de ezt az értelmesek nem kitünési viszketegbül tették, de beszéltünk mert tudtuk azt, hogy politikai életünk csak hónapokig tart, fel akartuk tehát a népet, a gyengébbeket a megkisértetés idejére lelkesiteni és ez sikerült is. A jó közé sok zagyvalék is vegyült, ez azomban ma az országgyülésen jobban uralg mint uralgott a 61-iki megyegyüléseken, kétségkivül sok furcsaság történt, bizottsági tagoknak Garibaldit, Napoleon császárt és több külföldi

nevezetességeket, az emigráczió minden tagját megválasztották, az utolsók különben meg is voltak választhatók, mert az ország törvényei és bíróságai mellőzésével számüzettek és itéltettek el.

Az 1861. január 16-iki leirat ezek ellenében a következőket rendelte:

1. A számüzöttek bizottmányi taggá választása megsemmisittetik.

2. Az adó behajtását akadályozó határozatok szüntessenek meg.

3. A törvénykezés megzsibbasztását czélzó rendeletek érvényteleneknek nyilvánittatnak.

4. A 48-iki törvények tettleges végrehajtását czélzó határozatok hozatala eltiltatik.

Az ezek ellen vétő megyék gyülései be fognak tiltatni, a bizottmányok fel fognak függesztetni vagy oszlattatni.

Ezen rendeletektül a megyék nem ijedtek meg, tisztelettel félre tették, csakis lelkesitési anyagul szolgáltak, a törvénykezést a megyék nem akadályozták, csak az adósok személyfogságát szüntették be, miután az igazságügyek kezelését az októberi diploma is az országnak adta át, az országbiró értekezletet hitt össze, az értekezlet munkálatát az országgyülés elé terjesztette és mindkét ház elfogadta.

A számüzött vagy idegen bizottsági tagok meg nem jelenhettek, mert a kormány által elfogattak volna, az adóév novemberben kezdődvén, a rendes adófizetők adójukat a megyék megalakulása előtt már befizették, a nagyobb adófizetőktül az adót az év végeig az

osztrák kormány nem követelte, tehát a nemfizetés nagy zavart nem idézett elő, a nemfizetés főleg a parasztok adójánál tett külömbséget, a közvetett adókat gendarmokkal hajtatták be, nagy akadályt tett azomban a közérzület, az adóban lefoglalt tárgyakat eddig a zsidók vették, az adótárgy árverelőjét azomban a közvélemény hazaárulónak bélyegezte, a zsidók a községekben nem mertek árverelni, sőt a városokban sem, mert sok városban a hatóságok figyelmeztették a közönséget az árverés törvénytelenségére és hazafiui kötelességükre. 61-ben Hevesben szeszházam 1 hónapi hátralékos adóját megtagadtam, a 400 forintban Gyöngyösre az adóhivatal 12 ökrömet behajtatta, a város kidoboltatta, hogy az én ökreimet adóban árverelik, becsületes magyar nem árverelhet, nem akadt egy becstelen ember sem, ökreimet szépen visszahajtották, később azomban a német uralom helyreálltával kétszeresen megbüntettek, a gyöngyösi adóeset a közérzület fényes bizonyitéka, én a megyében nem laktam, a forradalomban nem szerepeltem, a gyöngyösieket nem ismertem, az árverés napját nem tudtam, az illetőkkel tehát nem is beszélhettem, az ügyet tehát a gyöngyösi előljáróság csakis hazafiságbul karolta fel.

Országos zajt csinált gróf Teleky László Drezdábani elfogatása és Josefstadtbani rövid elzárása. Gróf Teleky családi ügyekben Drezdába utazott idegen név alatt, a szász kormány Austria felszólitására elfogatta és kiadta az osztrák kormánynak, az osztrák kormány osztrák várba záratta és osztrák vizsgálatot tartott ellenében. A szász kormány ezen elfogatással

menthetlen durva visszaélést követett el a népjogok ellen, mert Szászországnak Austriával csakis a gonosztevőkre volt kiadási szerződése, gróf Teleky pedig számüzött volt és nem gonosztevő, a népjog szerint tehát a szász kormány gr. Telekyt semmi esetre ki nem adhatta, csakis mint idegen utlevéllel utazót igazolásáig rendőri felügyelet alá helyezhette vagy kiutasithatta volna; az osztrák kormánynak pedig, miután az októberi diploma szerint Magyarország igazságszolgáltatása Austriától különválasztatott, gróf Telekyt mint magyar alattvalót a magyar kanczellár rendelkezésére kellett volna bocsájtani. Ezen eljárás Francziaország- és Angliában is nagy felháborodást okozott, gróf Teleky 12 éve lakott Párisban, a lovagias jellemü férfiut Napoleon császár becsülte, Angliában Kossuth a ministerium radikál tagjaival jó viszonyban élt, a közönségnél nagy népszerüséggel birt, az angol kormány ugyan Magyarországot soha sem ismerte el, Magyarországért egy sánta matrózt sem áldozott volna fel, sőt kijelentette, hogy a forradalmároknak dalmácziai kiszállását az angol hajóhaddal meg fogja akadályozni, de az angol nép tekintélyes része a magyarokkal rokonszenvezett, Teleky elfogatása által a népjog durván megsértetett, a kormány nem akarván tehát a közvéleményt maga ellen felhivni, az osztrák kormánynál közbe vetette magát. Napoleon császár Magyarországért nem rajongott, de magyarországi befolyását bizonyos eshetőségekre fenn akarta tartani, Napoleon császár tehát ezen és személyi okokbul Telekyt az osztrák udvarnál melegen pártolta, az ország min-

den megyéje tiltakozó felirást intézett, sőt Pestmegye meg nem gondolva azt, hogy állam csak állammal érintkezhet, a szász államhoz megrovó, dörgedelmes iratot intézett.

Gróf Teleky, br. Vay Miklóst Josefstadtbul két nap mulva értesitette, a kanczellár a ministertanácsban, mint magyart magának követelte és ő felségénél közbenjárt. Gróf Telekyt Bécsbe vitték és a Landesgericht elé állitották, Teleky a bécsi törvényszék illetékessége ellen tiltakozott és kérdéseikre nem felelt. Egy kis faggatás után Telekyt kocsira ültették és azt mondták, br. Vayhoz viszik, azomban a Burgba vitték és a császár elé állitották, jelen voltak br. Vay Miklós, gr. Széchen Antal, a meghalt Szapáry László és Ráday Gedeon grófok, midőn Telekyt a terembe vitték, a császár még nem volt a teremben, pár percz alatt azomban belépett, Teleky nem tudta, hogy a császárral fog beszélni, a császár következőleg szólitá meg: „Ön ellenem, birodalmam, családom ellen évek óta mindent elkövetett, ezek daczára én önnek megkegyelmezek, reménylem és elvárom, hogy eddigi üzelmeivel fel fog hagyni és magát nyugodtan viselendi.“ Telekyt ezen kegyelmi nyilvánitás igen meglepte, akadozva, érthetlenül felelt, midőn a császár távozni akart, azt kérdé: „Miután a politika tere Magyarországban megnyilt, szabad lesz-e ebben részt vennem?“

A császár: Forduljon e tekintetben kanczelláromhoz.

Ezzel a beszélgetés megszünt, Vay kocsira ültette és a vendéglőbe vitte, utközben Teleky megkérdezé

Vayt, elmehet-e Pestre, Vay a Gyömrőre, testvéréhezi menetelt ajánlotta. Teleky a tanácsot elfogadta.

Gróf Teleky Kossuthnak irt levelében ezen eseményt következőleg adja elő:

Bécsben a Landesgericht elé állitottak, én a Landesgericht illetősége ellen tiltakozva, kérdéseikre nem feleltem, ezután azt mondták, hogy Vayhoz visznek és a császárhoz vittek.

A császár szememre hányta, hogy ellene és dinastiája ellen mindent elkövettem, három feltétel alatt azomban szabadon bocsájt:

1. Hogy többé külföldre nem megyek.
2. A külfölddeli szövetkezést nem folytatom.
3. A hazában az agitáczió- és politikai tevékenységrül lemondok.

A szemrehányás ellen nem szólhattam, mert igaz volt, azt, hogy dinastiája ellen ellenséges levelezést fogok folytatni, hogy megszököm, nem mondhattam. Minden, mit hazámra nézve megmentheték, leendő politikai tevékenységem és hatásom volt. Az ellen emeltem tehát szót, hogy errül lemondjak, erre azt válaszolta, hogy azt legalább ideiglenesen vor der Hand tegyem; ha valaki azt kérdezné nyugodt voltam-e, azt nem mondhatom, hogy az voltam.

Telekyre a királyi kegyelem kinosan hatott, mert Teleky a Rákóczy-hagyományokhoz rajongással ragaszkodott, fiatal korában, daczára a Teleky-család osztrák érzelmeinek, a legszélső ellenzékhez csatlakozott, 48-ban a függetlenség zászlója alá sorakozott, nemcsak az osztrák birodalom, de a királyi család és király ellen-

sége lett, és pedig nem tüntetés-, de meggyőződésbül, a király nemesen bánt vele, mert sanyargatás és saját kérelme nélkül megkegyelmezte akkor, midőn a koronának már nem árthatott, ezt magában kénytelen volt elösmerni. A hazában és pedig rangtársai szigoruan itélték el, egy mostani excellentiás ur, akkor még forradalmi ifju, azt irta róla: „Telekyrül sok ellenkező hir kering, de ha a többség hajlandó Gnade für Recht ergehen zu lassen (vagyis, ha a jog helyett kegyelembül biráljuk meg), ez azért van, mert Teleky barátotok különösen Kossuth barátja.“ Tehát a forradalom gáncs nélküli lovagját, ki soha egy pillanatra sem tántorodott meg, saját rangtársai gyanusitották, azért, hogy egy szerencsétlen véletlen következtében kényszerült hazajönni, egy fiatalabb barátja őrültnek festi, egy kortársa és barátja, Lukács Móricz, Jósikának hasonlag azt irja: hol a börtönbe vágyik, hol agyonlövésrül beszél; az ország minden megyéje ugyan bizottsági tagnak választotta, de ez nem fedte el némelyek gyanuját, ez a nemeslelkü hazafit mélyen sértette, a Kossuthhoz intézett levél némileg mentő, igazoló levél. Teleky nyilatkozata a báró Vay által elbeszélttel lényegileg egyezik, sokkal valószinübb tehát az, hogy a király, ki Telekyvel nem nyájaskodott, Telekyt megnyerni nem akarta, csak röviden és általánosságban fejezte ki magát, Teleky azomban a királyi nyilatkozatot már megvilágitva irta meg Kossuthnak, azért, hogy a gyanu fulánkját elvegye; a külföldrei nem menetel feltétele alig képzelhető, mert ennek megengedése egyenesen a királytul függött, a

harmadikat illetőleg valószinübb, hogy a kanczellárhoz utasitotta, Vay ezen beszélgetésre jobban figyelhetett, mint maga Teleky is, mert Teleky, mint maga is beösmeri, rendkivül izgatott, Vay ellenben e jelenetnek hideg nézője volt, az izgatottság pedig az emlékezetet megöli, a nagyon izgatott, ideges ember hamar felejt, hogy a császár Telekyt a politikából kizárni nem akarta, az is mutatja, hogy a felsőházhoz is meghivta. Báró Vaynak 22 év mulva, midőn már a politikai szerepléstül visszavonult, általában nem állt érdekében ezen párbeszédet nekem másképen előadni, figyelmeznie pedig kellett, mert kanczellár volt és Teleky politikájától sok függött.

A sajtót ez időben a „Pesti Napló“ vezette, a szerkesztő br. Kemény Zsigmond mindenben Deák Ferenczet követte, Deák Ferencz a jogfolytonosság, tehát 48 mellett nyilatkozott és e mellett küzdött, más politikát azomban nem is lehetett volna javasolni, mert ez időben az igen nagy többség 49-es volt, a 48 tehát már az engedmények minimumát képezte. Az országban a képviselőségnél négy minősitvény divott: első osztályu jelöltnek tekinték az emigranst, másodikba sorozták a magasabb rangu honvédtisztet, harmadikba a politikai elitélteket, negyedikbe a 48-as képviselőket, ezután jött az értelmes ifjabb nemzedék. A választások tisztességesen folytak, a kormány befolyását nem érvényesitette, jelölteket nem állitott, nem vesztegetett, a jelölteket többnyire a megyei értelmiség állitotta fel, hol ez nem sikerült, az ellenfelek főleg a bevitel- és ellátásra költöttek. A gyengébb erőszakoskodások, csalások

és némely helyen az itatást és vesztegetést is alkalmazták ugyan, de ez csak kivételt képezett.

Gróf Telekyt erkölcsi kényszer-helyzete megzavarta, a választásokban nem vett részt, sokáig habozott valjon az országgyülésben részt vegyen-e? végre a tömeges bizalmi nyilvánitások megrendité, régi pestmegyei nagy-abonyi kerületében megválasztatá magát, a választások vezetésében semmi részt sem vett, Deák Ferenczet azomban gyakran meglátogatta.

A magyar politika főhadiszállása Deák Ferencznél volt. Deák Ferencz jellem-nagysága, eszélye, bölcsesége és szilárdsága a 61-iki válságban tünt fel egész nagyságában és valamint 48—49. Kossuth, ugy 61. Deák Ferencz korszaka volt. Deák alakja nem hóditott, közép termetü, kövér, nagy feje, vastag nyaka nem bűvölt, nem vadászott, nem lovagolt, nem párbajozott, nem bókolt, nem kellemkedett, nem nagyitott, nem fecsegett, nem dicsekedett, egyéniségét nem tolta előtérbe, az oraculumszerü mondatokat nem használta, pedig mindezen külsőségek a könnyen hivő és külsőség által uralt közönségre nagy hatással vannak, a jó lovas, a merész vadász, a párbajozóban politikai bátorságot is képzelnek, pedig a politikai bátorság egész más természetü, mint az egyéni bátorság, mert párbajban mindenki egyenlő fegyverrel küzd, a ló gyengébb az embernél, mert gondolkozni nem tud, a vadásznak a fegyver előnyt ad, ellenben politikában a fegyverek nem egyenlők, a kényuralom kezében van a hatalom, az ellenzéket legalább pillanatra összemorzsolhatja. A sokat beszélőt, a rejtélyes mondatok, a szóvirágok

mestereit a közönség okos embereknek tartja, a bókolás, a simaság, szegényt és gazdagot egyaránt leköteles, mert nemcsak a herczeg, de a hordár is hiu, ki hazafiságát nagy szavakban hangoztatja, azt a nagy közönség, mig ellenkezőrül meg nem győződik, el is hiszi. Deák tehát távolrul nem gyujtott, ki azomban felkereste, azt meg is nyerte, mert szivélyes, előzékeny, türelmes volt, meghallgatott mindenkit, nem sértett senkit, a tehetségeket becsülte, véleményét indokolta, a vita mérlegébe soha sem vetette tekintélyét. Egész életében mindig olvasott, tanult, a pénzügyek kivételével tehát, melylyel nem foglalkozott, a legtöbb jogi és politikai ösmeretekkel birt az egész országban. Éles elme, kitünő itélő tehetséggel birt, hangja nem csengett, a szóvirágokat nem kedvelte, a szenvedélyeket nem élesztette, éles logikájával azomban a tárgyakat legkisebb részletekig megvilágitotta, dönthetlen érveivel indokolta, az ellenvéleményt szétmorzsolta, nem mondott soha valótlant, nem igért lehetlent, nem sértett, nem gunyolt, nem gyalázott, mindig, mindenben a jog és emberi érzelmekre fektette indokait, beszédeibül kitetszett, hogy amit mond hiszi is, és mit kimondott azt soha semmi körülmények közt visszavonni nem fogja. Czéljainál nemcsak a jogot, de a belhelyzetet, a külviszonyokat vevé tekintetbe, valódi szabadságot csak alkotmányos király alatt képzelt, ennélfogva a monarchiához hévvel ragaszkodott. Véleményét a királynak mindig nyiltan megmondta, az ellenzék jogosultságát elösmerte, szónoklataiban sulyt fektetett a czélszerüség- és kivihetőségre, nem gyuj-

tott, de meggyőzte az észt, érvei igazsága előtt gyakran az ellenzék is kényszerült meghajolni, becsületessége, hazafisága birálaton felül állt és azt soha ellenségei sem vonták kétségbe. A zajt, a fényt, pazarlást nem kedvelte, szerény vagyonnal birt, ez igényeit fedezte, 12 év óta az „Angol királyné“ vendéglőben lakott, a második emeleten, egylovas bérfogaton járt, hivatalt, rendjelt, anyagi jutalmat sohasem fogadott el, a legegyszerübb ösmerőset ép oly szivesen fogadta, mint a leghatalmasbakat, szerény jövedelme nagyrészét a szegények segélyezésére forditotta, pártjában a reszketőket biztatta, a merészeket csillapitotta. Magyarországot mindenek felett magyarnak óhajtotta, e téren soha sem alkudott, az Austriávali alkut ezen eszme is siettette, mert a Cousávali országbontó egyességet ösmerte és ezt veszedelmesebbnek tartotta az osztrák egyességnél, a megyékhez hiven ragaszkodott, a vezérséget nem követelte, látván azomban, hogy erre csak ő bir képességgel, elfogadta, ha más kitünőbb és egyszersmind népszerübb egyéniség van, kétségkivül a második szerepet is elvállalta volna, szerénységét kétségkivül bebizonyitotta 43-iki eljárása, a 40-iki országgyülést már Deák Ferencz vezette, a közadózást elvül tüzte ki, néhány főur ezen nagy elvet bérencz kortesekkel lebunkózta, Deák vezérelve megbukott; és ezért a követséget, bár sok megyék közt válogathatott volna, el nem fogadta és elvhűségbül az országgyülésrül önként kimaradt.

Függelék.

Gróf Thun vallási patense.

Vallási patens.

(Kivonat.)

Hogy az 1791. 26. tcz. 4. §-ának elég tétessék, czélszerünek találtam, hogy mindkét hitvallásu evangelikusok elé, véleményük nyilvánitása végett, szabatos törvényjavaslat terjesztessék.

Őszinte megegyezés eszközlése végett 1855. májushóban néhány superintendentiábul bizalmi férfiakat hivtam össze Bécsbe. Ezen törvényjavaslat alapjául a bizalmi férfiak nyilatkozatai szolgáltak, ez ügy jelen stádiumában hozzá csakis az esperességek kizárásával csak az egyházkerületi gyülések szólhatnak, a superintendentia szabad véleményét gátolatlanul nyilvánithatja, a tisztelt superintendentia határozatait kinyomathatja, jegyzőkönyvi alakban a többiekkel közölheti; megengedem, hogy ezen ügy a kizárólagos egyházi lapokban megvitattassék. A császári kormány ezen ügyet sürgősen kivánván elintézni, megkivánja, hogy a nyilatkozatok a helytartótanácsi osztályhoz legfeljebb november hó utóljáig beadassanak. *Gróf Thun.*

Törvényterv.

Az ágostai és reformált evangelikusok képviselete és igazgatása három fokozatra oszlik:

Gyülekezetekre, esperességekre és seniorátusokra, superintendentiákra.

A gyülekezeti igazgatás közegei: a presbiterium, a nagyobb gyülekezetekbeni képviselet.

Az egyházmegyéé: az egyházmegyei consistorium, a közgyülés. Az egyházkerületé: az egyházkerületi consistorium, a közgyülés. Az egyházkerületeké: az összes egyházkerületek főértekezlete: a főfelügyelet az államkormányt illeti.

Legfőbb egyházi hatóság a felállitandó főegyháztanács.

Az egyházi törvényhatóságot fokonkint a következők gyakorolják: a megyei, a kerületi consistoriumok, az egyházkerületek főértekezlete, a cs. kir. főegyháztanács.

A megyei területek meghagyatnak, az egyházkerületek felosztatnak, a jelenlegi politikai beosztással összhangzólag alakittatnak és állandó hivatalhelyeket nyernek.

Minden gyülekezet külön ügyeit maga szabályozhatja.

Mindenik evangelikus vallásfelekezet külön minden hatodik évben zsinatot tarthat. A zsinat határozatai csak akkor érvényesek, ha a császár által megerősittetnek, az egyház alkotmánya csak a zsinat inditványára megváltoztatható.

Az egyházi hatóságok törvényes itéletei a világi hatóság által végrehajtandók, nem teljesités esetében a fő egyházi hatóság utján a felsőbb politikai hatóságnál panaszkodhatnak.

Minden egyház vagy egy anya-, vagy anya- és leánygyülekezetekbül áll.

Önálló egyház alakitására a főegyháztanács jóváhagyása kivántatik, az ujonnan alakult egyház a régi tulajdonábul semmit sem követelhet.

Hat heti lakás jogot ád az egyház kebelébe való belépésre, a belépő vallását hiteles bizonyitványok által köteles igazolni, jogot azomban csak akkor nyer, ha magát a presbiterium elnökével megismerteti.

A gyülekezeti tag kötelességei:

Az egyház kegyeszközeiveli szorgalmas élés, feddhetlen élet, az egyházi rendnek alávetése, az egyház és iskola költségeihezi járulás, a császár iránti hűség, a világi felsőség iránti engedelmesség, tiltatik a házasságtörés és iszákosság.

A gyülekezet választ lelkészt, segédlelkészt és tanitót.

A gyülekezetet a presbiterium képviseli, mely áll a lelkészbül, vénekbül, pénztárnokokbul és dékányokbul.

A presbiterium elnöke a lelkész, minden gyülekezetnek van egy alelnöke, kit a gyülekezet a presbiterium tagjaibul 4 évre választ, ki gondnok czimet visel, államhivatalnok azomban nem választható, a gondnok elnököl lelkész nem léte vagy akadályoztatása esetében.

A presbiterium 500-on aluli gyülekezetben 8, 500-asban 12, 1000-tül 1500-ig 16, 1500-tul 2000-ig 20, 3000-ig 24, ezen felül 28. Ezen számban a lelkész és egyházi hivatalnokok nem számittatnak.

A gyülekezeti képviselők az 500 lélekig terjedő gyülekezetekben, a gyülekezet az ezt haladókban a presbiterium által 4 évre választatik, fele minden 2 évben kilép, de ujolag megválaszthatók.

A presbiterium tagjaivá csak buzgó, feddhetlen életü

tagok, 30 éven túli családapák választhatók, egyidejüleg atya, fiu, nagyapa és unoka a presbiterium tagja nem lehet.

A választási mód.

A választási napot a lelkész tüzi ki, 8 nappal előbb kihirdeti, a szavazás titkos és a lelkész által kézbesitett szavazati lappal történik, a lapok a lelkész előtt álló edénybe tétetnek, az irástudatlanok szavazatát a lapokra a segédlelkészek vagy tanitók irják fel.

A megválasztott köteles elsőizben elfogadni, csakis a 60 éven felüli, betegeskedő, üzletember, kettős gyámságot viselő utasithatják vissza, aki egyszer visszautasitja, máskor meg nem választható, a lemondás érvénye felett itél véglegesen az esperes, a választottak névsorát vasárnap felolvassa és a tagokat felesketi.

A presbiterium minden hó elsején összejön, az elnök azomban rendkivüli gyülést is hivhat össze.

Az elnöklő lelkész terjeszti elő a tanácskozás tárgyát, a tagok is inditványozhatnak, az ülések nem nyilvánosak, csak a többséget meghaladók határozatképesek, a különvélemény beiratik, de érvénytelen.

Jegyzőkönyv vétetik, mit a jelenlévők aláirnak, ez az esperesnek látogatáskor bemutattatik, jegyző a segédlelkész vagy tanitó.

A presbiterium felügyel a templomban a rendre, a közerkölcsiségre, a presbiterium nem büntethet, csak a gyülekezetből zárhat ki, választja a szolgákat, egyházi elbocsájtó bizonyitványt ad, titkos szavazattal képviselőt választ az esperességi gyülésre gondoskodik az árvákról,

özvegyekrül és szerencsétlenekrül, őrködik a templomi, iskolai, szegényügyi vagyon felett, a képviselethez jelentéseket készit, az evangelikus egyház egyetemét érdeklő ügyekben az esperességhez, conventhez szerény előterjesztéseket tehet.

A vének a lelkésznek segédkeznek, a botrányt okozókat a lelkésznek feljelentik.

A pénztárnok átveszi a bevételeket, az utalványokat kifizeti, évenkint számol, felügyel az ingó és ingatlan vagyonra.

A szegényápolók kutatják a szegények viszonyait, a presbiterium e tekintetbeni határozatait végrehajtják, gyüjtéseket eszközölnek, a reábizottakrul számolnak.

A nagyobb gyülekezeti képviseletrül.

A presbiteriummal közösen választja a lelkészt élethosszíglani időre, az iskolatanitókat és segédlelkészeket, határoz az ingatlan álladéka felett, azokat bérbe adja, megszabja az egyházi szolgák és tanitók fizetését, ez utolsó azomban lejjebb nem szállitható, ha a vagyon elégtelen, adóarányban kivetést tesz és ezt jóváhagyás végett a főegyháztanácsnak felterjeszti, száma következő:

500 lakosig mindenki. 500-on felül 60, 1000—1500-ig 80, 2000-ig 100, 2500-ig 120, 3500-ig 140, 5000-ig 160, ezen felül bármily számos legyen a község 200.

Választó minden családfő, ha a presbiterium ki nem zárta, ki 25 éves elmult.

A választás napját köteles a lelkész 8 nappal előbb kihirdetni.

Választanak vagy szavazatjegyekkel, vagy jegyzőkönyvi nyilatkozattal, ha a szavazat egyenlő a sors dönt, a választottak névsorát a lelkész két vasárnap kihirdeti, a választott hivatalának tartama 6 év, pótválasztások alkalmaztatnak: halál, a gyülekezet elhagyása, a presbiteriumbai beválasztatás, jogképesség elvesztése esetében.

A képviselők a presbiterium végzésére gyülhetnek össze, a lelkész 8 nappal előbb kihirdeti, a határnapot 8 nappal előbb tüzi ki, tárgyait a templom ajtajára kiragasztatja, a gyülésen csak az egyházi és iskolai belügyek tárgyalhatók. Közösen tanácskozik a presbiteriummal, érvényesen csak akkor határozhat ha a felénél több tag van jelen, rendes jegyzőkönyvet vezet, mi tudomás és jóváhagyás végett az esperes elé terjesztetik és csak ennek megerősitése után jogérvényes.

Ha a gyülekezeti képviselet kötelességét elhanyagolja, ezt az esperes köteles a superintendensnek feljelenteni; hat évre választatnak, egy része időszakonkint kilép és ujak választatnak.

A superintendens pontos vizsgálat és az egyházkerületi consistorium meghallgatása után a képviseletet feloszlathatja és uj választást rendelhet el.

Az egyházmegyékrül és azok képviseletérül.

Az elismert egyházmegyék:

Evangelikusok.	Helvét hitvallásuak.
1. A pesti egyházkerület.	1. A pesti egyházkerület.
2. A pozsonyi.	2. A komáromi.
3. A sopronyi.	3. A pápai.
4. Az eperjesi.	4. A sárospataki.

5. A szarvasi.	5. A debreczeni.
6. Az uj-verbászi.	6. Az uj-szivácz.

Az egyházmegyék átalakitását és ujak felállitását a főegyháztanács csak a superintendentiális gyülés inditványára rendelheti el.

Az egyházmegyét az egyházmegyei gyülés képviseli.

Az egyházmegyei gyülés áll:

Az esperesbül, az összes lelkészekbül, szintannyi világi, a presbiteriumok által egy gyülésre választott világi küldöttekbül, az egyházmegyei consistorium tagjaibul, a határidő 14 nappal előbb közöltetik, évenkint kétszer tartatik, a meghivásban a fontosabb tárgyak kijelölendők.

Hatásköre:

Az erkölcsi és egyházi rendrei felügyelet a megyében, tanácskozás a felsőbbrendü egyházi rendeletek akadályainak elháritása felett, az iskolaügy, szegényápolás, szegény gyülekezetek, szolgálatképtelen lelkészek, tanitók és özvegyeik, árváik, szegény készülő tanitók támogatása. Leánygyülekezetek kikeblezése, ujak alakitása. A presbiteriumoknak az egyetemes egyházat érdeklő felterjesztéseiknek a kerületi gyüléshezi véleményes felterjesztése, uj szabályzatok tárgyalása, az egyházi panaszoknak indokolt felterjesztése. Az egész evangelikus egyházat illető ügyek semmi más hatóság elé nem terjeszthetők.

Választ 1 világi alelnököt 1 évre, ki az esperest betegsége esetében helyettesiti, államhivatalnok nem lehet, a főegyháztanács erősiti meg.

Választ esperestárst, ki az esperest halál vagy akadályozás esetében az elnöklet kivételével helyettesiti.

Választja a consistorium tagjait és a pénztárnokot. Választ 4 évre, a szavazás titkos. Választ az egyházmegyei gyülésbe 1 világi küldöttet.

Az elnök felelős a világi és egyházi törvényekkel ellenkező végzésekért, ennélfogva a tárgyalást felfüggesztheti, mi ellen a gyülés a kerületi consistoriumnál, ennek végzése ellen a főegyháztanácsnál emelhet panaszt.

A tanácskozás tárgyait az előlülő adja elő, fontosabbakat a consistorium, egyesek inditványozhatnak, de azokat az első ülés előtt kötelesek az esperesnek beadni. Rendes jegyzőkönyvet visz. A tiltakozványok, különvélemények felvétetnek, de érvénytelenek. A határozatok felolvastatnak és megerősités végett a superintendensnek felterjesztetnek, ki ezt csak akkor tagadhatja meg, ha a gyülés körén túllépett, ha a polgári vagy egyházi törvényt sértik. Az egyházmegyei gyülések nem nyilvánosak. A gyülés-tagok dijjat huznak, melyek összegét a superintendens javaslatára a főegyháztanács határozza meg. A gyülések csak e törvény szerint tarthatók.

III. Az egyházkerületekrül és képviseleteikrül.

Az ágostaiak :	A helvét hitvallásuak :
Pesti.	Pesti.
Pozsonyi.	Komáromi.
Sopronyi.	Pápai.
Eperjesi.	Sárospataki.
Szarvasi.	Debreczeni.
	Uj-sziváczi.

Ezen egyházkerületek átalakitását csak a császár rendelheti el, képviseli az egyházkerületi gyülés, ezt

összehivja a superintendens, tartatnak évenkint egyszer, legfeljebb kétszer, a kerület székhelyén.

Áll a superintendensbül; 1 világi alelnökbül gondnoki czimmel, választatik 4 évre, államhivatalnok nem lehet, a főegyház megerősitését politikai kételybül megtagadhatja; az egyházkerületek összes tagjaibul és espereseibül; az egyházmegyék világi küldötteibül, a gymnasiumok igazgatóibul és a theologiai tanárokbul.

Hatásköre:

Tanácskozik a kerület egyházi és iskolai ügyeirül, a vallás- és erkölcsiségrül, a szegény gyülekezetek és népiskolák fentartásárul, a német egyetemeken iskolázó tanulók segélyezésérül, az egyházkerület egyházi szükségleteirül, és pedig önkéntes gyüjtések és adományok által, a hiány kivetésérül, az egyházkerületi ingó és ingatlan vagyonrul. Választja az egyházkerületi consistoriumot, választ jegyzőt, irattárnokot, pénztárnokot, papjelöltet, vizsgáló bizottságot, a szavazás titkos.

A zsinat tagjai következőleg választatnak:

A jelenlévő tagokbul, a szavazás titkos; a világi tagok idegen kerületbül is választhatók.

Az egyházkerületi gyülésben a superintendens akadályozása esetében a világi alelnök elnököl, az elnök a tanácskozást felfüggesztheti, ha az az egyházi ügyek mellőzésére, a polgári törvények ellen irányul. A gyülés csak akkor határozatképes, ha tagjainak általános többsége jelen van, pontos jegyzőkönyv vétetik, a tiltakozás érvénytelen. A jegyzőkönyvet a superintendens a birodalombeli összes evangelikus kerületekkel közölheti. A tagok dijjaztatnak.

IV. Az egyetemes kerületi főértekezletekrül.

Főértekezlet évenkint egyszer tartatik Pesten. Tagjai a superintendensek és helyetteseik; a világi alelnökök és küldöttek; elnöke a legidősebb superintendens; tárgyai: az egyházkerületek egyetemét illető iskolaügyek, a közös pénzalapok, a használt vallási könyvek ellenőrzése, népkönyvek készitése, a zsinat elé terjesztése a kerületek inditványainak, zsinat-tartás kérése, biráskodik a superintendens, az esperes, elleni panaszokban. Szótöbbséggel határoz. Szabályos jegyzőkönyvet visz, ülése titkos, jegyzőkönyvei a főegyháztanács elé terjesztetnek, biráskodásoknál a kerületiek és érdekeltek részt nem vehetnek. A tagok dijt huznak működésök tartama alatt.

V. A két zsinat.

Mindenik felekezet minden hatodik évben zsinatot tarthat a császár engedelmével és a főegyháztanács kérelmére. A zsinat császári biztos jelenléte nélkül tartatik, megnyitja a legidősebb superintendens.

Hatásköre: Az egyházi törvényhozás, az egyháztan, szertartás, liturgia kérdéseibeni végzés, az ünnepnapok meghatározása, az evangelikusoknak állami állása, a főegyháztanács hivatali eljárása elleni panaszok.

Tagjai: A superintendensek, helyetteseik, minden kerület 2 papi küldöttje, az egyházkerületek világi alelnökei, minden kerület 3 világi küldöttje; választ egy elnököt a superintendensek közül, 1 világi alelnököt, 4 jegyzőt, 4 véleményező tagot.

Az egyházi főértekezlet javaslatán kivül csak 6 tag

által aláirt inditvány tárgyalható, egy tárgyhoz csak egyszer lehet szólni. Az ülés titkos, a szavazat dönt. Határozatai a főegyháztanács által a császár elé terjesztetnek. A zsinat tagjai dijt huznak.

VI. Az egyházmegyei consistoriumrul.

Gyakorolja főleg az egyházi törvényhatóságot, mint elsőrendü bíróság.

Áll az esperesbül, esperestársbul, az alelnökbül, két papi, három világi ülnökbül. Az ülések titkosak, ha tárgya van, összehivatik a hónap első keddjére, ha vizsgálat szükségeltetik, bizottmányt nevez.

Elintéz minden viszályt a gyülekezet tényezői közt, itél minden egyházfegyelmi ügyben, meginditja a lelkész, segédlelkész, tanitó elleni pert, elrendeli az esperesválasztást, felügyel a községek számadásaira és pénztárára, szakkönyvtárt alapit és rendez, az indokolt itéleteket az esperes hajtja végre.

A fellebbezés a végrehajtást gátolja, ha a fizetés felfüggesztését, letételét rendeli el.

VII. Az egyházkerületi consistoriumrul.

Különösen egyéb teendőin kivül másodfolyamodási törvényhatóság.

Áll a superintendensbül, kerületi gondnokbul, superintendensi helyettesbül, 2 papi, 3 világi ülnökbül, az ülések titkosak. A gyülést az elnök a hó első keddjére hivja össze. Szükség esetében vizsgáló-bizottságot nevez, az elősorolt esetekben mint másod-, a következőkben mint első bíróság itél:

Az egyházmegyének az esperes, a consistorium a jegyzők elleni panaszaiban, egyházmegyei, pénztári ügyekben, az elnöki veto tárgyában, megerősiti a néptanitók választását, vizsgálja a pénztárt, itéleteit az elnök hajtja végre, itéletei a főegyháztanácshoz fellebbezhetők; az itélet végrehajtása a fellebbezést meggátolja: hivatalvesztés, áthelyezés és a pénztárnok elleni itéletekben.

VIII. A császári királyi főegyháztanácsrul.

Viszi a legfőbb állami felügyeletet és a császár nevében a legfőbb egyházi törvényhatóságot gyakorolja.

Áll 1 elnök, 1 alelnök és 3 ülnökbül, a császár által élethossziglanra neveztetnek és fizettetnek.

Feladata a vallási buzgóságra, a törvények megtartására ügyelni, a császár iránt hűséggel, a világi fensőség iránt engedelmességgel viseltetni, az egyház szolgáit és hivatalnokait ellenőrizni, egyházi uton feleletre vonni, a méltatlanokat szabályos eljárás mellett hivatalaikbul elmozditani. Az egyházi vagyon kezelésére utasitásokat ad ki, a gyülések és értekezlet jegyzőkönyveit megvizsgálja és megerősiti. A theologiai tanitó-intézetek tanitóit megerősiti. Kegyes adománygyüjtést engedélyez. A cultusminister felszólitására vallás-ügyben véleményt ád. A lelkészek választását csak azon esetben erősitheti meg, ha erkölcsi és tudományos képzettséggel bir, ha politikailag nem kifogásolható, az egyszeri megerősités élethossziglan érvényes.

A superintendens megerősités végett a tanács véleményét a cultusminister, a minister a császár elé terjeszti. Az egyházi ügyekrül a zsinatnak jelentést tesz. Felügye

a theologiai tanintézetekre. Politikai tekintetben kifogásolható tanárok nem alkalmaztatnak.

IX. A lelkész választásáról, jogairul és kötelességéről.

A lelkészválasztás jogát rendesen a képviselőtestület gyakorolja, hol azomban 2500-at meg nem haladja, minden szavazattal biró tag meghivandó.

A lelkész helye megürül általtétel, lemondás, elmozditás, halál által, ha a lelkész három évnél előbb más községet fogad el, ez esetben az uj a réginek költségeit kárpótolni köteles, az összeget a superintendens állapitja meg, több azomban 100 forintnál nem lehet. Ha halál esetében árva vagy özvegy marad, ezek a jövedelmet az üresedés ideje alatt huzzák. Az esperes az előkészületeket megteszi és a gyülekezet megkérdi akar-e vagy nem próbaprédikációt. Ez után:

1. Az esperes egy jelöltet ajánl, 2. a nagyobb gyülekezeti képviselet annyit amennyit akar, a 12 tag által ajált már mellőzhetlen jelölt.

Az esperes kizárhatja azt, ki szabatos bizonyitványnyal nem bir, ki elmozditással büntethető vizsgálat alatt van, kit a superintendens erkölcstelenségért megrótt, ha azomban a jelenlevők többsége az esperes által kitörültnek jelölését kivánja, az esperes köteles azt 8 nap alatt a consistoriumnak felterjeszteni, viszont a gyülekezet feljebbezhet a consistoriumhoz, esetleg a főegyháztanácshoz. A gyülekezeti képviselet szótöbbséggel 5-öt, az esperes 1-et jelel. Ha vesztegetés vagy másnemü fondorlatok kisértetnek meg, ezt köteles a presbiterium feljelenteni, ha a község az esperes, a kerületi consistorium,

a főegyháztanács rendeletének ellenszegül, ez esetben az egyház választási jogát elveszti és az esperes 1-et, a superintendens 2-őt jelöl és a főegyháztanács ezekből nevez.

A jelölés megejtetvén, az esperes egy papi és egy világi biztost küld ki, ezek a választási névsort átvévén, a választás titkos szavazással bevégeztetik. A meghivó levélben a lelkész fizetését hiven és pontosan elő kell sorolni. A választást az esperes megerősités végett a superintendensnek és főegyháztanácsnak bejelenti.

A lelkész elnököl a presbiteriumban, az egyházmegyei gyülésen egyházát képviseli, felügyel az iskolára, köteles jó erkölcsü életet vinni, tartozik a császár iránti hűséget megőrizni, gyülekezetét a császár iránti hűségben, a felsőség iránti engedelmességben szóval és tettel erősiteni. Idegen gyermekeket is tanithat, nyugalmazás esetében jövedelmének felét huzza.

X. Az esperesrül.

Az esperes hivataloskodása négy évig tart, megürül négy év leteltével, önkéntes lemondás, halál által, ha más megye területén lesz lelkész, ha vétség miatt a főegyháztanács ideiglenesen vagy véglegesen elmozditja.

Az esperes következőleg választatik : minden gyülekezet presbiteriuma egy megyebeli lelkészt jelel. Az esperestárs a jelölési lapokat az egyházmegyei consistoriumban felbontja, ha valaki a jelölésnél általános többséget nyer, esperes lesz és megerősités végett a főegyháztanácsnak feljelentetik, ha nem, a három legtöbb szavazatot

nyertre szavaznak a gyülekezetek, ha általános többség nem létesül, az egyházkerületi tanács választ és megerősités végett a főegyháztanácsnak felküldetik.

Az esperes eszközli a felsőbb rendeletek égrehajtását, felügyel a lelkészekre, segédlelkészekre, tanitókra, két év alatt köteles minden gyülekezetet és iskolát meglátogatni, kiséri a megyei gondnok, fuvar, szállás és élelmi dijat, rendes fizetést kap.

XI. A superintendensrül és helyettesérül.

E hivatal megürül halál, lemondás, letétel, más kerületbe való költözés által, megürülvén, az egyházkerületi consistorium felhivására minden presbiterium titkos szavazattal kettőt jelöl és a jegyzőkönyvet az egyházkerület alelnökének beküldi, ha valaki a jelölésnél általános többséget nyer, megválasztottnak tekintendő és megerősités végett felterjesztessék, ha nem, a két legtöbb szavazatot nyertre a presbiteriumok szavaznak, ha ekkor is egyenlők a szavazatok, akkor a kettő közül a főegyháztanács választ. Minden superintendens illő dijpótlékot huz.

Hivatalköre: a felsőbb rendeleteket végrehajtatja, a lelkészekre, tanitókra és minden egyházi ügyekre felügyel, a lelkészek és esperesek időközben is kötelesek neki kivánatára jelentést tenni, köteles négy év alatt minden egyházat és községet megvizsgálni és jelentést tesz a főtanácsnak, kiséri az egyházkerületi gondnok, szállitási, szállási és élelmi dijt huz.

A superintendensi helyettest az előbbi módon a presbiterium választja, a titkárt a superintendens nevezi, a kerület által jelölt 3 egyénbül.

XII. Az egyházkerületeknek és esperességeknek gyámolitásárul.

Mindkét felekezet az állami pénztárbul évi segélyátalányban fog részesülni a superintendensek, esperesek dijpótlékára, szegény egyházak és iskolák gyámolitására. A módozat és arány későbbi törvény által fog meghatároztatni.

Sajtóhibák.

186. l.	21.	sor.	alappal ;	hely. olv.	alappal birt ;
188. „	22.	„	megalkotásárul	„ „	megalkotásával
198. „	9.	„	bitang,	„ „	bitang jegyző
201. „	4.	„	érintkezni	„ „	érintkezve
206. „	3.	„	a Napoleon	„ „	az I. Napoleon
217. „	24.	„	sem birhat	„ „	sem birhatott
299. „	2.	„	Savoyát,	„ „	Savoyát biztositotta,
300. „	25.	„	az oláhokat, szerbeket	„ „	az oláhok a szerbeket
302. „	12.	„	lehetetlen	„ „	tehetetlen
323. „	1.	„	emberbe	„ „	emberébe.